Roma

Piazzaenes by

av Hugo Flaten

ROMA

PIAZZAENES BY

AV HUGO FLATEN

ROMA - Piazzaenes by
av Hugo Flaten
Copyright © 2018 Forlaget Prego Mobile AS,
www.pregomobile.no
v/ansvarlig forlegger Geir Felling-Andersen
Omslagsdesign og grafisk produksjon: Ellen Lorenzen
Trykt hos Inprint Riga (LV) 2018
1. Opplag 2018
ISBN 978 82 93369 03 5

Prego Mobile

Innhold

FORORD	6
DEN ROMERSKE «PIAZZA» – ROMERNES DAGLIGSTUE	8
ROMAS PIAZZAER	14
OVERSIKTSKART	16-17
PIAZZA DELLA ROTONDA – PANTHEON	18
PIAZZA DELLA MINERVA OG DE STERKE DAMENE	36
PIAZZA DEL COLLEGIO ROMANO OG EGYPTOMANIEN	44
PIAZZA DI SANT'IGNAZIO OG ILLUSJONENE	50
PIAZZA DI PIETRA – STEINPLASSEN	56
PIAZZA DI TREVI OG JOMFRUVANNET	60
PIAZZA COLONNA MED MARCUS AURELIUS-SØYLEN	68
PIAZZA DI MONTECITORIO OG SOLURET	72
PIAZZA CAPRANICA OG SVIGERMORS DRØM	78
PIAZZA DELLA MADDALENA OG SUKKERKIRKEN	82
PIAZZA DELLE COPPELLE OG POSTKASSEN	86
PIAZZA NAVONA – DAGLIGSTUEN	90
PIAZZA DI PASQUINO OG GATAS PARLAMENT	106
PIAZZA DI SANT'EUSTACHIO OG DIAKONIEN	110
PIAZZA DEI CAPRETTARI OG LIVETS VANN	114
PIAZZA DELLA CHIESA NUOVA OG PORTEN TIL HELVETE	118
PIAZZA DI SANT'ANDREA DELLA VALLE OG SKANDALEGUDINNEN	124
CAMPO DE'FIORI OG KJETTERBÅLET	132
PIAZZA DEL BISCIONE OG ALFA ROMEO	140
PIAZZA FARNESE OG TERNINGEN	144
LARGO DEI LIBRARI – SANTA BARBARA OG KLIPPFISKEN	148
PIAZZA DEI CENCI OG FADERMORDET	152
PIAZZA DELLE CINQUE SCOLE OG EN EKTE GUCCI	154
PIAZZA MATTEI OG SKILPADDENE	158
LARGO DI TORRE ARGENTINA – AREA SACRA OG KATTENE	162
PIAZZA DEL GESÙ OG BERTAS DØR	166
PIAZZA SANTI APOSTOLI OG EN SELSOM «KIRKEKAFFE»	176
PIAZZA DEL CAMPIDOGLIO – KAPITOL, VERDENS HODE	180
PIAZZA VENEZIA OG NAPOLEONS MOR	200
PIAZZA DI SAN MARCO OG EN GAMMEL BRØNN	206
PIAZZA DI CAMPITELLI OG MADONNAEN SOM VELSIGNET MATEN	210
OCTAVIAS SØYLEHALL – FISKETORVET	214
PIAZZA DI SAN BARTOLOMEO ALL' ISOLA – TIBERØYA OG ISOLASJONEN	216
PIAZZA IN PISCINULA OG ET BLODIG BRYLLUP	220
PIAZZA DI SANTA MARIA (IN TRASTEVERE) OG OLJEKILDEN	224
PIAZZA DELLA BOCCA DELLA VERITÀ OG LØGNDETEKTOREN	232
PIAZZA PIETRO D'ILLIRIA – MED SØLVKIRKEN OG APPELSINENE	244
PIAZZA DEI CAVALLERI DI MALTA OG NØKKELHULLET	248
PIAZZA SAN PIETRO – PETERSPLASSEN	252
PIAZZA DEL POPOLO OG VELKOMSTEN	266
PIAZZA BUCHAREST PÅ MONTE PINCIO OG DEN STORE SORGEN	278
PIAZZA DELLA TRINITÀ DEI MONTI OG KOPIEN	280
PIAZZA DI SPAGNA OG DEN FRANSKE TRAPPEN	282
PIAZZA MIGNANELLI OG BRANNMENNENE	292
PIAZZA DI SAN LORENZO IN LUCINA OG STEKERISTEN	294
PIAZZA BARBERINI OG NAKENDANSEN	296
PIAZZA DEL QUIRINALE OG PIAZZA DEL ESQUILINE	304
PIAZZA DI SANTA MARIA MAGGIORE MED MARIA-SØYLEN	314
PIAZZA DI SAN BERNARDO – LARGO DI SANTA SUSANNA OG BETAUTGAVEN AV DE TI BUD	320
PIAZZA DELLA REPUBBLICA OG EROTIKKEN	326
VIA DELLE TERME DI DIOCLEZIANO OG KRIGEN MED ETIOPIA	330
PIAZZALE SAN LORENZO (FUORI LE MURA) – DEN HELLIGE LARS	332
VILLA CELIMONTANA OG «MIND THE GAP»	338
PIAZZA DI SAN GIOVANNI IN LATERANO OG ALLE KIRKERS MOR	340
LITTERATURLISTE	358
BILDEAKKREDITERING	359
INDEKS – STIKKORDREGISTER	360

Forord

Det kommer stadig nye bøker om Roma. Det er kanskje ikke så rart. Den evige stad er jo nærmest en utømmelig kilde av spennende historier.

I boken, Roma – fontenens by, som kom ut i 2014 presenterte jeg Roma som vannbyen, med de mange flotte og spektakulære fontenene som hovedpersoner. I denne boken er det Romas mange piazzaer det handler om. Det finnes ikke, i hvert fall ikke på norsk, noen bøker som har dette tematiske utgangspunkt.

Ingen annen by har flere piazzaer/plasser enn Roma. Heller ikke så forskjellige eller så vakre og fulle av historie. Det er ikke alltid at det er de store monumentene og turistmagnetene i byen som gjør sterkest inntrykk. Det mange lengter tilbake til og som gjør at man kommer igjen og igjen er kanskje heller atmosfæren fra en romersk piazza, full av historie, farger, lyder og lukter; det er den autentiske stemningen fra den Evige Stad. Piazzaene er på en måte *Romas varemerke.*

Denne boken forteller om livet, før og nå, på og rundt de viktigste og mest populære piazzaene, og om de mange lagene av historie, myter og anekdoter som skjuler seg der. Den forteller Romas historie og historier fra Roma på en ny måte og i en ny setting, med de romerske piazzaene som hovedpersoner. Boken går litt dypere enn vanlige turistguider og presenterer mange spennende, og ikke så godt kjente, sider ved denne fascinerende byen.

Dette er ikke en vitenskapelig framstilling. Her er det fullt av digresjoner og avstikkere. De mange lagene av historie innbyr til dette; antikken, keisertiden, middelalderen, pavenes by, renessansen, barokken og moderne tid i skjønn, og noen ganger uskjønn forening.

Her presenteres heller ikke bare fakta. Det som har vært og fortsatt er viktig for en by, et land og et folk er ikke nødvendigvis bare det håndfaste, fakta og det som er sant. Boken forteller mange historier som fortaper seg i myter og legender som likevel har vært og er viktige i denne byens liv. På den måten kan steinene, ruinene og monumentene bli mer levende. Det er kanskje nettopp dette som gjør Roma så spennende.

Boken kan gjerne fungere som en guidebok, og gjerne leses in situ, på stedet. Da kan man lettere la tankene fly og leve seg inn i historiene som alle disse piazzaene har bivånet og skjuler.

Det er mitt håp at den kan bidra til å gi de mange som allerede er fascinert av Roma noen nye perspektiver på byen, og kanskje en ny måte å oppleve den på.

Jeg vil takke J. Rasmus Brandt, professor emeritus i klassisk arkeologi ved UiO og tidligere bestyrer for Det norske instituttet i Roma, for hans interesse for mitt prosjekt og mange gode råd og faglige innspill til manuskriptet.

Takk også til Knut-Are Tvedt og Anne Williamson for god hjelp med språkvask og korrektur. Takk til Ellen Lorenzen som har gitt boken en flott design.

Takk til Geir Felling Andersen og Wenche Haugland i forlaget Prego Mobile AS for velvillighet slik at prosjektet kunne virkeliggjøres i bokform.

Til tross for gode medhjelpere og rådgivere kan det ha sneket seg inn feil og mangler. Disse har jeg helt og holdent ansvar for selv.

FACEBOOK OG HJEMMESIDE

Det er ikke plass til alle Romas piazzaer i denne boken; heller ikke alt om de jeg har tatt med. Jeg ønsker å legge ut mer stoff om Romas piazzaer og om Roma generelt på Facebook, «Roma By», og på en egen hjemmeside www.romaby.no.

Dette vil være en fortsettelse av det som er lagt ut om «Roma – fontenenes by».

- Det vil komme bilder fra og omtale av mange andre plasser.
- Mer informasjon om severdigheter og spisesteder i nærheten
- Her vil det være mulighet for gi feedback.

TILGANG VIA QR-KODEN:

Tomter august 2018

Hugo Flaten

Den romerske «piazza»

Romernes dagligstue

Ingen annen by har flere plasser enn Roma. Heller ikke så forskjellige eller så vakre og fulle av historie. Den italienske plassen, *la piazza*, er på mange måter et særegent og enestående fenomen.

Ordet piazza kommer fra det latinske ordet *platea* (gate), som igjen kommer fra gresk *plateia* og betyr bred. Begge deler gir mening. En piazza er ofte en utvidelse av en gate eller et gatekryss, mange steder bare som en liten, intim og pittoresk oase i et tett nettverk av gatelabyrinter. Andre steder er de minner om monumentale og storslåtte arenaer for maktutfoldelse og historiske begivenheter.

Det finnes naturligvis viktige og flotte plasser mange steder i verden, og det skal vel ikke underslås at romerne heller ikke var først ute med å lage plasser. Allerede i den gamle minoiske kulturen på Kreta (1600–1400 f.Kr.) finner man plassdannelser sentralt i byene. Disse har trolig vært markedsplasser, men også samlingsplasser for religiøse seremonier. Den gamle greske bystaten hadde også sitt torg eller *agora*, som på flere måter var byens hjerte. Etruskerne og senere romerne ble naturlig nok påvirket av dette, og allerede på 600-tallet f.Kr. finner vi det første romerske *forum*; forløperen til den italienske piazzaen.

Romernes dagligstue

Romerne levde sine liv på torgene. De mange forskjellige aktivitetene og institusjonene som karakteriserte et bysamfunn, vokste fram rundt plasser. Der var byens religiøse, politiske, juridiske og merkantile sentrum. I bygningene på og rundt plassen ble alle disse funksjonene dekket. Forum Romanum, som den første, ble sentrum for byen Roma og det mektige Romerriket. Flere forhold medvirket til det. Boligstandarden for de aller fleste var heller dårlig og

innbød ikke til mye inneliv. Man bodde stort sett i boligblokker med flere etasjer, såkalte *insulae*. Der var det lavt under taket og naturligvis ikke innlagt varme, vann eller andre sanitære bekvemmeligheter. Man sov der, men oppholdt seg ellers utendørs, i de mange badene (*termene*), på veddeløpsbanen, på torgene eller i svale søyleganger. De aller færreste hadde komfortable villaer som innbød til hjemmehygge. En annen faktor var at veldig mange mennesker hadde veldig mye fritid. Slavene gjorde jobbene. Den frie borger måtte ha andre steder å tilbringe de fleste av døgnets timer. Selv de som var i arbeid, hadde mye fri. I keisertiden var bortimot halvparten av årets dager festdager eller fridager. Som hovedstad i et stort imperium kom det naturligvis også mange tilreisende til Roma. Mange søkte lykken i storbyen med dagdriveri og lediggang som resultat. Forfatteren Plinius den yngre, som levde i første århundre e.Kr., kalte det «illud jucundum nil agere» – den behagelige lediggang.

Etter hvert som Romerriket gikk til grunne på 400–500-tallet e.Kr., og det meste av prakten forsvant, overtok pavene og kirken keisernes og keisermaktens rolle. Mange templer, basilikaer og andre romerske bygninger ble omgjort til kirker. Religiøse fester, opptog og prosesjoner erstattet de keiserlige feiringer og triumftog. Kirken tok seg av forpleining som utdeling av mat og delvis også «underholdningen». Pavene arrangerte også verdslige forlystelser som tyrefekting, turneringer, veddeløp og ikke minst henrettelser på plassene. Et gammelt italiensk munnhell lyder: «Hvilken deilig dag. Bare så synd at det ikke er noen som skal henges.» De romerske torgene/piazzaene har siden antikken dannet rammen rundt romernes liv, på både godt og vondt. Det var her det hele foregikk.

DEN SØTE LEDIGGANG – DOLCE FAR NIENTE

Romerne lever fortsatt sine liv på piazzaene. Den moderne romerske borger har nok ikke like mye fritid. De bor nok også bedre enn sine forfedre, men det moderne italienske uttrykket *dolce far niente* (den søte lediggang) er et kjent

begrep som minner om uttrykket til Plinius d.y. Ordene plass og plassere henger jo også sammen og stammer fra latin *placere*, som også brukes i betydningen tilfredsstille. Det passer nettopp bra for den romerske piazza. Den er et sted hvor man kan slappe av og ha det godt, hvor det er godt å oppholde seg. Vi kan gjerne kalle piazzaene for romernes dagligstue. Nå må de riktignok ofte dele sine piazzaer med turister, men det finnes fortsatt dem hvor romerne er i flertall. Den lokale piazzaen er for mange som et andre hjem.

Det er karakteristisk at piazzaen og gatene som oftest er en direkte forlengelse av hjemmet. Oftest er det ingen trapper slik man ser i de fleste andre byer. Det er ingen nivåforskjell mellom hjemmet og plassen/gaten og lokalmiljøet. Man har innerom og man har uterom. Man har kanskje vel så stor tilhørighet til bydelen man kommer fra som til hele byen selv. Her, ofte rundt en piazza, har man sin bar, sin lokale kirke, sine restauranter, sin fontene, sitt marked og sin baker. Her utfolder fellesskapet med venner og naboer seg over en cappuccino, med sladder, flørt, kortspill, dagens avis, med diskusjoner om politikk, og om været. Kort sagt: det er der livet finner sted.

Man kan gjerne si at piazzaen lever. De fleste er ikke designet på papir, men har utviklet seg gradvis, nærmest organisk, og ofte over flere hundre år. For å forstå en piazza må man derfor bli kjent med den og bruke den. Om man bare haster forbi, slik de fleste turister gjør, går man nok glipp av det vesentligste. Tar man seg tid, vil plassen fortelle sine historier; når den selv finner det for godt ….

DEN ROMERSKE SYKEN

Våre nordiske kunstnere på 1800-tallet snakket om «den romerske syken», en besettende lengsel etter Roma og alt byen hadde å by på, en sykdom som etter sigende var og er uhelbredelig. Heldigvis er den ikke livstruende, men bringer tvert imot ofte med seg positive livserfaringer. Man kan gjerne pådra seg smitten på en romersk piazza den dag i dag. Det er ikke alltid at det er de store monumentene og turistmagnetene som gjør sterkest inntrykk. Det mange lengter tilbake til, og som gjør at man kommer igjen og igjen, er kanskje heller atmosfæren en romersk piazza har, full av historie, farger, lyder og lukter; det er den autentiske stemningen fra Den evige stad.

DEN ITALIENSKE PIAZZAEN – MULIGHETENES MILJØ

Den norske arkitekten Christian Norberg-Schulz ble verdenskjent for sine arkitekturteorier, spesielt om sammenhengen mellom arkitekturen og «stedet». Han lanserte begrepet «plassene som mulighetenes miljø». I Italia og i Roma gir dette mening. Mulighetene er mange for utfoldelse, som møteplass, markedsplass, festplass for kirke og samfunn og skueplass eller teaterscene. Plassene er byens fysiske og sosiale pustehull. I noen tilfeller kan vi til og med snakke om at piazzaen kan ha mentalhygieniske kvaliteter. Hvilke egenskaper er det så som gjør at piazzaene kan ha så mange og sentrale funksjoner? Det er naturligvis fordi de fyller behov, gir opplevelser og er attraktive og tiltrekkende. Plassenes størrelse, form, kunstneriske utsmykning og «møblering» om man vil, er viktig i så måte. Vann og fontener har en egen tiltrekningskraft. En god gatemusikant, som bare venter på å bli oppdaget, trekker også folk. Ofte er det slik at man nesten dras mot piazzaene uten at man nødvendigvis har noe ærend der. Den kan være attraktiv rett og slett fordi det er andre mennesker der. Her kan man oppholde seg mer eller mindre forpliktende, ved å sitte ned, stå der eller gå omkring der. Man kan gjerne være helt anonym om man ønsker det og bare delta passivt i det som ellers foregår. Noe av det viktigste er kanskje nettopp det å se og bli sett. I så måte er plassen å foretrekke framfor gaten. På plassen har man et videre synsfelt enn på gaten, og dermed også mer kontroll.

PIAZZAENE GIR NYE PERSPEKTIVER PÅ BYEN

Mellom permene i denne boken vil jeg forsøke å fange noe av dette, Roma som piazzaenes by. Det er nok av eksempler på alle de forskjellige typer piazzaer og deres mange funksjoner. Jeg forteller plassenes historie, om livet på og

rundt dem og de mange lagene av historie de gjemmer på. Gjennom dette fortelles også selve byens historie.

Plassenes historie er ikke bare fakta. Jeg legger også vekt på å ta med anekdoter, legender og myter knyttet til plassene, samt noen merkverdigheter og litt av det bisarre. Det hører med å formidle hva folk trodde og tenkte, og som var virkelig for dem og en del av deres hverdag. Det betyr at alt nødvendigvis ikke er ugjendrivelig sant. Men på den måten kan steinene, ruinene og monumentene bli mer levende. Det gir oss nye perspektiver som turister i en Evig Stad. En romakjenner anslår at Roma har 163 piazzaer. Om det er riktig, omhandler denne boken omtrent en tredjedel av disse, forhåpentligvis de viktigste og mest interessante.

I vårt samfunns substitutt for piazzaen, kjøpesenteret, kan man få dekket mange av sine behov. Her kan man gjøre nødvendig handling, lese avisen, slappe av med en kopp kaffe, slå av en prat med noen man kjenner, eller kanskje ikke kjenner, gå på kino eller i treningsstudio. Mange sentere tar mål av seg til å bli opplevelsessentra. Ofte er utformingen spektakulær, nærmest som en temapark, av og til med antikken eller Italia som forbilde. I Tokyo har man bygget et innendørs kjøpesenter utformet som en pittoresk italiensk småby med sine piazzaer. Taket er utformet med en kunstig himmel som endrer seg med døgnets tider og med skyer som farer forbi. Det er spektakulært. Mange lar seg nok fascinere, men det er dog langt til Italia. Kan vel noe egentlig erstatte Piazza della Rotonda og Pantheon?

Et viktig kjennetegn på de «gode plassene» er at de er bilfrie. En parkeringsplass eller en plass med biler og motorsykler (og Vespaer) er ikke en piazza i ordets rette mening. Det er alle slags plasser i Roma. Noen av dem som er tatt med i boken er ikke nødvendigvis av den «gode typen». Noen er ikke stort mer enn et gatekryss, men kan likevel ha en interessant historie å fortelle. Eller piazzaen så kan huse bygninger eller monumenter som det er verdt å dvele litt ved.

ROMA I FORVANDLING

Selv om Roma kalles Den evige stad er det også en by i stadig forandring. I de senere årene har storstilte prosjekter blitt satt i gang for å avdekke og gjøre gamle bygninger og minnesmerker tilgjengelige. Bevaring fra ødeleggelse av forurensning og slitasje er også høyt prioritert. Vi finner ofte fasader, fontener og andre minnesmerker tildekket fordi de er under restaurering. Alle disse aktivitetene påvirker og kan forandre byens struktur og piazzaenes funksjon. Før tusenårsskiftet var det over 700 urbanistiske prosjekter på gang samtidig! Hensikten var at byen på en verdig måte skal representere Italia som hovedstad og formidler av 3000 års verdenshistorie. Et synlig resultat er for eksempel at mange av byens plasser har fått ny brolegning. Dette gjelder Piazza della Rotonda ved Pantheon, Piazza Colonna og Piazza del Popolo. De karakteristiske brosteinene av svart basalt, *sanpietrini*, som riktig nok er hentet fra Kina og som ikke alltid er like behagelige å gå på, representerer likevel for veldig mange noe av selve sjarmen ved Roma.

OBELISKENE FRAM I LYSET

Mange plasser i Roma er prydet av obelisker, de fleste av dem hentet fra det gamle Egypt. Selv om de er store og imponerende maktsymboler har de nok kommet litt i skyggen av andre dekorative monumenter, som for eksempel fontenene. De bare er der, prydet med uforståelige «kråketær», vil man si. Obeliskene er lite omtalt i reisebøker. Framstillingen i denne boken er et forsøk på å trekke dem litt mer fram i lyset igjen. Det er jo der de egentlig hører hjemme, som monumenter som jo skulle hente sin energi fra selveste solen. Roma er i så måte stedet. Det er i dag flere obelisker her enn noe annet sted, inklusive Egypt. Obeliskenes historie er spennende nok, og de enkelte obeliskene har selv sine fascinerende historier å fortelle. De er vel verdt et lite studium i seg selv. De 13 egyptiske obeliskene som finnes i Roma i dag omtales på de piazzaer hvor de hører hjemme, som et av piazzaens elementer. Man bruker ofte kallenavn på obeliskene. Disse er angitt i overskriftene og forteller gjerne noe om deres historie.

For en som aldri har sett Roma er det vanskelig å skjønne hvor vakkert livet kan være.

Roma non basta una vita. Et liv er ikke nok for å oppleve Roma.

– Italienske ordtak

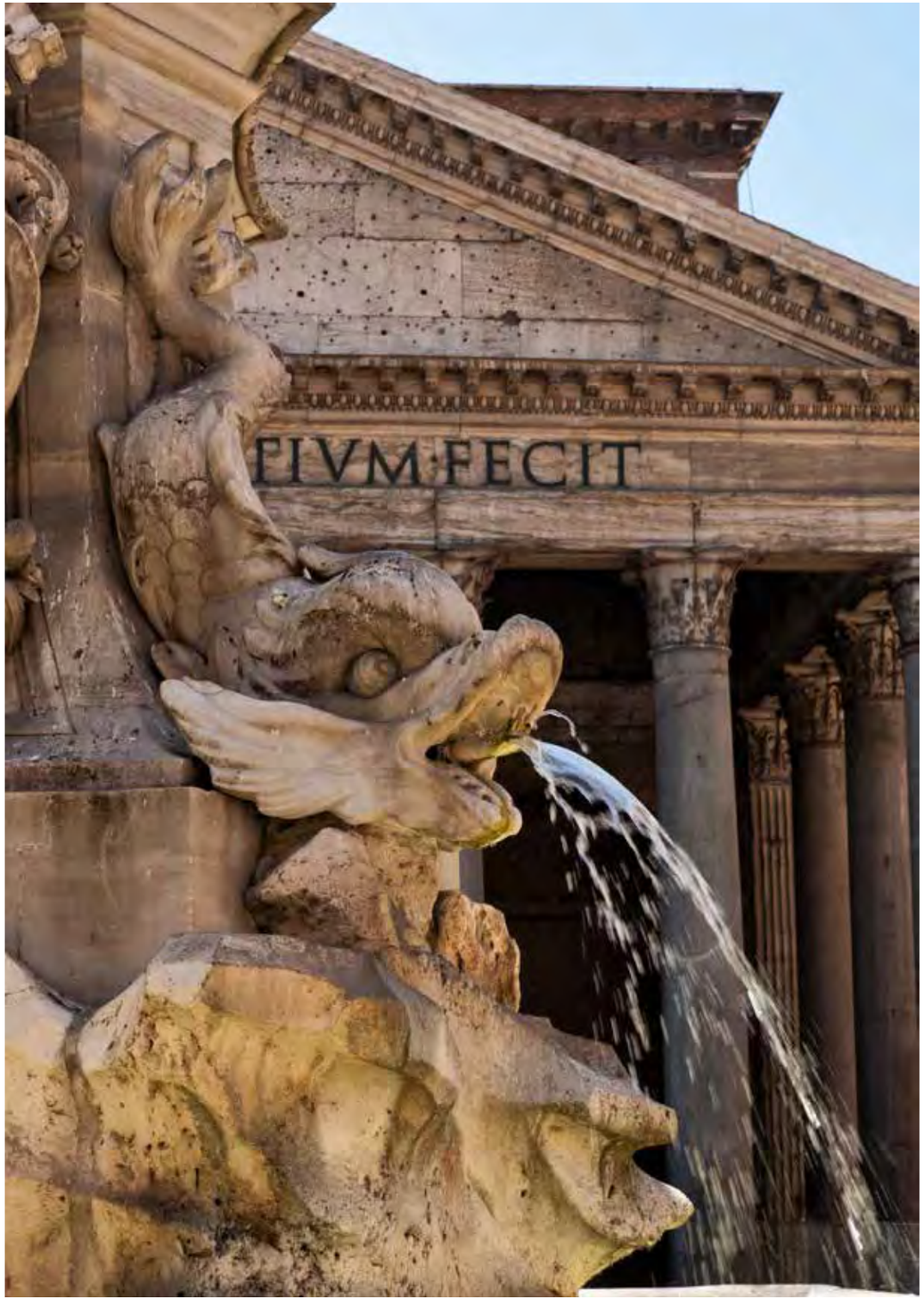

Romas Piazzaer

I hvilken rekkefølge skal man presentere alle Romas piazzaer? Dette er kanskje ikke så enkelt som det høres ut i første omgang. Man kunne velge å starte med de mest populære, de mest monumentale, eller inndelt i Romas regioner, eller kanskje tematisk. Man kunne velge å legge opp ruter som ville danne utgangspunkt for vandringer i byen. Mulighetene er mange. De aller fleste piazzaene som er med i boken, ligger i det historiske sentrum av byen, i det området som kalles Marsmarken. Jeg har valgt å starte der, og hvorfor ikke starte med den som er min klare favoritt blant alle Romas piazzaer, nemlig Piazza della Rotonda med den fantastiske Pantheon. Rekkefølgen derfra er mer eller mindre tilfeldig, men jeg forsøker å presentere plassene slik at de som ligger i nærheten av hverandre også kommer i nærheten av hverandre i boken. Man kan lage seg sine egne ruter. Noen hopp blir det naturlig nok fordi enkelte av piazzaene ligger litt i utkanten av byen.

1 Piazza della Rotonda
2 Piazza della Minerva
3 Piazza del Collegio Romano
4 Piazza di Sant'Ignazio
5 Piazza di Pietra
6 Piazza di Trevi
7 Piazza Colonna
8 Piazza di Montecitorio
9 Piazza Capranica
10 Piazza della Maddalena
11 Piazza delle Coppelle
12 Piazza Navona
13 Piazza di Pasquino
14 Piazza di Sant'Eustachio
15 Piazza dei Caprettari
16 Piazza della Chiesa Nuova
17 Piazza di Sant'Andrea della Valle
18 Campo de'Fiori
19 Piazza del Biscione
20 Piazza Farnese
21 Largo dei Librari
22 Piazza dei Cenci
23 Piazza delle Cinque Scole
24 Piazza Mattei
25 Largo di Torre Argentina
26 Piazza del Gesù
27 Piazza dei Santi Apostoli
28 Piazza del Campidoglio
29 Piazza Venezia
30 Piazza di San Marco
31 Piazza di Campitelli
32 Octavias søylehall
33 Piazza di San Bartolomeo all' Isola
34 Piazza in Piscinula
35 Piazza di Santa Maria (in Trastevere)
36 Piazza della Bocca della Verità
37 Piazza Pietro d'Illiria
38 Piazza dei Cavalleri di Malta
39 Piazza San Pietro
40 Piazza del Popolo
41 Piazza Bucharest på Monte Pincio
42 Piazza della Trinità dei Monti
43 Piazza di Spagna
44 Piazza Mignanelli
45 Piazza di San Lorenzo in Lucina
46 Piazza Barberini
47 Piazza del Quirinale
48 Piazza dell'Esquilino
49 Piazza di Santa Maria Maggiore
50 Piazza di San Bernardo
51 Piazza della Repubblica
52 Via delle Terme di Diocleziano
53 Piazzale San Lorenzo (fuori le mura)
54 Villa Celimontana
55 Piazza di San Giovanni in Laterano

Piazza della Rotonda

Pantheon

MED MACUTEO-OBELISKEN

Plassen foran Pantheon heter Piazza della Rotonda. Pantheon er jo egentlig en stor tønne med lokk og kalles derfor også «Rotunden». Dette har gitt plassen navn. Den ligger midt i hjertet av det historiske Roma, har det meste og er kanskje den mest populære piazzaen i Roma. Dette er et sted hvor det er godt å sitte. Trafikken forstyrrer oss ikke. Her kan man oppleve atmosfæren av de lange historiske linjene. Det er nok av spisesteder og barer. I området rundt er det et virvar av smug og gater; en labyrint hvor det er lett å gå seg bort. Piazza della Rotonda åpner seg som en oase midt i dette virvaret og er det ubestridte sentrum i området. Pantheon er hovedattraksjonen, men her er også en vakker fontene og en 3200 år gammel obelisk.

MARS – ROMAS BESKYTTER

Vi befinner oss på Marsmarken, Campus Martius; oppkalt etter krigsguden Mars og brukt som øvelsesplass for soldatene på republikkens tid. Mars var far til de mytiske tvillingene Romulus og Remus, som skal ha grunnlagt Roma i år 753 f.Kr. Mars var også gud for fruktbarhet og gode avlinger. Han var dermed Romas beskytter både i krig og fred. Mars måned var den første måneden i året. Da forberedte man seg til årets kriger og for å få gode avlinger.
Terje Nordby skriver i «Mytekalenderen»:

En dag spaserte kong Numa utenfor byportene. Da falt det under et tordenvær et skjold ned fra himmelen. I det samme åpenbarte en nymfe seg og sa at rikets fremgang nå avhang av denne gaven fra guden Mars. Der skjoldet hadde landet skulle verdens maktsentrum befinne seg. Numa tok hånd om den hellige gjenstanden, tilkalte våpensmeden og ga ham i oppdrag å lage elleve kopier, så like at ingen tyv skulle kunne se forskjell. Det ble gjort, og skjoldene ble hengt opp i Vestas tempel, for dette var på en tid da Mars ikke hadde eget tempel, men bare et alter ute på et område kalt Campus Martius. Der ofret de til ham en blanding av kjøtt fra sau, gris og okse. Senere fikk guden sitt eget tempel der. Offiserene dro dit hver gang det var krig og ropte til Mars at nå måtte han holde seg våken.

Legenden har trolig blitt diktet opp for å tilpasse bronsealderens krigsdans til den herskende mytologi. Måneden mars innebar forberedelse av sommerens felttog; våpen og hester ble renset, presteprosesjonen med skjold var en høytidelig åpningsmarkering. Tilsvarende fester om høsten avsluttet krigsperioden.

Som krigsgud var Mars Romas beskytter. Men statsmannen Cato, første prosaforfatter på latin, gjengir i sitt verk om landbruket en instruks om hvordan en bønn til Mars bør være, den viser at denne guden også er Romas livgiver.

Marsmarken lå utenfor datidens bymur, den såkalte Serviske muren, som ble bygget på 370–60-tallet f.Kr. etter invasjonen av gallerne i 390 f.Kr. Servius Tullius, en av de siste kongene, hadde tidligere bygget en mur på 530-tallet f.Kr. Denne vet vi svært lite om, men den Serviske muren er feilaktig blitt tilkjent ham. Man skulle ikke bære våpen innenfor muren. Det skal ha vært et alter og senere et tempel for Mars på dette stedet. Hit dro man altså før man gikk til krig for å ofre til Mars, slik at han skulle holde seg våken og bringe krigslykke.

MARCUS AGRIPPAS TERRITORIUM

Det ble etter hvert bygget flere monumentale bygninger og søylehaller i dette området. Dette var territoriet til Marcus Agrippa (63–12 f.Kr.). Rett bak Pantheon bygget han en basilika til ære for Neptun. På bakveggen av Pantheon kan vi se marmorfriser av delfiner og andre sjømotiver som rester etter Neptun-basilikaen. Enda litt lenger sydover hadde Marcus Agrippa sitt store badeanlegg. Flotte søyleganger omkranset anleggene, og utenfor selve badet anla han et kjempestort basseng, Stagnum, nærmest en innsjø. Han var dessuten den store fontenebyggeren i antikken og han bygget akvedukten Aqua Virgo, som forsynte dette området med vann.

Marcus Agrippa var Augustus' svigersønn, gift med datteren Julia, som var kjent for sitt utsvevende liv. Han selv var utsett til å være Augustus' tronarving, men døde før han kom så langt. Han var hærfører og er nok mest kjent for sin seier over Antonius og Kleopatra i slaget ved Actium i 31 f.Kr. Dette var avgjørende for at Octavian kom til makten alene, han som senere ble kjent som keiser Augustus.

DET FØRSTE PANTHEON

Marcus Agrippa bygget det første tempelet her, det Pantheon som var forløperen til bygningen vi ser i dag. Man mente lenge at dette var et rektangulært tempel (ca. 20 x 44 meter) etter klassisk mønster og vendt motsatt vei, mot Neptuns basilika. Nyere undersøkelser viser at det likevel trolig var vendt samme vei som det Pantheon vi ser i dag, og at det kanskje også var et rundtempel.

I den gamle reiseguiden fra 1150, *Mirabilia Urbis Romae*, fortelles historien om hvordan dette tempelet ble til. Marcus Agrippa ble bedt om å slå ned et opprør i Persia. Han nølte fordi han mente oppgaven var for stor. Da Senatet presset på, ba han om tre dagers betenkningstid. I denne perioden hadde han en drøm hvor Kybele, alle guders mor, viste seg for ham og oppmuntret ham til å ta oppdraget. Samtidig viste hun ham i drømmen et tempel som han skulle bygge dersom han vant. Han ble også bedt om å innvie tempelet til Neptun, havets gud. Han la ut på sitt tokt med en stor flåte og fem legioner soldater, vant, kom hjem igjen og bygget tempelet som avtalt i drømmen. Det ble innviet til Kybele, Neptun og alle guder, og han kalte det Pantheon. Så langt Mirabilis.

Tempelet ble trolig oppført ca. 25 f.Kr. Det inneholdt statuer av mange av romernes guder, også Mars og Venus. Den antikke historikeren Dio Cassius (155–235 e.Kr.) forteller at Marcus Agrippa også ville ha en statue av Augustus der og kalle opp bygningen etter ham. Men keiseren gikk ikke med på noen av delene.

KLEOPATRAS ØREDOBBER

Forfatteren Plinius den eldre (23–79 e.Kr.) forteller en anekdote som passer her. Kleopatra hadde veddet med sin gemal Marcus Antonius at hun kunne klare å bruke ti millioner sestertier på ett enkelt måltid. Hun løste oppgaven ved å løse opp perlen, en av de dyreste i verden, fra en av sine øreringer i en kopp med eddik for så å drikke det oppløste smykket. Historien forteller videre at da hun senere ble tatt til fange av Augustus, ble den andre perlen, som hun fortsatt hadde, tatt fra henne, delt i to og satt som pynt i ørene på Venus-statuen i Pantheon.

HADRIANS PANTHEON

Agrippas tempel ble sterkt skadet av brann i år 80. Det ble restaurert under keiser Domitian (81–96). Under keiser Hadrian (117–138) ble det nåværende Pantheon fullført i 125 e.Kr. Det er godt mulig at det ble påbegynt under keiser Trajan før 114 e.Kr. En norsk arkeolog, Lise Mørstad Hetland, hevder så, basert på stempler som er brukt på teglsteinene. Hadrian var selv en habil arkitekt, men hans rolle i utformingen er trolig beskjeden, selv om vi vet at han tegnet kupler på fritiden og at han ble kritisert for sine ideer av en av datidens store arkitekter, Apollodorus fra Damaskus, som vel var Pantheons arkitekt.

Vi kjenner til mange eksempler på runde bygninger, både templer og gravmæler før Pantheon. Eksempler fra Roma er jo rundtemplene på Piazza della Bocca della Verità og tempel B på Largo Argentina, som var eldre. Augustus' mausoleum og Hadrians eget mausoleum var også store, runde monumentale bygninger, dog uten kupler. Det nye og skjellsettende med Pantheon er størrelsen på kuppelen og kombinasjonen av den tradisjonelle forhallen og rotunden.

Pantheon har selv dannet skole. Det finnes masser av monumentale bygninger verden over som er bygget etter de samme prinsipper. Det kan være universitetsbygninger, operaer, kirker (Peterskirken; kirkene på Piazza del Popolo, Sant'Andrea della Valle og mange andre) og administrative bygninger som Capitol i Washington og i Havana.

Foran tempelet var det en stor, avlang og brolagt plass som var omgitt av en søylegang. Den strakte seg trolig helt opp til der hvor kirken Santa Maria Maddalena nå ligger. Midt på denne plassen var det en triumfbue. Tempelet lå høyere enn grunnen, på et podium, slik at man måtte gå opp mange trappetrinn for å komme inn.

M·AGRIPPA·L·F·COS·TERTIVM·FECIT

Hadrians tempel var altså bygget på ruinene av tempelet bygget av Marcus Agrippa. Innskriften på arkitraven fra dette pryder fortsatt forhallen til Pantheon, som en slags dedikasjon. Den sier: *M[arcus] Agrippa L[uci] f[ilius] co[n]s[ul] tertium fecit*. Det betyr at det var Marcus Agrippa, sønn av Lucius, som bygget dette under sitt tredje konsulat. Bronsebokstavene vi ser i dag er en rekonstruksjon fra 1894. Edelt nok av Hadrian, men det er likevel han som skal ha æren for å ha fullført byggverket. Han hadde vel også en klar mening med nettopp dette. Med innskriften trakk han på en måte linjene tilbake til republikkens konsuler. Han plasserte dessuten statuer av Augustus og Agrippa i nisjene i forhallen, på hver side av inngangen, for på den måten å skape nærhet til keiserdømmets begynnelse. Hadrian satte seg selv på den måten inn i en kontinuitet og en tradisjon som strakk seg langt tilbake i tid og var større enn ham selv. Tanken og drømmen om «det evige Roma» går helt tilbake til antikken.

Det finnes for øvrig også en annen innskrift under de store bronsebokstavene som refererer til at keiserne Septimius Severus og Caracalla sannsynligvis foretok en mindre restaurering av Pantheon i 202 e.Kr.

Tempelet for alle guder

Navnet Pantheon var nok også kanskje enda viktigere på Hadrians tid enn da Marcus Agrippa bygget sitt tempel. Under de første 100 årene av keiserdømmet hadde Romerriket vokst kontinuerlig. På Hadrians tid var det på sitt største. Idéhistorikeren Trond Berg Eriksen sier at Hadrian med sitt Pantheon ville samle kraften ikke bare fra de romerske gudene, men fra alle guder i det store riket. Med alle erobringene hadde han fått med seg mange guder i sitt tjenerskap. De var på en måte blitt keiserens hjelpere. Han kunne tolerere det meste på det religiøse området så lenge han selv kunne kontrollere det. Pantheon blir på den måten også et imperialistisk byggverk. Problemene med religionene begynte først med de monoteistiske religionene, som gjorde krav på eksklusivitet, og hvor man ikke ville underordne seg og tilbe noen keiser.

Materialene ble hentet fra hele riket, noe som også blir symboler på keisermaktens rekkevidde. Her er det dyp rødlig porfyr fra Egypt, regnet som keiserens eget materiale. Det er dette som har gitt oss fargenavnet purpur, noe vi jo fortsatt forbinder med konger, keisere og senere geistlighet. Her er også hvit marmor fra Hellas, gylden marmor fra Tunis og mangefarget marmor fra dagens Tyrkia.

Bygget av engler

Pantheon er en fantastisk bygning, ikke minst arkitektonisk. Med perfekte proporsjoner og enkle geometriske former som sirkler, buer og kvadrater vitner den om orden og harmoni. Pantheon ble på en måte et symbol på den orden og organisering som keisermakten skapte, og som ble et varemerke for romerne. MichelangeIo så imidlertid helt andre kvaliteter og hevdet at den måtte være bygget av engler og ikke av mennesker. Ifølge kunsthistorikeren H. P. L'Orange er Pantheons indre rom et av de mest storslåtte og harmoniske rom som noen gang er skapt av mennesker. Den er satt sammen av tre deler, forhallen, et mellomstykke som gjør lite av seg, og rotunden med kuppelen og hovedrommet.

Forhallen

Forhallen er en tradisjonell rektangulær tempelbygning. Den var dekket av hvit marmor. Taket holdes oppe av 16 korintiske søyler, i tre rekker, alle monolitter av granitt fra Mons Claudianus og Aswan i det sydlige Egypt, 14 meter høye og litt smalere oppover. Noen av søylene er av en rosa granitt-type. Kapitelene (toppene) og basene er av hvit gresk, pentelisk marmor. Søylene helt til venstre har blitt byttet ut på 1600- og 1700-tallet på grunn av skader. Man fant to av dem man trengte i restene etter Neros bad som lå like ved, rett nordvest. Søylen helt på hjørnet skal være hentet fra Domitians villa i Castelgandolfo i Albanerfjellene sydøst for Roma i 1626. Avstanden mellom de to midterste søylene foran er litt større enn mellom

de andre; som for å lette adkomsten og si velkommen. På gulvet er det også mosaikker i geometrisk mønster som på en måte leder inn til rotunden. I sideskipene, som leder til lukkede dører, gjenspeiles dette også i mosaikkmønsteret i gulvet.

Midt på gavlen har det trolig vært en gyllen ørn og en laurbærkrans. Nå er det bare merker etter festene igjen. Takpannene og takbjelkene var av bronse. Flere paver har forsynt seg av det som var igjen etter at keiser Konstans II hadde tatt med seg mye til Bysants i år 663. Sixtus V (1585–90) skal ha brukt det til statuene av Peter og Paulus som nå står på hver sin triumfsøyle; Trajan-søylen og Marcus Aurelius-søylen. Urban VIII (1623–44) har forsynt seg både i forhallen og av kuppeltaket for å skaffe materiale til de 80 kanonene på Engelsborg og delvis også til den flotte baldakinen i Peterskirken. 200 tonn med bronse skal ha skiftet form. Nå ser vi rett opp i takbjelkene av tre. Pasquino, en av de såkalte talende statuene i Roma, hadde en slående kommentar: «Hva barbarene ikke gjorde (ved sine plyndringer), det gjorde Barberinerne». Paven var av denne familien. Han forsvarte seg med at det måtte være viktigere å forsvare Roma enn å hindre at det regnet i Pantheons forhall.

Heldigvis ble ikke de store bronsedørene rørt. De er fra antikken, men det er noe usikkert om de er de originale. De er vel egentlig litt i minste laget og fyller liksom ikke helt ut den store døråpningen mellom rammene av marmor. Likevel er det fantastisk å kunne tre inn i et tempel/kirke gjennom 2000 år gamle dører.

Helt spesielt er det at når man står rett utenfor forhallen, så ser man ikke den store kuppelen bak. Man blir faktisk ikke klar over den før man kommer inn i selve rotunden. Den gir en helt spesiell og overraskende effekt. Dette var enda mye mer uttalt i antikken, da bygningen lå flere meter over grunnen og fem trappetrinn ledet opp til forhallen.

Dersom man står slik at man ser taket på forhallen utenfra, vil man legge merke til en besynderlig detalj. Man ser rester etter et ekstra tak rundt tre meter høyere oppe på veggen inn

Sjarmerende servitører ved Tempio Bar

Døren til Virtuosi al Pantheon

mot kuppelen. Det er sannsynlig at forhallen faktisk skulle vært litt høyere. Noe kan ha gått galt med bestillingen av søylene. De søylene som ankom fra Egypt, var kanskje rett og slett litt kortere enn bestilt. De målte 40 og ikke 50 fot som de skulle ha vært. Derfor ble forhallen bygget litt lavere enn planlagt. (En romersk fot var 29,57 cm.)

Virtuosi al Pantheon

Like til venstre for hovedinngangen finner vi en mindre dør. Over denne er det en inskripsjon og en logo: en passer og to malerpensler i kryss. Innskriften lyder *Florent in domo domini;* «blomster i mitt/Herrens hus». Dette var inngangen til lokaler for et brorskap *(confraternita)* av kunstnere, arkitekter og håndverkere som var stiftet i 1543, etter Rafaels død i 1520, som en del av arven etter ham. Det fikk navnet Accademia dei Virtuosi del Pantheon. Betegnelsen *virtuosi* har trolig med kristne dyder å gjøre. De skulle blant annet stå for nødvendig oppussing av Pantheon. Pave Paul III (1534–49) sto bak og pushet på dannelsen av brorskapet for å få denne jobben gjort. Mange kjente kunstnere var med i sistnevnte brorskap, blant andre Antonio Sangallo, Carlo Fontana, Taddeo Zuccari og Perin del Vaga.

Flere av dem er begravet i Pantheon, i det første kapellet på venstre hånd, St. Josefs kapell. Han var jo som brorskapsbrødrene en tømmermann/håndverker og et naturlig valg som brorskapets skytshelgen. Den første lederen, Desiderio D'Adjutorio, foretok en pilegrimsreise til Det hellige land og kom hjem med flere uspesifiserte relikvier knyttet til St. Josef, som ble plassert på alteret i Pantheon. Han hadde også med seg noen skuffer med hellig jord som ble plassert under alteret. Her ble det feiret messer på St. Josefs festdag, 19. mars. På denne dagen var det også kunstutstillinger i forhallen. I likhet med mange andre legbrorskap var også disse opptatt med omsorg for syke og fattige. På festdagen ble det delt ut almisser og som en kuriositet, brudeutstyr til fattige familier med døtre som skulle gifte seg.

Innenfor døren er det en vestibyle som leder til en trapp som går opp i selve kuppelen hvor de hadde sine møtelokaler og et oratorium. Her møttes de til bønn og egne messer og av og til beskjedne fellesmåltider for å «styrke sine legemer», som det heter i møteprotokollene. Rommene var rikt utstyrt, prydet med malerier og skulpturer, altere med kostbart altersølv, hellige bøker og broderte alterklær. Det var til og med en tom katafalk som ble brukt ved begravelser av brødrene. Tenk, egne kirkerom i bunnen av Pantheons kuppel.

Rommene skal fortsatt finnes, men det er uvisst om de brukes til noe. Alle eiendeler ble konfiskert i 1870 da slike legbrorskap ble forbudt. De ble flyttet til Cancelleria hvor de fortsatt er i Vatikanets eie. Men aktivitetene knyttet til *arte sacra (religiøs kunst)* er likevel videreført, mer som et faglig fellesskap. Det har vært holdt flere utstillinger i Pantheons forhall i regi av denne Accademia Virtuosi.

Selv om St. Josef ikke lenger er knyttet til akademiet, har han fortsatt sin plass i kapellet i Pantheon. Skulpturen av ham og Jesus som barn er laget at Vincenzo de'Rossi og er fra 1540-tallet.

På sideveggene i kapellet er det relieffer av Carlo Monaldi (1690–1760), «Josefs drøm» og «Flukten til Egypt». De er ikke av hans ypperste arbeider.

De fleste som besøker Pantheon har nok aldri lagt merke til hverken sidedøren eller St. Josefs kapell. Det er jo ikke så rart. Pantheon er ganske overveldende.

Kuppelen

Kuppelen er en halvkule med diameter som akkurat vil rekke ned til gulvet; som en kule i en kube. Rommets høyde og bredde er like. Mønstre med sirkler og kvadrater går igjen i mosaikkgulvene, som symboler på det perfekte og det evige. Gulvet er originalt, selv om noen deler er skiftet ut. Den siste renoveringen er fra 1873.

Kuppelen var dekket med bronseplater utvendig. Noen hevder til og med at det var plater av rent gull, men det er neppe riktig.

Den østromerske (bysantinske) keiseren Konstans II (641–668) besøkte Roma et par uker i juli 663. Det var siste gang en romersk keiser besøkte byen. Han angret kanskje på at Pantheon var gitt bort til kirken og tok med seg utsmykningen fra taket og ved hovedinngangen og bronsestatuer hjem til Konstantinopel. Dit kom den dyrebare lasten aldri. Skipet sank, og verdisakene ligger trolig fortsatt på bunnen av Middelhavet et sted. Et annet sted står det at byttet falt i hendene på arabere/maurere (sarasenere). Omtrent 70 år senere ble taket dekket med blyplater.

På den nederste delen av kuppelen er det utvendig fem konsentriske ringer, nærmest avrundete trappetrinn. Disse har betydning for styrken og stabiliteten til konstruksjonen.

Jorden er rund

Gulvet i hallen er litt buet; det vil si at det er litt høyere på midten. Forskjellen fra ytterst ved veggen til midten skal være nesten 50 cm. Dette symboliserer jordkloden og kompletterer bildet av Pantheon som symbol på hele universet. Man visste jo på den tiden at jorden var rund. Som jorden er også gulvet i Pantheon litt flattrykt ved «polen». Her er et hull som regnvann kan renne ned i og dreneres bort gjennom et kanalsystem som Marcus Agrippa bygget (Euripus) i forbindelse med sitt badeanlegg og innsjøen Stagnum.

Rotunden – tønnen

Kuppelen er satt oppå en rotunde, en sylinder. Den hviler på et fundament som går nesten fem meter ned i bakken. Utvendig var den dekket av hvit stukk for å passe til den hvite marmoren i forhallen. Konstruksjonen av kuppelen var noe helt nytt og banebrytende innen arkitekturen. Den er støpt i betong på en forskaling av tre, men uten armering. Romerne oppfant en spesiell form for betong eller støpemasse. Den inneholdt vulkansk sand (*pozzolana* etter byen Pozzuoli i Napoligolfen), vann og kalk som bidro til å gjøre den spesielt sterk. På toppen er tykkelsen bare 150 cm. Der kuppelen hviler på sylinderen er tykkelsen hele seks meter. I den nederste delen blandet man inn stykker

av tuff, travertin og teglbiter i betongen, men i den øverste delen brukte man en mye lettere pimpstein. På innsiden av kuppelen er det fem etasjer med ringer av kassetter, noe som gjør at vekten blir mye mindre samtidig som styrken bevares. Kassettene i seg selv er mesterlig utført i en design som forsterker perspektivvirkningen mot toppen av halvkulen. I bunnen av alle kassettene skal det ha vært stjerner eller rosetter i edelt metall på blå bunn for å symbolisere stjernehimmelen.

Øyet som ser mot himmelen

Det nesten ni meter store øyet, *oculus*, i toppen er også med på å gjøre denne kuppelen mulig. Uten dette ville den trolig falt sammen. Øyet er det eneste vindu og naturlige lys i rommet. Det er som solen på himmelhvelvingen. Gjennom øyet kan man se skyene som raskt eller langsomt farer forbi. Det gir en følelse av at vi som står inne i Pantheon, på toppen av «jordkloden», beveger oss. Gjennom dette hullet har det regnet i 2000 år. Et regnskyll lager en søyle av grå og noen ganger skinnende regndråper ned fra øyet. Det er et spektakulært fenomen, spesielt hvis solen skinner samtidig. Om vinteren hender det også at det snør gjennom øyet. Da legger det seg et mykt, hvitt teppe på toppen av «jordkloden».

Kirken har benyttet hullet i taket i sine egne seremonier. På Maria himmelfartsdag, den 15. august, ble en dukke som forestilte Maria, trukket opp gjennom hullet. Fra å være et symbol på solen og solguden blir det nå selve himmelporten. I forbindelse med pinsen drysser man fortsatt hvert år røde roseblader ned fra åpningen; til minne om Den hellige ånd som kom til jorden i form av ildtunger.

Kuppelen er fortsatt den største i Roma som er bygget uten armeringsjern, 44,3 meter (150 romerske fot) i diameter. Av respekt for Pantheon ble selv Peterskirkens kuppel bygget mindre.

Himmelhvelvingen og solen

Hallens indre er utformet som et bilde på universet. Kuppelens indre er selve himmelhvelvingen og oculus er solen. Det fungerer som et slags solur. Man kan observere hvordan solstrålene langsomt og nesten umerkelig beveger seg på innsiden av kuppelen. De fleste er neppe lenge nok inne i bygningen til å få noen følelse av det. Hvor lysstrålene treffer vegger og gulv skifter med årstider og tid på døgnet. Det viser oss en dimensjon av hva tiden er; bevegelse; noe romlig; noe stofflig. Midt på dagen den 21. april, som er Romas mytiske fødselsdag (i 753 f.Kr.) skinner solen på toppen av inngangsdøren.

I selve rotunden er det syv nisjer, tre på hver side og med en apsis i midten. Her var det plassert statuer av de syv planetgudene. Her var Jupiter, Mars, Venus. Det var jo de som styrte hele universet, som *cosmocratores*. Dette understreker den astrologiske og kosmiske symbolikken ved hele bygningen. Selve bygningen har på en måte også syv etasjer; to i rotunden pluss de fem ringene av 28 kassetter. Tallet syv har alltid fascinert romerne så vel som mange andre kulturer; det var et tall med kosmiske dimensjoner. Det var syv kjente «planeter» i antikken: solen, månen, Jupiter, Saturn, Merkur, Mars og Venus. Roma ble først styrt av syv konger og bygget på De syv høydene.

Seremonihall og rettssal

Hva ble Pantheon brukt til? Selv om Pantheon var viet til alle guder, har den trolig ikke vært en bygning for kulter eller religiøs dyrkelse. Den ble nok heller brukt til representative og seremonielle formål. Det er sannsynlig at Hadrian brukte den som et sted han tok imot folk/gjester og brukte det også som et rettslokale, hvor han selv var dommer, som en slags høyesterett. Man kan vel vanskelig tenke seg en mer høytidelig og storslagen ramme omkring seremonier av forskjellige slag. Her kunne keiseren sette seg selv inn i en opphøyet symbolsk posisjon. Om han satt i apsis, ville han gå inn som en av planetgudene. Om han satt på midten, ville han markere seg som hele jordens hersker.

Pantheon blir kirke
Omtrent 50 år etter Konstantin den store tok den kristne keiseren Theodosius I (379–395) grep for å avskaffe avgudsdyrkelsen i Romerriket. De gamle romerske gudene skulle bort. Det betød at templer ble stengt, eiendommer beslaglagt og presteskapet avskaffet. Selv i hjemmene ble det forbudt å ofre til de gamle gudene. Mange templer ble stående tomme, men de kristne nølte mange steder med å ta i bruk de hedenske lokalene til sine egne formål. Ofte fungerte de derfor bare som varelagre og arkiver.

Som et under overlevde Pantheon både de kristne keisernes inngrep og barbarenes herjinger i løpet av 400- og 500-tallet. De siste hadde kanskje en viss respekt for et tempel som hadde vært viet til alle guder, kanskje også deres egne. Det var likevel kanskje ikke så rart at kirken kastet sine øyne på denne bygningen. Selv om den etter hvert forfalt en del og ble brukt til forskjellige formål, så man trolig hva den kunne bli til. Pave Bonifacius IV lyktes i 608 i å overta bygningen fra den bysantinske keiser Fokas (602–610).

Denne keiseren var langt fra kristelig. Hans vei til makten hadde vært meget blodig; han skal ha myrdet seks rivaler på sin vei. Han selv kom ikke til Roma, men bilder av Fokas og hans kone Leontina representerte keisermakten ved overtagelsen av Pantheon, og de ble mottatt med stor pomp og prakt. For å ære keiseren ble det til og med reist en æressøyle på Forum Romanum med en meget servil innskrift: *Phocae clementissimo principi.* Han ble beskrevet som den beste, mildeste, frommeste, hersker og triumfator; verdsatt for sine talløse velgjerninger, for sin fredsiver og bevaring av friheten. Noen må ha hatt en vemmelig følelse for dette også i samtiden. Men om det var det som skulle til for å redde en bygning som Pantheon, bør man kunne være litt overbærende overfor dette hykleriet. Fokas-søylen var den siste av de antikke æressøylene som ble reist. Den er 13,7 m høy og står ganske sentralt plassert på Forum Romanum.

Martyrknokler og Allehelgensdag
Pantheon skulle så innvies til kirke. Siden den hadde vært en hedensk helligdom så lenge, antok man at den måtte være kraftig demonbefengt, og det måtte da også tilsvarende kraftige midler til for å helliggjøre den. Den 1. november 608 hentet man først 28 vognlass med martyrknokler og aske fra urner i katakombene og anbrakte disse under hele gulvet og i et kjempebadekar fra Agrippas termer. Det noe uvanlige relikvieskrinet ble plassert under høyalteret viet til Madonna del Sasso (klippens madonna). Selve alterplaten ble laget av en stor marmorblokk som ble hentet fra et offentlig bygg (Aedes Publica Populi) som i antikken ble brukt til banketter og offisielle seremonier. Allehelgensdag blir fortsatt feiret den 1. november av kirker verden over. Det har sin opprinnelse som minnedag for de 28 vognlass med martyrknokler. Pantheon som tidligere var viet til alle (hedenske) guder, ble en kirke viet til alle (kristne) martyrer/helgener.

Kirken fikk det passende navnet Santa Maria ad Martyres, martyrenes Maria. Den 13. mai 609 fant siste del av innvielsen sted. Paven samlet da prestene, dekorerte hovedporten med kors og sang Gloria in excelsis Deo, mens skrekkslagne demoner skal ha forsvunnet ut gjennom hullet i taket. Pantheon var blitt vigslet til kirke.

Rafaels grav
Det er mange berømte personer som er gravlagt i Pantheon. Mest kjent er kanskje Rafaels grav. Rafaello Sanzio (1483–1520) var hans egentlige navn. Graven ligger til venstre for inngangen, etter nisje nummer to. Rafael døde bare 37 år gammel av tyfus. Han hadde selv uttrykt ønske om å bli begravet i Pantheon. Graven er prydet med en madonnastatue som han selv hadde laget utkast til. Den ble fullført av Lorenzetto. Innskriften på graven lyder: «Her er Rafaels grav. Mens han var i live fryktet naturen å dø for hans hånd. Nå frykter den å dø med ham». Rafael var veldig populær, og en stor folkemengde fulgte ham til graven. Hans uferdige bilde, Forklarelsen på berget, ble båret som en fane foran prosesjonen.

Hans samboer og modell gjennom mange år, La Fornarina, «bakerdatteren», hadde stelt Rafael på dødsleiet, men måtte gråtende forlate ham. Pavens utsendinger som skulle gi ham den siste olje, nektet å gjøre dette før bakerdatteren var borte. Hun fikk heller ikke være med i begravelsen. Hun måtte også tåle forsmedelsen ved at det ble satt opp et minnesmerke over Maria Bibbiena, hans første forlovede, på graven. Maria var niese til Rafaels beskytter, kardinal Dovizi de Bibbiena. Bildet av La Fornarina, malt av Rafael, er meget berømt og kan sees i Palazzo Barberini.

En makaber gravåpning
Rafaels grav ble åpnet en gang på høsten 1833. Foranledningen var at man i Accademia di San Luca hadde en hodeskalle som angivelig skulle være Rafaels. Dikteren Goethe var overbevist om det basert på skallens edle proporsjoner. «Den noble benbygningen var av en slik art at en vakker sjel fritt kunne dvele i den».

Den eneste måten å avgjøre saken på var å åpne graven for å se om hodet var gravlagt sammen med resten av kroppen. Så ble gjort. Det ble en heller makaber forestilling. En komite av geistlige og kunstnere var til stede, blant dem H. C. Andersen og Bertel Thorvaldsen. Goethe tok feil. Rafaels skjelett hadde fortsatt sitt hode i behold. Rafael skulle så gravlegges for andre gang.

H. C. Andersen har skildret begivenheten: «På en sortkledd forhøyning sto en mahognikiste dekket med et gyllent klede. Prestene sang misererer, kisten ble åpnet og de oppleste etterretninger ble lagt ned i den; et usynlig kor klang gripende vakkert idet prosesjonen satte seg i bevegelse kirken rundt. Alle de betydeligste kunstnere og fornemme fulgte, her så jeg for første gang igjen Thorvaldsen i Roma, som de andre i prosesjonen skred han langsomt framover med sin vokskjerte.» Da kisten skulle senkes ned skjedde det noe. H. C. Andersen skriver: «Det høytidelige inntrykk ble imidlertid forstyrret for meg ved det jordisk uskjønne at man for å få kisten inn i den smale åpningen måtte løfte den på ende på en slik måte at

bena og knoklene som var lagt i orden, ramlet sammen igjen. Man kunne høre hvordan de ramlet». En skremmende opplevelse for en følsom sjel.

Romas gravkirke

Flere paver og kongelige er også begravet i Pantheon. Den er Romas offisielle gravkirke. Viktor Emanuel II, «fedrelandets far», er begravet til høyre for inngangen. På venstre side hviler hans sønn, Umberto I, som ble myrdet av en anarkist i året 1900. Han ligger ved siden av sin Margherita av Savoia. Hun som av alle ting har gitt navnet til en pizza.

Når man besøker Pantheon vil man ofte se høytidelig utseende menn ved siden av kongegravene. De er kledd i mørke klær, ofte i karakteristiske lange svarte kapper og med svarte alpeluer. Da Viktor Emanuel II døde i 1878 og ble begravet i Pantheon, ble det opprettet en æresgarde av hans tidligere soldater som skulle holde vakt ved gravstedet. Selv om medlemmene naturligvis har blitt skiftet ut, er denne organisasjonen fortsatt høyst levende. Den har det kompliserte navnet *Istituto Nazionale per la Guardia d'Onore alle Reali Tombe del Pantheon.* Det er en upolitisk organisasjon som har til formål å bevare kjærligheten til fedrelandet og styrke og bevare de kreftene som førte til samlingen av Italia i 1870. Det er en ære å være med. Man betaler en årlig avgift, men får til gjengjeld visse privilegier. Medlemmene kommer fra hele landet og har tjeneste bare én dag om gangen, fordelt på tre økter på halvannen time.

Grøften rundt Pantheon

Rundt bygningen er det en grøft. Dette viser oss at gatenivået har steget med mange meter siden antikken. I tillegg vet vi jo at Pantheon lå på et podium enda høyere over gatenivået. Den naturlige forklaringen på grøften er at det har vært bygget mye i området, og etter hvert som byggene forfalt, har man bare bygget oppå. Helt inntil Pantheon har man frilagt et lite område. Som så mange andre steder i Roma finnes det naturligvis en mye mer spennende og fantasifull forklaring: En trollmann ved navn Pietro Baialardo skulle ha solgt sin sjel til djevelen for å få tilgang til magiske formler. Han var en beryktet skikkelse i middelalderen, men på sine gamle dager skal han ha angret på mye av det han hadde gjort. Han ville få tilgivelse for sine synder før han døde. For å få dette måtte han en siste gang bruke sine magiske evner. Han forvandlet en demon til en hest som kunne løpe så raskt at den på samme dag kunne være i både Jerusalem og Roma. Han skal ha fått tilgivelsen. Da han sammen med hesten kom til Roma, ble han stoppet av djevelen utenfor Pantheon. Djevelen var absolutt ikke interessert i å gi slipp på sin medarbeider. Pietro gikk til angrep og greide å komme seg inn i kirken. Det kunne jo ikke den onde selv. Han ble så sint at han begynte å løpe rundt og rundt Pantheon helt til grøften omkring var dannet.

I moderne tid, i år 2000, har denne grøften vært gjenstand for oppmerksomhet. Etter en tragisk ulykke hvor en person falt ned i den og omkom, ville kommunen sette opp et gjerde rundt hele bygningen. Heldigvis ble ikke dette gjennomført, blant annet etter press fra internasjonale arkeologer. Men det er fortsatt synlige merker etter forberedelsene til gjerdet.

FONTENEN PÅ PIAZZA DELLA ROTONDA

Det hadde vært en fontene her siden midten av 1300-tallet. Den besto av et stort basseng i rødfiolett porfyr akkompagnert av to løver i svart basalt. Begge deler har etter hvert forsvunnet fra plassen. Løvene ble flyttet til Mosesfontenen på Esquilinhøyden. Porfyrkaret ble senere brukt som sarkofag for pave Clemens XII da han ble gravlagt i San Giovanni in Laterano i 1740.

Fontenen slik vi ser den på denne plassen i dag, har blitt til over lang tid. Grunnformen er tegnet av Giacomo della Porta i 1578. Selve kummen er firkantet, i afrikansk marmor, men utbuet på alle sidene, en typisk della Porta-konstruksjon. I de utbuede delene plasserte han groteske masker og delfiner. I 1711 ble et mer tradisjonelt søylebord fjernet og erstattet med en seks meter høy egyptisk obelisk på en klippeformasjon med en stjerne (Clemens XI's symbol) og et kors på toppen.

Denne obelisken hadde en lang historie før den endte opp på Piazza della Rotonda. Vi må helt tilbake til keiser Domitian (81–96) som var en ivrig Isis-tilhenger. Hans far, Vespasian (69–79), hadde også et spesielt forhold til de egyptiske guddommene. Han mente han hadde fått godkjennelse som hersker fra den egyptiske guden Serapis. Domitian fornyet i 80 e.Kr Isis-tempelet like ved Pantheon (Iseum Campense). Han fikk hentet to obelisker fra Egypt. Disse prydet inngangen til tempelet. Begge var fra Heliopolis og Ramses IIs tid, det vil si ca. 1300 f.Kr. De bærer begge hieroglyfer som hyller Ramses II. De gikk begge over ende en gang tidlig i middelalderen og ble begravet. Den ene av dem ble gjenfunnet i 1374 i forbindelse med arbeider på kirken Santa Maria sopra Minerva, som var bygget i nærheten av ruinene av Isis-tempelet. Senere ble obelisken satt opp foran kirken San Macuto som ligger i Via Seminario. Det var pave Clemens XI (1700–21) som bestemte at han ville ha en obelisk på plassen foran Pantheon. Han hentet obelisken ved San Macuto og fikk den montert på toppen av fontenen som allerede var på plass. Det er tydelig at Berninis elvefontene på Piazza Navona hadde vært et forbilde. Clemens kunne jo ikke være noe dårligere enn sin forgjenger, Innocens X, omtrent 60 år tidligere. Fontenen bærer Clemens' (Albani-familiens) våpenskjold, som består av en stjerne over og adskilt fra et lite fjell formet av tre steiner.

Det ble en flott kombinasjon av et monument; et betagende midtpunkt på plassen. Det konkurrerer med Pantheon om oppmerksomheten når man sitter og nyter god mat og drikke på restaurantene og barene på plassen.

MERKVERDIGHETER PÅ PLASSEN

Her ligger det historiske hotellet del Sole al Pantheon. På veggen er det to minneplater. Den ene sier at Ludovico Ariost bodde her i 1513. Han skrev det klassiske diktet om ridderen Orlando som med sverdet Durendal kjempet mot tyrkerne og de vantro. Det finnes også andre minner etter Orlando like ved, i Vicolo della Spada Orlando.

Den andre minneplaten er satt opp for å minne om at komponisten Pietro Mascagni bodde på hotellet i 1890 da operaen hans, Cavalleria Rusticana, hadde premiere.

På veggen over Bar Rotonda finner vi også en spesiell minneplate. Den forteller at bystyret i Buenos Aires i 1906 bekostet treplanker til å dekke hele plassen. Meningen var at de kongelige som var begravet i Pantheon, ikke skulle bli forstyrret av støyen fra all trafikken på brosteinsplassen. Det var jo en god tanke, men det varte likevel ikke lenge før treverket måtte gi tapt for brostein og asfalt igjen. Men minneplaten over denne romerske merkverdigheten finnes fortsatt.

I et forsøk på å forskjønne bygningen fikk arkitekten Maderno, kanskje med hjelp av Borromini bygget to klokketårn på sidene av forhallen. Dette skjedde på midten av 1600-tallet. Bernini har urettmessig fått skylden for dette. De har derfor ofte blitt kalt «Berninis eselører», hvilket de jo faktisk også lignet på. Smakløst, helligbrøde, vil vel mange si. Tårnene fikk stå helt til 1892. Da ville man ha Pantheon tilbake til sitt gamle jeg. Dette er ikke det eneste forsøket på å pynte på Pantheon. På 1100-tallet var det også bygget et klokketårn, en kampanile, midt på forhallen. Det vises på stikk fra 1616, men skal ha blitt fjernet kort tid etterpå.

I middelalderen, da selv pavene hadde forlatt Roma, skal bygningen ha vært brukt som festning av adelsfamiliene som kjempet om den verdslige makten i byen. Det ble også bygget hus tett opp til bygningen, noen til og med inn i selve veggen av rotunden. Tenk å ha hatt adresse «Pantheon, Roma».

På 1900-tallet ville Mussolini gjøre Roma «great again». Blant annet planla han å frigjøre Pantheon fra dens noe innestengte plassering. «Vår histories tusenårige monumenter må stå i sitt velde omgitt av den nødvendige ensomhet» skal ha vært visjonen. En slik regulering ble da også gjennomført flere steder, blant annet rundt Augustus' mausoleum. Pantheon ble heldigvis ikke berørt. H.P. L'Orange uttrykker sin tilfredshet med det i boken «*Rom efter forvandlingen*»: «Monumentet og omgivelsene var vokst i

hverandre gjennom årene, det skiftende bruk hadde eltet dem sammen, sol og vind hadde brunet og grånet dem mens de holdt hverandre med selskap i sitt gamle kvarter.»

MARKEDSPLASS MED GRUFULLE MINNER

Piazza della Rotonda har i perioder vært en livlig og eksotisk markedsplass for salg av fisk og andre matvarer. Man brukte til og med fontenen som kum for fisk i en periode. Pavene forsøkte å begrense dette. På et tidspunkt ble det satt opp gitter rundt fontenen.

En meget makaber historie knytter seg til dette stedet. En gang i 1630-årene solgte et ektepar pølser fra sin bod på plassen. Pølsene ble populære. De smakte godt. Omsetningen økte inntil det ble avslørt at pølsene var laget av menneskekjøtt. Pølsemakerne drepte sine ofre, parterte dem og kjørte dem gjennom kjøttkverna til pølser. De skyldige ble dømt til døden og henrettet der hvor de tidligere hadde solgt sine «byens beste pølser». Et grufullt minne fra en plass vi i dag forbinder med harmoni og ro.

DAGLIGSTUEN

Piazza della Rotonda er i dag en av Romas dagligstuer. Her er det liv store deler av døgnet. Det utspiller seg et rikt folkeliv på denne plassen. Det er ikke biltrafikk her, men hestene får fortsatt slippe til. Her står kuskene og venter på turister som vil ha en kjøretur i romantiske omgivelser.

Det høres et sus av stemmer på alle språk. Her er det gjøglere og klovner. En habil sologitarist spiller «Let it be» og «You are wonderful tonight». En aldrende popstjerne forsøker å dra i gang allsang med «the Wall» av Pink Floyd. Flokker av turister beveger seg over plassen under ledelse av guider med vimpler og paraplyer. En skolert operasanger synger operasvisker. Foran Pantheon samler det seg ofte lange køer som slynger seg over hele plassen. Det er varslet at man må betale for å slippe inn. En og annen romersk centurion med gullhjelm og røde fjær forviller seg av og til inn i mengden. Her er det forøvrig også et tydelig moderne, militært vakthold! Her ligger det et par fornemme hoteller.

Mange gode restauranter og barer omkranser plassen. Slik har det vært lenge. På begynnelsen av 1800-tallet irriterte pave Pius VII seg over alle restaurantene og alt det folkelige livet som utspant seg på plassen. Han ryddet opp, bokstavelig talt, og satte opp en stor plakett på huset som vender rett mot Pantheon til minne om bedriften. Den står der den dag i dag og sier at han fjernet alle de uelegante kneipene så plassen ble ryddig og ren. Dette hjalp nok bare for en tid. Trattoriaene er tilbake, 13 i tallet. Det skal vi kanskje være glade for. Ironisk nok hadde McDonald's i en periode en av sine restauranter rett under denne plaketten. McDonald's er borte nå. Kanskje var det ikke marked for å nyte amerikansk fast-food på denne historiske grunnen. Jeg må likevel innrømme at jeg selv har gjort nettopp det uten å føle det som helligbrøde

«KONTORET»

Naboen derimot, Tempio Bar, er nærmest en institusjon for mange nordmenn i Roma. Det er her man treffes, både i sosiale og mer forretningsmessige sammenhenger. Den kalles populært bare for «kontoret». Her passer det ofte å ta en rast og slukke tørsten midt på dagen når man er på vandring i det historiske Roma. Mario og hans stab er trolig de hyggeligste servitører i Roma, og særlig overfor nordmenn. Det beste tidspunktet å komme her på, er om ettermiddagen, i skumringstimen, idet mørket faller på og lysene tennes rundt plassen. Da kommer fontenen og de varme fargene på bygningene rundt plassen virkelig til sin rett. Det majestetiske Pantheon og den 3200 år gamle obelisken skaper en unik, nærmest tidløs stemning. Da er denne plassen kanskje en av de vakreste i verden; et sted hvor det er godt bare å sitte. Er det et sted hvor Henrik Ibsens kanskje noe svulstige ord da han kom til Roma kan forsvares, så må det vel være her: «Jeg sitter her og lever, beruset av nuet, intet mer jeg krever.» Her, på denne plassen, finner vi selve essensen av Roma. Om noe sted gir mening til uttrykket Roma, den evige stad, så må det vel være nettopp her ved Pantheon, på Piazza della Rotonda.

Etsning av GB Piranesi fra rundt 1750

Piazza della Minerva

OG DE STERKE DAMENE

MED MINERVEO-OBELISKEN

Dette er en plass som i 2000 år har vært preget av sterke kvinner, senere «Herrens hunder» og sist en klok elefant. Det er ikke en plass man slår seg ned på. Det er faktisk ikke en eneste sittemulighet, bortsett fra kirketrappen. Plassen er kvadratisk og meget enkel og pregløs. Den har ingen spennende fontene. Til gjengjeld har den en obelisk på ryggen av en elefant, i seg selv eksotisk og kreativt nok.

MINERVA, ISIS OG MARIA

Kirken Santa Maria sopra Minerva ser ikke særlig spennende ut fra utsiden. Fasaden er svært lite prangende, med et inngangsparti fra 1453 i enkel renessansestil. Det er nesten litt befriende i forhold til alle de overlessede barokkfasadene man ser overalt i Roma. Over portalen i midten finner vi våpenskjoldet til pave Pius V (1566–72).

Den første kirken på dette stedet ble bygget på 700-tallet. Navnet sopra Minerva henspiller på at her har man bygget en Maria-kirke på toppen av, eller i hvert fall like i nærheten av, et romersk tempel til ære for Minerva. Hun var den romerske gudinnen for kunst og vitenskap. Hun inngikk i den såkalte kapitolinske triaden sammen med Jupiter og Juno og hadde også sine templer andre steder i byen. Rett bak kirken har det også vært et stort tempelområde til ære for den egyptiske gudinnen Isis. Mange kvinner har altså blitt hedret på dette stedet opp gjennom årene.

En kuriositet på fasaden er vannstandsplakettene på høyre side av bygningen. De viser, gjerne med en pekende finger, hvor høyt vannet har stått opp på bygningen ved forskjellige oversvømmelser. En av de verste skjedde i 1598, på selve juledagen. Det er ikke vanskelig å forstå hvilke problemer og katastrofer Tiberen har skapt opp gjennom tidene inntil man langs elven i 1880-årene bygget de høye

murene som hindret oversvømmelser. Vi finner slike plaketter også andre steder i byen.

Dominikanerne – «Herrens hunder»
På 1200-tallet kom dominikanerne til Roma. De fikk denne kirken og foretok en omfattende ombygging. Ved siden av kirken bygget de et kloster. Dette ble senteret for dominikanerne helt fram til 1870. Denne ordenen har sitt navn etter stifteren, Domenicus (1170–1221). De la vekt på å reise rundt og forkynne den rette lære. De kaltes derfor prekenbrødrene. Mange var intellektuelle. Den mest kjente av dem er Thomas Aquinas.

Her hadde inkvisisjonen sitt sete. Ordenen ble et viktig redskap for å overvåke rettroenheten, oppspore og straffe kjettere. Det var Gregor IX (1227–1241) som ga dominikanerne dette oppdraget. De var meget lojale og samvittighetsfulle i denne oppgaven, og fikk tilnavnet *domini canes,* Herrens hunder. Inkvisisjonen ble en viktig institusjon på 1500-tallet etter at lutherdommen hadde infisert store deler av Nord-Europa. Dommene som ble avsagt over de villfarne varierte i strenghet. Pave Paul IV (1555–59) var en meget nidkjær mann på sannhetens vegne. «Mot kjetteriets forbrytelse finnes det ikke noe annet middel enn bålet». Det var i disse bygningen Galileo Galilei ble dømt til å avsverge sitt kjetteri i 1633. Se mer om dette under kapitlet om Piazza Barberini.

I 1870 måtte dominikanerne gi fra seg klosterbygningen til de nye verdslige makthaverne. De skal ha fått deler av den tilbake i 1930. Under annen verdenskrig skal man ha åpnet klosteret for italienske frihetskjempere som var ettersøkt av Gestapo.

Den eneste gotiske kirken i Roma
Innvendig er kirken gotisk, den eneste gotiske kirken i Roma. En av arkitektene var fra Firenze, hvor man var påvirket av stilene fra andre deler av Europa. Her er det høye, luftige, spisse strebebuer og krysshvelv. Blåfargen i taket er fra 1800-tallet. Den symboliserer himmelen på en dekorativ, men enkel måte. Også når man kommer inn, kan man oppleve det velgjørende at kirken ikke domineres av svulstig og tung romersk barokk. Kirken rommer mange fine severdigheter, og har ord på seg for å være en av de kjøligste i Roma. På varme sommerdager kan man nyte «den geistlige airconditioning».

Katarina av Siena
Under høyalteret er Katarina av Siena begravet. Hun er på en særlig måte Italias skytshelgen. Hun ble født i 1347 og hadde allerede tidlig, som syvåring, åndelige visjoner. Hun gikk inn i Dominikanerordenen og oppfattet seg som forlovet med Kristus. I en visjon hadde hun sett ham sette ring på fingeren hennes. Sammen med Birgitta fra Vadstena fikk hun overtalt pave Gregor XI til å flytte tilbake til Roma fra Avignon i år 1379 etter det rundt 70 år lange eksilet. Hun var ikke nådig i sin kritikk av pavene, som hun mente flyktet fra virkeligheten. De «likte å gå i side kapper i Frankrike» uten tanke for alle problemene man hadde i Roma. Hun påvirket verdenshistorien, selv om hun bare var 33 år gammel da hun døde. I 1970 ble hun opptatt som en av kirkens «doctores», eller lærere. Det var en stor anerkjennelse av henne også som teolog; til og med en kvinnelig teolog. For ordens skyld, hodet hennes er gravlagt i Siena.

Gjennom en gang til venstre for alteret kan man komme til rommet hvor Katarina døde. Hun døde ikke i kirken, men hele rommet har blitt flyttet hit på 1630-tallet, fra hennes leilighet i Via Santa Chiara; nå på Piazza Santa Chiara.

En hyllest til Thomas Aquinas
Carafa-kapellet, i det høyre tverrskipet, er det som kanskje får mest oppmerksomhet. Det var kardinal Olivier Carafa som bekostet kapellet på slutten av 1400-tallet. Kapellet er innviet til Thomas Aquinas, en av de store teologene i den katolske kirken. Freskene i kapellet er av Filippino Lippi og framstiller scener fra Thomas' liv. Mye av arkitekturen i kapellet er «uekte». Søyler og pilastre er malt direkte på veggene.

Altertavlen viser Marias bebudelse; der hun får beskjed av engelen om at hun skal føde

Carafa-kapellet: Thomas Aquinas sammen med Maria og engelen

Jesus. Her er de samlet i hennes egen stue fra et meget langt spenn av tid. Her presenterer Thomas (1200-tallet) Maria for kardinal Carafa (1400-tallet), han som har betalt regningen for kapellet. Tiden er opphevet.

Bakveggen viser Marias himmelfart med apostlene som forskrekkede tilskuere nederst i bildet.

På høyre sidevegg får Thomas et skussmål fra sin mester: «Du har skrevet rett om meg, Thomas». Her vises også Thomas' triumf over villfarelsene. Han sitter ved et kateter; har en bok i sin høyre hånd og peker på fire kvinneskikkelser som representerer villfarelsene i grammatikken, retorikken, dialektikken og filosofien.

Thomas ble født i 1225. Han ble som barn sendt på skole i et benediktinerkloster, men allerede som 14-åring gjorde han opprør og sluttet seg til den nye tiggerordenen, dominikanerne. Familien forsøkte å hindre ham på alle mulige måter, men Thomas var fast i sin beslutning. Han endte opp med å studere i Paris. Han skal ha lært seg Bibelen utenat og har blitt kalt middelalderens klokeste hode. Han arbeidet iherdig for å forene troen på Gud med fornuften. Tiden var preget av mye overtro, og kirken sto vel ikke alltid på vitenskapens side. Han nærmet seg de store spørsmålene med en vitenskapelig tilnærmingsmåte. Han ga ut et teologisk verk, «*Summa Theologica*». Her framholder han at alt som beveger seg er satt i bevegelse av noe annet og peker på «Gud som den første beveger», i tråd med aristotelisk tankegang. Han hadde tro på den menneskelige fornuften og var ikke redd for konflikten mellom tro og fornuft/vitenskap. I så måte var han jo langt forut for sin tid.

Il terrible

På den venstre sideveggen i Carafa-kapellet finner vi gravmælet til pave Paul IV (1555–59). Han var 79 år da han ble pave, men klarte likevel å gjøre seg svært bemerket. Det var han som reorganiserte inkvisisjonen, fikk laget en «Index» over forbudte, kjetterske bøker og er for øvrig kjent for å ha sagt nei til det meste. Han var så lite populær at da han døde, kappet folk hodet av en statue av ham og kastet det i Tiberen. Han ble kalt *il terrible*. Begravelsen foregikk i stillhet i Peterskirkens krypt. Først syv år senere, da ting hadde roet seg litt, ble han flyttet hit til familiens kapell.

En uferdig Michelangelo-statue

Langt foran til venstre finner vi en Kristus-statue av Michelangelo: Den oppstandne Kristus med et kors. Den ble gjort ferdig av en av hans elever, og kvaliteten er kanskje ikke helt opp til hans vanlige standard. Den var opprinnelig helt naken. Det var vanskelig for kirken å svelge, så man har etter hvert fått laget et tekkelig klede i bronse for å dekke de private delene. Lignende tildekking er gjort også andre steder, f.eks. i Michelangelos Dommedagsfreske i Det Sixtinske kapell.

Berninis vakre gravtavle

Bernini har laget en meget vakker gravtavle for den meget fromme nonnen Maria Raggi (1552–1600) på en av søylene (den femte på venstre side) i kirken. To engler løfter bronsebildet av Maria til himmels. Bakgrunnen er et teppe som kan ha ligget over kisten hennes. Det er laget i marmor; et flott draperi, slik bare Bernini kunne det, og det er festet til søylen med et kors. En veldig uttrykksfull og harmonisk kombinasjon. Det er flere slike gravtavler i kirken, men Berninis skiller seg ut.

Pavegraver

Det er også flere andre pavegraver i kirken, deriblant pave Leo X (1513–21). Det var han som skrev under bullen mot Martin Luther. Han sitter til venstre inne i koret. Til høyre sitter Clemens VII (1523–34). Han var pave da Roma ble plyndret av keiser Karl V i 1527. Han håndterte det på en lite ærerik måte; han flyktet forkledd som gartner. De to skal også være framstilt som unge gutter nederst i bildet på høyre side i Carafa-kapellet.

Velsignet av engler

Helt innerst til venstre i kirken finner vi gravstedet til maleren Beato Angelico. Han var dominikaner, levde og arbeidet i Firenze, men døde i Roma i 1455. Han var en meget from mann som aldri brukte sin pensel uten at han hadde bedt om Guds velsignelse over arbeidet. En god vane som ga resultater. Han kaltes da også, som navnet sier, «Den som er velsignet av engler».

Piazza della Minerva
Pantheon
Basilica di Santa Maria sopra Minerva
Palazzo Doria Pamphili
Pallazzo Venezia
Gesù
Piazza Navona
Piazza San Pantaleo
Largo di Torre Argentina
Via del Piebiscito
Corso del Rinascimento
Via Monterone
Via del Teatro Valle
Via del Seminario
Via dei Pastini
Via del Corso
Via Giustiniani
Via della Rotonda
Via del Gesù
Via dei Cestari
Via del Sudario
Via di Pietra
Via Minghetti
Via del Collegio Romano
Via Sant'Ignazio
Via Pie di Marmo
Via del Plebiscito
Via dei Giubbonari
Via dei Cappellari
Via dei Chiavari
Via dei Lucchesi
Via dei Pastini
Via dei Portoghesi
Via dei Prefetti
Via dei Sediari
Via dei Staderari
Via dei Tornacuoni
Via del Bufalo
Via del Corallo
Via del Melone
Via del Pellegrino
Via del Piè di Marmo
Via della Dogana Vecchia
Via della Gatta
Via della Maddalena
Via della Scrofa
Via della Stamperia
Via della Vetrina
Via di Campo Marzio
Via di Pietra
Via di Pietra Papa
Via di Sant'Ignazio
Via di Tor Millina
Via Giulia
Via Lata
Via Leonina
Via Muratte
Via Rasella
Via Sistina
Via Tomacelli
Via Vittorio Emanuele II
Vicolo Sciarra
Vicolo Valdina
Piazza della Maddalena
Piazza della Rotonda
Piazza Grazioli
Piazza Sant'Ignazio
Piazza Sant'Eustachio
Piazza Vidoni
Piazza del Collegio Romano
Piazza del Gesù
Piazza del Parlamento
Piazza del Pozzo
Piazza della Vetrina
Piazza di Pietra
Piazza di Pietra Papa
Piazza di Sciarra
Piazza di Spagna
Piazza di Trevi
Piazza Fontanella Borghese
Piazza Mignanelli
Piazza Montecitorio
Piazza Navona
Piazza Nicosia
Piazza Rondanini
Piazza San Luigi de' Francesi
Piazza Santa Maria in Campo Marzio
Piazza Santa Maria sopra Minerva
Piazza Santa Maria in Via
Piazza Santi Apostoli
Piazza Sforza Cesarini
Piazza Venezia
Piazza Vidoni
Piazzetta Nilarola
Piazzetta Nilarola
Piazzetta Nilarola

må forstå at dette betyr: Det er kun en sterk sjel som evner å bære på dyp visdom." I en litt annen og kortere oversettelse: Det skal stor klokskap til for å bære mye visdom. Eller: Det kreves et robust sinn for å bære solid visdom. Hva mente paven egentlig med dette? Han hadde betydelig tro på seg selv. Kanskje tenkte han at dette var et symbolsk uttrykk for paven og det bibelske budskapet. Elefanten er jo også et gammelt symbol på intelligens og hukommelse.

Som en kuriositet: Det sies at elefanten holdt på å bli solgt til en amerikansk offiser på slutten av den andre verdenskrigen. Det var en romersk spøkefugl som satte det hele i gang. Heldigvis ble salget avverget.

Det var paven som ville ha obelisken på plassen. Flere utkast ble presentert. Blant annet et fra en dominikanermunk, Domenico Paglia. Han satte obelisken opp på seks små høyder; slik man finner det i Chigi-pavens våpenskjold. I hvert hjørne av skulpturen plasserte han fire hunder. Dette var en hentydning til dominikanernes kallenavn, *domini canes*.

Dette ble forkastet, og Bernini fikk til slutt oppdraget. Paglia ble sur og kom stadig med negative kommentarer til Berninis prosjekt. Blant annet var han meget kritisk til om elefanten ville tåle vekten av obelisken og om den ville bli ustabil. Han prøvde å overtale paven til å kreve at han måtte la skulpturen få et lavere tyngdepunkt. Bernini løste dette ved å legge en tung sadel over elefantens rygg. Ellers hadde han jo med elvefontenen på Piazza Navona vist at han mestret en slik problemstilling til fulle. Som et pek til sin dominikanerrival plasserte han elefanten med rumpa mot klosteret. I tillegg, elefanten smiler lurt og slenger kokett med snabelen.

Hvordan kom han på den nokså sprø ideen å kombinere en elefant og en obelisk? Han har trolig sett tegninger av dette tidligere, i en bok fra 1499. En annen forklaring som jo er morsommere: Bernini ble invitert til Paris av Ludvig XIV i 1665. Han var en kjendis som folk strømmet til for å se. Han ble lei av alt oppstyret og av å stadig bli beglodd. «Er jeg blitt et sjeldent dyr, en elefant?» skal han ha skrevet. Det kan ha vært denne rollen hans som «elefant» som har satt ham på ideen til skulpturen. Obelisken ble som byrden av uønsket oppmerksomhet som han måtte bære? Helt på toppen er det en Chigi-stjerne, et av pavens familiesymboler.

STENDHAL-SYNDROMET

Bygningene rundt er også ganske enkle og lite spennende. På høyre side av kirken finner vi Grand Hotel de la Minerve. Det er nå et fornemt 5-stjerners luksushotell. Her har mange celebriteter bodd, blant andre den franske forfatteren Marie Henry Beyle (1783–1842) som skrev under pseudonymet Stendhal. Han har skrevet reiseskildringer fra Italia på 1800-tallet, tiden da så mange av våre nordiske kunstnere valfartet til Italia på sine dannelsesreiser. Han bodde en tid på dette hotellet og har sin minneplakett på fasaden. I sitt møte med Italia fikk han mange storartede kunstopplevelser. Han beskriver selv et nærmest ekstatisk møte med kunstverker i Firenze. Han var som i en rus, ble fylt av himmelske følelser, fikk hjertebank, ble svimmel, mistet orienteringsevnen og holdt på å falle om. Det er nok mange som har hatt lignende opplevelser, ikke bare i Firenze, men i møte med kunst også andre steder, og ikke minst i Roma. Fenomenet har mye senere, 1979, blitt beskrevet som en psykiatrisk tilstand. En italiensk psykiater, Gabriella Magherini, observerte og undersøkte 100 turister som hadde lignende symptomer i et overveldende emosjonelt møte med kunst. Hun kalte det Stendhal-syndromet. Hvem har vel ikke opplevd, i det minste et snev av dette? Det er greit å få en diagnose.

PAVENS SKREDDER

Rett over gaten for kirken lå tidligere Gamarelli, pavenes skreddere. Nå har de flyttet rett rundt hjørnet. Ved et pavevalg må de ha pavedrakter klare i tre forskjellige størrelser. Man vet jo ikke hvor stor eller liten den nyvalgte paven er. I området rundt er det flere slike butikker hvor man kan prøve og gjerne kjøpe både rosenkranser, messehagel, bispestaver og røde pensko (for menn) om man skulle trenge det.

Piazza del Collegio Romano

og egyptomanien

Denne plassen, som ligger bare snaue 200 meter øst for Piazza della Minerva, virker ved første øyekast ganske lite spennende. Men under og bak de litt grå og kjedelige fasadene skjuler det seg mye interessant av verdenshistoriske dimensjoner, akkurat som så mange andre steder i denne fantastiske byen.

I antikken var dette sentrum for egyptisk religion. Her lå et stort Isis-tempel. På 1600-tallet var det jesuittene som dominerte området. De hadde sitt hovedkvarter og skole her hvor de utdannet seg i den åndelige kampen mot Luthers forførende vranglære. I dag er det vanlige romerske gymnasiaster som har overtatt. Her finnes også et paradis for sjokoladeelskere. Snakk om spennvidde.

KRIG OG KJÆRLIGHET I EGYPT

I krig og kjærlighet er alt tillatt, sies det. Noen ganger kan vel til og med kjærligheten være svært avgjørende i kampen. Man kan vel trygt si at det var tilfelle i årene da det rike Egypt ble en del av det mektige romerske riket. Soldatene spilte vel egentlig en liten rolle, i hvert fall i første omgang.

Kjærlighetshistorien mellom Julius Caesar og Kleopatra er både dramatisk og rørende på en gang. Kleopatra, egentlig den syvende, var en av de siste faraoene av det ptolemeiske, greske dynastiet som hersket i Egypt etter Alexander den stores erobring på 300-tallet f.Kr. Hun regjerte til å begynne med sammen med sin far, og senere sammen med sine brødre. Samarbeidet var ikke det beste. Hun klarte for en periode å bli enehersker, men via en del storpolitiske forviklinger måtte hun flykte fra landet, og den yngre broren, Ptolemaios XIII, ble enehersker. Dette skjedde i 48 f.Kr. Det var da Julius Caesar kom på banen. Han hadde nettopp slått sin rival, Pompeius, i slaget ved Farsalos. Dermed hadde han i praksis full kontroll over den romerske republikken. Han bega seg til Egypt for å ordne opp i kaoset som rådde der. Roma hadde flere ganger tidligere opptrådt som meglere i tvister om arverettigheter i Egypt. De var best tjent med stabile forhold i landet som var byens viktigste kornleverandør.

Etter nederlaget greide Pompeius å flykte til Egypt, hvor han håpet å bli positivt tatt imot. Men den svært unge Ptolemaios gjorde en skjebnesvanger feilbedømmelse. Han sørget for at Pompeius ble drept, trolig i håp om at han på den måten kunne bli venn med Caesar. Da Caesar et par dager senere kom til Alexandria, fikk han seg presentert Pompeius' hode. Caesar gråt, sier kildene. Riktignok hadde de vært politiske motstandere, men Pompeius var likevel romersk borger, og han hadde vært gift med Caesars eneste datter, Julia. Han ville nok heller selv ha foretatt den endelige dommen over Pompeius. En benådning hadde ikke vært usannsynlig. Pompeius ville hatt større verdi for Caesar levende enn død.

Det er her kjærligheten og erotikken kommer inn som det avgjørende element. Den 21 år gamle Kleopatra ser sitt snitt til å spille ut dette kortet. Hun klarte å bli smuglet inn på Caesars rom. Det skal ha vært Apollodorus fra Rhodos som rodde henne i en liten båt over til stedet der Caesar oppholdt seg og fikk henne inn i en sekk med skittentøy. Sekken ble åpnet, og ut kom den utstøtte dronningen. Forestillingene om at hun kom til Caesar innpakket i et teppe, som på en dramatisk måte ble rullet ut, er nok vel mye Hollywood-inspirert. Caesar lot seg sjarmere av dette trikset, og de ble elskere. Om hun var pen, om hun var lys eller mørk, vet vi ikke. Hun var i alle fall tiltrekkende og ytterst sjarmerende. Skjønnheten ligger som kjent i øynene til den som ser. Det eneste vi vet, er at hun nok hadde det vi ville kalle en ørnenese. I tillegg var hun livlig, språkmektig, dronning og ikke minst mektig. Ikke så rart at hun klarte å kapre to av datidens mektigste menn. Frukten av romansen ble lille Caesarion. Caesar oppga sine planer om å annektere Egypt. Han støttet i stedet Kleopatra i kampen om makten. Hun ble til slutt gjeninnsatt som farao og dronning, dog sammen med sin yngre bror Ptolemaios XIV. Caesar ble i Egypt over en lengre periode og hadde da et forhold til Kleopatra som prøvde å få ham til å gjøre lille Caesarion til sin arving. Det skjedde som kjent ikke. Octavian (den senere keiser Augustus) var allerede utvalgt til det.

Den lille familien besøkte Roma sommeren 46 f.Kr. Dette var en skandale, i hvert fall for de herskende klassene, for Caesar var fremdeles gift med sin Calpurnia. Det gjorde ikke situasjonen bedre at han fikk stilt opp en statue av Kleopatra som Isis-gudinne i tempelet for sin egen stammor Venus Genetrix på sitt eget torg. For vanlige folk, plebeierne, var det nok både spennende og eksotisk med besøk av en egyptisk farao og dronning. Kleopatra var i Roma også da Caesar ble myrdet i mars 44 f.Kr., men reiste så tilbake til Egypt. Hun allierte seg så med Marcus Antonius, som var rivalen til Octavian, etterfølgeren som Caesar hadde utpekt. Krigen, kjærligheten og intrigene fortsatte. Den håpløse forelskelsen endte med døden for dem begge.

EGYPTOMANI

Kleopatras besøk betød også en ny og sterk interesse for alt som hadde med Egypt å gjøre, også egyptisk religion og kultur. Det første Iseum med tempel for Isis og hennes ledsager Serapis ble innviet i 43 f.Kr. på nettopp denne plassen. Dette var en mystisk kult som tydeligvis hadde bred folkelig appell. Isis ble populær blant kvinner og Serapis blant menn. De gamle romerske gudene var på vikende front. Her var noe nytt og eksotisk. I motsetning til den tradisjonelle romerske kulten spilte ikke status noen rolle. Kulten var forbundet med magi, visdom og helbredelser. Vann spilte en viktig rolle i ritualene. Prestene var snaubarbert på hodet. De gikk i sine fotside, hvite kapper i prosesjoner.

Tempelet var stort og overdådig utsmykket. Det dekket et område på mange mål og strakk seg fra den nåværende plassen og helt opp til Piazza Sant Ignazio. Dette er nå dekket av den store og dominerende bygningen på plassen. Trolig var det adskilte bygninger for Isis (mot nord) og Serapis (mot syd). Ved inngangen ble det etter hvert satt opp flere obelisker. Her var store statuer av de egyptiske gudene. En marmorfot, trolig av Serapis, som ble funnet på området og som nå er å se like i nærheten, vitner om at dette var stort og spektakulært. Marmorfoten har gitt navn til gaten der denne står, Via Pie di Marmo. En statue som kalles Madame Lucrezia og som står like ved Markuskirken ved Piazza Venezia, har trolig også vært en del av en Isis-statue fra dette tempelet.

Augustus var også opptatt av Egypt. Det var jo han som hentet de første obeliskene til landet. Men han og etterfølgeren Tiberius hadde ikke noe til overs for Isis-kulten. Tiberius sørget for å stenge hele tempelanlegget. Senere keisere, som Caligula, Vespasian, hans sønner og Hadrian var entusiastiske tilhengere av kulten. Den ble holdt ved like inntil den etter hvert måtte vike plassen for kristendommen på 300-tallet. Det er ingen synlige rester etter dette store anlegget. På slutten av 1500-tallet skal det ha stått en inngangsportal like ved marmorfoten, lengst vest på plassen.

SAEPTA JULIA

Rett vest for Isis-tempelet, mellom dette og Pantheon, lå et stort område, 310 x 120 meter, omgitt av søyleganger. Dette kaltes Saepta Julia. Det strakte seg helt ned til dagens Largo Argentina. Dette var stedet hvor den romerske folkeforsamlingen, Comitia Centuriata, møttes, og hvor de avga sine stemmer. Borgerne var inndelt i centurier, grupper på 100 menn, etter hvor mye de eide. Inndelingen var praktisk i forhold til utskriving av soldater og skatt. Her ble det gjort vedtak om å gå til krig, og her behandlet man alvorlige kriminalsaker. Julius Caesar startet byggingen av det store komplekset. Det ble gjort ferdig av Marcus Agrippa først i 26 f.Kr. Da var Augustus allerede eneveldig keiser, og etter hvert ble det naturlig nok svært liten bruk for denne institusjonen. Anlegget ble derfor brukt til gladiatorkamper og andre festligheter.

Mesteparten av det var ikke overbygget. Helt i den sydlige enden (mot dagens Largo Argentina) var det en overbygget del med et imponerende stort tretak. Bygningen har trolig vært 120 meter lang (eller egentlig på tvers), lik bredden på Saepta Julia. Ifølge Plinius den eldre var dette kanskje den mest bemerkelsesverdige konstruksjonen i Roma på den tiden. Den ble kalt *Diribitorium*. Det var her stemmene skulle telles.

JESUITTENE – JESU SOLDATER

Denne piazzaen har fått navnet etter den store bygningen som i flere hundre år var jesuittenes hovedkvarter og viktigste lærested, Collegio Romano. Her ble de utrustet og trent til å være soldater for Jesus i kampen mot hedenskapen som florerte under fjerne himmelstrøk og mot Luthers vranglære i Europa. Selv om de praktiserte en streng disiplin var det ingen «militant» orden. De la vekt på undervisning som en av sine viktigste oppgaver. Her benyttet de seg av ganske moderne pedagogiske prinsipper. Det var ikke bare snakk om pugging. De tok i bruk drama og teater for å formidle budskapet. På den måten ble de ganske populære. Mange kardinaler og paver ble utdannet her.

Skolevirksomheten startet i beskjedne former, men på 1580-tallet sørget pave Gregor XIII for å bygge det store Collegio Romano vi ser i dag, over 13000 m^2 stort. Fasaden er imponerende. Et midtparti hever seg over de to sidefløyene. På toppen er det en balustrade med en kampanile. Gregor fikk plassert sitt eget våpenskjold og en innskrift på fasaden. Så fikk han minnet om hvem som hadde bekostet det hele og også hva intensjonen var: «Religioni ac artibus bonis», eller «Til religionen og de gode kunster».

Napoleon Bonaparte okkuperte Roma i 1798–99. Da tok han denne bygningen i bruk som hovedkvarter for politiet i byen. Da Napoleon ble kastet ut, tok jesuittene over igjen som før. Dette var en tung akademisk institusjon. De interesserte seg ikke bare for teologiske studier, men hadde også et planetarium og et observatorium og et tårn som ble brukt til astronomiske studier. De hadde naturligvis et stort bibliotek og et eget apotek. Etter 1870 måtte jesuittene ut igjen. Forskjellige institusjoner har siden vært i bygningen, blant andre Meteorologisk Institutt og Kulturdepartementet. Nå er det meste av bygningen videregående skole. Der hvor Isis-prestene og senere jesuittene rådde grunnen, møter vi nå stort sett bare gymnasiaster.

SANTA MARTA

Tvers over gaten for Collegio Romano ligger en nedlagt kirke. Det var Ignatius Loyola som fikk bygget den på midten av 1500-tallet. Sammen med kirken opprettet han et asyl for kvinner som hadde forlatt hus og hjem for å tjene til livets opphold som prostituerte. På den tiden var det et stort behov for den slags sosialhjelp. Kirken fikk navn etter Marta, en av de to søstrene til Lazarus fra Betania. Hun var utpreget

husmoderlig av seg, og man mente vel hun kunne tjene som et godt forbilde for kvinnene som hadde kommet galt av sted. Hun bebreidet, som mange husker fra bibelhistorien, søsteren Maria for at hun ikke hjalp til da Jesus var på besøk hos dem.

Asylet ble flyttet i 1561, og da ble det opprettet en spesialskole for adelens barn. Dette varte heller ikke så lenge. Det har vært svært forskjellige aktiviteter i kirken og det nærliggende klosteret. Da Napoleon okkuperte byen var det frimurerlosje. Senere har det vært depot for trykksaker. I 1966 ble kirken kulturhus, og klosteret brukes nå som politistasjon.

I antikken lå det akkurat her et rundtempel for Minerva, kalt Minerva Chalcidica (Minerva – dørvokteren). Navnet kom trolig av at det lå ved inngangen til to templer som Domitian (keiser 81–96) bygget her til ære for sin far Vespasian og bror Titus, etter at de, etter sin død, var blitt erklært guddommelige. Disse ble kalt Divorum. Minerva-tempelet ble trolig også bygget av Domitian. Han var spesielt opptatt av Minerva. Det er nok dette tempelet som har gitt navn til plassen og kirken Santa Maria sopra Minerva, selv om det altså lå et par hundre meter unna. I dag finnes ingen synlige rester etter noen av disse templene.

ADELSPALASSET DORIA PAMPHILJ

De store palassene på syd og østsiden er Palazzo Doria Pamphilj. Det er egentlig tre bygninger som er kjedet sammen. Familien Doria kom fra Genova. Den var kjent for sine meritter til sjøs. Andrea Doria, som levde på 1500-tallet, var admiral. Han ble kjent som «Fedrelandets redningsmann» som følge av sin krigsinnsats. Familien Pamphilj kom fra Gubbio i Umbria. Flere av familiens medlemmer gjorde en karriere innen kirken. Giovanni Battista Pamphilj nådde lengst og ble pave Innocens X (1644–55). Disse slektene ble forent i 1671 ved at Anna Pamphilj giftet seg med Giovanni Andrea III Doria. Dette palasset, som ble bygget på midten av 1600-tallet over et gammelt benediktinerkloster, ble den forente familiens residens. Det er fortsatt i familiens eie. Deler av det brukes som bolig og deler er museum og kunstgalleri. Palasset skal ha 1000 rom. Her finner vi flotte saler prydet med malerier og skulpturer, blant annet en imponerende speilsal. Familien hadde også et privat kapell. Caravaggio er representert med tre flotte bilder, «Hvile under flukten til Egypt», «Den angrende Maria Magdalena» og en ung døper Johannes. Bernini bidro med en marmorbyste av Innocens X. Et spesielt klenodium er det meget sterke portrettet av paven malt av Diego Velázquez.

Familien ble kjent for sin motstand mot fascistene. Da Mussolini krevde at alle romerske kvinner skulle ofre sine gifteringer til fedrelandets beste, nektet Doria-familien. Mussolini sendte en tropp med svartskjorter for å ordne opp, men disse ble bryskt avvist. Under annen verdenskrig måtte familien gå i dekning i Trastevere i en periode. Etter krigen ble fyrsten, Filippo Andrea VI Doria Pamphilj, valgt til borgermester i Roma. Dagens eier, Prins Jonathan Doria Pamphilj (1963–), har gått nye veier. Han har inngått partnerskap med Elson Edo Braga, en restauranteier fra Brasil. Sammen har de via surrogatmødre fått to barn. De prøver å leve et normalt liv i de meget uvanlige omgivelsene. Eneste regel skal være at det ikke er lov til å spille fotball innendørs. De skal ha overlatt palasset, galleriet og store eiendommer ellers til en stiftelse og trukket seg tilbake fra den daglige administrasjonen av disse.

Paret har engasjert seg i kampen for homofiles rettigheter i Italia og blant annet gått i bresjen for en gruppe som kaller seg «Regnbuefamilier». Ikke alle i den utvidede familien er like begeistret over valgene som er tatt, men søksmål fra en søster i 2009 når det gjelder arverettigheter har ikke ført fram. Hun lever med sin familie i en egen fløy av palasset. Det ironiske i situasjonen er at ingen av de to søsknene selv er født inn i familien. Den siste etterkommeren etter Innocens X var Orietta Doria-Pamphilj Landi (1922–2000), som giftet seg med en engelsk soldat ved navn Frank Pogson. De var barnløse. De to som nå fører Pamphilj-navnet videre ble begge adoptert fra et barnehjem i London. Tidene skifter.

TOSKANSK GOURMET – IL BUCO

En av Romas mest kjente restauranter ligger ved denne plassen. Utvendig ser den ikke så prangende ut. Il Buco har i fire generasjoner blitt drevet som en familierestaurant. Den representerer det beste av det toskanske kjøkken i Roma, kanskje mest kjent for sin *bistecca fiorentina*, stor grillet T-bensteik. En annen spesialitet er de lekre mandelkakene, *cantuccini.* Restauranten er meget velrenommert og ble hyppig frekventert av italienske kjendiser, politikere og intellektuelle, blant andre forfattersignaturen Trilussa; hans fulle navn var Carlo Alberto Salustri. Han var en italiensk forfatter (1871-1950) som skrev satiriske fabler og dikt på Roma-dialekt. Trilussa var en populær skikkelse og en sterk motstander av fascismen. Rett før han døde ble han valgt inn i Senatet. Om man er glad i Toscana, er dette stedet for et godt måltid.

SJOKOLADEPARADISET

Plassen byr også på andre og helt uventede fristelser. Her ligger nemlig et virkelig sjokoladeparadis. Bak en beskjeden dør i Via Pie di Marmo 21 finner vi Mariondo & Gariglio, sjokoladefabrikk og butikk for sjokoladeprodukter i alle fasonger. Bedriften ble startet i 1850 i Torino av søskenbarna Mariondo og Gariglio. Etter 1870, og samlingen av Italia, flyttet de til Roma. Deres oppskrifter brukes fortsatt og er ytterst hemmelige. Tradisjonen har blitt ført videre i flere ledd. I dag drives bedriften av Attilio Proietti og hans mor Piera Minelli. Bak selve butikken produserer de daglig sine kunstverk i sjokolade, 30–60 forskjellige typer. I tillegg kommer spesielle kreasjoner i forbindelse med for eksempel jul, påske og Valentins dag. I høstmånedene er deres spesialitet kandiserte kastanjer. De smaker fortreffelig.

Attilio og Piera forteller gjerne sine historier, men røper ingen hemmeligheter. De bruker ingen kunstige søtstoffer, ikke glukose eller sorbitol. Sjokoladen er ferskvare, ifølge Attilio, og skal nytes innen få dager. Forretningslokalet er i gammel klassisk stil, med et par sittegrupper med stilmøbler i rød plysj og silke som skaper en fornem atmosfære. Varene er ikke billige, men kvaliteten er upåklagelig. Sjokoladen taler for seg selv. Sjokoladebitene serveres på små «gulltallerkener» og pakkes pent inn med en rød sløyfe.

Palazzo Doria Pamphilj

Sjokolademakerne, Attilio og Piera

Piazza di Sant'Ignazio

og illusjonene

KOMMODENE OG ELLIPSENE

Går man fra Piazza del Collegio Romano og bare 150 meter rett nordover langs Via di S Ignazio, kommer man til Piazza di Sant' Ignazio. Både plassen og kirken som ligger der er jesuittenes område. De hadde også sin presteskole, Collegio Romano, i hele kvartalet bak kirken. Mesteren for denne plassen er Filippo Raguzzini. Den er fra 1727–28, tegnet som et teater, med den unike kirketrappen som scene og kirkens fasade som permanent kulisse. Bygningene rundt plassen er vakre. Kontrasten mellom de lette rokokkofasadene og kirkens tyngre barokkfasade er slående. De avrundete, konkave formene i bygningenes fasader utgjør en del av en bevisst geometrisk idé. Plassens grunnform blir på den måten tre ellipser som er plassert ved siden av hverandre. Gatene som munner ut på plassen, kommer ut på skrå, slik at de er nesten skjult av husfasadene. Man ser ikke hvor de kommer fra. Kanskje er de uten ende. Jesuittenes budskap skulle nå ut til alle verdens hjørner. Denne symbolikken finner vi altså allerede i plassens utforming. Den danske kunsthistorikeren og arkitekturforskeren Christian Elling har sagt at denne plassen representerer en «fullkommen syntese mellom skulptur og rom». Mange mener plassen kanskje er den mest harmoniske og vakreste av alle Romas plasser. Ikke desto mindre har man på folkemunne kalt Raguzzinis bygninger for «kommodene». Man kan forstå det også.

Hovedinngangen til Isis-tempelet skal ha vært ved denne plassen. Den skal ha vært prydet med to obelisker, de to som nå befinner seg henholdsvis ved Pantheon og i Villa Celimontana. Kirken San Macuto, hvor den ene obelisken i periode sto, ligger på hjørnet av plassen, i Via del Seminario (Seminargaten).

«JESU SELSKAP»

Jesuitterbevegelsen vokste fram som et hovedelement i motreformasjonen. Den var den katolske kirkens svar på den protestantiske trusselen fra nord. Den ble grunnlagt av Ignatius Loyola. Han var født i Spania i 1491. Han ville gjerne være soldat, men ble tidlig alvorlig såret i det ene benet slik at han ikke kunne fortsette noen militær karriere. Under rekonvalesensen leste han mye kristen litteratur og ble inspirert av alle helgenene. Derfor bestemte han seg for at han i stedet ville bli en Kristi soldat eller Den hellige Jomfrus ridder. Da han kviknet til etter sykdommen hengte han sine våpen opp ved siden av et bilde av Maria for å markere sitt nye veivalg. Han ønsket å bidra til å gjenerobre verden for den katolske tro.

Den første kampen han måtte ta var kampen mot «sitt eget kjød». Han ba flere timer om dagen, fastet i lange perioder og pisket seg regelmessig «for å tukte sitt legeme og skjerpe sitt intellekt». Han fikk mange åndelige visjoner, og noen av disse førte ham også inn i store anfektelser eller troskriser. Det som konkret førte til dannelsen av Jesuitterordenen, var en pilegrimsreise han gjorde til Jerusalem, som på den tiden var okkupert av tyrkerne. Hensikten med ordenen, som ble stiftet i 1534, skulle være å virke for misjon i Palestina, og eventuelt stille seg til rådighet for paven.

Pave Paul III godkjente ordenen i 1540. Den fikk navnet Jesu Selskap. Medlemmene skulle være Kristi stridsmenn. De måtte være hundre prosent lydige og lojale og gjennomgå de åndelige øvelsene som Ignatius hadde beskrevet i sin «Exercitia Spiritualia». Det var fire hovedoppgaver: undervisning, skriftemål, prekener og misjon. Allerede i 1556, da Ignatius døde, hadde bevegelsen 1000 soldater og den spredte seg raskt til fjerne områder som India, Japan, Kina og Brasil. «Gå ut og opplys verden», sa Ignatius.

ELSKET OG HATET

Jesuittene har hatt en turbulent tilværelse. De har blitt både elsket og hatet for sin iver og nidkjærhet. Dette gjaldt også i katolske land. Ordenen ble forbudt i mange land, deriblant Norge. I Grunnlovens paragraf 2 av 1814 kunne man lese: «Jesuitter og Munkeordener maa ikke taales». Denne paragrafen ble opphevet først i 1956, mot KrFs stemmer.

Det er kanskje litt merkelig at jesuittene ikke har fått noen av sine egne valgt til pave før den nåværende Frans.

KIRKEN SANT' IGNAZIO

En liten kirke ble stilt til rådighet for bevegelsen og de fikk et stort område hvor de bygget sin læreanstalt, Collegio Romano. Kirken ble raskt for liten og byggingen av en ny, stor kirke til ære for grunnleggeren startet i 1626. Det var bare få år etter at han var blitt helgenkåret. Det skulle bli en kirke som gjenspeilet den posisjonen Jesu Selskap hadde fått som selve motoren i den katolske motreformasjonen.

Byggingen av kirken pågikk over det meste av 1600-tallet. Kirkens arkitekt, Orazio Grassi, var selv jesuitt. Carlo Maderno har trolig også hjulpet til. Fasaden skulle ifølge Ignatius være portaler som jesuittenes budskap skulle springe ut fra. Men de skulle også utformes slik at de tiltrekker seg oppmerksomhet. Fasaden er derfor typisk monumental og pompøs barokk. Den er delt i to etasjer, selv om kirkerommet bak er i én etasje.

Interiøret tar pusten fra en

Interiøret er overveldende. Andrea Pozzo gjorde en fantastisk jobb med taket i hovedskipet. Her brukes falske perspektiv, en teknikk som kalles trompe-l'oeil. Det er en måte å lure øyet på. Det er ofte vanskelig å forstå hvor de ekte konstruksjonene går over i de kunstige elementene. Det er nesten som om kirken mangler tak, slik at man ser direkte inn i himmelen. Veggene gror helt opp i himmelen, og de himmelske vesener svever ut og inn mellom søylene. Han har malt St. Ignatius' triumf og viser hvordan han blir tatt imot i himmelen av Kristus og Maria. Lyset fra disse to stråler via Ignatius' ansikt ut til de fire verdenshjørner. Dette symboliserer på den måten jesuittenes misjonsvirksomhet. De skulle bringe lyset ut til hele verden. Langs billedkantene finner vi representanter for Asia, Afrika, Amerika og Europa. Man kjenner dem på deres symboler. Under dem forsøker hedningene å klamre seg fast. Her finner vi også et persongalleri fra jesuittenes egne rekker. Meningen er å skape en illusjon, et religiøst univers, som gjør at de åndelige og evige verdiene blir mer konkrete og virkelige. Barokkens virkemidler er ideelle i så måte. Dette var også helt i tråd med Trent-konsilets (midt på 1500-tallet) idealer. Alle sanser skulle tas i bruk for å forkynne det kristne, katolske budskapet. Og alle kunstarter kunne tas i bruk i denne tjenesten. Kirkekunsten skulle røre ved alle sanser, hele mennesket, og føre til følelsesmessige og gjerne ekstatiske opplevelser. Man vet vel egentlig at man lar seg lure av illusjonene. Det skal bringe erkjennelsen: Du kan ikke stole på dine sanser, men på kirkens budskap.

En rund plate i gulvet markerer det stedet hvor perspektivvirkningen er på sitt beste. En

liten kuriositet: I taket over vinduet på inngangsveggen er det malt åtte søyler, i to grupper hver på fire søyler. Om man stiller seg på stjerner som er markert i gulvet på forskjellige steder i kirken ser det ut som om søylene forandrer posisjon. Dette er enda flere *trompe-l'oeil*-effekter.

Kuppelen – et mesterstykke

Kuppelen er et kapittel for seg, et mesterstykke. Den ser flott ut når man kommer inn i kirken, men den er en illusjon. Kuppelen er malt på flatt tak. Det finnes et punkt på gulvet som markerer stedet hvor man har det perfekte inntrykket av denne illusjonen.

Hvorfor det ble slik? Det er flere teorier. Den ene er at det ikke var nok penger til å lage en ekte kuppel. Den andre at dominikanerne ikke hadde noe kuppel på sin kirke like ved, og derfor ikke ville at jesuittene skulle ha det heller.

Rett under «kuppelen» er fire fresker av Pozzo som framstiller scener fra Det gamle testamentet (fra katolikkenes kanon). Det er ganske blodige og tragiske greier. David dreper Goliat med en stein fra en slynge. Samson dreper filisterne og velter tempelet deres. Jael myrder Sisera med en teltplugg. Judith halshugger Holofernes. Den talende statuen, Pasquino, grep tak i dette med en replikk: «Vi gjør offentligheten oppmerksom på at det i St. Ignazio nå er åpnet fire nye slakterbutikker.» Kunstneren, Pozzo, svarte: «Beklager, men på grunn av kjøttets dårlige kvalitet vil de neppe bli mye besøkt».

I sideskipene er to unge jesuitter gravlagt. På høyre side Luigi Gonzaga, som døde bare 21 år gammel. Han har på en særlig måte blitt katolsk ungdoms beskytter. På hans festdag 21 juni er det stor festivitas i og rundt kirken. På venstre side er Giovanni Berchmans gravlagt. Han kom fra Belgia i 1599 og døde bare 22 år gammel. Han er messeguttenes beskytter.

Ved høyalteret har Pozzo malt tre viktige begivenheter fra Ignatius' liv. I midten det himmelske synet han fikk på vei til Roma for å få godkjent ordenen. På venstre side sender han Francis Xavier, Ignatius' høyre hånd og etterfølger, ut på misjonsreise. I apsishvelvingen har Pozzo malt Ignatius' himmelske herlighet.

LE CAVE DI S IGNAZIO, DA SABATINO

En av Romas mest berømte restauranter ligger her, Le Cave di S Ignazio da Sabatino. Dette er som en romersk institusjon å regne, og den har en utsøkt beliggenhet. Det sies at Romas første pizzeria lå her tidlig på 1900-tallet. Stedet ble populært og etter hvert regnet som et gourmetsted, frekventert av notabiliteter som Winston Churchill, kong Konstantin av Hellas og kong Farouk av Egypt. Fra 1970 overtok Sabatino Pantalone og kona Franca driften. Stedet har ikke blitt mindre populært med årene. Her treffer man stadig lokale og internasjonale politikere og kulturpersonligheter. På veggene inne i restauranten henger minnene om besøk av «de tre muntre herrer» fra Norge, president Bill Clinton og mange andre. Nylig besøkte Ivanka Trump og mannen Jared Kushner stedet. Hun ga uttrykk for at hun likte seg her. Her finner vi også kuriositeter som vimpler fra Rosenborg FK og Vålerenga. Også fotballgutta vet å sette pris på det romerske kjøkken.

Navnet Sabatino er altså et fornavn og ikke et etternavn, slik man oftest ville tenke. Både Sabatino og Franca er borte. Nå er det tre døtre, Luigina, Loreta og Aurora, sammen med broren Lorenzo, som driver stedet og fører familietradisjonen videre.

Her serveres tradisjonelle, hjemmelagde italienske retter; både pasta og pizza. Deres *antipasta misto* er en opplevelse i seg selv, delikate små tapas-lignende retter. Godt nok til et helt måltid. Det er tradisjon at man som avslutning på et måltid får *biscotti*, små varme kaker med ricotta og sjokolade. Herlig. Er det vær til det, anbefales det å sitte ute. Det er en helt egen sjarmerende stemning på denne rokokkoplassen, med de vakre kommodebygningene og den mektige barokkirken som kulisser. Bedre omgivelser for et måltid får man ikke.

Plassen har til og med sin egen politistasjon. Den ligger i «kommoden» midt imot kirken. Den har faktisk et nasjonalt ansvar for å beskytte kunst og kultur og har det klingende navnet, *Commando Carabinieri tutela Patrimonio Culturale.* Det er meget passende nettopp på en plass som dette.

Piazza di Pietra

STEINPLASSEN

Vicolo de' Burro leder ut av plassen nordover. Etter mindre enn 100 meter kommer man til Piazza di Pietra. Blikkfanget er den nesten intakte antikke søylerekken langs hele siden av plassen. Dette er en plass de fleste bare haster forbi på veien mellom andre mer kjente severdigheter. Slik har det ikke alltid vært. I et par hundre år før pavestatens fall i 1870 lå byens tollbod her, i det ombygde Hadrians tempel. Hit måtte alle som ville inn i byen med varer, og hit måtte alle turister og pilegrimer for å få ordnet med innreisepapirer. Folk som hadde med seg bøker, måtte finne seg i at disse ble gransket og eventuelt konfiskert hvis de etter kirkens mening inneholdt betenkelig materiale. Kunstnere og forfattere som hadde produsert noe under oppholdet, måtte også klareres før utreise. Det er lett å tenke seg at dette var et folksomt sted, og hvor gemyttene lett kom i kok. En liten soldatforlegning i nærheten skulle holde ro. Etter 1870 ble tollboden til handelskammer og litt senere, i 1882, til fondsbørs. Der hvor prestene for 2000 år siden ofret til den guddommelige Hadrian, er det nå en moderne «helligdom» for økonomi og fortjeneste. Tidene skifter.

Plassen har trolig sitt navn, Steinplassen, etter de store mengder med steinmateriale, *pietra*, som ble funnet her. Inntil midten av 1600-tallet sto det en liten kirke midt på plassen og delte den i to. Den het Sant Stefano del Trullo; trolig på grunn av at kuppelen lignet de kjegleformede husene i Puglia, *trulloer*. På 1800-tallet pleide slakterne å ha sitt marked på plassen hver lørdag.

De elleve kannelerte, korintiske søylene dannet den ene langsiden i tempelet som Antoninus Pius, i ca. 145 e.Kr., bygget til ære for sin adoptivfar Hadrian. Bak søylene kan man se den tette veggen som omga cellaen, det indre, lukkede rommet som inneholdt en statue av den gudommeliggjorte keiseren. Rundt tempelet var det en åpen plass med søyleganger. Plassens form ble bestemt av disse. Bygningene rundt er rett og slett bare bygget oppå de gamle søylerestene. Man så seg ikke tjent med å fjerne alt gammelt materiale. De hyppige oversvømmelsene fra Tiberen fylte også opp med masse innimellom bygningsrestene. Det har gjort at grunnen har steget med ca. åtte meter, her som så mange steder i Roma.

Plasseringen er også interessant. Antoninus Pius la dette tempelet tett opp til tempelet som Hadrian noen år tidligere hadde bygget til ære for sin avdøde svigermor Mathidia, etter først å ha erklært henne gudommelig. Hadrian er trolig den eneste i verden som har gjort noe slikt. Forholdet skal likevel ikke ha vært så hjertelig som denne handlingen skulle tilsi.

ALBERGO CESARI

På østsiden av plassen, på hjørnet av Via di Pietra og Vicolo de' Burro ligger et meget gammelt og ærverdig hotell, Albergo Cesari. Det var en dame ved navn Giacinta Cesari som i 1787 fikk bevilgning til å drive hotell på denne plassen. Mange kjente personer, som for eksempel Stendhal og Garibaldi, har bodd her.

Bevilgningsteksten henger fortsatt oppslått i resepsjonen. Den gjaldt «mennesker med og uten dyr». Det var likevel noen viktige regler som måtte overholdes. Man måtte ikke huse skjøger eller kvinner med dårlig rykte. Kortspill og terningspill var ikke lov. Det måtte ikke forekomme utuktige bilder eller skriverier på veggene. På de steder der man sover skulle det være bilder eller portretter av Vår Herre, Den Hellige Jomfru eller helgener, og det skulle være vievannskar. Om noen gjester ble syke måtte man melde fra til sognepresten og til brorskapet for den hellige tålmodighet/utholdenhet slik at den syke kunne få sakramentene.

I denne enden er det også en hyggelig bar hvor man kan nyte utsikten over plassen. Den har sin egen rolige sjarm og er som en liten oase i en steinørken. Rekken av de høye søylene skaper en egen stemning av harmoni, enkelhet og orden. Plassen har også sin lille drikkefontene, en av de mange «*nasoni*», de små nesene, som finnes overalt i Roma.

PALAZZO CINI MED PAVILJONGEN

I den andre enden av plassen finner vi et vakkert og staselig palass. Spesielt legger vi merke til det elegante tårnet. Bygningen tilhørte familien Ferrini på 1600-tallet. På tårnet ser vi navnet Ferrina. Dette tårnet har en helt annen utforming og funksjon enn de gamle middelaldertårnene som i mange hundre år preget bybildet i Roma. Middelaldertårnene var bygget som festningstårn som ble brukt i feidene mellom de mange adelsfamiliene. Dette tårnet var i stedet en vakker paviljong hvor man kunne nyte en drink samtidig som man hadde en praktfull utsikt over plassen og byen. Over inngangspartiet ser vi familiens symboler: En due som sitter på et hveteaks, samt en engel med sverd og stjerne. Senere har dette vært augustinerkloster og eid av familien Joseph Cini, hvis navn står på portalen.

Etsning av GB Piranesi fra rundt 1750

Piazza di Trevi

og Jomfruvannet

Piazza di Trevi domineres fullstendig av fontenen, Fontana di Trevi. Den er nærmest identisk med plassen, som da heller ikke har så veldig mye annet å by på. Men noe så eksotisk som et «museum for innvoller», det har den.

JOMFRUVANNET, AQUA VIRGO BLE TIL ACQUA VERGINE

Trevifontenen er på en måte både den eldste og den yngste av de store fontenene i Roma. Prosjektet hadde røtter i antikken. Pave Nikolaus V (1447–55) var en av de store renessansepavene. Han bidro til å gjenreise Roma etter århundrer med forfall. Noe av det viktigste han gjorde, var å gjenopprette vannforsyningen. Gjennom nesten 1000 år hadde Tiberelvens grumsete vann og noen få lokale brønner vært Romas viktigste vannkilde. I 1453 restaurerte Nikolaus en av de antikke akveduktene, Aqua Virgo, som Marcus Agrippa (keiser Augustus' svigersønn) hadde bygget i år 19 f.Kr. Historien forteller at Agrippa sammen med noen av sine soldater hadde gått seg vill og var i ferd med å omkomme av tørst. Da dukket en ung kvinne opp og viste dem veien til en vannkilde. Dette reddet livet deres. Denne episoden er framstilt i et relieff på venstre side av fontenen. Agrippa førte senere vannet fra denne kilden inn til byen hvor den forsynte det store badeanlegget han hadde bygget rett bak Pantheon. Et relieff på høyre side av fontenen viser at Marcus Agrippa godkjenner prosjektet. Akvedukten fikk navnet Aqua Virgo, jomfruvannet, etter den unge kvinnen. Det var denne vannledningen Nikolaus restaurerte, og han ledet vannet inn på Piazza dei Crociferi, like ved der Trevi-fontenen nå står. Han kalte den nye akvedukten Acqua Vergine, jomfruvannet på italiensk. Det ble satt opp en meget enkel fontene hvor vannet strømmet ut fra tre åpninger. Det er kanskje derfor den heter Trevi. Mer sannsynlig er det at navnet henspiller på at her møttes tre veier, *tre vie*. En annen teori er at det hadde å gjøre med stedet der det meste av vannet ble hentet fra på den tiden, Trebium, et sted østenfor Roma. Dette vannet var av dårlig kvalitet, men etter en større restaurering av Acqua Vergine i 1570 fikk man vannet fra den tidligste kilden i Salone igjen. Dette vannet har vært kjent som det beste i Roma, både på smak og for helsebringende egenskaper, og det

skal være det beste vannet å koke grønnsaker i. Hit har folk kommet gjennom århundrene for å tappe vann i bøtter og spann. Paven hentet også vann til eget bruk her. Meningen med den nye vannledningen var jo ikke å skulle gjenopplive antikkens badeliv, men rett og slett å skaffe folk vann til husholdningene. Det var naturligvis kjærkomment og viktig for innbyggerne. Her kunne man hente vann; hester og andre dyr kunne drikke og man kunne vaske sitt tøy.

VINSKATTEN

I de neste hundreårene var det flere paver som syslet med planer om å lage en flottere presentasjonsfontene for Acqua Vergine. Man hadde jo i mellomtiden også restaurert andre av de gamle akveduktene. Men Roma ble ikke bygget på én dag. Det ble heller ikke denne fontenen. Den har en meget lang og komplisert historie, noe man kan ane når man ser de mange pavene som har satt sine navn på fontenen. Den fontenen vi ser i dag, ble innviet av pave Clemens XIII 22. mai 1762. Men det hele hadde altså startet over 300 år tidligere, med renessansepaven Nikolaus V.

Først i 1640 skjedde det noe nytt med dette fonteneprosjektet. Den store Bernini ble av pave Urban VIII (1623–40) bedt om å lage en ny Trevi-fontene. Han leverte flere utkast, men alle var for dyre. For å komme i gang innførte Urban en ekstra skatt på vin. Dette ble naturlig nok svært upopulært. Vinskatten var ikke den eneste, og Urban ble kalt *Papa Gabella*, avgiftspaven.

Bernini satte i gang, rev ned den gamle fontenen og flyttet utløpet rundt hjørnet på palasset til der det er nå, og laget et nytt stort basseng. Grunnen til flyttingen er etter sigende meget spesiell. Av helsemessige grunner pleide pavene å flytte fra Vatikanets *mal aria* (dårlig luft) opp på Quirinal-høyden om sommeren. Bernini skal ha funnet ut at dersom noen få hus ble revet, ville paven kunne ha utsikt til Trevi-fontenen fra vinduene i palasset der oppe. Av forskjellige grunner ble prosjektet forsinket. Den neste paven, Innocens X (1644–55), ville heller prioritere utsmykning av Piazza Navona, hvor hans familie av Pamphilj-slekten hadde sitt palass. Bernini ble opptatt med dette og andre prosjekter, og den nye Trevi-fontenen ble stående uferdig. Den påfølgende paven, Alexander VII (1655–67), og de fem neste prioriterte heller ikke Trevi. Først Clemens XI (1700–21) tok opp tråden igjen, og hadde planer om å sette opp en obelisk på stedet, trolig inspirert av Berninis elvefontene på Piazza Navona. Han tenkte til og med på å flytte den nesten 30 meter høye Marcus Aurelius-søylen fra Piazza Colonna. Det ble det heldigvis ikke noe av; den hadde fått klaustrofobi på den lille plassen.

LOKALPATRIOTISMEN SLÅR TIL

I 1730 kom imidlertid Clemens XII (1730–1740) på banen og da ble det fart i sakene. Han utlyste en konkurranse om det beste prosjektet for en ny Trevi-fontene. Vinneren var en franskmann, men her slo lokalpatriotismen ut i full blomst. Dette kunne ikke romerne akseptere. Paven valgte til slutt selv ut Nicola Salvi som den han ville satse på. Salvi var et nytt navn og hadde ingen meritter å vise til. Han var egentlig dikter og filosof. Salvi var arkitekten eller designeren. Han hadde naturligvis mange medhjelpere til å utføre de mange elementene i fontenen. Arbeidet tok tid. Salvi arbeidet i elleve år til sin død i 1751. Giuseppe Pannini overtok ledelsen og gjorde noen små endringer av prosjektet. Det hele ble som nevnt innviet 22. mai 1762 av pave Clemens XIII (1758–69). Da hadde det gått 122 år fra fornyelsen startet og 14 paver hadde vært involvert. Det er likevel Clemens XII som har sitt våpenskjold på toppen. Her er det også en minneplate som erklærte fontenen for åpnet allerede i 1735; vel optimistisk. Pave Benedikt XIV (1740–58) ville også ha sin del av æren. Han har fått sin innskrift i gullbokstaver på tvers over hele fonteneveggen. De hadde et visst markeringsbehov disse gamle pavene.

ET ESSAY OM VANN

Salvi har selv skrevet en forklaring på de forskjellige elementene, slik at vi ikke skal være i tvil om hva han har ment. Fontenen skulle være et essay om vann. Det store bassenget symboliserer havet. Over dette reiser det seg en røff klippeformasjon langs hele bygget. Havguden Neptun/Oceanus kommer ut av en nisjeformet triumfbue ridende på en skjellformet vogn trukket av to havhester med fiskehale og vinger. Disse er styrt av to tritoner. I gresk mytologi var Triton sønn av havguden Poseidon, halvt menneske og halvt fisk. Som sin far hadde han en trefork, en tretannet gaffel. I tillegg hadde han et avlangt sneglehus eller konkylie. Ved å blåse i dette, kunne han styre bølgene og lage en øredøvende lyd som kunne skremme kjemper. Hesten til venstre er vill, men den andre er rolig, slik som havet også kan være. Flere steder ser man at det vokser opp planter og trær; vannet gir liv. I nisjene på siden av Neptun ser vi statuer av kvinneskikkelser som symboliserer Sunnheten (til høyre) og Fruktbarheten (til venstre).

Helt på toppen står det fire statuer som man kanskje ikke legger så mye merke til. De forestiller (fra venstre) blomstenes overflod, jordens fruktbarhet, høstens gaver og markens rikdommer/gleder.

Fontenenes dronning

Fontana di Trevi ble ikke bare den største og mest overdådige fontenen i Roma. Den er trolig også den mest berømte i hele verden og kalles alle fonteners mor, eller også fontenenes dronning. Det er noe nesten magisk ved den. Det er en fantastisk opplevelse når man (for første gang) kommer fra Romas trange gater ut på den lille plassen der man plutselig møter synet av den overveldende og mektige fontenen. Det er som å møte en storslått teaterscene, og det var vel også nettopp meningen. Man utformet plassen foran fontenen som en teatersal, med steinbenker man kan sitte på. Dette skulle være teater, en pantomime i vann og stein. Dette var barokken i all sin prakt, pompøs og festlig. Man tok alle kunstneriske midler i bruk for å få fram det man ville formidle. Fontenen skulle være mostra, presentasjonsfontene for Acqua Vergine; og hvilken fantastisk presentasjon det ble.

Her er det et yrende folkeliv, og til tider ganske uframkommelig. Fontenen er nok Romas største turist-ikon. Tidlig om morgenen kan man være der ganske alene. Kanskje bare sammen med et brudepar som fotograferes med fontenen som bakgrunn. Senere på dagen fotograferes det i ett sett idet man kaster mynter over skulderen ut i fontenevannet med ønske om å få komme tilbake til Roma. Mange bare sitter på steinbenkene foran fontenen akkurat som på et teater. Forsøk på å kjøle verkende og hovne føtter eller bade i fontenen blir bryskt stoppet av politiet. Man blir ilagt bøter om man likevel prøver seg.

En gretten barberer

På Piazza Trevi nr. 85 holdt en barberer til. Han fulgte med på prosjektet og kom fra sin tilskuerplass stadig med kritiske bemerkninger til det arbeidet som foregikk med fontenen. Salvi ble naturlig nok irritert og for å ta hevn plasserte han en stor krukke på høyresiden av fontenen, slik at den stengte for barbererens utsikt til fontenen. Det er ingen annen god forklaring på denne krukken; det finnes ingen tilsvarende på den andre siden.

Kaste mynter

Skikken med å kaste mynter i en kilde er trolig meget gammel. I bunnen av kilder ved Lago Bracciano har man funnet store mengder av gamle mynter helt fra republikkens tid, altså lenge før Kristus. Muligens har man ofret til kildeguden for å blidgjøre den. For Fontana di Trevi er nok begrunnelsen en helt annen; mer i retning av et PR-stunt som kom på moten fra slutten av 1800-tallet og som har blitt forsterket i mange bøker og filmer. Fontana di Trevi har virkelig blitt en filmstjerne. Den eldre garde vil huske Anita Ekberg i Federico Fellinis berømte film fra 1960, *La Dolce Vita* (Det søte liv). Hun står midt i bassenget og lokker Marcello Mastroianni til seg. Dette ble en kultfilm, og på 1960-tallet reiste turister i hopetall til Roma for å oppleve sitt *dolce vita.* Etter denne markedsføringen ble Trevi-fontenen virkelig Romas største turist-ikon. Fontenen har også vært med i mange senere filmer, for eksempel: To Rome

with Love med Woody Allen og Penelope Cruz.

Fontana di Trevi har også inspirert til musikk. Den italienske komponisten Ottorino Respighi komponerte i 1916 et orkesterverk som het *Fontane di Roma.* En av satsene her har tittelen "Trevifontenen ved middagstid". Her beskriver han med musikk at kong Neptun kommer i triumftog etter en stor seier.

På høyre side midt i klippeformasjonen finner vi en merkelig detalj: Et våpenskjold med en oppreist løve og en kardinalhatt. Våpenskjoldet skal ha tilhørt en som hadde overoppsyn med byggingen av fontenen i mange år, Caracciolo dei Principi di Santobono. Ingen vet hva kardinalhatten har med fontenen å gjøre.

I høyre hjørne av fontenen er det satt opp en liten kum med vann som har vært populær blant forelskede par. Den kalles Fontanina dei Fidanzati, de forlovedes lille fontene. Et rituale var knyttet til denne. Hvis en av de to skulle forlate Roma, gikk man hit om natten, og fylte vann fra kummen i et nytt glass. Begge drakk vannet og knuste glasset mot fontenen; da var de sikre på at de skulle sees igjen.

Fontenen er bygget på endeveggen av Palazzo Poli og fyller hele veggen. Dette var i seg selv noe helt nytt og bemerkelsesverdig. Det er på en måte juks. Man får inntrykk av helt andre romlige forhold og dimensjoner enn det som er virkelig. Palasset var Poli-slektens residens. Poli-slekten var en av de eldste og mest innflytelsesrike familiene i Italia. Den hadde frambrakt flere paver. Etter at slekten døde ut, har bygningen vært i statlig eie. Den har tidligere rommet statsarkiver. På et tidspunkt ble det gjort forsøk på å selge bygningen til private, men dette resulterte i høylytte protester. Man kunne ikke risikere noe med et felles klenodium som denne fontenen. Den kunne jo ha endt opp i en temapark i USA. Den italienske regjeringen grep inn og salget ble ikke noe av. Nå huser den Det Italienske Institutt for Grafisk Kunst.

«RØRSKOGEN»

Kirken ved Piazza di Trevi er eldre enn fontenen. Den heter Santissimi Vincenzo e Anastasio. Den ble ombygget omkring 1650. Det var kardinal Mazarin som bekostet arbeidet. Han var i praksis regjeringssjef i Frankrike under kong Ludvig XIVs, «solkongens», barneår. Det mest karakteristiske ved kirken er alle søylene på fasaden. Den blir ofte kalt «rørskogen», *il canneto.* Det hele virker faktisk litt for voldsomt.

Over inngangen finner vi et kvinneansikt. Dette kan ha vært et portrett av kardinalens søster, Maria Mancini. Hun var en meget livlig ung dame og skal ha vært solkongens første kjærlighet. Dette skal ha bidratt til å styrke Mazarins innflytelse i Frankrike. Det er derfor ikke så unaturlig at han i takknemlighet kvitterte med å framstille niesen på fasaden av en kirke. Senere ble Maria giftet inn i Colonna-familien. Dette varte likevel ikke så lenge. På grunn av flere sidesprang ble hun i 1681 sendt i kloster i Spania. Det er forøvrig også andre, og påfallende forføreriske, kvinner på kirkens fasade.

Hellige, pavelige innvoller

Kirken rommer makabre rariteter som bare de færreste er klar over. Her finnes nemlig innvollene til et par dusin paver. To beskjedne plaketter med 23 pavenavn på venstre side i koret refererer til dette. Det var pave Sixtus V som startet denne skikken i 1585. Han hadde bestemt i sitt testamente at hans innvoller, «*praecordiis*», i forbindelse med balsameringen skulle tas ut og legges i en urne i denne kirken. Skikken var at innvollene raskt ble fjernet når en pave døde, slik at han kunne ligge på lit de parade i flere dager uten at lukten ble plagsom. Dette var et problem spesielt om sommeren. Innvollene blir oppbevart i tette, forseglede urner. Den romerske dikteren G.G. Belli (1791–1863) kalte kirken for et «innvollsmuseum».

Hvorfor akkurat her i denne kirken, Santissimi Vincenzo e Anastasio? Dette var en kirke som lå i nærheten av Quirinalpalasset, som var pavens sommerresidens fram til 1870. Veien var kort.

Pave Leo XIII (1878–1903) var den siste i rekken som har sine innvoller bevart her. Pave Pius IX (1846–78) hadde uttrykkelig sagt at

Piazza Colonna

med Marcus Aurelius-søylen

ANTONINERNES OG DET NYE ROMAS OMRÅDE

Piazza Colonna har alltid vært en sentral plass i Roma. Den ligger omtrent midt på hovedgaten, Via del Corso. I den første keisertiden var det områdene litt lenger syd, fra Forum til rundt Pantheon, som var i fokus. Området rundt Piazza Colonna ble sentrum for de såkalte Antoninerne, Antoninus Pius og adoptivsønnene Marcus Aurelius og Lucius Verus.

Sentrum for keisernes Roma hadde vært Kapitol og Forum Romanum. For pavene var tyngdepunktet flyttet først til Lateranet og Johanneskirken, deretter fra rundt 1400 til Vatikanet og Petersplassen. Etter 1870, Italias samling og pavemaktens fall, var det Piazza Colonna og Piazza Montecitorio som ble sentrum i det nye Italias hovedstad. Det var her man møttes for å diskutere politikk og økonomi. Det var her de styrende organer ble lagt. Her er parlamentet og statsministerens kontor.

FONTENEN OG KAFFEN

Fontenen på plassen er utformet og bygget av Giacomo della Porta rundt 1575 etter initiativ fra pave Gregor XIII. Bassenget er i Porta Santa-marmor med åtte buete sider, vekselvis konkave og konvekse. Dette gir en meget vakker ramme for fontenen, trolig inspirert av kar som ble brukt i gamle romerske bad. Langs ytterkanten finner vi 16 vertikale bånd i hvit marmor. De ser ut som ben med løvehoder på toppen. Opprinnelig var det fem trappetrinn opp til fontenen, men den står nå direkte på gategrunnen. Det var også fire små pyramider plassert ut mot kantene av bassenget. I 1830 ble disse skiftet ut med to delfiner som sender ut vann på kortsidene og to små kanonkuler på langsidene. Arrangementet for midtstrålen ble også endret, fra en kraftigere toetasjes struktur til det enkle søylebordet vi ser i dag. Vanntilførselen er regulert slik at vannet faller utfor bordkanten som et fint sløyr, nesten som en fin og gjennomsiktig silkeduk.

Dette er en flott fontene, som nok dessverre ofte ikke blir lagt merke til. Her suser trafikken på Via del Corso forbi døgnet rundt. Reiseskribenten H. V. Morton nevner som en kuriositet at dette, tidlig etter at kaffen kom til Europa,

var det eneste stedet i Roma der man hadde lov til å brenne kaffe. Man likte ikke lukten av kaffe, og man måtte ha spesiell tillatelse for å brenne den.

PALASSER

Marcus Aurelius' sønn, Commodus, fikk bygget et tempel for faren i bunnen av Piazza Colonna. Det er for lengst borte. På denne plassen har senere pavens postkontor vært. I dag står det Il Tempo på fasaden. Avisen holder fortsatt til her. De joniske søylene er hentet fra etrusker-byen Veji. Det står det også på fasaden. Her er det gjenbruk.

På nordsiden av plassen ligger Palazzo Chigi. Bankmannen Agostini Chigi var en mektig mann på 1500-tallet. I en periode hadde han pave Julius IIs (1503–13) tiara som pant for lån han hadde gitt til paven. I 1917 ble palasset overtatt av den italienske staten; det er nå statsministerens residens.

På sydsiden finner vi Palazzo Ferrajoli. I cortilen er det en betagende fontene med en antikk statue av korngudinnen Ceres, en meget populær gudinne i det antikke Roma, der 70% av den vanlige innbyggers daglige kaloriinntak kom nettopp fra hveteprodukter.

DE SINNSSYKES FEST

Plassen har også en rolle i medisinsk historie. Mentalt forstyrrede mennesker ble som oftest sett på som besatte av djevelen. Det var ingen behandling utenom besvergelser og bønner. Dersom det ikke virket, ble de utstøtt og jaget på gaten. Noen var jo farlige for seg selv og andre, og mange havnet i fengsler hvor de ble lenket fast.

På 1500-tallet begynte flere broderskap med tiltak for å ta seg av mennesker med sinnslidelser for å gi dem mat og pleie. Et hospital ble opprettet på sydsiden av Piazza Colonna. Ikke alle aktiviteter ved institusjonen ville vel sluppet gjennom i dag, men den gang ble de sinnssykes mange rare og bisarre innfall brukt som underholdning. En gang i måneden ble de sluppet ut på plassen for å danse, til «de sinnssykes fest». Folk så på med skrekkblandet fryd. Kanskje var det tross alt en slags terapi?

Det var knyttet en kirke til hospitalet, Santa Maria della Pietà. Etter at hospitalet ble flyttet til et bedre egnet sted i Via Giulia i 1725, skiftet kirken navn til Santi Bartolomeo e Alessandro og er nå kirken for de som kommer fra området Bergamo i Nord-Italia.

ÆRESSØYLER

Piazza Colonna har fått navn etter søylen på plassen. Ved siden av triumfbuer ble det i antikken vanlig å reise æressøyler for å feire og minnes store helter og bedrifter. Den som skulle æres, fikk til og med sin plass på toppen. Æressøylene ble på en måte romernes svar på egypternes obelisker; dog ikke med den samme religiøse symbolikk og assosiasjoner. De var også maktsymboler. På Neros tid var det en hel skog av æressøyler i byen. Søylene var pidestaller som løftet statuer av den som skulle hedres, høyt opp over alle vanlige dødelige. Statuene er naturligvis borte. De aller fleste søylene likeså.

MARCUS AURELIUS-SØYLEN

På toppen sto en forgylt statue av keiser Marcus Aurelius (161–180). Den ble innviet i 193 e.Kr., 13 år etter keiserens død. Relieffene som slynger seg oppover søylen, skildrer keiserens bedrifter på 170-tallet e.Kr., hans kamper mot germanere og sarmatere. Den er 29,7 m høy (100 romerske fot). Sokkelen alene er på 13 m, og 5,5 m er under jorden. Søylen består av 28 tromler med en diameter på 3,7 m. Omtrent midtveis er det en Victoriafigur som skiller de to felttogene som er skildret. På toppen troner siden 1589 ikke lenger keiseren, men apostelen Paulus med sverdet sitt.

Forbildet for denne søylen var naturligvis Trajansøylen, som ble reist 60 år tidligere for å feire Trajans seiere i Dacia, i dagens Romania. Relieffene på Trajan-søylen er finere, mer detaljerte enn på Marcus Aurelius-søylen. Den er fra en tid da imperiet hadde vokst seg til sin største utstrekning og framstiller hvordan Trajan hadde bygget landet, med broer, templer og

byer. Seksti år senere var Romerriket hele tiden utsatt for angrep utenfra, og det ble i keiserens lodd stadig å måtte forsvare grensene. Søylen framstiller på en grovere og mer brutal måte bare blodige krigshandlinger. Trajan fikk heller ikke beholde plassen på toppen. Han ble byttet ut med Peter med nøklene.

FILOSOFKEISEREN

Det er i seg selv ganske ironisk at Marcus Aurelius fikk denne rollen. Han var en av de aller dyktigste keiserne. Han var fra Spania, velutdannet, ble adoptert av Antoninus Pius og overtok keisertronen etter ham. Han var meget interessert i filosofi, var stoiker og hadde vel et mer fredelig sinn enn de fleste av sine kolleger. Han forsøkte å leve i en «lidenskapsløs harmoni med seg selv og andre». Han var lite interessert i blodige gladiatorkamper. Han måtte være til stede, men gjorde ofte nødvendig kontorarbeid mens kampene pågikk i arenaen. Skjebnen ville det altså slik at han kom til å tilbringe de fleste av sine år som keiser på felttog. Han døde av en infeksjon mens han var i felten. Vi har en bok han skrev mens han var på felttog, «Til meg selv», med meditasjoner og tanker om livet.

Sønnen, Commodus, som overtok, var den rake motsetningen. Her kan man virkelig snakke om at eplet faller langt fra stammen. Han var selvgod, oppblåst og likte å leke gladiator (med livvakter). Det ble for mye selv for romerne, og han ble tatt av dage til slutt.

EN «TOBIAS I TÅRNET»

Inne i søylen er det en spiraltrapp med 190 trinn. I tidligere tider kunne man bestige dette monumentet. Søylen hadde sin egen vaktmester. Den første het Adrastus. Han bodde i sokkelen. Som betaling fikk han fritt bruke av trestillasene som var brukt for å reise søylen til ved. Fra ca. 995 fikk et kloster like ved, San Silvestro, retten til inntekter i forbindelse med søylen. I flere hundre år var det til og med et lite kapell for S Andreas ved foten av søylen. Det ble revet i 1589.

En liten kuriositet: På pidestallen står det Antoninus Pius' navn, selv om det er helt klart at den er reist til ære for Marcus Aurelius.

Piazza di Montecitorio

OG SOLURET

MED SOLARE-OBELISKEN

Piazza di Montecitorio ligger bare et steinkast fra Piazza Colonna, litt lenger inn fra Corsoen. Helt fra antikken har dette området vært viktig for politiske avgjørelser. Her ligger Palazzo Montecitorio, som nå er sete for Deputertkammeret, samt to tradisjonsrike hoteller, Hotel Nazionale og Hotel Colonna Palace.

Man er noe usikker på hva navnet egentlig kommer fra. Det er sannsynlig at det har noe med verbet *citare* å gjøre. Det betyr å tilkalle i embets medfør. Stevning er kanskje et bedre uttrykk. I antikken sto den såkalte Colonna citatoria her. Det var møtepunktet for de valgte 193 romerske centurioner i Comitia Centuriata. Det var denne forsamlingen som kunne vedta lover, utnevne embetsmenn, benåde dødsdømte og erklære krig. Den første del av ordet, *monte,* indikerer at det i det minste var en forhøyning her. Hvordan den oppsto, er man usikker på. Noen har hevdet at den ikke er naturlig, men rett og slett ble til ved at massen som ble gravet opp for å fundamentere Marcus Aurelius-søylen like ved, ble deponert her. For at en bygning skal representere makt er det viktig at den ligger høyt, at den er symmetrisk og at den er stor. Palazzo Montecitorio oppfyller alle disse kravene. Dette er altså et sted med lange tradisjoner for demokrati og politikk.

PALAZZO MONTECITORIO

Bygningen ble tegnet av Bernini på midten av 1600-tallet, men ble ikke ferdig før i 1694. Det var Carlo Fontana som sluttførte prosjektet. Pave Innocens XII hadde nølt lenge med å godkjenne byggeplanene. Han var en forsiktig mann og var skeptisk til sine tidligere kollegers pengebruk. Bygningen skulle brukes som hovedbygning for det pavelige rettsvesen, *Curia Innocenziana*. En del av finansieringen ble derfor skaffet ved at det ble lagt en avgift på alle rettsdokumenter. Som et moralsk alibi skulle disse

pengene delvis også brukes til veldedige formål. Det kunne paven leve med. En medaljong på venstre side av hovedinngangen symboliserer «Barmhjertigheten». På den andre siden finner vi «Rettferdigheten». Begge disse kvaliteter skulle altså finnes i denne bygningen.

DEPUTERTKAMMERET

Bygningen har vokst til minst det dobbelte siden Berninis tid. Den har også undergått store endringer innvendig. Etter samlingen av Italia og pavedømmets fall ble denne bygningen valgt som sete for Deputertkammeret. Det viste seg å by på problemer. Arkitekten Paolo Comotto laget et overbygg over det indre gårdsrommet og ville bruke det til forsamlingssal. Det fungerte dårlig. På det første møtet etter innvielsen i november 1871 var det så kaldt at representantene fikk beholde hattene på under møtet. Veggene var for tynne, og man måtte dekke seg til med pels og ulltepper for å holde varmen. Akustikken var også forferdelig. Om sommeren ble det for varmt. Vannlekkasjer gjorde at bygningen ble kondemnert i 1900 og man måtte finne provisoriske løsninger. En ny møtesal sto ferdig først i 1918.

EN KLOKKEDÅP

På toppen av Berninis bygg er det en gavl med klokketårn reist av Fontana. Det har plass til flere klokker. Den største av disse ble innviet ved en meget høytidelig religiøs seremoni, nærmest et dåpsrituale, i 1695. Den ble helliget ved røkelse, bibellesning, salmesang og bønn og innviet i Guds navn. Den fikk navnet Maria Antonia Innocenzia etter Santa Maria og Sant' Antonio. Seremonien ble avsluttet med at en prest henvendte seg til klokken med følgende ord: «Med din kjærkomne klang gir jeg deg lov til å drive bort uvær, stilne sterke vinder, bryte hekseri og kalle de troende til andakt.»

Den forkynte hver morgen når arbeidsdagen begynte og også når den var slutt. To andre klokker kom til etter hvert. Nå er de alle tause, men i mange år var de med på å bestemme dagsrytmen i Roma. På klokken står det et sitat fra den rettferdige dommeren i Dantes *Den guddommelige komedie*», *Diligite justitiam, qui judicatis terram.* «Elsk rettferdigheten, dere som skal dømme jorden». Et utmerket motto for de som har ansvar for lov og rett.

ET KEISERLIG KREMATORIUM

Like ved Palazzo Montecitorio (der hvor Via degli Uffici del Vicaro munner ut på plassen) har man funnet rester av de keiserlige krematorier for både Antoninus Pius og Marcus Aurelius. Den siste ble ikke brukt ettersom Marcus Aurelius ble kremert i dagens Østerrike. Et slikt krematorium kaltes *ustrinum* og var et stort byggverk på 30 x 30 meter hvor likbålet var stablet opp på murer av travertin. Ved en keiserlig begravelse skulle man først gå i sørgeprosesjon fra hjemmet til Forum hvor det ble holdt minnetale ved Rostra, den berømte talertribunen. Deretter gikk man til stedet der liket skulle brennes. I prosesjonen ble det båret voksmasker av forfedrene, som spilte en sentral rolle i romersk religionsutøvelse. Romerne hadde sterke følelser for slektstilhørighet. Båren med liket ble plassert på toppen av bålet sammen med en levende, fastbundet ørn. Det ble tent på. Når ørnen steg til værs, ble det tatt som et tegn på at keiseren var blitt opptatt blant gudene. Etter kremeringen ble restene, det som var igjen av knokler samlet opp og lagt i en urne i keiserens begravelsessted, som for de to nevnte keiserne var det nye keiserlige mausoleum reist av Hadrian noen år tidligere (det som nå er Engelsborg).

OBELISKEN (SOLARE)

Obelisken som nå står på plassen foran parlamentsbygningen ble brakt fra Egypt av Augustus en gang mellom årene 13 og 10 f.Kr. Det var meningen å markere at det var 20 år siden erobringen av Egypt.

Ifølge Plinius den eldre har obelisken opprinnelig stått i Heliopolis. Den er ikke av de eldste vi kjenner, og heller ikke av de største, 21,8 meter høy (33 med pidestallen). Det var kong Psammeticus II (593–588 f.Kr.) som reiste den til ære for solguden Ra. På toppen, den delen som kalles *pyramidion,* er det et relieff som framstiller kongen i form av en ape idet han ofrer til solguden. Til gjengjeld lover guden ham liv og lykke til evig tid. På sidene av *pyramidion* er bilder av biller med vinger som holder en solskive. Billene er trolig av arten Scarabeus sacer. De ble regnet som en manifestasjon av solguden Kheperi, som representerte morgensolen som begynte å rulle over himmelen. Billene bruker baller av naturgjødsel i sin kompliserte formeringsprosess, og det er trolig dette som har skapt assosiasjonen til solguden og gjort at billene ble regnet som hellige.

På obeliskens skaft framstilles kongen i skikkelse av en sfinks. Hieroglyfene på nordsiden er uleselige, men på de andre sidene framstilles kongens forhold til Ra. På pidestallen var det opprinnelig innskrifter både på gresk og latin. Bare den latinske er bevart. Budskapet er: «Augustus innviet den til solen, etter at Egypt hadde underkastet seg det romerske folk.»

Augustus' Solur

Plinius forteller at denne obelisken ble brukt som viseren i et stort solur. Den kaltes Horologium (Solarium) Augusti. Matematikeren Novius Facundus var mesteren bak konstruksjonen. Det var en gylden kule på toppen som gjorde at skyggen av spissen ble klart markert. På et stort hellelagt område, kanskje over 100 x 60 meter, rundt obelisken, var det komplekse linjer av messing/bronse som gjorde at man kunne lese av tiden på døgnet gjennom hele året. Det er også funnet linjer i bevarte rester av plassgulvet som tyder på at man kunne bruke denne obelisken som kalender. I hjørnene var det mosaikkfigurer som representerer vindene. En inskripsjon er funnet; den lyder: *boreas spirat*: nordavinden blåser.

Gleden over å kunne holde orden på tiden ble imidlertid kortvarig. Allerede da Plinius skrev om dette på 70-tallet e.Kr. gikk «klokken» galt og hadde angivelig gjort det i 30 år. Obelisken kom ut av stilling slik at avlesningen ble unøyaktig. Om det var obelisken som hadde sunket, eller grunnen som hadde forandret seg ved jordskjelv, vet man ikke.

Barmhjertigheten

Plasseringen var ikke der den står i dag. Den ble reist like nord for den nåværende Parlamentsbygningen. Soluret var plassert slik at ved solnedgang kastet spissen sin skygge inn i Ara Pacis på Augustus' fødselsdag 23. september. Dette alteret lå litt lenger nordøst langs dagens Via del Corso. Plasseringen av disse elementene er ikke tilfeldig. Augustus ønsket nok å markere at det var en sammenheng her, mellom hans egen fødsel, hans rolle som fredsskaper og forutbestemmelsen av hans guddommelige rett til å herske. Og dette var til og med sanksjonert av Egypts guder. Ara Pacis, fredsalteret, var et monument som ble bestilt av senatet etter Augustus' seierrike felttog i Spania og Gallia. Det sto ferdig år 9 f.Kr. og skulle symbolisere freden som nå rådet over store deler av middelhavslandene, Pax Romana. På bakgrunn av all ufreden som hadde vært i det foregående hundreåret kan man forstå det.

Alteret ble funnet først på 1500-tallet. Delene har vært gravet fram over lang tid og i et stort område. Det vi ser i dag er satt sammen i 1938 og først i 1999 plassert i Richard Meiers moderne bygning like ved Tiberen. Ikke alle er like fornøyd med denne sammenkoblingen.

Den obeliskglade Sixtus V mislyktes

Obelisken sto på sin plass helt fram til 1100-tallet. Da falt den om kull og brakk i fem deler. Etter hvert ble den begravet helt. Den ble funnet på begynnelsen av 1500-tallet av en barberer som skulle grave en latrine. Likevel ble den liggende i fred inntil den meget obeliskglade pave Sixtus V (1580–85) kastet sine øyne på den. Han mente denne obelisken var spesielt interessant også i en astronomisk sammenheng. Han ville gjenreise obelisken og ville at den igjen skulle fungere som et solur. Derfor fikk han laget en globus i bronse som skulle stå på toppen. Den var gjennomhullet slik at solstrålene skulle treffe nye linjer og merker som var laget på plassen den skulle stå. Det er synlige merker etter dette i form av meridianer i huset som ligger i Via Campo Marzio 48. Det viste seg imidlertid at obelisken var i så dårlig forfatning at forsøket ble oppgitt. Pave Alexander VII (1655–67) gjorde et nytt, men mislykket forsøk. Hundre år senere prøvde pave Benedikt XIV (1740–58) seg. Han fikk frilagt den på nytt. En bronseplakett på huset i Piazza del Parlamento nummer tre vitner om dette. Men opp kom den ikke. Problemet var at store deler var så ødelagt at de ikke kunne brukes.

Konglomeratet

Lykken var at man på den tiden (1703), like vest for Piazza Montecitorio, hadde funnet et annet antikt monument, en æressøyle for Antoninus Pius, reist av hans to adoptivsønner, Marcus Aurelius og Lucius Verus. Den var 15 meter høy og laget av lignende type rød granitt fra Aswan som obelisken. Denne var også i så dårlig stand at den ikke kunne gjenreises. Men man kunne bruke deler av den til å reparere obelisken. Det gjaldt både pidestallen og skaftet. Man kan tydelig se de forskjellige elementene på den obelisken vi ser i dag; for eksempel der hvor hieroglyfene er helt fraværende.

Søylens pidestall var imidlertid i veldig god forfatning. Fronten var dekorert med et relieff av Antoninus og hans kone Faustina, som ble tatt opp til himmelen av en vinget skapning. Gudinnen Roma vinker farvel fra hjørnet nede til høyre. En mann som personifiserer Marsmarken holder i obelisken. Dette viser at obelisken fortsatt hadde en viktig plass, selv over hundre år etter Augustus' død. Denne søylepidestallen er bevart i Vatikanmuseet.

Til slutt, i 1792, var det pave Pius VI som fikk æren av å få gjenreist obelisken på Piazza Montecitorio. Han gjorde noen tilføyelser i teksten på pidestallen; delte litt av æren med Benedikt XIV. Han bommet riktignok på hvilken farao/konge som hadde laget den opprinnelig. Det står at det var Sesostris, men det skulle altså være Psammetichus II.

Konglomeratet av en obelisk holdt på å kollapse en gang på 1960-tallet, men ble reparert og skal nå være stabil. Bronseglobusen står fortsatt på toppen. Den er gjennomhullet og solstrålene treffer nå nye merker (laget i 1998) på bakken. Den skal altså fortsatt fungere som et slags solur.

Piazza Capranica

OG SVIGERMORS DRØM

PRESTESKOLEN

Plassen ligger bare et steinkast nord for Piazza della Rotonda. Den har navn etter kardinal Domenico Capranica som på midten av 1400-tallet bygget palasset sitt her. Det var hans bolig, men han opprettet også en presteskole her, Collegium Capranicense. Han kom fra småbyen med samme navn noen få mil øst for Roma.

Palazzo Capranica er bygget på overgangen mellom middelalderen og renessansen. Det er et av de fineste eksemplene på bygninger fra denne perioden. Opprinnelig var det bare én etasje. Et palass var også en festning for å beskytte familie og eiendom. Det har følgelig sitt middelalderske festningstårn samtidig som det også har et renessansepreg, f.eks. i form av de vakre vinduene. Man begynte også å legge vekt på estetikk og sørge for rammer for et behagelig liv. På fasaden finner vi et relieff av Kristus, etter modell fra pavens kapell, Sancta Sanctorum, i Lateranet.

DRONNING CHRISTINAS TEATER

I 1678 begynte en ny æra for den delen av bygningen som ligger til høyre for presteskolen. Det ble opprettet et privat teater. Dronning Christina (av Sverige) hadde banet veien for slike folkelige forlystelser. Pavene var skeptiske, men så lenge Christina levde fikk man holde på. Etter hennes død i 1689 var det slutt både for Teatro Capranica og flere andre. Innocens

Santa Maria in Aquiro

Piazza Capranica
Parlamento
Palazzo Montecitorio
Piazza di Montecitorio
Via Uffici D. Vicario
Via di Campo Marzio
Via della Stelletta
Via della Scrofa
Via dei Portoghesi
Via del Corso
Via di San Claudio
Largo Chigi
Piazza Colonna
Via del Sabini
Via delle Muratte
Via Marco Minghetti
Via di Pietra
Pza. Di Pietra
Via del Seminario
Pantheon
Sant'Ignazio di Loyola a Campo Marzio
Via del Collegio Romano
Piazza del Collegio Romano
Basilica di Santa Maria sopra Minerva
Piazza de Minerva
Piazza Sant'Ignazio
Piazza della Rotonda
Via Giustiniani
Piazza San Luigi de' Francesi
Piazza Sant'Agostino
Sant'Agostino
Via delle Coppelle
Via Pozzo delle Cornacchie
Via del Salvatore
Via dei Lucchesi
Via della Missione
Via dei Prefetti
Via dei Crociferi
Via del Mortaro
Santa Maria in Via
Galleria Alberto Sordi
Vicolo Sciarra
Via dei Cappellari
Via della Rotonda
Via dei Pastini
Via di Pietra
Salita dei Crescenzi
Palazzo Madama
Sant'Eustachio in Campo Marzio
Piazza Sant'Eustachio
Corso del Rinascimento
Via del Plebiscito
Via di S. Chiara
V. Palombella
Via Piè di Marmo
San Marcello al Corso
Via del Corso
Vicolo Valdina
Via di Campo Marzio
Via della Stelletta
Via dei Portoghesi
Via della Scrofa
Via Uffici D. Vicario
Via dei Prefetti
Via della Missione
Via di San Claudio
Largo Chigi
Via del Mortaro
Via dei Crociferi
Via del Sabini
Via delle Muratte
Via Marco Minghetti
Via del Corso
Via di Pietra
Via del Seminario
Via del Collegio Romano
Via di Sant'Ignazio
Via del Plebiscito
Via di S. Chiara
Via Piè di Marmo
Via dei Lucchesi
Via della Rotonda
Via dei Pastini
Via Giustiniani
Via Pozzo delle Cornacchie
Via del Salvatore
Via della Missione
Via dei Prefetti
Via dei Crociferi
Via del Mortaro
Via dei Portoghesi
Via della Scrofa
Via della Stelletta
Via di Campo Marzio
Via del Corso
Via di San Claudio
Largo Chigi
Via del Sabini
Via delle Muratte
Via Marco Minghetti

XII (1691–1700) satte foten ned. Neste pave, Clemens XI (1700–21), var mer liberal, og teateret ble åpnet igjen og det ble spilt teater og opera helt til 1881. Da var det slutt av økonomiske grunner. Omtrent 40 år senere gjenoppsto det som kino. Nye tider, nye behov og nye kunstformer i renessansepalasset. Nå er det konferansesenter og restaurant i denne delen av bygningen. Presteskolen, Almo Collegio Capranica, lever fremdeles i beste velgående og har fortsatt høy status. Den har også utdannet paver, blant andre Pius XII (1939–58).

SVIGERMORS DRØM

Men plassen har en annen, mye eldre og eksotisk historie å fortelle. Det er nok ikke mange som har erklært sin svigermor for guddommelig og bygget et eget tempel for å ære henne. Men det gjorde keiser Hadrian (117–38), og det skjedde akkurat her på denne plassen etter hennes død i 119. Tempelet lå midt mellom to basilikaer, en for svigermor Mathidia og en for hennes mor igjen, Marciana. Tempelet hadde sitt eget presteskap som besørget ofringen til svigermoren, slik at hun skulle beskytte romerne i deres gjøren og laden.

Var han virkelig så glad i sin svigermor? Muligens hadde han også sine andre grunner. Det gikk rykter i Roma om at ikke alt hadde foregått som det skulle da Hadrian ble adoptert av keiser Trajan slik at han kunne etterfølge ham som keiser. Kanskje bidro Mathidia og hennes mor, Marciana, som var Trajans søster, til å rettferdiggjøre Trajans valg av etterfølger?

HELTEN ROLAND OG HANS SVERD

Det finnes lite igjen av tempelet i dag. To søyler i nummer 76 og en del av en søyle i Vicolo della Spada d'Orlando er det hele. Den siste har et merke som etter tradisjonen er laget av helten Roland, hærfører under Karl den Store, som hugget i søylen med sverdet sitt, Dyrendal, da han i dette smuget en gang ble angrepet av vantro tyrkere. Om Roland i det hele tatt har vært i Roma, er høyst usikkert.

URMAKERNES KIRKE

Her ligger også kirken S Maria in Aquiro. Navnet Aquiro har en usikker opprinnelse. Det har vært kirke her før 800-tallet, men vi vet ikke noe sikkert om dette. Den vi nå ser, er fra 1590, men fasaden med de to tårnene ble ferdig først på slutten av 1700-tallet. Interiøret ble restaurert av Pius IX (1846–78). Det finnes flere severdige bilder som er malt av kunstnere som malte i Caravaggio-stil. Blant disse er bilder av Jesu tornekroning og nedtagelsen fra korset.

Det mest berømte kunstverket er bildet av Madonna og barnet med St. Stefanus i apsis. Det er malt av 1400-tallskunstneren Pietro Cavallini. Dette var hentet fra en kirke, Santo Stefano del Trullo, som lå midt på naboplassen Piazza di Pietra, men som ble revet midt på 1600-tallet. Urmakerne pleide å holde til i Via in Aquiro, like ved plassen. Dette var derfor deres laugskirke.

GATEBARNA

Til høyre for kirken ligger en bygning som har vært hjem for foreldreløse barn. Fra 1500- til 1700-tallet var prostitusjon meget utbredt i Roma. Mange prostituerte klarte ikke selv å ta hånd om alle barna som kom. Problemet med unger som rekte omkring og livnærte seg ved tigging og tyverier ble så stort at man måtte ta grep. I 1540 opprettet pave Paul III (1534–49) et eget brorskap som skulle ta seg av barna. Kirken på denne plassen fikk da nabohuset til barnehjem, Ospizio degli Orfani. Det var guttene som ble plassert her. Det ble også opprettet en skole hvor barna kunne få mer utdannelse. Et stykke ut på 1800-tallet var problemet blitt såpass lite at barnehjemmet kunne legges ned. Men gaten fra plassen ned mot Pantheon heter fortsatt Via degli Orfani, de foreldreløses gate, til minne om problemet og institusjonen. Bygningen huser fortsatt forskjellige religiøse, veldedige organisasjoner.

Om man beveger seg ned denne lille gatestumpen, kan man stikke innom Tassa d'Oro, gullkoppen, et av de mest berømte og gode kaffestedene i Roma.

Piazza della Maddalena

og sukkerkirken

Dette er en liten plass, nærmest bare en utvidelse av gaten foran kirken. Den ligger bare noen få meter nord for Pantheon, langs Via del Pantheon. Det har vært kirke og hospitalvirksomhet på dette stedet siden 1300-tallet under Maria Magdalenas beskyttelse. I tidligere tider var de som befant seg her, ofte preget av alvor; de skulle gjerne besøke sine syke eller døende. I dag er stemningen mer avslappet og sorgløs, slik vi liker å se på en romersk piazza, med ubekymret restaurantliv. Dette er dessuten et område som er kjent for romersk iskrem. Her får man kremen av iskrem i 150 smaker. Det er virkelig et iskremparadis.

MARIA MAGDALENA

Maria Magdalena omtales i Bibelen som en kvinne som fulgte med Jesus. Hun var til stede ved to av de viktigste øyeblikkene i Jesu liv, nemlig korsfestelsen og oppstandelsen. Hun var faktisk den første som så ham etter oppstandelsen. Vi leser i Lukasevangeliet at «syv ånder hadde fart ut av henne». Dette er tolket som at hun led av en alvorlig sykdom, kanskje psykisk sykdom. Hun var trolig fra byen Magdala ved Genesaretsjøen, noe som har gitt henne tilnavnet.

Det har også vært de som mener hun er «synderinnen» som er omtalt i Lukas 7.38, og at hun hadde en fortid som prostituert. Det er flere Mariaer i Bibelen, og andre mener hun er identisk med søster til Marta og Lazarus fra Betania, hun som salvet Jesu føtter.

Maria Magdalenas rolle i katolsk tradisjon er mye mer utbrodert enn det vi finner i Bibelen. Legendene om henne har mildt sagt tatt av, for eksempel slik det er beskrevet i *Den Gyldne Legende* fra 1200-tallet. Her kommer det fram at hun var av kongeslekt og at hun til slutt kom til Marseille som misjonær. I moderne tid har Dan Brown tatt konspirasjonsteoriene som omfatter Maria Magdalena til helt nye og usannsynlig vrøvlete høyder.

Parlamento
Palazzo Montecitorio
Piazza della Maddalena
Pantheon
Piazza Navona
Piazza di Montecitorio
Piazza Colonna
Via Uffici D. Vicario
Via del Corso
Via del Seminario
Via dei Pastini
Via della Stelletta
Via dell'Orso
Via dei Portoghesi
Via della Scrofa
Via di Campo Marzio
Via degli Uffici del Vicario
Via di San Claudio
Via dei Sabini
Via di Pietra
Via del Caravita
Via del Piè di Marmo
Via Giustiniani
Via del Salvatore
Via dei Cestari
Via dell'Impresa
Via dei Pozzi delle Cornacchie
Via della Rotonda
Via del Collegio Romano
Via del Sant'Ignazio
Via del Gesù
Via di Sant'Ignazio
Via Largo Chigi
Via Salita dei Crescenzi
Via del Corso
Via di Pietra
Via del Pastini
Via del Seminario
Via del Caravita
Via del Piè di Marmo

Hvorom allting var, hun hadde vært i en vanskelig situasjon, og hun hadde fått hjelp av Jesus. Dertil kom at hun var med i hans innerste krets til det siste. Hun ble i oldkirken vurdert som en av kirkens hellige kvinner, den fremste av dem etter Maria, Jesu mor. Det var derfor kanskje ikke så rart at hun ble valgt som beskytter for kirkens arbeid blant syke og døende i Roma på 1300-tallet.

FRA SPILLEGAL TIL BARMHJERTIG SAMARITAN

I 1585 grunnla Camillo de Lelli en ny orden av mannlige sykepleiere som overtok virksomheten som hadde vært knyttet til Maria Magdalenas kirke. Den het *I ministri degli infirmi,* «de sykes tjenere». Camillo hadde en broket fortid. Han var en røslig kar på over to meter og begynte sin karriere som soldat i Venezias hær. En skade i det ene benet gjorde at han ble satt på sidelinjen. Da han også, bare 25 år gammel, tapte alt han eide i kortspill, var bunnen nådd. Han gikk inn i en åndelig krise, forsøkte å bli fransiskanermunk, men ble avvist. Han ga seg imidlertid ikke og endte likevel opp i barmhjertighetens tjeneste ved å skape en ny orden. Han møtte mye motgang. Inne i kirken er det en Kristus-statue som skal ha gjort en oppmuntrende håndbevegelse til Camillo på et tidspunkt da han holdt på å gi opp. Ved en annen anledning skal den samme statuen ha kommet med oppmuntrende ord til ham. Han hadde tro på at det var godt for syke å være ute i frisk luft. Det var nye og radikale toner. Han mente også at riktig diett var viktig. Ganske moderne prinsipper. Det ble opprettet mange hospitaler og sykehjem og virksomheten blomstret mens Camillo levde. Hans kapell er flott utsmykket med kunstverk som viser hans rolle som hjelper. Camillanerne er fortsatt i virksomhet. Man kan ofte se dem ved kirken. De bærer sort kappe med rødt kors og er lett kjennelige.

SUKKERKIRKEN

Kirken har blitt bygget på i flere omganger, senest 1735 av Carlo Fontana og Giuseppe Sardi (fasaden). Resultatet er en overdådig rokokkokirke. Den kalles «sukkerkirken». Noen sier den representerer det ypperste i dårlig smak. Så galt er det vel ikke. Den er definitivt overlesset, kanskje litt vel «søt», mener mange, men absolutt ikke uten sjarm.

På fasaden er det fire statuer: Filippo Neri (Romas egen apostel som han kalles) og Marta på venstre side og Camillo og Maria Magdalena på høyresiden. I hovedskipet er det flere statuer av kvinner som representerer typisk kvinnelige dyder, som trofasthet og evne til å holde på hemmeligheter. Mon det?

Maria Magdalena er framstilt flere ganger. Ganske flott er relieffet i apsis hvor hun kommer til Jesu grav og engelen forteller at han ikke lenger er der. Maria Magdalena og de andre kvinnene var de første som møtte Jesus etter oppstandelsen, og hun var også blant dem som fikk det første misjonsoppdraget; å fortelle disiplene at Jesus var oppstanden. I en glassmonter til venstre for apsis er det en Maria Magdalena-statue som skal ha gått på vannet under en stor oversvømmelse i Tiberen i 1558. Den skal selv ha vandret opp kirkegulvet og tatt plass ved alteret.

TRAGISK KJÆRLIGHET

Kirken er forbundet med en tragisk kjærlighetshistorie. Teresa Benicelli var en ung dame av fin familie som ble forelsket i en kadett i pavens tjeneste, Pio Pratni. Faren satte seg imot forbindelsen. og sørget for at den unge Pio ble forflyttet langt vekk. Familien forlangte at hun i stedet skulle gifte seg med en mann av hennes egen stand. Teresa ble syk av lengsel og ble raskt svakere. Pio fikk høre om dette og bega seg mot Roma, men da han kom fram var hun så dårlig at hun bare fikk hvisket fram: «É troppo tardi» – det er for sent. Hun døde 21. juli 1843, bare 23 år gammel, av kjærlighetssorg. Hun ble begravet i denne kirken. Etter dette prøvde Pio to ganger å ta sitt eget liv, men begge ganger klikket pistolen. Han bestemte seg da for å gå i kloster; sluttet seg til Cappucinerne og ble prest. Den første messen han holdt var her i Santa Maria Maddalena, der hvor hans elskede var begravet.

Kirken har på grunn av denne rørende historien tiltrukket seg elskende som må leve adskilt.

Piazza delle Coppelle

og postkassen

Denne sjarmerende plassen ligger litt bortgjemt, bare hundre meter nord for Piazza della Rotonda. Den har navn etter tretønnene som ble laget i området, *coppelle.* De ble brukt til vin, olje, eddik og vann. Man ser dem fortsatt i bruk som bord på flere av plassens restauranter og barer. Dette er en ganske bortgjemt plass. Det er ikke hit de mange turistene finner fram. Den dukker bare litt tilfeldig opp. Her er det først og fremst atmosfære og ikke monumentale attraksjoner. Plassen er liten og intim og rommer mye nostalgi. Man kan lett føle seg hensatt til en helt annen tid.

En liten kirke, San Salvatore, oppført i 1196 av pave Celestin III, deler plassen i to. På formiddagene er den nordlige delen en malerisk markedsplass, hovedsakelig for frukt og grønnsaker. På ettermiddagen og kvelden tar restaurantene over. På den sydlige delen finner vi La Nuova Capannina, et tradisjonsrikt og familiedrevet *osteria.* Det ser ikke særlig prangende ut utenfra. Her er det det autentiske romerske kjøkkenet som gjelder.

Rett ved siden finner vi Maxela, en restaurant med kjøtt som spesiale. *Carpaccioen* (tynne skiver av rå biff) med parmesan og sitrondressing er bare praktfull. Den smelter virkelig bokstavelig talt i munnen. Det finnes mange andre spisesteder på denne lille plassen, Maccheroni og Osteria delle Coppelle for å nevne et par. Quinci & Gabrieli er en eksklusiv restaurant som har spesialisert seg på sjømat.

EN HEMMELIG NATTKLUBB

Plassen rommer også en hemmelig bar eller nattklubb, Club Derriere; en såkalt «speakeasy» bar, som man ikke snakket høyt om og hvor man før måtte si et passord for å komme inn. Her har det vært dunkelt og mystisk, årgangs fløyelsmøbler, coctails og levende sensuelle jazz-sangere. Det er nok ikke hemmelig lenger, men inngangen er i et mørklagt smug, rett rundt hjørnet, på plassens nummer 59. En muskuløs dørvakt passer på.

RUMENERNES KIRKE

Kirken er bygget på stedet der en lokal (uoffisiell) helgen, Santa Abasia, hadde bodd. Hun hadde drevet et slags lånekontor og hjulpet folk i nabolaget.

En marmorplate på siden av kirken vitner om kirkens tilblivelse på slutten av 1100-tallet. Den er ikke skrevet på latin, men på gammel-italiensk folkespråk; den skal være den første i sitt slag. Dette kunne folk forstå. «Chia del S Salvatore della Pieta aler delle Cuppelle 1195». («Barmhjertighetens kirke for vår frelser ved tretønnene».) Tilnavnet Arcus Pietatis skriver seg muligens fra ruiner etter Agrippas søylegang foran Pantheon, som strakte seg helt opp hit. Kirken er nå en ortodoks kirke, overtatt av rumenere fra 1914.

EN GAMMEL POSTKASSE

Vi legger merke til en annen kuriositet på kirkens sidemur: En postkasse/brevsprekk med en innskrift. På pavelig ordre fra 1749 skulle alle som hadde losjerende, melde fra her om de hadde syke eller døde utlendinger/pilegrimer som gjester. Meldingene ble videreformidlet til et brorskap som tok seg av saken. *(Santissima Sacramenta della Divina Perseveranza,* stiftet 1633, Den allerhelligste gudommelige tålmodighet.) De sørget for behandling i sykehus, besøk av skriftefar og anstendig begravelse om nødvendig. De sørget også for at jordiske eiendeler som døde pilegrimer etterlot seg ble sendt hjem til familien. Brorskapet finnes ikke lenger, men postkassen er fortsatt der.

SØPPEL TIL BESVÆR

På motsatt side finner vi et helt annerledes oppslag fra 25 januar 1724. Her blir det oppfordret til å bruke oppsatte søppelkasser og ikke bare kaste søppel ut på gaten, hvor det blir liggende og råtne og lukte. Til slutt ble en lenkegjeng av straffanger sendt ut for å rydde opp. Problemet var såpass stort at man måtte sette opp mange slike skilt. Det ble truet med bøter og korporlig avstraffelse om ordren ikke ble fulgt. Man oppfordret til å angi overtredere.

MACCHERONI

Piazza Navona

DAGLIGSTUEN

DAGLIGSTUEN

Piazza Navona er Romas dagligstue, et pustehull midt i hjertet av både det moderne og antikke Roma. Den ligger også i et av de mest folkerike byområdene. Uansett hvilken vei man kommer inn på den, kommer den som en stor overraskelse. Det er små og trange gater som leder en brått inn på plassen. Den nærmest eksploderer. Dette er noe av sjarmen med Roma, at når man kommer rundt et hjørne så dukker det opp noe uventet, noe uventet vakkert, noe uventet stort. Selv en ganske kort spasertur kan bli rene skattejakten. Roma er en by hvor mesterverkene synes å være tilfeldig spredt rundt omkring for plutselig å dukke opp der en minst venter det.

Denne plassen er stor, veldig stor, 275 m lang, men den virker ikke åpen og tom. Den er ikke så bred. Dette gjør at den virker intim. Bygningene rundt er vegger som er med på å skape et harmonisk plassrom. De er alle av omtrent samme høyde og uttrykker seg med det samme formspråket.

Intimiteten forsterkes ved at plassen ikke deles opp av kryssende gater. Alle inngangene til plassen er små og trange og uregelmessig plassert i forhold til hverandre slik at veggene i plassrommet virker «hele» og sammenhengende. De tre fontenene gjør at rommet virker møblert. Den store fontenen midt på plassen er Berninis Elvefontene. De andre to er Maurerfontenen syd på plassen og Neptunfontenen på nordsiden.

Plassen er kanskje ikke den vakreste eller den mest monumentale i Roma. Men den er definitivt den mest romerske av alle piazzaene; *La Romanissima*, kaller romerne den. Piazza Navona har alt man kan forvente av en romersk piazza.

KAMPARENAEN

Plassen har form etter keiser Domitians stadion, som lå akkurat her, med en rett avkortet ende i syd og en kurvet ende i nord. Den ble bygget på slutten av det første århundre e.Kr., trolig på samme sted som Augustus hadde hatt et stadion bygget i tre tidligere. Det het Circus Agonalis, som oversatt fra latin betyr en

kamparena. Etter hvert ble navnet slitt ned via Piazza Agonale og n'Agona til dagens Navona. Husene rundt plassen er bygget på fundamentene for tribunene, som kunne romme 30 000 mennesker. Anlegget var i to etasjer med buer og pilarer slik som vi ser på Colosseum. Den første etasjen var kledd i travertin og med joniske søyler. Den andre etasjen var dekket av murstein og med korintiske søyler. Tribunene var kledd i marmor; dette har definitivt vært et praktfullt skue. En gullmynt fra Alexander Severus' tid (222–235) viser oss litt om hvordan det så ut. Han pusset dessuten det hele opp.

Dette var ikke noen vanlig veddeløpsbane slik som Circus Maximus. Anlegget var for lite til det og dessuten mangler det en *spina*, eller midtdeler, slik man ville forvente på en veddeløpsbane. Domitian innstiftet leker til ære for Jupiter, såkalte *Certamen Capitolinum*, som skulle avholdes hvert femte år. Her var det annen form for idrett og gymnastikk, etter gresk tradisjon med nakne utøvere, som ble bedrevet. Kvinner skal også ha deltatt i lekene i en periode. Etter at Colosseum ble skadet ved lynnedslag i 217 ble gladiatorkampene i noen år flyttet til Domitians stadion. Keiserlosjen lå trolig der hvor kirken Sant'Agnese ligger i dag. I kjellerne til husene rundt plassen finner man rester av tilskuerplassene fra anlegget.

Keiser Domitian (81–96) var en hensynsløs og etter hvert paranoid despot. Han ble stukket ned av sine egne i sitt eget palass på Palatinen. Ingen sørget over ham. Senatet besluttet å utslette alle minner om ham *(damnatio memoriae)*, statuer, innskrifter og andre minnesmerker, men de store byggverkene han etterlot seg, de fikk stå.

STEINBRUDDET

Gategrunnen ligger i dag ca. åtte meter høyere enn i antikken. Man har som ellers i Roma ikke fjernet det gamle, men bygget oppå. På nordsiden, bak og under et av husene der, er deler av disse fundamentene frilagt og kan beskues. Det sto ruiner fra stadionet på selve plassen til langt ut i middelalderen. Da ble ruinene brukt som et steinbrudd hvor man kunne hente materiale til andre bygg. I renessansen bygget adelsfamilier palasser på ruinene rundt plassen. Det kom også til flere vanlige bolighus, kirker og klostre på plassen.

MARKEDSPLASSEN

Plassen ble et samlingspunkt for romerne. I 1477 flyttet man matmarkedet fra foten av Kapitolhøyden til Piazza Navona, hvor de romerske husmødrene gjorde sine daglige innkjøp. Her ble det værende med noen avbrudd helt fram til 1867. Campo de' Fiori overtok da etter hvert torglivet.

Dette var også stedet for ridderspill, opptog og prosesjoner. Karnevalet ble behørig feiret og var fullt på høyde med antikkens «brød og sirkus». Det ble beskrevet som «vellevnets og elendighetens fest».

Det har også vært arrangert tyrefekting på plassen. Det fortelles at kardinal Rodrigo Borgia (senere pave Alexander VI) selv skal ha deltatt og drept flere okser. Dette skal ha skjedd i 1492 etter at Granada var erobret fra muslimene. Denne begivenheten ble betegnet som kristendommens seier over islam. Feiringen var storstilt. Man bygget opp et spansk slott med tårn og tinder midt på plassen. En storslått prosesjon beveget seg fra Petersplassen mot den spanske kirken på Piazza Navona, San Giacomo. Byen ble opplyst, gatene rengjort og alle kirkeklokkene ringte. Dette skal ha vært den første festprosesjonen på plassen.

Gaten som leder inn på plassen sydfra, minner om en helt spesiell folkelig lek. Den heter Via della Cuccagna, som kanskje best kan oversettes med overflodsgaten. Den har fått navn etter en høy stang som ble reist i sydenden av plassen. Stangen var smurt inn med fett. På toppen hang det premier som man måtte klatre opp for å få tak i. Sikkert morsomt for barn og unge. Ikke like morsomt for mødrene som måtte vaske klærne etterpå.

Her var det et meget frodig folkeliv, med mirakelmenn, spåkoner, sverdslukere, linedansere, teatertrupper og gjøglere av alle slag. Som en liten kuriositet skal nevnes at i 1521 skal Martin Luthers bilde ha blitt brent på denne plassen. Dette var en interessant hendelse sett i forhold til det som skjedde med plassen utover på 1600-tallet og dens rolle i den katolske motreformasjonen.

LA BEFANA – JULENISSENS KVINNELIGE KOLLEGA

Som erstatning for matmarkedet etablerte man et årlig marked i forbindelse med helligetrekongersfesten den 6. januar. Det kaltes Befana-markedet. Dette var en fest for barna med utdeling av godteri og leketøy. Det ble laget og solgt julekrybber i alle størrelser og fasonger. La Befana er knyttet til epifania, som er det kirkelige navnet på helligetrekongersfesten.

Skikken har vært videreført til helt nylig. Nå har det oppstått komplikasjoner i forhold til hvem som skal bære kostnadene i forbindelse med nødvendige sikkerhetstiltak i disse usikre tider.

Terje Nordby skriver om La Befana i Mytekalenderen:

Det verserer flere fortellinger om hennes opphav, dette er to av dem: Da kong Herodes' soldater herjet for å ta livet av alle guttebarn rundt Betlehem med mål å ramme Jesusbarnet, ble en mor så slått ut av sorg at hun ikke var i stand til å gråte eller endog å forstå at sønnen hennes var død. Hun innbilte seg at han bare hadde forvillet seg bort et sted, og lette desperat. Da hun hadde sett overalt der hun bodde, plasserte hun alt som tilhørte gutten på en duk, knyttet duken sammen, tok bylten på skuldrene og dro av gårde for å fortsette letingen – i hus etter hus. Etter noen dagers fortvilet leting fant hun et barn. Overbevist om at hun hadde funnet igjen sønnen sin, la hun bylten på gulvet i stallen hun hadde kommet til – og ga den til det fremmede barnet. Den unge faren stirret med medlidenhet på kvinnen som kom med gaver. Sorgen, fortvilelsen og letingen preget nå hennes ansikt sterkt. Barnet var Jesus Kristus, som i takknemlighet ga kvinnen en velsignelse. En natt i året for all fremtid skulle hun, som nå fikk navnet la Befana, gavenes giverske, ha alle verdens barn som sine egne. Denne natten skulle hun besøke dem alle sammen og bringe dem klær og leker. Denne velsignede kvelden er den 5. januar, og om morgenen den sjette finner derfor italienske barn sine strømper fylt med søtsaker om de har

Piazza Navona
Palazzo Braschi
Pantheon
Corso del Rinascimento
Corso Vittorio Emanuele II
Via dei Coronari
Via della Scrofa
Via del Governo Vecchio
Via Monterone
V. Palombella
Piazza Pasquino
Piazza Sant'Eustachio
Piazza della Rotonda
Via Giustiniani
Via Uffici D. Vicario
Via delle Coppelle
Via del Teatro Valle
Via dei Cestari
Via Giulia
Via Sora
Via Zanardelli
Via Lata
Via Cairoli
Via del Pellegrino
Via di Monte Giordano
Via della Pace
Via del Corallo
Via dei Portoghesi
Via del Teatro Pace
Via della Maschera d'Oro
Via del Pozzo delle Cornacchie
Via del Plebiscito
Via del Seminario
Via del Collegio Romano
Via del Caravita
Via del Piè di Marmo
Via del Gesù
Via del Corso
Via del Tritone
Via del Babuino
Via Condotti
Via Frattina
Via Borgognona
Via Belsiana
Via Mario de' Fiori
Via Sistina
Via Quattro Fontane
Via Nazionale
Via Cavour
Via Panisperna
Via Urbana
Via Merulana
Via Labicana
Via Ostiense
Via Appia Antica
Via Ostiense
Via Marmorata
Via Aventina
Via Ardeatina
Via Tuscolana
Via Appia Nuova
Via Tiburtina
Via Prenestina
Via Casilina
Via Tiburtina
Via Nomentana
Via Salaria
Via Flaminia
Via Cassia
Via Aurelia
Via Trionfale
Via Clodia
Via Cassia
Via Flaminia
Via Salaria
Via Nomentana
Via Tiburtina
Via Prenestina
Via Casilina
Via Appia Nuova
Via Tuscolana
Via Ardeatina
Via Ostiense
Via Appia Antica
Via Ostiense
Via Marmorata
Via Aventina
Via Labicana
Via Merulana
Via Urbana
Via Panisperna
Via Cavour
Via Nazionale
Via Quattro Fontane
Via Sistina
Via Mario de' Fiori
Via Belsiana
Via Borgognona
Via Frattina
Via Condotti
Via del Babuino
Via del Tritone
Via del Corso
Via del Caravita
Via del Collegio Romano
Via del Seminario
Via del Plebiscito
Via del Gesù
Via del Piè di Marmo
Via del Teatro Pace
Via dei Portoghesi
Via del Corallo
Via della Pace
Via di Monte Giordano
Via del Pellegrino
Via Cairoli
Via Zanardelli
Via Sora
Via Giulia
Via dei Cestari
Via del Teatro Valle
Via del Governo Vecchio
Via della Scrofa
Via Monterone
V. Palombella
Piazza Pasquino
Piazza Sant'Eustachio
Piazza della Rotonda
Via Giustiniani
Via Uffici D. Vicario
Via delle Coppelle
Via del Pozzo delle Cornacchie
Via della Maschera d'Oro

vært snille og et stykke kull om de ikke har. Hver eneste familie tar imot la Befana den femte om kvelden med en tallerken broccoli, en krydret pølse og et glass vin. I en annen versjon var la Befana allerede en gammel enke da Jesus ble født, og hun hadde mistet sitt eneste barn i en pest. For å holde sorgen borte, brukte hun all sin tid på å feie og gjøre rent i huset. På vei til Betlehem kom de tre hellige konger forbi, de inviterte henne til å være med, men hun kunne ikke, fordi hun hadde så mye å gjøre. Siden angret hun, forsøkte å nå igjen kongene og gikk seg bort i leting etter Jesusbarnet. Hun har siden vært dømt til å vandre rundt på jorden på leting, og for å gjøre bot flyr hun rundt på et kosteskaft og legger gaver i strømpene til snille barn.

SARASENERNES FEST

Sarasenerne var en arabisk folkegruppe, men ble i korstogstiden brukt som en generell betegnelse på muslimer. La festa del Saracino fant sted på Piazza Navona i 1634 og er trolig det største og mest spektakulære festarrangementet som har blitt avholdt der. Det finnes et maleri og tegninger av Andrea Sacchi som viser noe av omfanget og mange spennende detaljer.

Festen skulle egentlig vært for den polske ambassadøren, men han trakk seg fra hele arrangementet. Planleggingen var kommet så langt at kardinal Antonio Barberini likevel besluttet å gjennomføre festen som en del av karnevalet i februar det året. Han fikk markien av Bentivoglio, som var kjent for å arrangere flotte ridderturneringer, til å ta seg av det praktiske.

Størstedelen av plassen var gjort om til en festplass med langsgående tribuner i flere etasjer. En ærestribune med fargerike draperier var laget for kardinaler og aristokratiet, med Anna Colonna i spissen. Forestillingen ble innledet med at en sanger, utkledd som gudinnen Fama (ryktets og berømmelsens gudinne), ble trukket over plassen av en tam ørn mens han kunngjorde temaet for duellene som skulle foregå: «At hemmelig kjærlighet er overtro. Den dekker enten over manglende tiltrekning hos damen eller mangel på mot hos kavaleren.» «En innestengt flamme er ikke en flamme, men bare røyk», deklamerte sangeren. Oppgaven var at ridderne i full galopp skulle treffe en oppstilt «sarasener-dukke» utstyrt med lanse uten selv å bli truffet. Man hadde tre forsøk hver. Tjuefire kavalerer fra det romerske aristokratiet, grever og kardinalnepoter hadde tatt utfordringen og skulle med våpen i hånd vise at utsagnet ikke var riktig.

Både hester og riddere var overdådig pyntet med fargerike tekstiler og fjærpryd. I alt deltok det 138 hester og 360 riddere, sekundanter, pasjer, utropere, trompetister og livrekledde oppvartere. Turneringen varte i fem timer. Da gjensto tolv av kombattantene uskadet. Det ble utdelt en rekke priser underveis for diverse ferdigheter og galanteri. Selv om logikken er litt vanskelig å forstå, ble det med dette bevist at hemmelig kjærlighet ikke var overtro; den var reell i Urban VIIIs Roma.

Mørket falt på og alle trodde at nå var festen over. Da ble et opplyst praktskip trukket av sjømenn inn på plassen. Om bord var vinguden Bacchus omgitt av unge nymfer, satyrer og hyrder som danset i måneskinnet. Musikere spilte, mens kanoner fyrte av løsskudd. Det så ut som om båten seilte langsomt fram som på et vannspeil. Jubelen fra massene var stor. Folk ville ikke gi slipp på dette. Skipet måtte seile videre og nedover Corsoen før romerne var fornøyde. Det må ha vært litt av en fest som huskes nesten 400 år senere.

KIRKEN SANT' AGNESE IN AGONE

Agnes var en ung, kristen kvinne av fornem romersk slekt (Clodierne). På gresk har navnet hennes med kyskhet å gjøre, og på latin betyr agnes «lam». Hun nektet å gifte seg med en høytstående romersk embetsmann. Selv om hun bare var 13 år gammel, var hun jo allerede «gift med Kristus». Faren hennes ble rasende. Som straff ble hun plassert i et bordell under Domitians Circus og mishandlet grovt. Hun ble kledd naken og vist fram og forsøkt tvunget til å si fra seg sin tro. I stedet vokste håret hennes på mirakuløst vis ut, nærmest som en såte, og skjulte kroppen. Hun ble likevel drept her i år 304 etter at man først hadde forsøkt å brenne henne levende. Men ilden bet ikke på henne. Til slutt skal hun ha blitt halshugget.

Det tok ikke lang tid etter dette før keiser Konstantin sørget for at forholdene endret seg totalt for de kristne. På dette stedet ble det reist et kapell til minne om henne. Det finnes opptegnelser som sier at det var en kirke her på 700-tallet. Den har senere blitt endret og bygget på ved flere anledninger.

Konstantin sørget også for at en kirke ble bygget ute på Via Nomentana til ære for henne, Sant`Agnese utenfor murene. Datteren hans Costanza ble døpt der. Agnes var en av de mest populære lokale romerske helgener. Selv om fortellingen om Agnes i dag framstår som lite realistisk, så er det betimelig å ta med seg den innflytelsen og inspirasjonen hun har vært opp igjennom århundrene til å stå fast på det man tror på, uansett hva det måtte koste. Det finnes også i dag mange Agneser rundt om i verden.

Kirken slik vi ser den i dag, ble påbegynt i 1651 av pave Innocens X (1644–55). Arkitekten var Borromini etter en skisse av Girolamo (far) og Carlo (sønn) Rainaldi. Kirken ble ikke ferdig før i 1672, altså mange år etter pavens død. Noen år senere ble kisten hans flyttet til kirken, men først i 1729 var gravmonumentet over hovedinngangen ferdig. Kirken er flott, med en overdådig utsmykning i marmor og forgylt stukkatur. Agnes' hodeskalle ble gitt til kirken i 1908 av Pave Pius X. Den oppbevares i kapellet til venstre for koret.

Borrominis typiske konkave fasade framhever kuppelen. Han var også den som hevet kuppelen ved å bygge en høy tambur. De to sidetårnene ble laget mye større og høyere etter at Borromini var tatt av oppdraget. En statue av den stakkars Agnes sees på forsiden.

TØFFELHELTEN

Innocens X var født på Piazza Navona. Familien hans hadde et hus i sydenden av plassen. Hans borgerlige navn var Giovanni Battista Pamphilj. Da han ble pave i 1644 foretok han en betydelig utvidelse av barndomshjemmet sitt. Flere hus ble kjøpt og i løpet av noen år ble det store palasset til venstre for Sant'Agnese bygget. Både Girolamo Rainaldi og Borromini var med på prosjektet. Sistnevnte var pavens favorittarkitekt. Som pave bodde han naturlig nok ikke der selv. Han overlot det til sin svigerinne, Donna Olimpia Maidalchini. Hun var gift med pavens bror, Pamphilio Pamphilj, som døde tidlig. Da viet hun seg til en «kirkelig karriere». Hun var en meget dominerende og mektig kvinne som nok var medvirkende til at Giovanni ble pushet opp på pavestolen. Innocens hadde lite å stille opp mot sin svigerinne. I praksis var det hun som styrte. Hun ville nok helst flyttet inn i Vatikanet, men det ble forhindret. Innocens var derimot stadig på besøk i familiepalasset. Markedene på plassen ville hun ikke ha noe av. Det ble altfor mye bråk og liv. De ble flyttet til Campo de' Fiori så lenge Innocens levde.

Hun klarte å karre til seg betydelige rikdommer; blant annet ved å skattlegge de prostituerte og selv disponere disse pengene. Donna Olimpia fortsatte sitt renkespill. Til slutt satte paven foten ned og det kom til brudd mellom de to. Etter et par år sluttet de fred. Da ble alt som før. Paven var helt i svigerinnens makt. Hun flyttet inn i Vatikanet og var den reelle herskeren inntil paven døde i 1655. Det fortelles at straks han hadde dratt sitt siste sukk så var Donna Olimpia der og tok med seg to kasser med gull som paven hadde gjemt under sengen. Vatikanet mente det var rimelig at hun skulle bekoste begravelsen, men det ville hun ikke. Hun var jo bare en fattig enke. Håndteringen av den døde paven ble foretatt på en svært fornedrende måte. Liket av paven ble plassert i et skur hvor en vakt passet på det og forsøkte å holde rottene unna. Han fikk en beskjeden begravelse i Sant'Agnese. Først mye senere ble det satt opp et monument over ham.

Den neste paven, Alexander VII (1655–67) sørget for å få fjernet den hatede Donna Olimpia fra Roma. Hun ble sendt på landet og døde to år senere.

Palasset på Piazza Navona var i familiens eie til et stykke ut på 1700-tallet. Da døde familien ut. Et av hennes barnebarn giftet seg med en mann av Doria-familien. De bosatte seg i det som da ble Palazzo Doria Pamphilj, som ligger ved Corsoen. I dette palasset er det et portrett av Innocens X, malt av Diego Velázquez. Det

Sant'Agnese in Agone

er et sterkt og og godt portrett. Paven framstår med en utrolig tilstedeværelse og et veldig sterkt blikk, med en slu og lite tiltalende personlighet. Dette passer veldig dårlig med bildet av tøffelhelten som ellers tegnes av ham. Palasset har også et par byster av den samme paven laget av Bernini. Her framstilles han som en mild og blid drømmer og fredselsker som for enhver pris vil unngå konflikter. Det er jo litt rart at to kunstnere kan framstille samme person så forskjellig. Bernini hadde kanskje sine grunner.

Palasset på Piazza Navona har siden 1960 huset den brasilianske ambassaden.

FONTENENE PÅ PIAZZA NAVONA

Det var først midt på 1500-tallet at man begynte å rydde opp på området. Steinmaterialer fra ruinene ble benyttet andre steder i byen. Man begynte også å bygge nye hus på de gamle tribunefundamentene. Med den nybygde Acqua Vergine begynte pavene å leke med tanken om å få fontener på plassen. Det var Giacomo della Porta som laget de to første, i hver sin ende av plassen. I midten var det lenge bare et trau som dyr kunne drikke av. Della Porta utformet begge bassengene i marmor, i en kompleks geometrisk form, som er hans kjennemerke. I det sydlige bassenget brukte han fire tritoner som egentlig var beregnet for fontenen på Piazza del Popolo. I midten var det en klippeformasjon, og vannet strømmet ut gjennom tritonenes dobbelthorn. I tillegg laget han små grupper av masker flankert av delfiner. Det var meningen at den nordre fontenen skulle bli lik den søndre, men da man skulle i gang med utsmykningen av denne, var pengene brukt opp. Maskene og delfinene som skulle ha vært på nord-fontenen ble i stedet brukt på den som var under bygging foran Pantheon. Nord-fontenen ble derfor stående uferdig og tørr i nesten hundre år.

MAURERFONTENEN

På midten av 1600-tallet ønsket pave Innocens x å ruste opp denne plassen som jo hadde vært hans egen lekegrind. Siden familiepalasset lå i den sydlige enden, var det denne delen han konsentrerte seg om i første omgang. Bernini fikk i oppdrag å lage en ny kjerne i stedet for klippeformasjonen. Han laget en statue med tre delfiner og en stor konkylie på toppen. Folk kalte den umiddelbart litt nedsettende for «sneglen». Den falt heller ikke i smak hos paven og ble flyttet til en annen av Pamphilj-familiens eiendommer, Villa Pamphilj. Her brukte Alessandro Algardi den i en ny fontene i parken. Denne kan man se i dag, men ikke med den originale sneglen (den ble byttet ut med en kopi, mens originalen nå finnes i Doria Pamphilj-galleriet). Bernini fikk et forsøk til, og sammen med sin billedhugger Giovanni Antonio Mari laget han i 1655 Il Moro, «Maureren». Stående på en kjempekonkylie kjemper denne kraftfulle mannen, muligens også dette Neptun med et afrikansk utseende, en kamp med en delfin. Det er på grunn av statuens utseende den har fått sitt navn, Maureren. Historien forteller også at Bernini laget denne skikkelsen til minne om en ambassadør ved navn Antonio Emanuele fra Kongo, som han ble god venn med. Det sies at den vridde stillingen overkroppen inntar, er inspirert av Pasquino, som står like i nærheten.

På 1800-tallet ble della Portas tritoner flyttet til parken ved Villa Borghese og erstattet med kopier. Maskehodene som alternerer med tritonene, er de originale, laget av Bernini. Han laget også et større basseng i samme form rundt den opprinnelige fontenen. Arkitektonisk er dette en av de flotteste og mest vellykkede av Romas fontener.

OBELISKEN (AGONALIS)

Midt på den store plassen sto det bare et trau. Det så litt puslete ut. Både Donna Olimpia og Innocens X ville ha noe mer storslått. Først fikk han imidlertid satt opp en egyptisk obelisk på stedet. Det er sannsynlig at det var Domitian som hentet emnet for denne obelisken til Roma ca. 80 e.Kr. Den er av rød granitt og kom fra Aswan. Den er likevel hugget til og dekorert i Roma. Den inneholder en rekke underlige hieroglyfer; stort sett kopier av andre obelisker. Både Domitians far, Vespasian, og hans bror, Titus, nevnes på skaftet. På toppen, pyramidion, framstilles Domitian mellom to guder som velsigner ham. Han bærer en dobbel krone.

Denne obelisken sto i Isis-tempelet ikke langt unna i et par hundre år. Keiser Maxentius (306–312) flyttet den deretter ut sin egen veddeløpsbane, Circus Maxentius ute på Via Appia. Der falt den omsider over ende og ble ikke gjenoppdaget før på 1400-tallet. Sixtus V hadde tittet på den, men valgte i stedet andre obelisker å jobbe med. Det var Pave Innocens X (1644–55), som var i ferd med å skape seg et ettermæle, som skred til verket. Valget av denne obelisken er neppe tilfeldig. Det var Domitian som hadde fått laget den, og Piazza Navona ligger der hvor Domitians stadion befant seg.

ELVEFONTENEN

Så kom turen til fontenen. Etter en lang prosess og en feide med Borromini ble det Bernini som fikk oppdraget. Donna Olimpia var involvert her også. Bernini hadde hatt et meget godt forhold til forgjengeren, Barberinipaven Urban VIII. En uheldig kommentar fra Berninis side gjorde at forholdet til Innocens X ikke var det beste. For å få oppdraget allierte han seg derfor med Donna Olimpia. Han laget en liten modell i sølv av sitt forslag til fontene med obelisken på toppen. Den mektige damen sørget for å plassere den strategisk på et bord som paven ofte passerte. Paven likte det han så, og valgte dette prosjektet, men visste da ikke hvem som hadde laget modellen. Slik gikk det til at Bernini fikk jobben.

Han gjorde noe helt nytt og revolusjonerende. Han løftet den tunge obelisken opp på en hul klippeformasjon. Dette ble ansett for å være svært dristig. På denne klippen hviler det fire grupper av figurer, fire elveguder, som representerer fire store elver på de på den tid kjente kontinenter: Donau, Ganges, Nilen og Rio del la Plata. Klippen symboliserer på den måten hele jorden. Skulpturene er i marmor, resten i travertin. Travertin er en gulaktig kalkstein og det mest typiske bygningsmaterialet i Roma. Man finner det overalt.

Ganges holder en åre. Donau rører ved pavens våpenskjold, som for å markere dens nærhet til Roma. Våpenskjoldet er Pamphilj-familiens, med tre liljer og en due med en

olivenkvist i nebbet. Helt på toppen av obelisken finner vi duen igjen, halvannen meter stor og i bronse. Figuren som symboliserer Rio de la Plata ser forskrekket ut og holder hånden avvergende opp; uvisst av hvilken grunn. Kanskje var han redd for slangen like ved. Det er i hvert fall ikke fordi han var redd for at Borrominis kirketårn skulle ramle ned, slik det ofte har blitt fortalt til turister. Kirken ble nemlig bygget senere enn fontenen.

I åpningen under klippen kommer det fram forskjellige dyr som også symboliserer de forskjellige kontinentene, blant annet en løve fra Afrika som kommer for å drikke. Det eneste avløpet er i form av en kjempefisk som sluker alt vannet. Originalt og kreativt. Vi finner også forskjellig vegetasjon med den samme symbolikken. Her finnes gullmynter som symboliserer rikdommen som var i ferd med å bli hentet fra det nyoppdagede Amerika. Vi ser en hest som symboliserer Europa, en alligator; eller i hvert fall et reptil, fra Sør-Amerika. Figuren som representerer Nilen skjuler sitt ansikt, muligens for å markere at elvens utspring var ukjent på den tiden.

Med denne mektige fontenen fikk plassen et nytt sentrum og et nytt liv. Den ble på en måte komplett. Alle de andre elementene på plassen står i et dynamisk forhold til fontenen med obelisken. Den har kommandoen på plassen. På samme måte som palassene på den tiden har et markert midtpunkt og en sentralakse, gjentar dette seg nå også på denne plassen.

Propaganda

Dette er vakkert, estetisk, imponerende, men først og fremst propaganda. Det paven ønsket å formidle gjennom denne fontenen var at den katolske kirken seirer og sprer sitt budskap til alle verdenshjørner. Obelisken demonstrerer makt; den får sin energi fra himmelen. Helt på toppen svever duen som er et symbol på Den hellige ånd. Om paven ikke hadde så mye å si i eget hus, ville han i hvert fall markere seg selv og kirkens makt utad. Det meste av barokkens kunstuttrykk må sees på denne bakgrunnen. Paven ønsket å formidle det kristne budskapet ikke bare i ord, men også i kunsten; her i form av en mektig fontene, kanskje også som et symbol på dåpens vann.

Fontenen var ferdig i 1651. Den blodige trettiårskrigen, som jo var en religionskrig, sluttet i 1648 ved freden i Westfalen. Et nytt Europakart ble tegnet, og katolikkene var den tapende part. Deler av Europa hadde gått tapt for paven. Denne fontenen var et statement fra paven: resten av verden tilhører meg.

NEPTUNFONTENEN

Fontenen skulle egentlig ha vært på plass samtidig med Maurerfontenen i sydenden av plassen. På grunn av trange budsjetter ble den stående uferdig helt til 1870-tallet. Fire figurer som var tiltenkt denne fontenen, ble i stedet brukt på fontenen ved Pantheon. Bernini hadde riktignok også her laget et større ytre basseng, slik at formen for de to fontenene i nord- og sydenden var den samme. Fontenen gikk for øvrig under navnet Kobbersmedfontenen, fordi det var mange med dette yrket i nabolaget. I 1873, kort etter staten Italias fødsel, ble det lyst ut en konkurranse for å få gjort ferdig denne fontenen. Formen var gitt, etter Giacomo della Porta og Bernini, og skulle være den samme som fontenen i sydenden. Antonio della Bitta laget den sentrale gruppen, bestående av en stor Neptun-figur som skal til å spidde en kjempeblekksprut med spydet sitt. Rundt denne fikk en annen skulptør, Gregorio Zappalà, laget dekorative grupper av sjøhester, havfruer/najader og putti/småengler. Et av barna er i ferd med å legge et bissel i munnen på en hest. På motsatt side er barnet slengt av hesten og tydeligvis i problemer. På kanten av bassenget finner vi grupper av masker, småengler og delfiner i en noe uvanlig komposisjon. En hodeløs skilpadde strever med å komme seg fram like under et av barnas høyre fot. Maskene er kopier av della Portas originaler. En av originalene er flyttet til haven ved Villa Borghese og kan sees på toppen av en sarkofag der.

BADEPLASSEN

Etter at den store midt-fontenen var ferdig i 1651, begynte man å stenge avløpene fra fontenene på lørdager og søndager i august. Dermed strømmet vannet ut på plassen og oversvømte den, opptil 60 cm dypt. Roma kan være svært varm på denne tiden, og dette ga en anledning til både avkjøling og adspredelse. Det finnes

livlige og maleriske skildringer av dette folkelige livet på plassen. Det hendte at vogner veltet og panikk oppsto; både hester og mennesker skal ha druknet. Skikken opphørte i 1867, da man la en ny og høyere brolegning på plassen.

Plassen har også vært oversvømt av vann fra Tiberen. På hjørnet av Sant'Agnese-kirken finnes det en plakett på veggen som viser at vannstanden ved en av de mange oversvømmelser som rammet byen, har vært hele 2,5 meter over bakkenivå.

PALASSER VED PLASSEN

Det ligger flere palasser som danner vegger for plassrommet. På 1500-tallet ble det bygget palasser rundt hele plassen. De var stort sett bebodd av kardinaler. Mange av dem måtte vike for det store Pamphilj-palasset og kirken Sant'Agnese bare hundre år senere. Palazzo Pamphilj, som nå er Brasils ambassade, er allerede nevnt.

Rett nord for kirken, og bygget sammen med denne, ligger Collegio Innocenziano. Dette ble bygget av Borromini i 1654 og skulle være skole for unge gutter fra Pamphilj-familiens områder med tanke på en kirkelig karriere. Vi legger merke til det flotte, tredelte Palladio-vinduet, som samsvarer godt med vinduet på palasset på den andre siden av kirken. Denne bygningen eies fortsatt av Pamphilj-familien, men leies nå ut.

Palazzo de Cupis ligger mot nordvest. Der holder nå restauranten Tre Scalini til i gateetasjen. Her bodde kardinal Ascanio Sforza på slutten av 1400-tallet. Han ønsket å bli valgt til pave i 1492, men etter en hestehandel med en eiendom lot han seg overtale til å stemme for kandidaten som ble pave Alexander VI. Dermed fikk man en høyst uskikket og hundre prosent verdslig pave; nummer 1 på listen over de verste paver i historien. Noen år senere overtok kardinal Giandomenico De Cupis bygningen. Etter ham har palasset fungert som bolig for ambassadører og diverse kirkelige personer. I en periode var det marionett-teater og konsertlokaler.

Palazzo Torres Lancelotti ligger i sydenden av plassen. Det ble oppført av Pirro Ligerio i 1552.

Familien Aldobrandini hadde sitt palass foran

Elvefontenen

Lancelottierne. Det ødela utsikten til plassen fra Palazzo Lancelotti. Det fortelles at kardinal Aldobrandini bygget sitt palass nettopp for å irritere Lancelotti–Torres-familien. Som et tilsvar bygget Ludovico Torres et tårn, et såkalt *belvedere* (betyr vakker utsikt), på sitt hus slik at han tross alt fikk se litt av plassen. Det er der ennå, men det er ikke lenger åpent slik det opprinnelig var. Aldobrandini-palasset ble revet i 1647 da Innocens X ryddet opp på plassen og ga den sin endelige form.

Palazzo Braschi ligger på sydenden og er nå Romas bymuseum. Det er omtalt under Piazza di Pasquino.

ET AVKAPPET HODE

På bygningen som nå huser restauranten Tre Scalini, ser man litt høyt oppe på veggen, mellom to vinduer, et avkappet hode. De fleste legger nok ikke merke til det. Historien forteller at pave Sixtus V (1580–85) en dag tok seg en runde på Piazza Navona inkognito for å høre hva folk tenkte om ham som pave. En vertshuseier på plassen fornærmet paven og klaget høylytt over en ny skatt på vin som paven hadde innført. Dagen etter ble en galge satt opp utenfor vertshuset. Eieren ble glad og tenkte at litt underholdning av denne typen sikkert ville trekke folk og gagne forretningen. Vertshuseieren gledet seg for tidlig. Galgen var ment for ham selv. Sixtus V tålte ingen motsigelser og tok en grusom hevn. Til minne om hendelsen, og den brysomme vertshuseieren, satte noen av hans kolleger opp et avkuttet hode på veggen. Hodet sitter der fremdeles. Ingen annen plausibel forklaring er godtgjort.

NOSTRA SIGNORA DEL SACRO CUORE

Plassen har en kirke til; selv om inngangen ikke er fra plassen, men fra den andre siden, i Corso del Rinascimento. Den er viet til Marias hjerte. Man kan tenke seg en dobbelt betydning av dette uttrykket. Maria bar i sitt svangerskap Jesu hjerte i sin egen kropp. Åndelig talt bærer hun nå Jesus og hans lære i sitt eget hjerte. Oversatt heter kirken «Vår Frue med det hellige hjerte». Tidligere het den San Giacomo degli Spagnoli, eller spanjolenes Jakobskirke.

Kirken har røtter langt tilbake i tiden. På 1200-tallet kjøpte sønnen til Ferdinand III (konge av Spania) en liten kirke som var bygget inn i ruinene av Domitians stadion. Opprinnelig var den viet til Andreas, men ble etter hvert viet til apostelen Jakob, som er Spanias skytshelgen. En ny kirke ble bygget i 1450 av den spanske kardinal Paradinas. Etter at man i løpet av de neste 50 år fikk to spanske paver (Callixtus III (1455–58) og 55 (1492–1503) ble også denne for liten. Det var kommet mange spanjoler til Roma. Kirken ble da utvidet mot Piazza Navona. Under Napoleons visitt i Roma på begynnelsen av 1800-tallet ble mange kirker plyndret. Da Napoleon endelig ble styrtet i 1815 var denne kirken i en dårlig forfatning. Den ble nedlagt og brukt som lagerrom. I 1879 overtok en misjonsorganisasjon som fortsatt driver den og har gitt den sitt navn. Interiøret og kirkens retning har endret seg mange ganger under disse omskiftningene. Den inneholder fortsatt Sangallo den yngres perle av et kapell viet til Jakob. Fasaden mot piazzaen er en typisk renessansefasade.

TEATERSCENEN

Også i dag er det et yrende folkeliv her. Piazza Navona er kanskje etter hvert blitt mer turistenes sted. Kanskje er den heller ikke så romersk lenger. Men mange av de elementene som har preget den, er fortsatt til stede. Plassen er nesten som en teaterscene. Kunstnere selger sine bilder av ymse kvalitet. Her er portrett-tegnere, musikere, gjøglere og grupper som opptrer. På restaurantene rundt hele plassen kan man spise godt mens man ser på folkelivet. Tre Scalini er kjent for sin gode iskrem. Man betaler naturligvis litt ekstra for å sitte på Piazza Navona.

Det skjer alltid noe på Piazza Navona. For å få med seg alt bør man helst oppleve plassen på forskjellige tider av døgnet. Plassens popularitet er fortsatt stor. For mange er Piazza Navona selve protoypen på en romersk piazza. Til slutt, det skal være en gammel romersk tradisjon som sier at man må huske å gå rundt den sentrale midtfontenen *med klokken* – ellers kan det bety uhell. Om man går motsatt vei sammen med en venn eller kjæreste, er vennskapet i fare. Husk det.

Etsning av GB Piranesi fra rundt 1750

31

Piazza di Pasquino

og gatas parlament

PASQUINO

Går man bare noen få meter vestover fra sydenden av Piazza Navona, kommer man til Piazza di Pasquino. Pasquino var en av de såkalte «talende statuer» i Roma. Selve statuen er mest sannsynlig en kopi av en del av en statuegruppe fra det 3. århundre f.Kr., der Menelaos drar Akhilles' døde venn Patrokles ut av kamptummelen ved Troja. Den ble funnet i 1501. Det er godt mulig den har prydet Domitians stadion (der Piazza Navona nå ligger) i antikken.

Grunnen til dette fenomenet med «talende statuer» finner vi sikkert i det faktum at pavene i sine 400 år med enevelde styrte Roma med meget streng disiplin. Ingen opposisjon ble tolerert, den ble snarere kvalt med blod om nødvendig. En av dem som hadde flest liv på samvittigheten, var den driftige Sixtus V (1580–85). Det var han med alle obeliskene og de snorrette gatene. Det sies at i hans fem års regjeringstid var det satt opp flere forbryteres avkappede hoder på Engelsborgbroen enn det var meloner på markedet. Det sier ikke så lite. På gravmælet hans i Santa Maria Maggiore finner vi et makabert relieff. Vi ser bødler som kommer gående med avkappede hoder. Hvilket ettermæle.

Men Sixtus var ikke alene om dette. Mange paver styrte med stor brutalitet. Hva gjorde folk da? Jo, de prøvde å finne måter å komme til orde på. Istedenfor å bare underkaste seg i stillhet skrev de sine meninger ned, og i ly av nattens mørke klistret de dem opp på Pasquinos sokkel. På den måten fikk man gitt uttrykk for sin frustrasjon, og man fikk dele den med andre. Dette ble en ventil for innestengt sinne.

Det hjalp nok ikke på hvordan pavene styrte – snarere tvert om. Pavene ble irriterte og truet med harde straffer, til og med dødsstraff hvis man ble tatt.

Flere paver forsøkte å bli kvitt hele figuren; den kunne jo enkelt brennes til kalk, slik det skjedde med massevis av andre antikke statuer. Men ingen av attentatforsøkene lyktes. Pasquino står der den dag i dag og er nå omtrent 2500 år gammel. Fortsatt klistres det lapper på ham. Behovet for å komme med de frimodige og anonyme ytringene er likevel ikke det samme som før. Vi har jo sosiale medier.

Helt uten respekt var tidlige tiders myndigheter likevel ikke overfor Pasquino og det han representerte. En dag i året, den 25 april, på Markus' minnedag, stoppet en kirkelig prosesjon opp foran statuen som for anledningen var pyntet til fest, gjerne utkledd som en av de gamle guder eller helter.

SPOTTEFUGLENES PARLAMENT

Etter hvert ble flere statuer tatt opp i klubben, i det som ble et «spottefuglenes parlament». Det var ofte slik at Marforio, en antikk elvegud, som ble flyttet rundt til flere steder og nå er på Kapitol, stilte spørsmål som Pasquino svarte på. Andre talende statuer var Il Babuino, Il Facchino og den eneste damen i klubben, Donna Lucrezia på Markusplassen som ligger like ved Veneziaplassen. Det utviklet seg til samtaler mellom disse. Pasquino forble lederen. Diskusjonene kaltes *pasquinader*. Det finnes hele bøker med slike pasquinader.

En av de siste vi kjenner til, handler om da pave Pius IX vedtok dogmet om pavens ufeilbarlighet i trosspørsmål i 1870. Pasquino kommenterte: I.N.R.I, hvilket ble utlagt til å si, ***I**o **N**on **R**icognosco **I**nfallibilita*. (Jeg godtar ikke ufeilbarligheten). INRI var den innskriften Pontius Pilatus satte på Jesu kors, *Jesus Nasarenus Rex Judaeorum*. Dette var en meget bitende satirisk kommentar som også vitnet om betydelig teologisk innsikt.

Hvem var så egentlig Pasquino? Mange hevder han har fått sitt navn etter en frittalende skredder som holdt til i nærheten. Sikkert er det i hvert fall at han hadde en kjapp replikk.

PALAZZO BRASCHI

Pasquino står på bakveggen av Palazzo Braschi. Dette palasset huser nå Romas bymuseum. Trappen er fantastisk flott og er alene verdt et besøk. Det er gjerne spesialutstillinger i tillegg til at man har en permanent utstilling som viser byen Romas utvikling.

Selve palassets historie er også interessant. Det sto et palass bygget av Guliano Sangallo den yngre for Orsini-familien her på 1600 tallet. Familien Braschi rev dette ned og begynte å bygge sitt nye palass her i 1790. Det var ennå ikke ferdig da Napoleon inntok byen og gjorde bygningen til rådhus for sin borgermester, hertug Luigi. Etter Napoleons fall ble palasset stående mer eller mindre uferdig i mange år. Familien hadde ikke penger til å fullføre det. Det ble overtatt av den Italienske staten i 1871 og brukt til å huse innenriksdepartmentet. Under Mussolinis fascistregime var det hans politiske hovedkvarter. Det ble utsmykket med en kjempeskulptur av Il Duces ansikt. Etter annen verdenskrig var palasset tilholdssted for 300 krigsflyktninger. Det gikk hardt utover interiøret. Man brukte inventar som ved og lagde bål inne for å holde varmen. Brannskader ble det også. I 1949 tok lokale myndigheter grep og pusset opp bygningen slik at den kunne bli Romas bymuseum i 1952.

DE DØDSDØMTES KIRKE

I den andre enden av plassen finner vi en litt anonym kirke. Den er fra slutten av 1600-tallet og hadde som spesialoppgave å be for døende mennesker. Et brorskap var oppnevnt i denne sammenheng. Det hadde det litt forvirrende navnet *Compagnia della Nativit*à, «Fødselsfellesskapet», selv om det altså var i den andre enden av livet de hadde sin hovedoppgave.

De fikk et meget spesielt privilegium. Hvert år kunne de få benådet en dødsdømt fange. De fikk etter hvert også som en egen oppgave å gi åndelig veiledning til dødsdømte fanger, og dem var det jo en hel del av på den tiden. Når en dødsdømt fange skulle føres til retterstedet skulle han først innom denne kirken. Der var det slått opp to skilt på fasaden, et sort og et hvitt. På det sorte ble det lovet fullstendig avlat til alle troende som etter å ha avlagt skriftemål og mottatt alterets sakrament, tilber det aller helligste sakrament som er utstilt i de døendes kirke til gavn for den dødsdømte. På det hvite skiltet sto navnet på den dødsdømte og den forbrytelsen som var begått. Her kunne man altså både selv få tilgivelse samtidig som man kunne hjelpe den stakkars dødsdømte fangen. Det er ikke vanskelig å tenke seg at det har utspunnet seg hjerteskjærende og dramatiske scener på denne plassen. Lite vet vel de som nyter sine måltider på uterestaurantene her noe om det.

Kirken har et meget langt og vanskelig navn: *Santissima Nativit*à *del Nostro Signore Gesu Cristo degli Agonizzanti*. Henvisningen til Jesu fødsel henger sammen med at man i kirken skal ha en relikvie, en bit av båndet som var knyttet rundt Jesu navlesnor. Brorskapet eksisterer fortsatt, men har nå gått tilbake til sin opprinnelige hovedoppgave, nemlig å be for de døende. Kirken brukes nå av den kongolesiske menigheten i Roma.

Piazza di Sant'Eustachio

og diakonien

EN UTROLIG HISTORIE

Denne plassen ligger bare et steinkast vest for Pantheon. Sant'Eustachius har både en kirke, en gate, en plass og en hel bydel oppkalt etter seg. Det skulle man tro vitner om en helgen av betydelig format. Slik var det i hvert fall i tidligere tider. Han er nå blitt noe diskreditert. I 1969 ble han strøket fra kirkens offisielle lister. Hans dag feires ikke lenger av kirken. Det er lite som underbygger hans faktiske eksistens. Det betyr likevel ikke at han ikke fortsatt lever et aktivt liv på lokalplanet for eksempel i kirken på denne plassen. Og det betyr ikke at han ikke er en viktig figur i Roma den dag i dag.

Hans historie er utrolig, og det er kanskje nettopp det den er. Fantasien tok nok litt overhånd. Hans navn var opprinnelig Placidus. Han var offiser i keiser Trajans (98–117 e.Kr) hær. En dag han var på jakt kom han over en hvit kronhjort som han ikke klarte å få has på. Mens han forfulgte den, snudde den seg mot ham. Han så at den hadde et lysende kors i geviret, og han hørte at Jesus sa til ham: «Placidus, jeg er Kristus, som du tjener uten å vite det». Han ble slått til jorden og utbrøt: «Herre jeg tror». Den himmelske røsten varslet om at han ville komme til å lide mye. Da han så opp igjen, var hjorten borte. Han ble senere døpt sammen med hele familien og tok navnet Eustachius. Navnet skal bety god skjebne eller fruktbar. Det tok likevel ikke lang tid før lidelsene startet. Han måtte flykte til Egypt. Historien om Eustachius er beskrevet livaktig og popularisert i Jacobus de Voragines *Den gyldne legende* fra ca. 1260 (legende var en sjangerform som betyr lesestykker; og ikke nødvendigvis bare fiksjon). På veien ble hans kone tatt av pirater. Tjenerne hans døde av pest. Barna hans ble bortført av en ulv og en løve. Han mistet alle sine eiendeler. Han sørget over sin skjebne, men etter 15 år i utlendighet ble han kalt tilbake til Trajans hær og ble en suksessrik offiser igjen. Som et mirakel ble barna funnet uskadet, og kona kom også som et under tilbake. De hadde bevart sin tro. Men da familien noe senere nektet å delta i en hedensk seremoni under keiser Hadrian ble de dømt til døden. Først skal de ha blitt kastet til løvene i Colosseum, men løvene var ikke interessert i dem. Deretter ble de tatt livet av ved å bli «kokt» i en stor oppvarmet okseformet kjele av bronse. Hele familien led altså martyrdøden. Placidus ble senere kåret til helgen som Sant'Eustachius. Hans minnedag var 20. september, dagen han skal ha lidd martyrdøden på stedet der kirken nå ligger. Han ble naturlig nok skytshelgen for jegere og for alle som møtte motgang. Han var godt kvalifisert i så måte.

DIAKONIKIRKEN

Det skal ha vært keiser Konstantin som først fikk bygget et kapell på stedet der Eustachius ble drept. Det finnes ingen rester etter dette. De første sikre spor er fra 500-tallet. Da hadde kirken tilnavnet «in platana», det vil si ved platantreet. Den lå like ved Marcus Agrippas badeanlegg og den store kunstige sjøen, Stagnum. Platantrær har trolig omkranset innsjøen, og kirken fikk sitt navn etter dette. I kirkemuren som vender mot Pantheon ser vi tre antikke søyler. Disse stammer trolig fra Neros bad.

Eustachius' popularitet fikk et oppsving på 1100-tallet da man fant det man trodde var hans og familiens jordiske rester. Dette passer jo også bra med at *Den gyldne legende* ble skrevet på den tiden. Det ble da bygget en ny kirke, innviet av pave Celestin V i 1196. Av denne er bare kampanilen (klokketårnet) og forhallen bevart.

Kirken har helt siden den tiden vært en av Romas diakonikirker. Her ble det delt ut gratis mat til de trengende. Det er en rolle kirken fortsatt har den dag i dag. Man kan ofte se at gjester bespises i forhallen. Kirken arrangerer ofte (meget gode) konserter til inntekt for dens sosiale arbeid. Presten holder lange og inntrengende kollekttaler for at man skal gi til «I poveri», de fattige. På 1500- og 1600-tallet fungerte kirken som universitetets kirke. Universitetet lå like i nærheten. Flere brorskap som var engasjert i sosialt arbeid har vært knyttet til kirken. I tillegg har brorskapene for hotellverter og advokater hatt sine egne kapeller i kirken.

På slutten av 1700-tallet var kirken meget nedslitt, og arkitekten Antonio Canevari fikk den grundig ombygget og restaurert. Altertavlen i den nye kirken framstiller Eustachius' martyrium. En engel rekker ham seierspalmen

mens bøddelen jager ham inn i den glødende bronseoksen.

EUSTACHIUS I KUNSTEN

På hjørnet av Piazza di Sant' Eustachio og Via Palombella ligger et lite palass, Palazetto di Tizio di Spoleto. Litt høyt oppe på veggen her finner vi noen medtatte fresker av maleren Federico Zuccari (1539–1609) med scener fra Eustachius' liv, hans omvendelse og dåp. Det har spesielt vært vanlig å framstille ham idet han kneler foran hjorten, slik vi ser mot Via Palombella. Motiver fra Eustachius' liv finnes også utenfor Roma, for eksempel i katedralene i Canterbury i England og Chartres i Frankrike. I Paris har han til og med sin egen kirke. Han var tydeligvis ingen ubetydelig skikkelse.

SJØRØVEREN SOM BLE PAVE

I middelalderen var det vanlig at kardinaler ble utpekt til prester eller diakoner i de viktigste og eldste kirkene i Roma. Sant'Eustachio sto høyt i kurs i så måte. Hele fem av kirkens kardinaler ble senere paver. Den første var Gregor IX (1227–41). Senere fulgte Pius II (1458–64). Mer kjent er nok Paul III (1534–49). Han var av Farnesefamilien og er nærmere beskrevet under Piazza Farnese.

I forvirringen som ennå hersket etter pavenes landflyktighet i Avignon på 1300-tallet, ble kardinalen i Sant'Eustachio, Baldassare Cossa, valgt til pave (1410–15). Han hadde en beryktet fortid; det sies at han var sjørøver og i sin tid hadde voldtatt over 200 kvinner. Hans vei til makten var heller ikke av den ryddige sorten. Han tok navnet Johannes XXIII, men regnes som en motpave og teller ikke med i den offisielle paverekken. Vi kjenner til navnet Johannes XXIII fra vår egen tid, som pave fra 1958 til 1963.

HELGENEN MED EGEN BAR

På plassen finner vi Sant'Eustachio Il Caffè. Den er kjent for sin gode kaffe og kalles av mange et kaffens tempel. Her kan man studere folkelivet på plassen og ikke minst nyte synet av kuppelen og det snodige og snodde tårnet på kirken Sankt Ivo.

KIRKEN MED BRODDEN

Denne kirken tilhørte universitetet og var på 1600- og 1700-tallet universitetets egen kirke. Universitetet, La Sapienza, ble på en måte bygget rundt kirken. Inngangen til komplekset er fra Corso del Rinascimento. Utsikten til tårnet er imidlertid best fra Piazza Sant'Eustachio. Det var pave Urban VIII (1623–44) som ga oppdraget med å bygge kirken til Borromini. Urban VIII var av Barberini-familien, som har tre bier i sitt våpenskjold. Borromini utnyttet dette til fulle, kanskje for å smigre paven. Kirkens grunnform ligner en bie, og lanternen med et tårn formet som et spir på toppen kan minne om biens brodd. Spesielt og annerledes er det i alle fall; kanskje noe av det flotteste Borromini har laget. Universitetet ble flyttet i 1935 og bygningene huser nå Pavestatens arkiver fram til 1870. Kirken er fortsatt i drift og regnes som en av Romas fasjonable bryllupskirker.

NEROS BADEKAR

Da man i 1985 undersøkte grunnen under Palazzo Madama, bygningen hvor det italienske Senatet holder hus i dag, fant man et basseng av egyptisk granitt. Dette har trolig vært brukt i en fontene i Neros bad, kanskje et av anleggets badekar. Badet lå på dette stedet for snart 2000 år siden. Karet var i mange deler, men ble satt sammen og plassert på en sokkel av carraramarmor til en enkel, men flott fontene i Via Staderari, i det samme området der den trolig sto i antikken. Den ble innviet i 1987 som en gave fra Italias senat til byen Roma. Bassenget er over fem meter i diameter og veier 25 tonn.

BOKFONTENEN

Litt lenger borte i Via Staderari finner vi en fontene som symboliserer bydelen/Rione Eustachio. Fontenen er bygget inn i veggen på det gamle universitetet. Den består av mange elementer, blant annet flere arkitektredskaper.

Under buen med fire steinkuler finner vi fire tykke bøker som er slitte etter studentenes flittige bruk. Bøkene symboliserer universitetet, og kulene er til ære for pave Leo x, som var universitetets grunnlegger. Kulene er del av Medici-familiens våpenskjold. De kan være symbol på kulene i en kuleramme – familien var bankfolk – eller de er piller og et symbol på legen (medicus) som ga navnet til familien. I midten henger et hjorteskinn med hodet ned og med et kors mellom takkene på geviret. Hjorteskinnet er både Sant'Eustachius' og rionens (bydelens) emblem. Legg merke til vannet som strømmer ut fra bokmerkene. Via dei Staderari var bismervektmakernes gate.

TOLLBODEN OG SENATET

Gaten Via della Dogana Vecchia (Gamle Tollbodgaten) kommer inn på piazzaen nordfra. Den minner oss på at her lå Romas gamle tollbod. Da man etter Italias samling i 1870 skulle finne plass til et «overhus», ble dette området valgt til å huse Senatet. Palazzo Madama var et av palassene som ble inkludert i komplekset. Andre nye bygg ble reist og den gamle tollboden måtte vike plassen. Den hadde riktignok ikke vært i funksjon på et par hundre år. Palazzo Madama er fra tidlig på 1500-tallet. Det har opprinnelig tilhørt Medici-familien. Navnet har det etter Madama Margaritha av Østerrike, som var datter av keiser Karl V og inngiftet i Medici-klanen. Mye fint folk har bodd her, blant andre kardinal Fransesco Maria del Monte som tok seg av og som også lot Caravaggio bo her en periode. Hovedinngangen er fra Corso del Rinascimento. Fasaden er meget staselig, som seg hør og bør for en slik institusjon. Fra Piazza Sant Eustachio gjør den ikke så mye av seg. Nå er området preget av svarte limousiner og dresskledde alvorlige herremenn.

Dette området var på midten av 1800-tallet fortsatt universitetsmiljø. Studentene var engasjert i kampen mot det bakstreverske pavestyret og kjempet for friheten. De skrev sine budskap på husmurene. Et av dem var «Viva Verdi». Meningen var ikke å hylle komponisten Verdi. **Verdi** sto for **V**iktor **E**manuel, **R**e **d'I**talia, (Viktor Emanuel, Italias konge). Budskapet ble

Kirken med «brodden»

Piazza dei Caprettari

og livets vann

KJØTTMARKEDET

Piazza Sant'Eustachio går nærmest over i denne plassen. Den har sitt navn etter slakterne som holdt til der. Der solgte man geitekjøtt (capretti) og lammekjøtt (abbachi). Dette ble regnet som fattigmannskost. Innmat, som lever, milt, hjerte, og lunger (la coratella) var enda lenger nede på rangstigen. Det kunne alle ha råd til. Testikler var også populært. Det er ikke vanskelig å tenke seg et folkelig matmarked med spennende dufter her.

LIVETS VANN – L'EAU VIVE

Piazza dei Caprettari het opprinnelig Piazza Lante, etter det store renessansepalasset på vestsiden. Det er bygget av arkitekten Jacopo Tatti, kalt Sansovino, under pave Leo X tidlig på 1500-tallet. Ludovico Lante overtok det i 1558 og har sitt navn skrevet over inngangsportalen. Bygningen eies nå av familien Aldobrandini.

Her finner vi en av Romas kjente og særpregede restauranter, L'Eau Vive. En sjarmerende perle av en fransk restaurant i Roma. Den tilhører en religiøs institusjon som kaller seg *Lavoratrici Missionarie dell'immacolata della Famiglia Donum Dei.* Noe sånt som Arbeidende misjonærer som følger eksemplet til jomfruer fra den første kristne kirken. Betjeningen er altså kvinner som har viet sitt liv til å tjene Gud ved hjelp av å tilby fransk kokekunst på sitt beste, de sier selv *Cordon Bleu Style.* Her serveres både lunsj og middag. Lokalene er praktfulle og

i seg selv verdt et besøk. Om kvelden avslutter de middagen med å framføre en grasiøs dans og synge Ave Maria. Som et slags motto for virksomheten nevnes samtalen Jesus hadde med den samaritanske kvinnen: «gi meg å drikke»....«Kjente du Guds gave, og visste du hvem det er som sier til deg: Gi meg å drikke – så hadde du bedt ham, og han ville gi deg levende vann.» Det er dette som har gitt restauranten sitt navn. Det finnes flere slike etablissementer andre steder i verden. Denne i Roma ble åpnet i 1969.

Piazza dei Caprettari
Piazza Navona
Pantheon
Palombella
Palazzo Braschi
Piazza San Pantaleo
Corso del Rinascimento
Via dei Cestari
Via del Seminario
Via dei Pastini
Via di Pietra
Via del Piebiscito
Il Gesù
Largo di Torre Argentina
Via del Sudario
Santissimo
Basilica di S. Andrea della Valle
Santissime Stimate di San Francesco
Corso Vittorio Emanuele II
San Lorenzo in Damaso
Piazza Cancelleria
Piazza Pollarola
Piazza Vidoni
Basilica di Santa Maria sopra Minerva
Piazza de Minerva
Piazza Pasquino
Chiesa di S. Agnese in Agone
Sant'Eustachio in Campo
Palazzo Madama
Salita dei Crescenzi
Piazza della Rotonda
Via della Rotonda
Via del Teatro Pace
Via dell'Arancio
Via dei Giustiniani
Piazza San Luigi de' Francesi
San Luigi dei Francesi
S. Maria della Pace
S. Maria dell'Anima
Via Pozzo delle Cornacchie
Santa Maria Maddalena in Campo Marzio
Pza. Caprarica
Pza. Di Pietra
Piazza Sant' Ignazio
Sant'Ignazio di Loyola a Campo Marzio
Via di Sant'Ignazio
Via del Gesù
Via del Plebiscito
Via di Pietra
Via del Teatro Valle
Via dei Chiavari
Via del Monterone
Via di Torre Argentina
Via del Sudario
Via Giulia
Via dei Banchi Vecchi
Via del Governo Vecchio
Via del Pellegrino
Via del Corallo
Via del Gonfalone
Via del Mascherone
Via del Melone
Via del Teatro Pace
Via della Pace
Via dell'Arancio
Via del Corallo
Via del Pellegrino
Via del Governo Vecchio
Via del Gonfalone
Via del Mascherone
Via del Melone
Via del Teatro Valle
Via dei Chiavari
Via del Monterone
Via di Torre Argentina
Via del Sudario
Via Giulia
Via dei Banchi Vecchi
Via del Governo Vecchio
Via del Pellegrino
Via del Corallo

Chiesa Nuova og Oratoriet

Dikteren Pietro Metastasio

Piazza della Chiesa Nuova

og porten til helvete

Corso Vittorio Emanuele II er trolig den mest trafikkerte gaten i Roma. Her går det en uendelig strøm av biler, massevis av busser og motorsykler døgnet rundt. Denne plassen er nærmest bare en utvidelse av den meget trafikkerte gaten. Ikke akkurat der man ville ønske å slå seg ned for en cappuccino, men for en nysgjerrig turist er den likevel interessant på flere måter.

NEDGANGEN TIL UNDERVERDENEN

Dette området het Tarentum i antikken. Det var ganske sumpete, med mange varme kilder som det steg opp damp og illeluktende gasser fra. Man trodde dette var nedgangen til underverdenen, *descensus ad inferos*. Man tilbad derfor underverdenens guder ved et alter her. Da man jobbet med å styrke fundamentene for palasset tvers over veien, fant man et alter for gudeparet Dis Pater og Proserpina. De var herskere i underverdenen. Alteret var et underjordisk alter. Det lå seks meter under jorden og måtte graves fram hver gang man skulle feire de såkalte «hundreårslekene», *ludi saeculares*. Denne festen ble holdt for å markere begynnelsen på et nytt sekel eller en ny generasjon. Hundre år ble regnet som den lengste levealderen for et menneske.

Festlighetene varte i tre dager og tre netter. Blant annet skulle man ofre en svart okse til Dis Pater og en svart ku til Proserpina. Opprinnelsen skriver seg muligens fra at disse to guddommene en gang helt tilbake i kongetiden skal ha bidratt til å redde barn fra en alvorlig pestepidemi.

Keiser Augustus tok opp denne tradisjonen i år 17 f.Kr., men utvidet den til en storslått fest for de fleste av Romas guder. Det var en fest som verden aldri hadde sett, eller ville få se, maken til, skal vi tro forfatteren Zosimus. Feiringen omfattet rituelle seremonier med opptog og ofringer, sang og musikk, teaterforestillinger og leker av forskjellig slag.

Romerne var glade i festligheter så den neste «hundreårsfesten» ble avholdt under Claudius allerede i 47 e.Kr., og deretter av andre keisere, altså betydelig oftere enn planlagt.

EUROPAS FØRSTE BANKER

Dette området var på 1500- og 1600-tallet sentrum for Romas bankvirksomhet. Roma var, sammen med Firenze, tidlig ute med offentlig bankvirksomhet. Like ved plassen finner vi

både den gamle og den nye bankveien, *Via del Banchi Vecchi* og *Nuova*. Her holdt Den hellige ånds bank, *Banco di Santo Spirito*, til. Det ble et fornemt område hvor også mange populære kurtisaner holdt til, blant andre den beryktede pave Alexander VIs trøst i sølibatet, Donna Vanessa.

CHIESA NUOVA OG FILIPPINERNE

Gregor den store (590–604) fikk bygget en kirke på dette stedet. Den ble kalt Santa Maria in Vallicella. Stedet var jo nærmest en liten dal eller en sump, som navnet indikerer. Kirken ble stående i nesten 1000 år.

Filippo Neri (1515–95) startet i 1561 en ny orden av legmenn. Til å begynne med arbeidet han utfra sitt eget hjem, over kirken S Girolamo (Hieronymus) della Carita like ved Piazza Farnese. Han startet en besøkstjeneste rundt om på sykehusene i Roma. Det var viktig for ham at åndeligheten ga seg utslag i konkret barmhjertighet overfor andre.

Etter hvert var det mange som sluttet seg til bevegelsen. Det ble en en vekkelse. Det var likevel først i 1575, da han selv var 60 år, at han fikk den lille kirken Santa Maria in Vallicella. Det var også først da pave Gregor XIII formelt stadfestet ordenen. Kirken ble raskt for liten og arbeidet med en mye større kirke ble raskt satt i gang. Den fikk naturlig nok navnet Chiesa Nuova, den nye kirken. Fire hundre år senere bærer både kirken og plassen fortsatt dette navnet. Man kunne delvis ta den nye kirken i bruk i 1577, men den var ikke ferdig før i 1598, tre år etter Neris død.

Da man ryddet tomten til den nye kirken, fant man en steinplate med en innskrift: «Dette huset vil stå inntil en maur har drukket havet tomt eller en skilpadde har vandret jorden rundt.» Noen hadde tydeligvis tiltro til egen byggeskikk.

Den nye ordenen fikk senere også nabotomten til oppførelse av et bygg for kloster og lokaler for alternative messer med mye sang; nærmest svarende til våre lovsangsgudstjenester. Det ble kalt oratoriet. Herfra kommer uttrykket «oratorium». Medlemmene kaltes *filippinere*, etter grunnleggeren, Filippo Neri. De kaltes også *oratorianerne* på grunn av den vekten de la på sang i gudstjenestene. Oratorianerbeveglsen var ikke en ny orden med strenge regler og bindende løfter. Hele organisasjonen var ganske løst oppbygget. Gudstjenestene var heller ikke som vanlige messer. De var mye friere i formen. Dette ble en ungdomsbevegelse, preget av engasjement og selvoppofrelse. Bevegelsen ble et meget viktig element i motreformasjonens tjeneste.

Oratoriet ble ikke ferdig før i 1640. Borromini satte sitt preg på dette med en, typisk for ham, svakt konkav fasade. Den prydes av tolv pilastre, og på toppen finner vi en meget elegant, nærmest indisk-inspirert, gavl. En flott og festlig barokkfasade som står i sterk kontrast til kirkens strenge renessansefasade. Etter 1870 blir dette bygget brukt til verdslige formål. Det har vært rettssaler, bibliotek og arkiver.

DEN SPØKEFULLE HELGENEN

Filippo var ingen dyster person. Han omga seg med humor og er en av de få spøkefulle helgener vi kjenner til. Han var helt annerledes enn de fleste andre helgener, som var verdensfjerne og gledesløse, og som underkastet seg allverdens selvpining. Romerne kalte ham «Pippo Bono», den gode Pippo. Han blir regnet som Romas apostel. Han kom fra Firenze. Det var først meningen at han skulle bli kjøpmann, men flere sterke åndelige opplevelser forandret livskursen radikalt. Han kom til Roma. En natt han befant seg i en katakombe, så han en lysende ildkule som kom svevende mot seg. Den trengte seg ned i brystet hans og fylte det med ild. Han fortalte ikke noen om dette før han lå på dødsleiet. Opplevelsen har likevel vært en viktig drivkraft for ham. Obduksjonen av ham skal ha vist uforklarlige anatomiske særegenheter i brystet hans. Hvorom allting er, han har tydeligvis levet godt med dem til en alder av 80 år.

MARIA FORHINDRER EN KATASTROFE.

Filippo ønsket at kirken skulle være enkel og

at det skulle være lite pynt og utsmykning i kirkerommet. Han ble ikke hørt. Kirken er rikt utstyrt med verker av 1600-tallets beste kunstnere. Hovedskipets tak er dekket av Pietro da Cortonas «Den hellige jomfrus mirakel og Filippos syn».

Bakgrunnen for bildet skal være at Filippo en natt drømte at kirken var i ferd med å rase sammen. Men som et mirakel så han at Maria holdt den oppe. Neste morgen da han gikk for å sjekke bygningen, oppdaget han at en av bærebjelkene holdt på å knekke. Katastrofen ble avverget, og historien foreviget i takmaleriet.

NAPOLEONS KIRKETYVERI

Caravaggio malte det opprinnelige alterbildet til kirken; Jesu nedtagelse av korset. Napoleon tok det med seg til Louvre, men det ble brakt tilbake til Roma i 1818. Dessverre henger det nå i Pinakoteket i Vatikanet hvor det ikke passer inn. Det er egentlig et alterbilde og burde ha en funksjon som det. Bevegelsen i bildet er ned mot alteret, ikke en grav. Her blir Jesus bokstavelig talt presentert som alterets sakrament og hans nærværende legeme i nattverden. Steinen peker inn i rommet, mot oss, og presenterer Jesu legeme for oss. Nikodemus ser på oss og trekker oss inn i bildet. Dette var et viktig budskap i motreformasjonen: Jesu reelle nærvær i nattverden. Caravaggio malte dette budskapet for de som ikke kunne lese. De tre Mariaer på bildet har forskjellige måter å uttrykke sorgen på. Jesu mor som nonne. Kleopas kone hever armene oppgitt. Vi kan legge merke til Jesu arm, nesten som et sitat fra Michelangelos Pietà. Det hvite draperiet symboliserer renhet. Det rører ved en grønn plante og gir håp om nytt liv. Nå er det en kopi fra 1818 malt av Michael Koeck i et av sidekapellene i kirken. Den gir i alle fall et visst inntrykk av hva Caravaggio ønsket å formidle. Og her er det jo fortsatt et alterbilde.

EN SKADET OG BLØDENDE MADONNA

De største klenodiene i dag er tre malerier av den nederlandske maleren Rubens. Han var

inspirert av Caravaggio og malte disse bildene under et besøk i Roma i 1607. Vi finner dem i kirkens kor. Over høyalteret er det et bilde av Madonna med barnet. Det har en spesiell historie. Vi ser Maria i en ramme, omgitt av mange engler og kjeruber som tilber henne. Egentlig er dette to bilder. Maria-figuren i rammen er hentet fra et helt annet sted. Den var opprinnelig et bilde på en mur utenfor den første kirken på dette stedet. Historien forteller at noen gutter spilte fotball her. En av guttene på det tapende laget ble sint og kastet en stein på bildet av Maria. Det ble skadet, men som et under begynte det å blø. Bildet ble etter dette flyttet inn i kirken. Da den ble revet ble den skadede Maria plassert på en hedersplass i alterbildet i Chiesa Nuova.

FILIPPO NERIS GRAVKAPELL

Filippo Neri er gravlagt i Chiesa Nuova, under alteret på høyre side i koret. Han ligger under en flott utsmykning med sjeldne marmorsorter finansiert ved inntekter fra karnevalets hesteveddeløp på Corsoen. Over alteret er det en kopi i mosaikk av Guido Renis maleri av Filippo Neri i ekstase. Det sies at han ofte kom i ekstase. Denne kunne ofte vare i flere timer. Når det skjedde hadde ikke kirketjeneren annet valg enn å sette opp et skilt på kirkedøren, «Pateren leser messe». Så visste man at han ikke måtte forstyrres.

Det originale maleriet av ekstasen finnes i det værelset hvor Filippo bodde de siste årene. Her er også hans dødsmaske. En praktfull statue av Filippos ekstase finner vi også i kirken San Girolamo (Hieronymus) delle Carità. Den er laget av Pierre Legros. Kirken er dessverre sjelden åpen, bare i forbindelse med søndagsmessen.

LIKET SOM FORSVANT

Filippo Neri var populær også etter sin død. En besynderlig og makaber historie fortelles i Giacinto Giglis dagbok, Diario Romano fra 1608–70. Det skjedde i 1638, altså mange år etter helgenkåringen i 1622, at en av datidens mektigste kvinner ønsket seg flere attraktive relikvier til to av familiens kapeller, henholdsvis i Palestrina og i Napoli. Noen deler av Filippos lik sto høyt på ønskelisten. Hun var ingen hvemsomhelst. Damen het Anna Colonna og var gift med Taddeo Barberini, som var nevø av pave Urban VIII. Med slike forbindelser så det hele ut til å gå greit. Men da man etter noen viderverdigheter kom for å hente liket, var graven tom. Noen hadde varslet oratorianerne om at noe var i gjære, og de hadde gjemt Filippos levninger. Etter forhandlinger ble en av Filippos tenner, en hårlokk og noen innvoller utlevert. Geistligheten ble fornøyd og liket dukket opp igjen. Senere har Filippo Neri fått ligge i fred.

HOFFDIKTER I ØSTERRIKE

Foran kirken står det en statue av Pietro Metastasio (1698–1782). Han var en dikter som skrev på lokalt språk og regnes for å være en pioner når det gjelder italiensk dramakunst. Han skrev både librettoer til operaer og oratorier. Han endte opp som hoffdikter hos Maria Theresa i Wien. Statuen av ham ble reist i 1887. Den sto opprinnelig på Piazza San Silvestro, men ble flyttet hit i 1910. Han er omgitt av elementer som en lyre, en maske, en bokstabel og en laurbærkrans.

På den andre siden av gaten ligger Palazzo Sforza-Cesarini. Det har vært et administrasjonsbygg for Vatikanet. Kardinal Borgia eide det, men byttet det bort til Ascanio Sforza mot hans stemme ved pavevalget; det vil si bidro til at den beryktede Alexander VI ble pave.

SUPPETERRINEN, LA TERRINA

Denne fontenen sto opprinnelig på Piazza Campo de' Fiori. Den var bygget av Giacomo della Porta i 1590. På toppen av lokket, under håndtaket, finner vi en inskripsjon fra 1622 som sier: «Amo Dio e non fallire, fa del bene e lassa dire», «Elsk Gud og ikke svikt; gjør gode gjerninger og la andre snakke». Dette skulle vel ha vært et godt råd i inkvisisjonens tidsalder, så vel som nå.

Borrominis konkave fasade på Oratoriet

Piazza di Sant'Andrea della Valle

og skandalegudinnen

TOSCA-KAPELLET

Denne plassen ligger langs Corso Vittorio Emanuele II, ikke så langt fra Largo Argentina. Plassen domineres av kirken Sant'Andrea della Valle som har en av de flotteste barokkfasadene i Roma. Den er kanskje mest kjent av operaelskere over hele verden. Her foregår nemlig første akt av Puccinis opera Tosca. Riktignok finnes ikke Attavanti-kapellet. Det er fiktivt. Men om man spør etter Tosca-kapellet vil man bli henvist til Barberiniernes kapell, det første på venstre hånd. Det var her Mario Cavaradossi første gang så vakkert sang arien *recondita armonia*, om den hemmelige harmonien mellom skjønnheten hos hans elskede Tosca og det madonnaportrettet han var i ferd med å male i dette kapellet. Her finner man også blant annet en statue av døperen Johannes laget av Pietro Bernini, pappaen til den mer berømte Gian Lorenzo.

SJØSLAG OG ORGIER

I antikken var det et lite dalsøkk her hvor det samlet seg vann. Plassen ble på den tiden kalt Palede Caprea, Geitesumpen. Rett nord for denne anla Marcus Agrippa sin store kunstige sjø, Stagnum. En kanal fra denne til Tiberen, Euripus, drenerte etter hvert området. Dalsenkningen kan ha vært opphav til navnet della Valle, det vil si i dalen. På 1500-tallet bygget kardinal Andrea della Valle sitt palass her.På denne innsjøen ble det arrangert regulære sjøslag, såkalte naumachiae, som underholdning for folket. Disse var like populære som gladiator- og dyrekampene i Colosseum.

Tacitus forteller om en fest Nero arrangerte på Stagnum i 64 e.Kr. Han hadde fått laget en spesialbygget partybåt som ble tauet rundt av mindre båter. Alle var i gull og elfenben. Roerne var mannlige prostituerte som var gruppert etter alder og erotiske spesialiteter.

Fugler og dyr fra fjerne land var hentet inn for å skape en eksotisk stemning. På land var det opprettet bordeller som var bemannet (eller «bekvinnet») med finere fruer. På andre steder av stranden var det nakne horer som forsøkte å påkalle seg oppmerksomhet ved forskjellige uanstendige opptrinn. Så langt Tacitus.

SAN SEBASTIAN

Den folkekjære helgenen San Sebastian er knyttet til dette stedet. Han kom fra Narbonne i Gallia, var først vanlig soldat, men ble så med i keiser Diokletians pretorianergarde (hans nærmeste vaktstyrke) rundt 300 e.Kr. Da det ble oppdaget at han var en kristen, måtte han bøte med livet. Det var ikke så enkelt gjort. Han ble bundet til en stolpe ved foten av Palatinhøyden,og en flokk mauritanske bueskyttere skjøt ham full av piler. Alle trodde han var død, men da de kom for å hente liket, var han fortsatt i live. En kvinne ved navn Irene tok ham hjem til seg og pleiet ham til han var frisk. Han skal ha klaget til keiser Diokletian over behandlingen han hadde fått. Resultatet var at han ble dømt til døden på nytt. Denne gangen ble han slått i hjel med klubber av en gjeng soldater. Liket ble slengt i en kloakk. Der hadde det hengt seg opp i noe og ble funnet på dette stedet av en from og fornem dame ved navn Lucina. Hun hadde drømt at Sebastian ba henne om å finne ham. Hun fikk ham begravet i en av katakombene, den som nå bærer hans navn. Sebastian kjennes lett igjen på bilder ved at han framstilles bundet til en søyle og er gjennomboret av piler. På stedet der han ble funnet (trolig i omtalte Euripus) ble det bygget et lite kapell, senere en kirke som bar Sebastians navn. Den kom til å hete San Sebastiano in Via Papale. Tilnavnet kom av at pavenes prosesjonsvei fra lateranet til Peterskirken i middelalderen gikk her hvor nå Corso Vittorio Emanuele II går.

SANKT ANDREAS OVERTAR

Det ble bygget enda en kirke og et kloster for Teatinerordenen ved denne kirken. Da den driftige Sixtus V i 1590 utvidet prosesjonsveien, Via Papale, ble både kirke og kloster revet for å skaffe plass til en ny og mer monumental bygning, som fortsatt skulle være sentrum for teatinerne. Den skulle vies til Sankt Andreas, men beholde et alter for San Sebastian. Arkitektene Paolo Olivieri, Giacomo della Porta og senere Carlo Maderno tegnet kirken. Kuppelen ble den nest største i Roma. Den grasiøse lanternen som kuppelen hviler på er trolig tegnet av Borromini. Fasaden var Carlo Rainaldi ansvarlig for. I fire nisjer står det statuer av kirkens fire titulærhelgener, San Gaetano (stifter av Teatinerordenen i 1524), Sankt Andreas, San Sebastian og Sant'Andrea Avellinus. Helt på toppen, ved siden av Alexander VIIs (1655–77) våpenskjold, ser vi to kvinneskikkelser som begge symboliserer dyden.

FAMA – DEN STYGGE GUDINNEN

Skulpturen på venstre side av kirken Sant'Andrea della Valle forestiller gudinnen Fama fra romersk mytologi, gudinne for berømmelse på godt og vondt, rykter og sladder. Denne peker på pavens (Alexander VIIs) symboler, seks høyder og en stjerne. Paven likte ikke dette, spesielt ikke vingene; den ene ser jo brukket ut. Dessuten var Fama en heller tvilsom skikkelse, som ikke representerte en livsførsel kirken kunne identifisere seg med. Det ble en skandale. Han forlangte en ny design. Det skulle også være en tilsvarende figur på motsatt side. Men kunstneren, Ercole Ferrata, var en følsom og sta mann. Han nektet å bøye seg og lage en ny. Dessuten, hvis paven ikke likte denne og ville ha en til på den andre siden, så kunne han lage den selv. Derfor ble det bare en engel, assymmetrisk plassert på fasaden. Det gir den en viss egenart.

UTSMYKNINGEN

Utsmykningen i kirken er flott. Kuppelen, koret og apsis er et rent kunstmuseum. Giovanni Lanfranco har malt paradisets herlighet i kuppelen. Domenichino har malt de fire evangelistene over støttepilarene. I kor og apsis er det flere bilder av Domenichino hvor han skildrer scener fra Andreas' liv. Bak alteret finner vi Mattia Pretis bilder som skildrer Andreas' martyrium. Takmaleriene i hovedskipet er av nyere dato og ikke regnet som kirkens beste. San Sebastians kapell er nummer tre på venstre side. Strozzi-kapellet, nummer to på høyre side, har bronsekopier av Michelangelos Pietà i Peterskirken og Lea og Rakel fra det uferdige gravmonumentet til Julius II i San Pietro in Vincoli.

TO PAVER BEGRAVET

To blad pave Pius, II og III, har sine gravkapell her. Enea Silvia Piccolomini var fra Siena. Han startet sin geistlige løpebane først da han var 40 år gammel. Før det var han diplomat og fartet rundt ved flere europeiske hoff. Han er også kjent for sine glødende kjærlighetsdikt til en ung dame, Cynthia. Da han først la om livsstilen gjorde han en rask karriere innen kirken. I løpet av tolv år ble han valgt til pave, som Pius II (1458–64). Han var opptatt av faren for tyrkernes muslimske aggresjon vestover. Han ivret for å sette i gang korstog mot tyrkerne, men til tross for mange forsøk, lyktes han ikke med å få dette til. Apostelen Andreas' hode ble fraktet rundt i Roma for å oppildne folk til å ta opp kampen mot de vantro muslimene. Han hadde en visjon om et forent kristent Europa. Han skrev et brev til sultan Mehmet II hvor han oppfordret ham til å vende om til kristendommen og bli Øst-Europas kristne keiser. Det er uvisst om brevet noen gang kom fram, men han hadde tydeligvis visjoner og ambisjoner. Syk og deprimert døde han i 1464. Først ble han gravlagt i Peterskirken, men i 1614 flyttet man hans gravmæle til Sant'Andrea della Valle.

Den neste Pius besteg pavestolen 39 år senere. Fransesco Todeschini Piccolomini var nevø av Pius II. Man trodde han skulle rydde opp etter det fatale moralske forfall som hadde funnet sted under den beryktede pave Alexander VI (1492–1503). Han hadde vist lovende takter som kardinal, men helsa var nok for dårlig. Han måtte faktisk sitte under kroningen. Derfra gikk han nærmest direkte til sengs og døde bare en måned senere. Først ble også han gravlagt i Peterskirken, men som sin navnebror ble han flyttet til Sant'Andrea della Valle i 1614.

Fascistbygningen

EN BALLERINA-FONTENE

På plassen foran kirken finner vi en elegant fontene som ble laget av Carlo Maderno i 1614, men den er tydelig inspirert av Giacomo della Portas geometriske fontener. Fontenen sto opprinnelig på Piazza Scossacavalli. Den lå i hjertet av Borgo-distriktet, like ved Peterskirken. Dette var et tett befolket område, og fontenen gjorde nytte for seg som en viktig vannkilde for de som bodde der. Slik var det i over 300 år, inntil deler av Borgo-området på 1930-tallet, etter forliket mellom pavestaten og det nye Italia (Mussolini), ble revet for å gjøre plass for den monumentale gaten, Via Conciliazione (forsoningens gate), som nå gir oss en storslått inngang til Petersplassen og Peterskirken. Fontenen ble tatt ned og plassert på et lager.

I 1930-årene gjorde den samme Mussolini også endringer ved Sant'Andrea della Valle. Her ble også gamle hus revet og en ny gate anlagt. Corso del Rinascimento (Renessansegaten) kommer ned vinkelrett mot kirken. Endringene skapte litt ekstra rom på plassen. Likevel var ikke alle like glade for forandringene. En dag dukket det opp en melding over gateskiltet: «Er dette gjenfødelsens gate gjør selv aborter oss glade». Rinascimento betyr både renessanse og gjenfødelse. (I renessansen ble ideer fra antikken gjenfødt.) Signaturen var muligens Trilussas, den kjente romerske satirikeren.

På 1950-tallet begynte man å tenke på en ny plassering for fontenen, og i 1958–59 endte den opp på denne plassen. Plasseringen er gjennomtenkt, tatt i betraktning av at Carlo Maderno også hadde vært mye involvert i byggingen av kirken. Sett mot den dekorative barokkfasaden gir fontenen en flott helhet. Selv om det jo faktisk er en meget trafikkert gate, Corso Vittorio Emanuele, gir fontenen et behagelig pusterom. Den er en av de såkalte *ballerinafontenene,* som hopper og spretter litt rundt om i byen etter behov.

FASCISTPALASS

På nordsiden av plassen ligger det et palass i typisk fascistisk stil. Selv om det altså er fra 1930-tallet brukes det gamle romerske symboler fra antikken. På toppen finner vi ulvinnen med de diende tvillingene i et relieff. Da dette ble avduket bemerket man at ulvinnen var meget slank, men brystene var usedvanlig svulmende. Den jevne romer tolket dette på sin måte: Roma, symbolisert ved den magre ulvinnen ble utsultet av de grådige makthaverne. Mussolini fikk høre om dette. Da sendte han straks en billedhugger for å foreta en forminskende brystoperasjon. På fasaden finner vi også en innskrift på latin som kunngjør: «Krigslykken utvider Italias grenser…..». Man hadde nettopp gjort erobringer i Etiopia. Fascistenes mål var jo å gjenreise storheten fra den romerske antikken.

RENESSANSEPALASS

På høyre side av kirken ligger della Valles familiepalass. Det ble bygget av kardinal Andrea della Valle rundt 1520. Navnet hans står over hovedinngangen. Det er mulig Sangallo den yngre var arkitekten. Bygget ble flott. Spesielt vakte baderommet oppsikt. Det var utsmykket med ganske så frekke fresker av en flokk unge, nakne damer som stelte seg på badet. Utsmykningen har av en eller annen grunn forsvunnet.

Under Sacco di Roma, da den tyske keiseren, Karl V, inntok og plyndret Roma i 1527, åpnet kardinalen palasset sitt for 400 flyktninger. Han tok parti for keiseren, men palasset unngikk likevel ikke helt å bli skadet.

En av palassets beboere var Pietro della Valle (1586–1652). Han var en eventyrlysten mann som reiste til de fjerneste steder og skrev reiseskildringer. Han var også selv en belest mann og samlet ofte vitenskapsmenn, forfattere, filosofer og teologer hos seg. Noen av dem var nok også enkelte ganger i inkvisisjonens søkelys. Han fant sin kone på en av sine reiser. Sira Maani Giorida var fra India og ikke bare vakker og eksotisk. Hun hadde også noen oppsiktsvekkende (på den tiden) interesser, nemlig hesteoppdrett og fekting. Da hun døde ville han ikke skilles fra henne, så han lot henne balsamere for å kunne ha henne hjemme i palasset. Men til slutt måtte han, på pavelig ordre, få henne begravet, i Santa Maria d'Aracoeli.

J&B
PIMM'S
SALSICCIA

Campo de'Fiori

og kjetterbålet

Ikke la deg lure av navnet, Campo de' Fiori. Det betyr jo blomstermarken. Denne plassen har likevel en mangslungen, dramatisk og egentlig ganske mørk historie. Til tross for dette framstår den som malerisk og meget sjarmerende, og er en favoritt for mange besøkende. Den var helt til 1400-tallet et lite bebodd område, som navnet sier en blomstermark som skrånet ned mot Tiberen. Navnet kan også stamme fra en dame ved navn Flora, som hadde forbindelser til dette stedet. Hun var generalen og Cæsars rival, Pompeius' elskerinne. En plakett på et hushjørne ned mot Piazza Farnese nevner Floras navn.

Plassen framstår som ganske rotete. Her er det ingen store og prangende palasser, ingen kirke. Det er ingenting som binder den sammen; ingen harmoni. Her er det bare vanlige hus, og alle er forskjellige. Mange er veldig smale og av forskjellig høyde og farge. Det er tydelig at her er det forskjellige eiere. Her har helt vanlige romere bodd i flere hundre år.

VENUSTEMPEL MED NOGO ATTÅT

Bygningene i den østre delen av plassen er bygget på ruinene av Pompeius' teater. Det ble bygget i 55 f.Kr. og hadde plass til 17 500 tilskuere. Det var det første permanente teateret som ble bygget i Roma. Egentlig var det bygget som et tempel til Venus i et stort kompleks. Rester av sokkelen for Venus-delen er under det rosa tårnet. Bare templer kunne bygges i stein. Teatre skulle bygges i tre slik at de var enkle å ta ned etter bruk. De kunne ha en moralsk fordervende effekt ifølge de strenge romerske idealene. Komedier var oftest folkelige og vulgære. Det var egentlig ikke noe for de strenge og nøkterne romerne. Derfor bygget altså Pompeius et tempel med «noen seter ekstra for forestillinger» eller nogo attåt om man vil. Det viste seg jo etter hvert at romerne heller ikke var immune for mer lettbent underholdning. Vi finner rester av teateret under flere av restaurantene i området. De ligger oppå den buede delen av tribunene. Denne halvsirkelformen, som romerne hadde hentet fra Hellas, har blitt modell for veldig mange senere teatre, operaer, nasjonalforsamlinger og auditorier. Man finner halvsirkelen igjen i Via di Grotta Pinta, hvor hele husrekken er buet, bygget oppå tribunesirkelen. I flere restauranter kan man komme ned i kjellere hvor man får direkte kontakt med de gamle ruinene. Restaurantene Costanza og Da Pancrazio og Hotel Teatro Pompeo er gode eksempler.

Julius Caesar ble drept 15 mars år 44 f. Kr i søylehallen (*portico*) til dette teateret, et stort område som strakte seg helt bort til Largo Argentina. Denne fungerte midlertidig som Senatets møtesal, Curia. Den vanlige senatsbygningen var under ombygging. Caesar hadde selv satt den i gang. Ved foten av en stor statue av Pompeius ble Caesar stukket med kniv 23 ganger. En sammensvergelse av senatorer syntes han hadde tatt for mye makt; han hadde nylig utnevnt seg selv til diktator på livstid.

FOLKETEATERET

I likhet med mange plasser I Roma er denne plassen en teaterscene. Her er Det Folkelige Teater i ordets rette forstand. Piazza Navona er mest for turistene. Campo de' Fiori har først og fremst vært for romerne, men etter hvert har jo turistene dukket opp her også. Det er flere sceneskift i løpet av døgnet. På formiddagene er det markedsplass. Da utfolder det seg et meget livlig torgliv på plassen. Før var det nok enda mer eksotisk enn nå. Da hadde nemlig også slaktere og fiskehandlere sine boder her. Da kunne man få kjøpt sin trippa eller kumage, en av romernes spesialiteter, men som forekommer oss nordboere litt for eksotisk. Ostedisker og fiskehandlernes boder med lettfordervelige produkter fra havet bidro til torgets liflige odører. Moderne tiders hygieniske krav har gjort at mye av dette nå er borte. Nå er det mest frukt og grønt, tørrvarer, krydderier og nøtter, isenkram, hatter og klær som bys fram, men med samme engasjement og høye lydnivå som før. Utvalget av pastaprodukter er stort. Nasjonalrettene skal forekomme i mange hundre variasjoner. Italia skal som det eneste land i verden ha et eget «pastaprofessorat». Det er også fortsatt spennende dufter å kjenne, som på en riktig sydlandsk markedsplass. Blomsterhandlerne holder til i nærheten av fontenen i den vestre enden av plassen. Utvalget og fargeprakten er imponerende. Fontenen er en kopi av Suppeterrinen som nå står på Piazza Chiesa Nuova. Den er naturligvis viktig for blomsterhandlerne like ved. Tidligere sto den på stedet der statuen av Giordano Bruno ble reist i 1887.

Ved 14-tiden starter oppryddingen. Alle boder blir demontert og alle varer kjørt bort. Plassen spyles og rengjøres om kapp med duene som også gjerne vil ha sitt av restene. Turistene inntar plassen til lunsj på de mange restaurantene og barene som omgir hele plassen. Her er det nok å velge blant. Om kvelden samler mange ungdommer seg her. Gatemusikanter og underholdere av forskjellig slag inntar plassen. Dette er en plass med uteliv til langt på natt. Her finnes også en kino. De forskjellige tidspunktene har alle sin egen sjarm. Det kan anbefales å besøke den flere ganger, slik at man får med seg flere av sceneskiftene.

RETTERSTEDET

Den mørke siden av plassen er at den var scene for henrettelser i flere hundre år. Galgen sto der hvor statuen av Giordano Bruno nå står. Henrettelser var offentlige handlinger. Vi kan gjerne si folkeforlystelse med forhåpentligvis avskrekkende virkning. Her ble justisen gjort synlig. Det høres brutalt ut, men det må være lov å spørre om det er blitt mindre blod og vold i det vi underholder oss med i dag?

Det var ikke bare henrettelser som fant sted på Campo de' Fiori. Her ble også småforbrytere tuktet. En liten gate som fører ned til Piazza Farnese heter Via della Corda. Den har også en interessant historie. Corda betyr rep eller tau. Man brukte tau for å heise bakbundne småkriminelle høyt opp på husveggen her i denne gaten. Tauet var festet til en krok høyt oppe. Dette var naturligvis smertefullt nok, men ikke dødelig. Denne fryktede straffen ble kalt «tratti della corda». Den hadde trolig en viss avskrekkende effekt. Metoden ble forbudt i 1816 av Pius VII.

EN MAGIENS MARTYR

En av de mange som måtte bøte med livet på denne plassen var Giordano Bruno. Han ble født utenfor Napoli i 1548, studerte teologi og ble viet til prest i 1572. Han tilhørte dominikanerne. Hele livet hadde han følt seg litt utilpass. Han sa selv at han «hadde knappet den første knappen feil og siden kunne ingen av de andre heller knappes riktig». Til tross for at han

hadde Kopernikus som læremester, var han nok ikke noen stor vitenskapsmann; han var ikke tilhenger av en vitenskapelig tilnærming til et problem.

Som Kopernikus påsto han at jorden gikk rundt solen, og ikke som kirken lærte, at jorden var universets sentrum. Han var snarere filosof og utviklet luftige ideer om et uendelig univers gjennomstrømmet av en verdenssjel som han identifiserte med Gud. Han skal ha benektet at Jesus var Gud og hengitt seg til magi og okkultisme. Dette var tanker kirken så på som kjetteri. Likevel var han en ettertraktet foredragsholder rundt om i Europa. I 1592 ble han lokket til Venezia hvor han ble angitt av en av sine tilhørere. Deretter ble han innkalt til inkvisisjonen i Roma, noe som førte til at han satt syv år i fengselet Tor di Nona. Det er viktig å merke seg at det ikke var hans forsvar for det kopernikanske verdensbildet som fikk ham dit, men heller hans teologiske tanker.

Rettssaken mot ham handlet ikke om tro mot vitenskap, men heller et oppgjør med okkultismen. Han ble dømt til døden og brent som kjetter på bålet på Campo de' Fiori 17 februar 1600, og ble med det en magiens eller okkultismens martyr. Han ble ledet til bålet under salmesang og bønn, mens munkebrødre forsøkte å trøste ham og oppfordret ham til å vende om fra sine kjetterske tanker.

Etter pavestyrets fall i 1870 ble det i 1887 besluttet å sette opp et monument for Bruno på stedet der han ble brent. Kirken protesterte, men til ingen nytte. Ettore Ferrari har laget statuen, en dyster og mørk skikkelse i munkekutte. Ansiktet er vendt mot Peterskirken, som i protest. Han har sine bøker under armen.

På sokkelen er det åtte medaljonger til ære for andre som også ble forfulgt og noen drept for sin overbevisning:

John Wycliffe, 1330–84. En forløper for reformasjonen i England.
Johan Hus, 1369–1415. Fra Bøhmen. Ville reformere kirken.
Michel Servet, 1511–53. Lege og teolog. Forkastet treenighetslæren.
Aonio Paleario, 1503–70. Beskyldt for å

være Luther-sympatisør.
Lucillo Vanini, 1585–1619. Italiensk filosof. Dømt som kjetter som fornektet sjelens udødelighet.
Erasmus av Rotterdam, 1466–1536. Han var sterkt kritisk til kirken, men brøt ikke med den. Ville forandre den innenfra.
Tomasso Campanella, 1568–1639. Italiensk filosof. Regnet som kjetter.
Paolo Sarpi, 1552–1623. Munk som stilte seg kritisk til Trent-konsilet. Beskyldt for i hemmelighet å være lutheraner.

Under disse medaljongene er det flere relieffer som framstiller scener fra Brunos liv. Et av dem viser ham som foreleser for studenter. Et annet at han står foran sine meget usympatiske dommere. Hans død på bålet er også framstilt. Under dette er det en innskrift: «Til Bruno, fra det århundre han spådde om, på det stedet hvor kjetterbålet flammet».

Monumentet blir sett på som en hyllest til den frie tanken. Opprop og demonstrasjoner finner ofte sted her. Statuen blir derfor gjerne en samlingsplass for opposisjonelle. Heldigvis har tidene endret seg, og myndighetene har blitt mindre brutale. Den siste henrettelsen skal ha funnet sted her i 1805. Den legendariske bøddelen Mastro Titta tok livet av og parterte en viss Bernardino Rinaldi, som hadde drept sin gravide kone.

LA VACCA

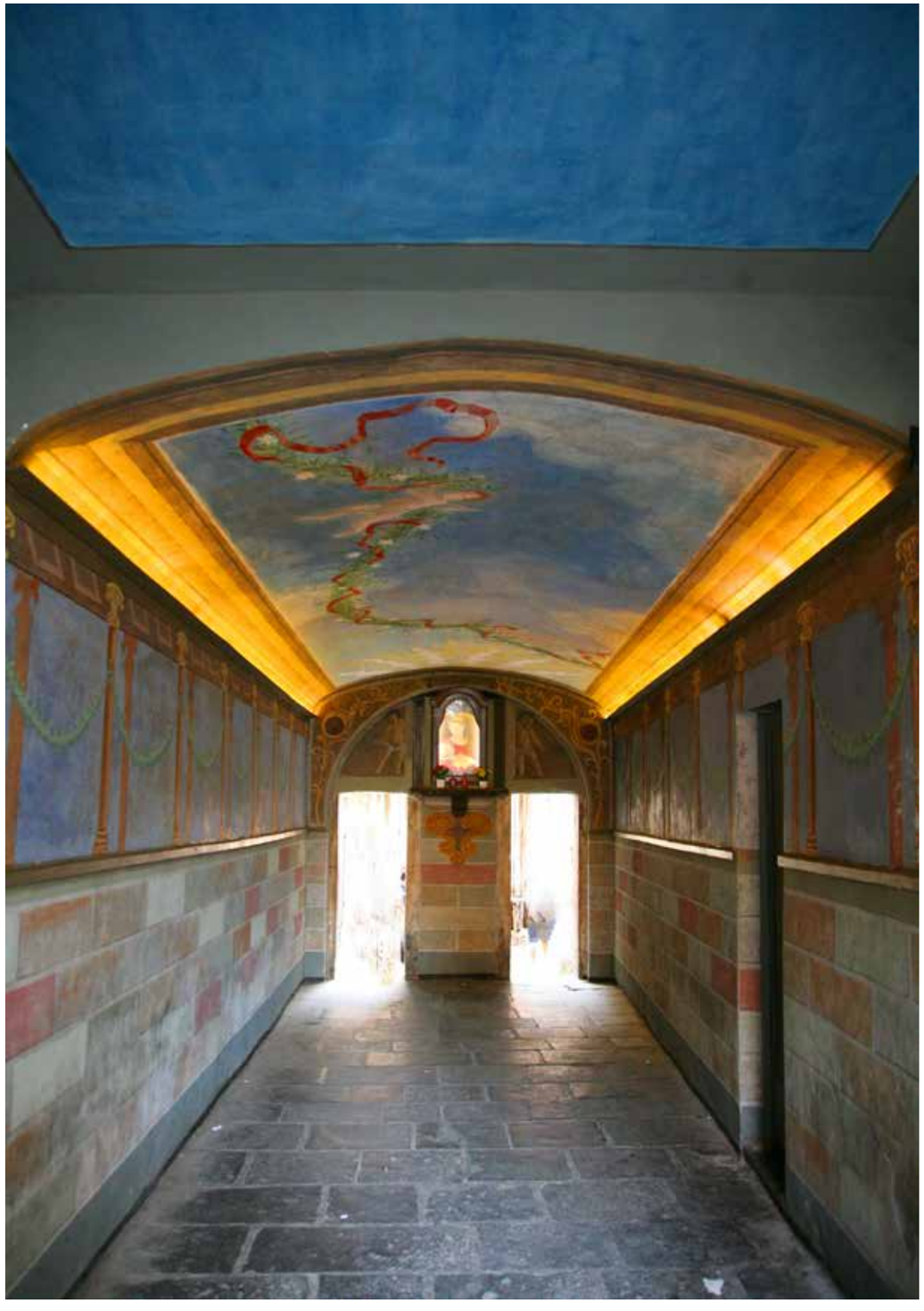
Det har alltid vært mange restauranter og gjestgiverier på plassen. Donna Vanozza Catanei, som var Alexander VIs elskerinne og mor til fire av hans barn, hadde en restaurant her. Den het La Vacca eller kua og lå like ved fontenen i Vicolo del Gallo. På grunn av sine geistlige forbindelser hadde hun noen spesielle privilegier. Hun slapp for eksempel å betale skatt på vinen hun serverte i restaurantene sine. Et minne om henne finnes på Vicolo del Gallo nummer 13 i form av en liten plakett med hennes våpenskjold, en klatrende løve (pluss flere andre elementer).

Piazza del Biscione

og Alfa Romeo

SLANGEPLASSEN

Dette er en liten og meget idyllisk piazza rett ved Campo de' Fiori. Disse piazzaene henger nærmest sammen. Navnet røper interessante og meget uventede sammenhenger. Det leder oss både til bilmerket Alfa Romeo og fotballklubben Inter Milan.

Alfa Romeo-logoen består av flere elementer. Det ene er et rødt kors som er et av byen Milanos emblemer. Det andre er slangen, *biscione*, som sluker (eller eventuelt føder) et barn. Dette siste er hovedelementet i familien Viscontis våpenskjold og har en mulig tilknytning til dette plassnavnet. Visconti-familien var en av de store adelsslektene i middelalderens Milano. Symbolet var flittig brukt i skulpturer og fontener som prydet haver og villaer som var eiet av Visconti-familien. Senere ble disse eiendommene overtatt av andre slekter. Slekten Sforza overtok hegemoniet etter Visconti i renessansen. De beholdt slangen, *biscione*, som del av sitt våpenskjold. Det var en av Alfa Romeos første ingeniører, Romano Cattaneo, som i 1910 valgte dette symbolet i logoen. Han hadde sett det på porten til Castello Sforzesco, en av de opprinnelige Visconti-eiendommene.

Som en kuriositet kan også nevnes at fotballklubben Inter Milan blir kalt *Il Biscione*. På en tur til Piazza Biscione kan man altså få assosiasjoner til både raske biler og fotball. Men en ekte rød Alfa Romeo møter man nok sjelden. Skjønt, helt umulig er det ikke. Plassen er nesten helt bilfri, men det hender noen drister seg til å parkere på plassen.

DA PANCRAZIO

Her finner vi flere gode restauranter. Da Pancrazio er, som flere andre bygninger i nærheten, bygget over ruinene av Pompeius' teater; den runde, buede delen. Det spesielle med Da Pancrazio er at man kan gå ned i kjelleren hvor man kommer veldig tett på de gamle ruinene av teateret. Her er mursteinsvegger i typisk opus reticulatum. Her er antikke søyler og søylebaser. Om man ikke vil sitte ute på den idylliske plassen og spise, kan man innta måltidet i kjelleren i disse spektakulære historiske omgivelsene. Da Pancrazio ble etablert i 1922 av bestefar til Paolo, som driver stedet nå. Dette er et autentisk romersk kjøkken. Maten er utmerket og servicen er vanligvis veldig god. Restauranten ligger i Palazzo Orsini Pio Righetti.

Det er fra ca. 1450 og bygget oppå tempelet for Venus Victrix (den seirende Venus), som var en del av Pompeius' teater. Orsini-familien har holdt til her. Vi legger merke til de flotte vindusgesimsene.

Det er roligere her enn på Campo de' Fiori, hvor det for mange kanskje blir litt for mye liv og bråk. Men det er ikke lenger unna enn at man får med seg noe av det som foregår på naboplassen. Den «grønne veggen» på Hotel Campo de' Fiori er med og skaper maleriske kulisser.

På den lave, litt slitne bygningen med umiskjennelig romersk patina foran palasset, er det et gammelt Mariabilde. Innskriften under lyder *In manibus tuis sortes meae*, ditt liv i mine hender. På den andre siden av plassen ligger det to hyggelige barer. Og så er det en spennende isbar (Gelato Mamma Mia) på hjørnet mot Campo de' Fiori.

PASSETTOEN

Fra plassens østside kan man gå inn i et lite smug, eller nærmst en tunnel, Passetto del Biscione. Det ser litt skummelt ut fra utsiden, og tidligere var dette absolutt ikke noe trivelig sted. Smuget ble nærmest brukt som offentlig toalett. Men når man nå kommer inn i smuget blir man overrasket over de flotte, lyse freskomaleriene på veggene og i taket. Disse har nylig blitt restaurert. På 1700-tallet var det et Mariabilde som skal ha åpnet øynene og sett seg omkring. Det er borte, men det er fortsatt et lite alter med bilde av Maria inne i passettoen. Smuget leder ut i Via di Grotta Pinta, en buet gate som er formet etter den buede tribunen i Pompeius' teater. Her er husene bygget direkte oppå de gamle tribunene; dermed var formen gitt. Rett ved utgangen ligger det en kirke fra middelalderen, Santa Maria di Grottapinta. Den første kirken her ble trolig bygget på 1100-tallet. Den var en del av Orsinifamiliens palass. Det er lenge siden den har fungert som kirke. Her har det vært hjem for foreldreløse gutter. Nå er det et kunstakademi i bygningen. Passettoen er en liten og bortgjemt perle. Av naturlige grunner er den åpen bare på dagtid.

Piazza Farnese

OG TERNINGEN

Selv om de er naboer er Piazza Farnese den rake motsetning til Campo de' Fiori. Piazza Farnese er en planlagt plass, mens Campo de' Fiori «bare har hendt». Det store palasset dominerer fullstendig. Plassen er firkantet, streng og verdig, og ikke folkelig og livlig som naboen. Arealmessig er palassets fasade omtrent lik plassens. Det vil si at om man la fasaden ned ville den dekke hele plassen. Under palasset har man funnet en åtte meter lang mosaikk som gjengir veddeløpsvogner fra den «røde» stallen som trolig lå her. Hesteveddeløpene foregikk på Circus Maximus. Det var fire lag: de røde, hvite, grønne og blå. De røde hadde trolig sine staller på dette stedet. Denne plassen ble senere også brukt til forskjellige dyreleker, som tyrefektning, til opptog og som hestemarked. Den het i middelalderen Piazza del Duca, Hertugplassen. Kardinal Alessandro Farnese kjøpte området i 1514 for å bygge seg en standsmessig bolig til seg og sitt hoff. Han hadde over 300 i sin tjeneste. Dette var i et meget fornemt område. Paradegaten, Via Giulia, der finfolket gikk for å bli sett, var nettopp anlagt. Dette var også stedet der man ønsket å bo. Om man hadde råd da. Trolig var den også viktig som en gate pilegrimene som kom sydfra brukte på sin vei mot Peterskirken.

SKJØRTEKARDINALENS PALASS

Kardinalens historie og vei til maktens topp er interessant nok. Han ble født i 1468 og endte opp som Pave Paul III (1534–1549). Alessandro kom til Roma i 1489, 21 år gammel, sammen

med sin søster, den blendende vakre, 15-årige Giulia. Hun ble presentert for fiffen i byen. Den 60 år gamle kardinal og spanske visekansler Rodrigo Borgia kastet sine øyne på henne. Han var en notorisk skjørtejeger. Alessandro skjønte at hans lykke var gjort. Da kardinal Borgia ble valgt til pave, som Alexander VI i 1492 tok det ikke lang tid før Alessandro fikk sin røde kardinalhatt. Det skjedde året etter, i 1493. At søsteren, Giulia, senere ble gift med en Orsini, betød ikke så mye for pave Alexander VI. Han fikk sin vilje uansett. Giulias skjønnhet var velkjent i samtiden. Rafael skal ha portrettert henne i profil i sitt storslagne bilde transkonfigurasjonen (forvandlingen). Det finnes i Pinakoteket i Vatikanet. Alessandro var også glad i damer. Det er Ikke helt uten grunn at han ble kalt «skjørtekardinalen». Han tok også for seg av byens unge damer og satte en hel skokk med barn til verden, selv om han erkjente bare tre av dem som sine.

I 1514 hadde han samlet seg nok penger til å kunne bygge sitt palass. Det skulle bli både stort og kostbart, men Alessandro rakk ikke å se det ferdig, ei heller å ta det i bruk. Antonio da Sangallo fikk byggeoppdraget. Da han døde i 1546, overtok Michelangelo. Han bygget på den øverste etasjen og den to meter lange gesimsen som stikker ut på toppen, som en «skyggelue». Da Michelangelo døde i 1564, overtok Giacomo della Porta. Palasset ble ikke helt ferdig før rundt år 1600, altså 85 år etter byggestart. I motsetning til mange andre byggverk på den tiden var bare en liten del av byggematerialene hentet fra antikke ruiner.

TERNINGEN

Bygningen er tradisjonell. Sokkeletasjen var for tjenerskapet. Hovedetasjen, *piano nobile*, var for herskapet med store representasjonsrom. I toppetasjen var det leiligheter. Langs hele fasaden er det en sammenhengende steinbenk; den var for tiggere som satt og ventet på å få sine almisser. Utsmykningen innendørs var det ikke noe å si på. Annibale Carraci har malt prektige fresker med mytologiske motiver. Man kan se deler av bildene gjennom det store vinduet over inngangen. Om kvelden og når lysene er på i bygningen er dette flott å se. Palazzo Farnese er med rette kalt Europas vakreste renessansepalass. På folkemunne ble det kalt «Terningen», il Dado. Man kan forstå det også.

NEPOTISME

Pave Paul var en krokete gammel mann da han ble valgt i en alder av 66 år. Han huskes for flere andre ting enn sitt palass. Han initierte kirkemøtet i Trient, som jo startet motreformasjonen. Han godkjente Jesuitterordenen, innførte inkvisisjonen og utnevnte sine to nevøer på 14 og 16 år til kardinaler. Paul III fikk jo egentlig ikke så mye glede av huset sitt. Hans bror, Ranuccio Farnese, bodde der og førte det videre i familien. Det var i slekten inntil den døde ut 1731. Det har siden hatt forskjellige eiere. Siden 1936 leier den Italienske stat det ut til Frankrike som ambassade for en meget billig penge. Da slipper man jo selv vedlikeholdet. Det er grunnen til den strenge bevoktningen på plassen. Det er ikke lenger lov å sitte på benkene som strekker seg langs hele fasaden. Det militære nærværet reduserer opplevelsen av en ellers så flott plass og palass betydelig.

Dronning Christina av Sverige bodde i Palazzo Farnese en stund rett etter at hun kom til Roma i 1655. Det går mange historier om henne. Hun var myndig og mandig, men ikke uten romantikk. Andre akt i Puccinis opera «Tosca» forgår i palasset. Tosca forsøker å formilde den grusomme politisjefen, Scarpia, med sin vakre arie. Den tredje akten foregår i Engelsborg. Tosca kaster seg til slutt ut fra taket da hun skjønner at hennes elskede Cavaradossi er død.

BADEKARENE

De to badekarfontenene på plassen stammer fra Caracallas termer. De ble funnet på Paul IIs tid, i 1466. Først var de brukt som dekorasjon foran pavens palass på Piazza San Marco, senere Venezia-plassen. Paul II var fra Venezia. Paul III flyttet så et av karene til Piazza Farnese, midt foran inngangen til palasset sitt. Den

gangen var det uten vann. Et bilde/stikk fra 1545 viser tilskuere i bassenget mens det pågår tyrefekterkamper på plassen. Basseng nummer to ble flyttet hit i 1580. Først i 1626 ble de fontener. Girolamo Rainaldi gjorde jobben. Det finnes også bilder som viser at plassen var lagt under vann og brukt til vannleker, akkurat som på Piazza Navona. På toppen av fontenene finner vi Farnese-liljene.

SANTA BRIGIDA, BIRGITTINERNE

Santa Brigida er kirken på Piazza Farnese. Den er knyttet til Birgitta fra Vadstena i Sverige. Hun ble født i 1303, var gift med sin Ulf og fikk åtte barn. Mannen døde i 1344, og Birgitta ville så vie seg til klosterlivet. Kristus åpenbarte seg for henne en rekke ganger, og hun følte seg kallet til å danne en ny klosterorden. I 1350 kom hun til Roma. Hun var en eksepsjonell kvinne som etter hvert fikk stor innflytelse. I likhet med Katarina av Siena arbeidet hun for at paven måtte komme tilbake fra sin landflyktighet i Avignon. Uredd som hun var, mente hun også at pavens jordiske makt burde begrenses til et meget lite område. Birgittinerordenen ble grunnlagt i 1370 med kloster og kirke i huset ved det nåværende Piazza Farnese. Hun døde i 1373 og ble helgenkåret i 1391. Det ble opprettet et sykehus for svenske pilegrimer i huset. Etter reformasjonen har virksomheten i huset vært drevet i forskjellige sammenhenger. Det var først gjennom en annen svensk dame, Maria Elisabeth Hesselblad, at virksomheten på begynnelsen av 1900-tallet igjen kom inn under Birgittinerne. Fra 1931 har de fått tilbake Birgittahuset og kirken på Piazza Farnese. Ordenen har blomstret på nytt og har nå et tyvetalls ordenshus i Europa, Asia og Afrika. Maria Elisabeth Hasselblad ble saligkåret i 2000 og helgenkåret i 2016.

Søstrene driver nå klosterhotell, Casa di Santa Brigida, på Piazza Farnese. De tar ikke bare imot pilegrimer, men også mer vanlige turister. Beliggenheten og servicen er utmerket. Med søstrenes nonnedrakter og behagelige framtreden gir dette en litt annerledes og eksotisk hotellopplevelse.

Piazza Farnese
Palazzo Farnese
Tevere
Via Giulia
Via del Pellegrino
Via di Monserrato
Via dei Banchi Vecchi
Via del Gonfalone
Via del Mascherone
Via dei Baullari
Via Capo di Ferro
Via del Sudario
Via del Gallo
Via del Monte della Farina
Via di Sant'Anna
Via della Farnesina
Via della Lungara
Via Arenula
Via degli Specchi
Via del Pettinari
Via del Conservatorio
Via Benedetto Cairoli
Via Da Chiavari
Via dei Cappellari
Via di Sant'Eligio
Via Monterone
Via del Barbieri
Piazza Campo dei Fiori
Piazza Cancelleria
Piazza Pollarola
Piazza Vidoni
Piazza San Pantaleo
Piazza Benedetto Cairoli
Piazza Capo di Ferro
Piazza Campo del Fiori
Piazza Farnese
Piazza Pia
Piazza Benedetto Cairoli
Piazza Pollarola
Piazza Vidoni
Piazza Campo del Fiori
Piazza Capo di Ferro

Largo dei Librari Santa Barbara

og klippfisken

SANTA BARBARA DEI LIBRARI

Bokhandlernes torg er en liten, men hyggelig, trapesformet plass med kirken Santa Barbara i bunnen. Den er nærmest som et lite vedheng til Via dei Giubbonari (koftemakergaten). Kirken ligger inneklemt mellom to høyere bygninger og ser egentlig ganske så bortkommen ut. Om man finner døren åpen, bør man absolutt ta turen inn. Den er virkelig en liten juvel. Det er interiøret som gjør denne kirken så vakker og sjarmerende. Det vakre takmaleriet i hovedskipet illustrerer Barbaras opphøyelse. Helt spesielle er marmorveggene i alle regnbuens farger. Noen steder har marmoren sirkler av forskjellige størrelser og farger. Det gir en unik og sjeldent dekorativ effekt. I de mange store kirkene ser man all prakten på avstand. Her kommer den tett på. Det blir nært og intimt.

Kirken ligger på historisk grunn og er bygget på ruinene av deler av Pompeius' teater. Det er sannsynlig at en bue og andre strukturer derfra er brukt i kirkekonstruksjonen. Et forhold som taler for dette, er at den ikke passer inn i middelalderens gatenett. Den har alltid ligget i enden av sin egen lille blindgate, den nåværende Largo dei Librari. De første sikre opptegnelser om kirken er fra 1000-tallet, som Santa Barbaras kirke. Barbara var en av de mange jomfruene som ble martyrer, slik innskriften over inngangen sier. Selv om den virker liten og ubetydelig, ble den på 1500-tallet såkalt titulærkirke. Det vil si at den hadde opptil flere kardinaler knyttet til seg. Rundt år 1600 ble kirken gitt til bokhandlerlauget. Dette besto av alle som hadde med bøker å gjøre, både forlagene, trykkerne, bokbinderne og bokselgerne. Dette laugets beskytter var Thomas Aquinas, og han fikk også sin plass i kirken i form av et kapell. I 1680 ble den bygget om i typisk barokkstil. En ny renovasjon ble foretatt i 1858 før Bokhandlerlauget ble oppløst. Kirken forfalt og ble i en lang periode brukt som lager. Først i 1980 ble den pusset opp og innviet til kirke igjen. En sekulær forening, Communità di Santa Barbara, har tatt ansvaret for den. Den brukes både til kirkelige handlinger og konserter.

BRANNMENNENES HELGEN

På fasaden finner vi en statue av Santa Barbara i en nisje. Hun var en meget populær helgen i middelalderen og en av de såkalte «14 hellige hjelperne». Legendene om henne er mange og frodige. Hennes spesielle evner rettet seg mot feber, plutselig død og lynnedslag. Historien forteller at faren hennes, som het Dioscorus, låste henne inne i et tårn for å beskytte henne mot omverdenen. I sin ensomhet ble hun en kristen. Faren oppdaget dette etter at hun, til ære for treenigheten, hadde laget tre vinduer i tårnet. Rasende forsøkte han å drepe henne. Hun unnslapp på mirakuløst vis gjennom en åpning som plutselig oppsto i tårnmuren. Hun flyktet, men en gjeter røpte hvor hun var. Han ble til stein og sauene hans til store gresshopper. Selv om hun ble torturert grodde sårene hennes umiddelbart. Til slutt hogg faren hodet av henne. Men da gikk det ille også med ham. Han ble drept av lynet.

Barbara holder en palmegren som tegn på sitt martyrium. Ved siden av seg har hun også tårnet som er hennes attributt. Rett under plattformen hun står på, ser vi to små kanoner, rygg mot rygg, som spyr ut flammer og lysstråler, som et lyn. Ild-temaet finner vi også igjen i fakler ytterst på toppen av fasaden. Barbara er da også beskytter for brannmenn. En gate like ved bærer deres navn, Via dei Pompieri. Hun tar seg også av de som driver med kuler og krutt, og kanskje ikke helt enkelt å forstå, matematikere.

Her serveres norsk klippfisk som fast-food

NORSK KLIPPFISK PÅ SITT BESTE – DAR FILETTARO

Her finner vi et interessant spisested som ser veldig ordinært ut. Det er svært lite prangende. Innredningen er meget spartansk. Her er ingen hvite eller rødrutete duker. På veggene er det «kitschy» bilder fra Roma. Lyset er kaldt og hardt. Vi finner plakater med humoristiske og bisarre tekster, som for eksempel «Når jeg dør, ber jeg om å bli gjenfødt i Roma». Stedet er berømt for sin *filetto di baccal*à. Norsk klippfisk blir først lagt i vann for å fjerne saltet, slik at kjøttet blir mykt igjen. Så blir den dekket av brødsmuler og deretter frityrstekt. Fisken serveres enkelt med bønner og løk og zucchini. Dar Filettaro er et ikon i Roma. Dette må være romernes svar på engelskmennenes fish & chips.

Piazza dei Cenci

og fadermordet

Piazza dei Cenci er som plass betraktet av liten interesse, bortsett fra for de som bor i nabolaget og trenger parkeringsplass for bilen sin. Den ligger et par hundre meter syd for Largo di Torre Argentina, inn fra Via Arenula. Navnet Cenci skjuler imidlertid en tragisk historie som utspant seg i disse omgivelsene helt på slutten av 1500-tallet.

EN FAMILIETRAGEDIE

Cenci-familien var en av de gamle romerske adelsfamilier. Den har muligens røtter helt tilbake til 100-tallet e. Kr. På 900-tallet hadde slekten til og med en pave, Johannes X (914–928). På slutten av 1500-tallet var Francesco Cenci familiens overhode. Han var født i 1549. Faren var prest og følgelig var han resultatet av en ulovlig forbindelse. Han ble regnet som en skruppelløs og meget temperamentsfull fyr. Han giftet seg allerede 14 år gammel med Ersilia Santacroce og fikk tolv barn med henne. Fem av dem døde tidlig. Han kom stadig opp i bråk og gikk ut og inn av fengsel. Etter stakkars Ersilias død giftet han seg på nytt med Lucrezia Petroni. Det hele endte i tragedie. Guttene fulgte i sin fars kriminelle fotspor. Forholdet mellom far og sønner var mildt sagt elendig. To av guttene døde under voldelige omstendigheter. Den yngste datteren, Antonia, døde også tidlig.

Datteren Beatrice ble født i 1577 og vokste opp i Cenci-palasset. Da hun var 18 år ble hun og stemoren sendt på landet hvor de tilbrakte over to år uten å se snurten av Francesco. Han kom likevel sporenstreks da det oppsto rykter om at Beatrice skulle være gravid med slottsforvalteren Olimpio Calvetti. De to damene ble sperret inne, nærmest i fengsel. De sendte brev til paven, Clemens VIII (1592–1605) og ba om hjelp til at de begge kunne gå kloster. Dette førte bare til enda hardere «soningsforhold» fra Francescos side.

EN SAMMENSVERGELSE

Beatrice og stemoren begynte å legge planer om å ta livet av tyrannen. De allierte seg med eldstebror, Giacomo, som ikke var sen å be om hjelp. De forsøkte først med et giftkomplott, men det ble avslørt. Deretter ble Fransesco dopet ned med opium i vin og myrdet på brutalt vis i sin seng av Olimpio Calvetti og en av hans venner. Det var den 9. september 1598.

Man prøvde å skjule mordet som en ulykke, men blodige klær ble funnet og plottet avslørt. Etterforskning ble satt i gang. For sikkerhets skyld fikk Giacomo sin yngre bror på 15 år, Paolo, myrdet. Han visste trolig for mye. Den ene av bødlene, Olimpio, ble også tatt av dage. Den andre klarte å unnslippe, men dukket opp i Roma da rettssaken kom opp. Han tilsto alt; også at Giacomo, Lucrezia og Beatrice var delaktige i planleggingen. De ble utsatt for tortur. Rettssaken pågikk i nesten ett år og tiltrakk seg stor oppmerksomhet. Forsvaret hevdet at Beatrice var uskyldig og at hun hadde handlet i nødverge for å komme bort fra sin fars seksuelle overgrep. Det nyttet ikke. Paven, Clemens VIII, besluttet at alle tre skulle henrettes. Den yngste broren, Bernardo, ble dømt til å være til stede ved eksekusjonen og deretter til livsvarig fengsel. Han ble imidlertid benådet etter en tid og var den som førte slekten videre. Cenci-familien lever videre og slo seg etter hvert sammen med Bolognetti-familien. Det hører med til historien at pavens nevø, kardinal Pietro Aldobrandini, overtok flere av Cenci-familiens eiendommer nærmest gratis, noen sier bare for en sang.

JUSTISMORD

Den 11. september 1599 ble de alle tre henrettet ved Engelsborgbroen. Giacomo ble tatt av dage ved hjelp av glødende stenger og en stor jernspiker i hodet. Damene ble halshugget. Giacomo og Lucrezia ble begravet i familiens kirke ved Palazzo Cenci. Beatrice ble gravlagt i koret i San Pietro in Montorio på Gianicolohøyden. Mange mente dette var et justismord. Hun ble fulgt til graven av en stor skare med gråtende mennesker. Familiens kirke, San Tommaso ai Cenci, skriver seg tilbake til 1100-tallet.

Hvis man tar en tur til Piazza Mattei, ikke langt unna, en sen nattetime, kan man ifølge folketroen oppleve å se en mann som rir i voldsom fart på en hest rundt skilpaddefontenen. Det skal være Francesco Cenci som spøker i det området hvor familien hans planla å drepe ham. I samme folkelige tradisjon skal mange ha sett en ung dame i renessanseklær vandre stille omkring i Palazzo Cenci. Det skal være den vakre Beatrice.

Hvilken historie kan ikke skjule seg i en romersk lokalitet? Familien har virkelig satt spor etter seg i Roma. Her har vi Piazza Cenci, Lungotevere dei Cenci, Palazzo Cenci, Palazetto Cenci og kirken San Tommaso ai Cenci. Unge Beatrice har til og med fått sin egen gatestump.

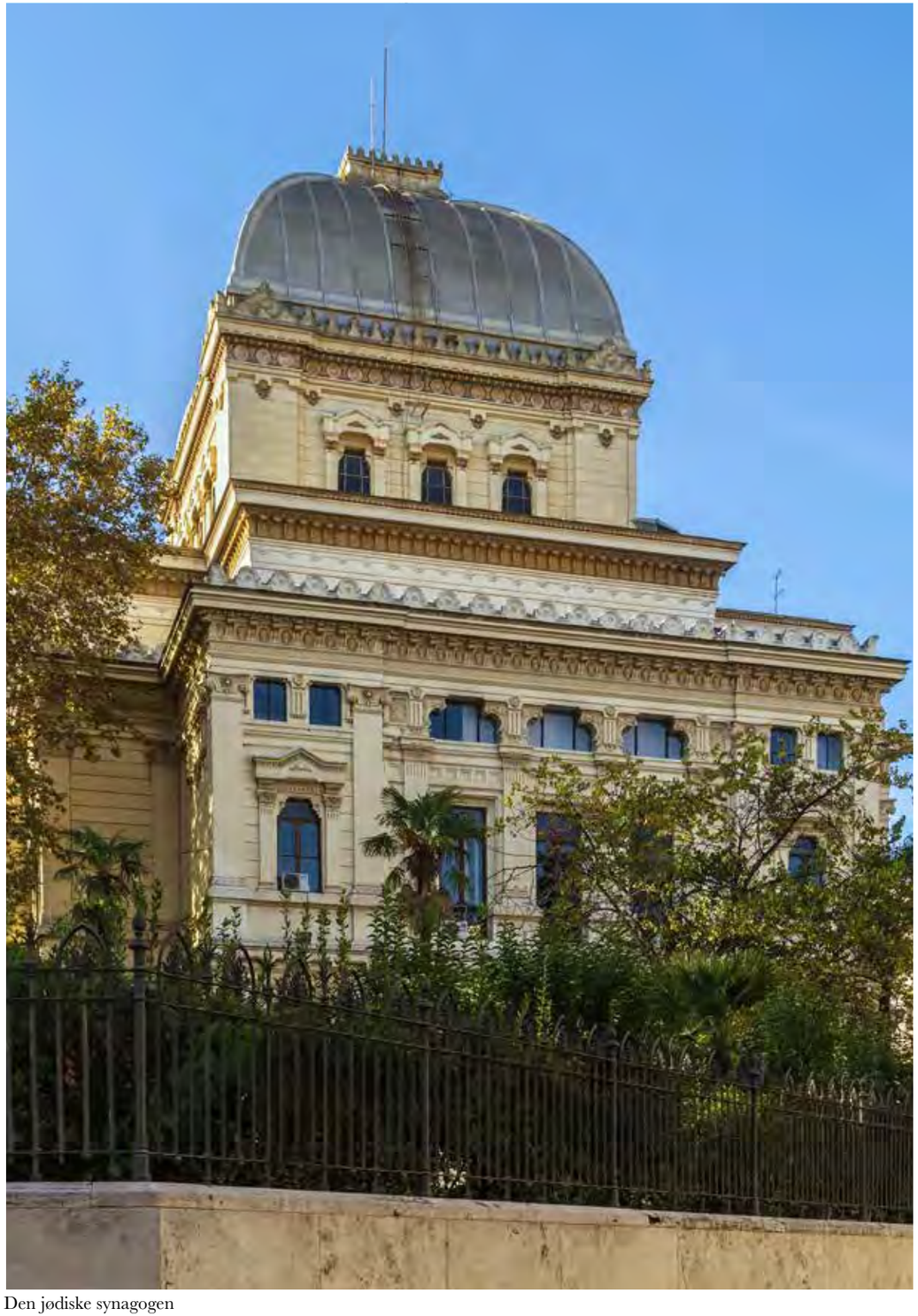

Her proklameres at Beatrice Cenci var utsatt for et justismord

Den jødiske synagogen

Piazza delle Cinque Scole

og en ekte Gucci

GHETTOEN

Navnet ghetto ble første gang brukt i 1516 om et boligkvarter i Venezia hvor jødene ble samlet.

Jødene hadde vært uten eget land helt siden diasporaen i år 70 e.Kr. De hadde likevel klart å holde på sin religion, sine skikker og tradisjoner. De var en minoritet og har måttet holde sammen for å klare dette. Det har vært noe av bakgrunnen for mistenkeliggjøring, sjalusi og usikkerhet fra omgivelsene. Jødene var i tillegg kjent som dyktige kremmere og som dyktige leger. De kunne ta renter ved lån, noe de kristne ikke kunne. Dermed lå jo forutsetningene til rette for at de kunne gjøre merkantil suksess. Jødene ble tillagt kollektiv skyld for at de tok livet av Jesus. Derfor ble de uglesett av mange kristne. Det innebar en risiko for at de kunne bli trakassert og forfulgt. I et forsøk på å håndtere problemet måtte alle jøder fra 1556 bo i et lite område på sydsiden av Via Portico d'Ottavia. Det var jo en måte å beskytte dem på, men naturligvis også en måte å kontrollere dem og begrense deres aktiviteter på. Kirken slo hardt ned på annerledes troende. Det gjaldt både protestanter og jøder.

Ghettoen var bare ti mål stor og lå nedover mot Tiberen. Det var et usunt område med dårlig vannforsyning, men samtidig med stor fare for oversvømmelser. Den var omgitt av høye murer; man kunne bare gå utenfor om dagen. Om søndagene måtte man overvære gudstjenester i kirkene omkring. Vakter passet

på at ingen snek seg unna. På det meste bodde det 9000 mennesker her. I 1870 ble ghettoen revet og området sanert. Bygningene ned mot Tiberen ble revet og nye store blokker ble reist på sydsiden av Via Portico d'Octavia. Navnet Cinque Scole kommer av at det tidligere lå fem synagoger i området her.

VÅRE ÅNDELIGE STOREBRØDRE

En ny synagoge ble bygget i 1904. Den inneholder også et jødisk museum. Stilen er vel ikke akkurat jødisk, men kanskje nær nok. Pave Johannes Paul II besøkte synagogen i 1986. Dette representerte en slags anerkjennelse fra den katolske kirkens side. Han kalte jødene for «våre åndelige storebrødre». Synagogen har den eneste kuppelen i Roma uten kors.

I 1943 brøt det igjen ut jødeforfølgelser, og mange ble deportert til tyske konsentrasjonsleirer. Man ser flere steder minneplater, såkalte «snublesteiner» i messing i gaten foran husene hvor jøder ble deportert fra. Det bor fortsatt mange jøder her. Området er også i dag godt bevoktet, med mange vaktposter og sperringer. Her er det mange gode restauranter som er inspirert av det jødiske kjøkkenet (kosher). En av spesialitetene er sprøstekte artisjokker på jødisk vis, *Carciofi alla giudia.*

EN EKTE GUCCI

På denne piazzaen finner vi en ekte Gucci-fontene. Det var Pietro Gucci som bygget den i 1591 etter design av Giacomo della Porta. Den bærer da også tydelig hans kjennetegn og er enkel, men vakker. Plassen het tidligere Piazza Giudia. Fontenen var i mange år den eneste vannkilden for det lukkede ghettoområdet. Fontenen kalles Fontana del pianto, tåre-fontenen. Den ble demontert i 1924 og toppen av den, med kvinnehoder (mytologiske gorgoner) langs kanten, dukket opp i en fontene på Gianicolohøyden. Men i 1930 ble den gjenforent med resten av della Portas fontene der den står nå, ikke langt fra sitt opprinnelige sted, hvor omrisset av fontenen er markert midt på plassen.

«LEVE ROMA»

Her er det tre bygninger som er bundet sammen. På et skriftbånd av marmor fra 1468 på fasaden står det: HAVE ROMA, «Hill deg Roma», eller mer moderne, «Leve Roma». Eieren Lorenzo var stolt av huset og sin bakgrunn. Han tilhørte en meget gammel romersk slekt, Manilius-slekten. Stamfaren, Marcus Manlius, skal ha vært med på å avverge gallernes angrep på Kapitol år 390 f.Kr. da han ble vekket av de kapitolinske gjessene. Historien er dessverre ikke bare edel. Noen år senere skal han ha blitt styrtet ut fra den Tarpeiske klippe på grunn av forræderi etter et forsøk på å tilrane seg makten.

En annen av slekten som var konsul flere ganger på 340-tallet, utviste de gamle romerske dyder og disiplin på en ekstrem måte. Man var i krig med naboene, latinerne, og overvant dem. Han skal ha henrettet sin egen sønn fordi han uten farens samtykke hadde kjempet mot fienden. Det hjalp ikke at han vant.

Likevel, Lorenzo var meget stolt av å være romer. Huset er da også pyntet med eldgamle romerske monumenter. Han brukte til og med gammel romersk tidsregning, slik det sømmer seg for en god romer. Det står at huset ble bygget i år 2221; regnet fra 753 f.Kr. blir det 1468.

MARIA GRÅTER

Tårenes Mariakirke, Santa Maria del Pianto, ligger på denne plassen. Kirken har en nesten skjult inngang. Den er forsømt og forfallen. Historien er: Etter et mord like i nærheten i 1546 begynte et mariabilde i kirken å gråte store tårer. Dette førte naturlig nok til mye oppstuss og interesse for dette madonnabildet. Det ble i en periode flyttet til en annen kirke, men senere tilbakeført til der det hørte hjemme.

Det er naturligvis andre forklaringer på tårene. Kanskje gråt hun over de gjenstridige jødene som ikke ville omvende seg. Eller kanskje hun gråt over de lidelser jødene måtte gjennomgå bak ghettoens murer. Hvem vet?

Manilius-bygningen

Piazza Mattei

og skilpaddene

SKILPADDEFONTENEN – FONTANA TARTARUGHE

Denne plassen ligger litt bortgjemt. Den letteste adkomsten er fra Largo Argentina, sydover Via Paganica. Det som gjør denne plassen så idyllisk, er naturligvis fontenen. Den regnes som selve perlen blant Romas mange fontener, med sin enestående, harmoniske komposisjon, dynamikk og spill i farger. Fontenen består av fire små, lave basseng i rød og hvit Porta Santa-marmor og et øvre basseng i grå afrikansk marmor. De lave kummene er formet som skjell. På dem hviler det fire delfiner. Oppå hver delfin sitter en naken ung gutt. De lener seg mot fontenens stamme og holder delfinene i halen mens de støtter den ene foten på delfinenes hode. Med den andre hånden løfter de hver sin skilpadde opp til det øvre bassenget, som for å hjelpe dem over kanten. De har et uutgrunnelig smil om munnen, som om de bærer på en hemmelighet. Guttene er meget grasiøse og sensuelle. Både skilpaddene og guttene er i bronse. Det skaper en dynamikk og spill i farger som også er med på å gjøre denne komposisjonen enestående. Opprinnelig skulle det hele ha vært i sten, men det ble besluttet å gjøre figurene i bronse, noe som jo var en dyrere løsning. For å betale for dette ble det lagt en ekstra avgift på kjøtt.

Opprinnelig var det ikke skilpadder med i bildet. Det ble laget åtte delfiner, og det er mulig de fire siste av disse var tiltenkt en plass på toppen. Det ville nok ha virket mindre harmonisk, og disse ble ikke satt opp. Fontenen ble stående slik i 80 år før skilpaddene kom på plass. Hvem som hadde ideen vet man ikke sikkert, men Berninis navn nevnes i denne sammenhengen. De bringer litt humor inn i bildet, og det er jo kanskje først og fremst disse som har gjort fontenen så populær, og ikke minst gitt den sitt navn. Skilpaddene har i seg selv vært meget ettertraktet og er blitt stjålet flere ganger. Nå er det kopier vi ser. Originalene finnes i Kapitolmuseet. Men selv kopiene er ettertraktede samlerobjekter. Under den andre verdenskrig ble fontenen demontert og oppbevart på et sikkert sted. Man ville ikke ta noen sjanser med et slikt klenodium. De fire delfinene som ble til overs har hatt en turbulent tilværelse. De var i en periode assosiert med fontenen «Suppeterrinen», men er nå rett og slett forsvunnet.

Fontenen ble laget i 1584. Arbeidet ble gjort av Taddeo Landini, sannsynligvis etter en opprinnelig skisse av Giacomo della Porta. Den ble bekostet av familien Mattei som også har gitt sitt navn til plassen. De hadde flere palasser i dette området. Da man i 1580 laget en plan for hvordan en nyrestaurert akvedukt skulle utnyttes, fikk Giacomo Mattei overtalt myndighetene til å føre vannledningen hit mot at han skulle bekoste brolegging av plassen og en fontene. Det ble en vinn–vinn-situasjon. Mattei fikk nærmest innlagt vann, og Roma fikk en av sine mest betagende og populære fontener for all ettertid.

Plassen er omgitt av bygninger som ikke gjør så mye av seg. Som så mange andre steder, skjemmes plassen ofte av parkerte biler som forstyrrer idyllen. Det finnes likevel en sjarmerende bar, Bar Taruga, og et lite, men interessant osteria, Pane e Vino Daniele. Familien Costaguti har også sitt palass på plassen. De fikk ikke navnet sitt på hele plassen, men har det skrevet over porten, slik det vel var mer vanlig å gjøre det. På hjørnet av den spennende gaten Via Reginella, som fører ned til selve ghettoen, ligger det en eksotisk spesialbutikk for chilielskere, Peperita. Her selges sterke saker, 17 forskjellige chilivarianter, fra egen gård i Toscana.

EN SJARMERENDE LEGENDE

Det fortelles at en av Mattei-slektens unge menn ble forelsket i en pike fra en annen fornem adelsfamilie. Den unge damen gjengjeldte følelsene, men hennes far var ikke like fornøyd. Han sa nei. Beileren hadde et noe tvilsomt rykte som kortspiller, for glad i det søte liv, lat og udugelig. I håp om å kunne blidgjøre den strenge faren arrangerte den unge Mattei et middagsselskap i huset på plassen. Det må ha vært et hyggelig selskap, for det varte til langt ut på morgenkvisten. Da trakk den håpefulle unge mannen sin svigerfar bort til vinduet og viste ham den vakre fontenen som hadde dukket opp der i løpet av natten. «Se hva en døgenikt kan få i stand på en eneste natt.» Dermed var lykken gjort. Svigerfar ga etter, og de to unge elskende fikk hverandre. Det faren ikke visste, var at alt grunnarbeidet allerede var gjort. Historien forteller så at vinduet, hvor de første gang hadde sett fontenen, ble murt igjen. Ingen skulle senere få anledning til å nyte det samme synet. I en annen versjon av historien var den unge damen slett ikke så glad over ekteskapet. Hun forlangte at vinduet hvor man først hadde

Palazzo Mattei di Giove

sett det som ble hennes ulykke, skulle mures igjen. Uansett hvilken versjon man tror på; slik ble det.

ADELSSLEKTENES LUKSUS

Familien Mattei var en av de gamle adelsslektene. Historien deres kan føres tilbake til 1200-tallet. Slekten har etter hvert bli delt i to grener; en som holdt til i Trastevere (se Piazza Piscinula) og en som holdt til i dette området. Her bygget de et helt kompleks av flere palasser som strakte seg helt opp til Via delle Botteghe Oscure. En av deres viktige inntektskilder ble at de kontrollerte adkomsten til ghettoen. Den ble opprettet i 1555. Pave Paul IV ga Matteiene lov til å ta betaling når man gikk ut og inn. Etter hvert som livet ble hardere for jødene i ghettoen, gikk det bedre for familien Mattei. Palazzo Mattei ligger på selve plassen. Palazzo Mattei di Giove ligger like ved, med innganger fra Via dei Funari og Via M. Caetani. Dette siste palasset huser nå et universitet for amerikanske studier. Som regel kan man komme inn i den praktfulle *cortilen*, gårdsplassen. Her får man et godt inntrykk av den prakt adelsfamiliene omga seg med i renessansen. Adelsslektene bygget sine hus på ruinene fra antikkens Roma. De så på seg selv som arvtakere etter de gamle romere. For å understreke sin herkomst og sin makt, omga de seg med kunstutrykk og minner fra antikken. De samlet uhorvelige mengder gamle statuer og relieffer. Palazzo Mattei di Giove, bygget av Carlo Maderno, er et meget godt eksempel i så måte.

NÅLEPUTEN

Opp gjennom middelalderen var det hele tiden en kamp mellom verdslig og kirkelig makt, mellom paver og keisere (tysk-romerske, franske, spanske mfl.). Adelsslektene sto ofte midt imellom. Orsini og Colonna-familiene var to av de mektigste. Barberini, Medici, Frangipani, Aldobrandini og Massimo er andre som alle hadde sine palasser rundt om i byen. Mattei, Cenci og Farnese var regnet som oppkomlinger, men omga seg ikke med mindre prakt av den grunn. Det kom ofte en pave eller flere fra mange av dem. Slektene lå ofte i stridigheter med hverandre. Det handlet om både innflytelse og makt, og ikke minst territorier. De bygget derfor festningstårn oppå sine boliger. Vi ser fortsatt en del av disse middelaldertårnene. Roma må ha sett ut som en nålepute, ifølge den norske arkitekten Thomas Thiis-Evensen. Noe av det første pavene gjorde etter tilbakekomsten fra Avignon, var å klippe ned de fleste av disse verdslige maktsymbolene. De kirkelige kampanilene skulle få regjere luftrommet alene.

BALBUS' TEATER

Mattei-palassene er bygget på ruinene av Balbus' teater. Det lå akkurat i kvartalet som begrenses av Piazza Mattei, Via Paganica, Via delle Botteghe Oscure, Via dei Funari og Via M Caetani.

Lucius Cornelius Balbus var en romersk konsul som i 19 f.Kr. fikk feire triumf etter en seier noen år tidligere over *garamantes*, et folkeslag i Afrika. Han var den siste blant vanlige dødelige som fikk feire triumf. Det ble senere en ære som bare tilkom den keiserlige familie. I denne forbindelsen bygget Balbus et teater som bærer hans navn. Det kunne romme ca. 11 000 tilskuere og var derfor mindre enn Pompeius' teater og Marcellus' teater.

Teateret ble innviet i 13 f.Kr. med overdådige leker og festligheter. Dio Cassius skrev at Balbus skrøt av at innvielsen var en så stor begivenhet at den brakte keiser Augustus tilbake til Roma fra en tur utenlands. Men den dagen det skulle innvies, var det stor flom i Tiberen, og man måtte bruke båt for å komme fram til det. Det var nok ikke helt med i beregningen.

Rett bak teateret lå det et åpent område omgitt av en søylegang. Det kalles *Crypta Balbi*. Her var det trolig forskjellige industrielle aktiviteter i antikken, for eksempel verksteder for arbeider med bronse. Midt på plassen var det trolig et tempel for guden Vulcan. I middelalderen lå det en kirke her, Santa Maria Domine Rose. Det har vært foretatt utgravninger under husene i dette kvartalet. Man kan nå se deler av det som befinner seg i grunnen her i museet som har inngang fra Via delle Botteghe Oscura.

Peperito, for chilielskere

Tempel B på Area Sacra

Largo di Torre Argentina

Area Sacra og kattene

HISTORIENS VERSTE PAVE

Largo di Torre Argentina er et meget viktig trafikk-knutepunkt på Corso Vittorio Emanuele II. Man kunne lett tenke seg at navnet har noe med landet Argentina, eller kanskje med sølv (argentum på latin) å gjøre. Begge deler er feil. Det henger sammen med pave Alexander VIs hoffsjef, Johannes Buchard, som bodde i en av gatene som kommer inn på plassen her, i Via Sudario 44. Han var fra Strasbourg, som på latin ble kalt Argentoratum. Buchards hus hadde et karakteristisk tårn som bar inskripsjonen «Argentina» og som følgelig ble kalt Torre Argentina. Huset står fortsatt, i tysk gotisk stil, men det meste av tårnet er borte. Nå er bygningen museum for teaterlitteratur, kinesiske dukker og komiske masker. Den godeste Buchard har nok vært vitne til litt av hvert i sin embetstid. Pave Alexander VI (1492–1503) er kjent som selve prototypen på en ugudelig pave som var involvert i alle slags utskeielser. Han var en korrupt skjørtejeger som forgiftet sine venner, fikk fem barn i sitt sølibat, muligens til og med med sin egen datter, Lucrezia. Historikere mener at Alexander Vis levnet kan ha vært en direkte årsak til reformasjonen som kom bare få år senere. Det sies at Buchard skrev ned

det meste av det som skjedde i Vatikanet. Det er sjokkerende lesning selv i dag. En beryktet bankett fant sted i 1501. Den har fått navnet Kastanjebanketten og er beskrevet av Buchard uten omsvøp:

"Femti kurtisaner var på plass for å underholde bankettens gjester. Etter at maten var fortært, ble kandelabre plassert rundt på gulvet og mengder av kastanjer ble kastet ut i salen. Deretter ble kurtisanenes klær auksjonert bort, hatt etter hatt, strømpe etter strømpe. Dette for at de skulle krype nakne over gulvene og plukke opp alle kastanjene. Etter å ha nytt dette synet, engasjerte medlemmer av presteskapet og bankettens gjester seg i seksuelle aktiviteter med de avkledde pikene. Tjenerne ble satt til å holde tellingen med herrenes orgasmer, for paven verdsatte virilitet og målte en manns maskulinitet ut fra hans ejakulasjonskapasitet."

Paven fikk en smertefull død i 1503 etter å ha spist forgiftet konfekt.

DEN LILLE PAVEN

Det tårnet vi nå ser på plassen kalles Torre del Papito. Selve tårnet skriver seg helt tilbake til 1200-tallet. En av eierne var en meget liten mann. Han fikk tilnavnet papetto eller papito etter den minste sølvmynten man hadde. Det betyr den lille paven.

AREA SACRA

Mussolini hadde på 1920-tallet planer for å utnytte dette området bedre. Han ville utvide gaten. Under forberedende arbeider oppdaget man i 1926 at her skjulte det seg fire templer fra den romerske republikkens dager. Området kalles etter dette også for area sacra, et hellig område. Det arkeologiske arbeidet ble gjort litt for raskt, og man har trolig på grunn av det gått glipp av en del viktig kunnskap. Dette er et av mange områder hvor man får et godt inntrykk av hvor mye grunnen har steget opp gjennom årene. Man rev ned og bygget oppå rester og ruiner.

Man legger merke til at alle templene er ganske små og beskjedne. Republikken var preget av måtehold og verdighet. Bygningene er ikke så prangende som man ser senere i keisertiden. De fire templene har fått betegnelsene A, B, C og D, sett nordfra. De ligger på rekke og rad, alle vendt mot øst, mest sannsynlig langs en triumfvei. Triumftogene passerte forbi mens man æret guddommene som hadde bidratt til seieren.

Tempel C er eldst, fra 3. århundre f.Kr. og var trolig viet til gudinnen Feronia, en guddom romerne hadde arvet fra nabofolket Sabinerne. Tempel A er nesteldst, fra midten av det 3. århundre f.Kr. og var trolig et Juno- eller Juturna-tempel. Juturna var en vanngudinne. Tempel D var det største og ligger delvis skjult under Via Florida på sydsiden. Det er fra 2. århundre f.Kr. og viet til Lares Permarini. Dette var guddommer spesielt for de sjøfarende.

Rundtempelet B er fra ca. 100 f.Kr. og var trolig et Fortuna-tempel, viet til «Dagens Fortuna», hun som kunne vende skjebnen til lykke på en eneste dag. Det hadde 18 korintiske søyler av tuff med baser og kapiteler av travertin. Mellom B og C ble det funnet et hode til en kjempestatue. Det måler hele 1,46 m og har trolig tilhørt en kultstatue av Fortuna som har stått i dette tempelet. Det befinner seg nå i museet Central Montemartini (et meget interessant museum som er innrettet i et nedlagt fabrikklokale). Statuen var en såkalt *acrolith*, det vi si en statue hvor de delene som var dekket av klær var laget i bronse, bare de delene som var nakne var av stein. Tempelet skal også ha rommet flere berømte greske skulpturer av den kjente Feidias, og syv nakne bronseskulpturer og en statue av matematikeren og filosofen Pythagoras fra Samos.

I området foran og mellom A og B lå trolig kontoret som hadde ansvar for alle de store akveduktene, *Statio Aquarum.* Dette passer bra med at flere av templene var assosiert med guddommer som hadde med vann å gjøre.

DRAPET PÅ CAESAR

Stedet der Caesar ble myrdet, curia i Pompeius' teater, lå ved det store podiet av tuffblokker mellom B og C. Det som skjedde på akkurat dette stedet 15. mars år 44 f.Kr. har definitivt vært av verdenshistorisk betydning. Dette førte til at Caesars adoptivsønn, Octavian, etter hvert kom til makten og innledet epoken med romerske keisere i spissen for et verdensrike.

Etter drapet på Caesar ble det bestemt at det aldri mer skulle holdes senatsmøter på dette stedet. Det ble faktisk bygget offentlige latriner der i stedet. Vi ser restene den dag i dag på vestsiden av området. Også rett bak tempel C ble det bygget offentlige toaletter. Det er godt mulig det var nettopp disse som var gjenstand for den berømte samtalen mellom Titus og hans far, keiser Vespasian. Siden økonomien var ganske skakkjørt etter Neros utskeielser, ville Vespasian innføre noen nye tiltak som kunne få økonomien på fote igjen. Han ville blant annet ta betalt for bruk av Romas offentlige toaletter. Titus kritiserte ham for dette, hvorpå den jordnære og humoristiske Vespasian skal ha svart: «Non olet», «Penger lukter ikke», det vil si, det betyr ikke noe hvor pengene kommer fra.

På nordsiden ser vi rester av en søylehall med 100 søyler, *Hecatostylum*, i det som kaltes *Porticus ad Nationes*. Dette var nærmest en slags «verdensutstilling», med presentasjoner fra andre land og kulturer. På nordsiden av plassen lå Marcus Agrippas bad.

Mot vest ligger det et moderne operahus, Teatro Argentina. Her foregikk blant annet premieren for Rossinis «Barbereren i Sevilla». Det ble så dårlig tatt imot at han måtte flykte fra forestillingen. Heldigvis snudde opinionen, og få dager senere ble operaen en stor suksess.

KALKBRENNERIENE

Dette området var et av flere sentra for kalkovner, hvor masser av antikke kunstskatter i marmor ble brent til mørtel for å skaffe bindemiddel til nybygg. Plassen på hjørnet hvor det store tårnet, Torre del Papito, ligger i dag, heter Piazza dei Calcarari og minner om dette.

Gaten på østsiden av plassen heter Via di San Nicola de Cesarini etter en kirke som lå der hvor vi nå ser rester etter tempel A. Den har også vært kalt San Nicola de Calcarario. Cesarini var navnet på en familie som hadde flere eiendommer i dette området.

Piazza del Gesù

og Bertas dør

Til tross for det løfterike navnet, Jesusplassen, er ikke dette akkurat plassen som lever mest opp til idealet om at en piazza skal være et sted der det er godt å være. Selve plassen er bare et veikryss, til overmål for en av de mest trafikkerte gatene i Roma. Via del Plebiscito og Corso Vittorio Emanuele II møtes her. Svært mye av øst–vest-trafikken passerer her, hvilket betyr forurensing og støy. Her er det ikke engang en formildende fontene til å roe det hele ned. Det er kirken som har gitt plassen dens navn. Kirken Il Gesù er den første jesuitterkirken i Roma, bygget ganske kort tid etter stifteren Ignatius Loyolas død i 1556.

VINDEN OG FANDEN

Her er ikke bare støy. Det blåser også ofte mye, kanskje på grunn av arkitekturen på plassen. Det er imidlertid også en annen mulig og mer folkelig forklaring på dette meteorologiske fenomenet. Historien forteller at Vinden og Fanden var på spasertur rundt om i byen. Da de kom til Il Gesu sa Fanden at han måtte en tur innom kirken og ba Vinden om å vente utenfor. Fanden har ikke kommet ut igjen, så der ble Vinden stående og vente. Historien har om ikke annet politiske overtoner. Jesuittene hadde fått et negativt rykte som i overkant nidkjære og militante og ikke bare i det godes tjeneste.

OFFENTLIG PARK – VILLA PUBLICA

På republikkens tid var det her et parkområde som ble kalt Villa Publica, altså et offentlig parkanlegg. Dette skriver seg helt tilbake til 400-tallet f.Kr. Midt i parken var det et offentlig bygg. Det var her censorene arbeidet. De var ansvarlige for folketellinger, innkalling av soldater og ikke minst overvåkning av den offentlige moral. Dette var et vakkert område, som ble brukt til mottagelse av utenlandske gjester som kom på besøk.

Ikke alle mottagelser var like vennlige. Diktatoren Sulla skal under borgerkrigene i 82 f.Kr. ha samlet fire legioner soldater fra en rivaliserende gruppe (samnitter) her under påskudd av å skulle benåde dem og innrullere dem i sin egen hær. De ble regelrett slaktet ned alle sammen; 8000 i tallet. Skrikene deres kunne høres av senatorene som var samlet til møte i Bellona-tempelet, like ved der Marcellus' teater ligger i dag.

I keisertiden ble det bygget andre bygninger her. Her var en søylegang, *Porticus Minucia*, hvor det blant annet var utdeling av gratis korn til de som trengte det. På Augustus' tid skal over 200 000 mennesker ha fått gratis korn, ifølge hans egne opptegnelser. Disse ble ikke sett ned på som spesielt fattige. Det var tvert imot forbundet med status å stå på listene for matutdeling. Det hele var godt organisert. Man møtte fram på hver sine ukedager og på bestemte steder. Minucius var for øvrig en romersk general som overvant en keltisk stamme som hadde slått seg ned i Scordisci, i dagens Serbia. Han bygget denne søylegangen i 103 f.Kr.

Like ved var det flere gravmonumenter. Både Julius Caesar og hans datter Julia var gravlagt i et mausoleum som lå like ved denne plassen, opp mot Piazza di Pigna. Det er i dag ikke noen synlige rester igjen hverken etter Villa Publica eller Caesars gravmæle.

JESUITTENES HOVEDKIRKE

Ignatius Loyola hadde selv ønsket å få bygget en kirke for den nye og etter hvert meget mektige ordenen. Han hadde tidligere fått en liten kirke til disposisjon, Santa Maria della Strada (Veiens Maria). Den lå på dette stedet, men den ble raskt for liten. Likevel var det først etter hans død at det kom fart i sakene. Kardinal Alessandro Farnese (barnebarnet til Pave Paul III som også het Alessandro Farnese) sørget for finansieringen. Det var for øvrig Paul III som hadde godkjent Jesuitterordenen i 1540. En ny og mye større kirke ble bygget av Vignola (Giacomo Barozzi) og Giacomo della Porta og innviet i 1584. Michelangelo skal ha laget et utkast til kirken før han døde. Og hans ideer skal stort sett ha blitt fulgt. Et bilde fra 1400-tallet av Maria med Jesusbarnet ble hentet fra den gamle kirken og har fått plass i et eget kapell innerst til venstre i Il Gesù. Opprinnelig var det et freskomaleri, men det har blitt overført til lerret. Det meste av utsmykningen for øvrig, slik vi ser den i dag, har blitt utført mye senere.

Over hovedinngangen finner vi et monogram med initialene IHS. Det er jesuittens symbol, Jesu navn skrevet med store greske bokstaver. Innskriften kan også tolkes som «Jesus menneskenes frelser». Over dette har kardinalen langs hele fasaden forklart sin rolle i prosjektet, og helt på toppen ser vi Farnesefamiliens våpenskjold. Han er for øvrig gravlagt ved høyalteret i kirken. På fasaden finner vi også statuer av Ignatius Loyola og Francis Xavier.

I motreformasjonens tjeneste

Kirken er i barokkstil, kanskje den første i Roma. Den er bygget etter nye prinsipper som var gitt av kirkekonsilet i Trient (1545–63). Vi befinner oss på overgangen mellom renessansen og barokken, i en tid som preges av motreformasjonen. Jesuitterbevegelsen var den katolske kirkes viktigste kraft i denne tiden. Selve kirken skulle også gjenspeile den seierssikre ånd som rådet i motreformasjonens kirke. Den har bare ett hovedskip. Basilikaformen med flere skip var forlatt. Arkitekturen var slik at man skulle kunne se hva som foregikk ved alteret uansett hvor man satt i kirken. All oppmerksomhet skulle rettes mot det sentrale.

Praktfull med et tydelig budskap

Utsmykningen i kirken er overdådig. Jesuitterordenen var misjonerende og ville vinne sjeler over hele verden. Den la mye vekt på forkynnelse. Budskapet ble understreket gjennom utsmykningen i kirken, ved malerier og skulpturer (allegorier).

Takmaleriene i midtskipet er laget av Il Baciccia hundre år senere. De framstiller hvordan navnet Jesus seirer. Budskapet er meget klart. De som holder seg til den katolske læren vil bli løftet opp til himmelen, mens protestanter og andre kjettere vil bli styrtet i helvete. Virkemidlene er kraftige. Kunstneren bruker avansert perspektivmaleri og lar bildene flyte nedover og utenfor selve takkonstruksjonen. På den måten oppnår han meget effektfulle og livaktige illusjoner. Det finnes store speil på gulvet som gjør at man kan få med seg ganske mye av detaljene i bildene selv om det er langt opp til taket. I kuppelen ser vi Il Baciccias framstilling av scener fra Det gamle testamentet.

Det viktigste kapellet er Ignatius' eget gravkapell i venstre tverrskip. Ignatius ble helgenkåret i 1622. Det var Andrea Pozzo som laget kapellet på slutten av 1600-tallet. Dette er et av de flotteste og mest påkostede kapeller i Roma. Her er det gull og edle stener i lange baner. En sølvstatue av ordensstifteren står i en triumfbue av lapis lazulikledde søyler. Den var opprinnelig av massivt sølv. Men på begynnelsen av 1800-tallet ble den smeltet om for å kunne betale Napoleon det han krevde. Ignatius selv ligger i en gullforgylt bronsekiste. På venstre side finner vi en skulpturgruppe som framstiller «Troens triumf over avgudsdyrkelsen». På høyre side en tilsvarende «Religionen vinner over vranglære og hat».

I høyre tverrskip er Francis Xaviers storslagne kapell. Han var også spanjol og var med og stiftet Jesuitterordenen i 1534. I en kort periode tidligere hadde han likevel hatt en viss dragning mot Luthers tanker. Han ble den store misjonæren som brakte kirken til India og Japan. Han ønsket også å nå Kina, men oppnådde ikke dette. Han døde i Goa i 1552. Der ble han også gravlagt. Det vil si, i 1615 ble hans høyre hånd, den som hadde døpt så mange mennesker, sendt til Roma. Etter helgenkåringen i 1622 ble hånden så anbrakt i ved alteret i kirken.

I koret på venstre side finner vi San Roberto Bellarminos grav. Han var en av bevegelsens

Palazzo Altieri

Bertas dør

viktigste teologer. En meget ung Bernini har laget et flott monument overham. Han døde i 1621; det sies at han døde av gremmelse over ikke å ha blitt valgt til pave.

BERTAS DØR

Til venstre for kirken ligger det store Palazzo Altieri. Familien Altieri har holdt til i dette området siden 1400-tallet. En av familiens store sønner var Emilio Altieri som i 1670 ble valgt til pave som Clemens X. En annen var kardinal Giovanni Battisti Altieri, som kjøpte opp eiendommer i dette området for å utvide sitt palass. Han møtte uventet motstand fra en fattig kone ved navn Berta. Hun ville ikke selge, ei heller flytte. Hun skal ha truet med forbannelser. Saken ble bragt inn for paven, som mente at man skulle vise hensyn til den gamle damen. Kardinalen ble tvunget til å bygge sitt palass rundt Bertas hus. Historien forteller at det finnes en dør og muligens et vindu på gateplanet i Via Plebiscita nummer 100 som tilhørte Bertas hus. Lokalhistorikerne er likevel ikke helt enige om beliggenheten. I alle fall er det en god historie om hvordan de små og fattige kan vinne over de rike og mektige. Det kunne romerne like.

POLITISK HOVEDKVARTER

Til høyre for kirken ligger Palazzo Cenci-Bolognetti. Det har opprinnelig vært et familiepalass (Petronis-familien) og i vår tid hovedkvarter for det kristeligdemokratiske partiet i Italia. Dette var det ledende partiet i Italia i etterkrigstiden helt til midten av 1990-tallet. Da ble det oppløst på grunn av flere skandaler.

200 DAGERS AVLAT

På bygningen midt imot kirken finner vi et madonnabilde med helt spesielle egenskaper. En gang i 1796 begynte dette og andre bilder av Maria å blunke med øynene samtidig som det skjedde flere mirakler. En plakett forkynner at pave Pius VI den 25. november det året innvilget 200 dagers avlat til alle som fromt henvendte seg til denne madonnaen. Dette var en

200 dagers avlat loves

Kuppelen i Il Gesu

Kirken Santi Apostoli

Piazza dei Santi Apostoli

og en selsom «kirkekaffe»

ASKEPOTT

Denne plassen, som ligger nordøst for Piazza Venezia, er ikke akkurat slik man gjerne forestiller seg en typisk romersk piazza. Den mangler tilsynelatende det meste i så måte. Derfor har den blitt betegnet som Askepott blant Romas piazzaer, litt grå og uten sjarme. Man oppfatter den nærmest som en lang og bred gate; med ekstra parkeringsplasser på begge sider. Men skiltet sier at dette er en piazza. Og det er jo gjerne slik med Askepotter at de egentlig ikke er så grå likevel. «Gaten» kan tross alt skilte med et par restauranter, og helt i enden, på hjørnet av Palazzo Colonna, finner vi Romas voksmuseum, Museo delle Cere. Det er flere paver og geistlige her enn i Madame Tussaud's i London.

Plassen rommer en kirke og flere adelspalasser med mye historie. Men selv etter ganske nøye granskning er det befriende nok ikke noe interessant historie fra antikken å finne under og rundt denne plassen. Det betyr at vi for en gangs skyld kan holde oss på overflaten.

SELSOMME KIRKEFESTLEKER

Slik plassen framstår nå er det vanskelig å tenke seg at i pavestyrets tid var dette en meget livlig plass. Kirken SS Apostoli var en av de mest besøkte, og spektakulære fester med lek og ablegøyer fant sted her et par ganger i året.

Kirkens egen festdag var 1. mai. En av de selsomme lekene i den forbindelsen var il gioco della gettata, kasteleken. Man kastet levende fjærkre fra Colonna-palasset og ned i kirken. Høner, fasaner, vaktler og påfugler virvlet gjennom kirkerommet. Her samlet man seg for å sikre seg en god fangst. Det kunne gå temmelig hardt for seg. Ofte oppsto det slagsmål om godbitene.

Ikke mindre selsom må en annen av aktivitetene ha forekommet. En helstekt gris ble heist opp i kirketaket. Oppgaven var nå å klatre opp langs et tau innsmurt med fett og skjære løs deler av grisen. Med jevne mellomrom fikk deltakerne en bøtte vann i hodet. Da var det slutt, og nestemann kunne prøve seg. Det fortelles at den kirkelige øvrighet ikke hadde noe imot den slags folkelige festligheter i kirken. Pave Clemens VII (1523–34) var til stede ved

en anledning og skal ikke ha tatt anstøt av det.

En ting er sikkert: Konseptet med kirkekaffe har antatt svært varierende former opp igjennom historien. Den 29. juni ble Peter og Paulus' festdag feiret, og en del av festlighetene var lagt til denne plassen.

Colonna-familien har sitt palass her. Under pavetiden var fyrsten av Colonna en stedlig representant for kongen av Napoli ved den såkalte Chinea-festen. La Chinea var en hvit hest som kongen av Napoli hvert år på denne dagen sendte til paven som tegn på sin lojalitet og vilje til samarbeid. Sammen med hesten sendte han en sølvvase med gulldukater, slik paven og kongen var blitt enige om. En fargerik og meget fornem prosesjon med La Chinea gikk fra Piazza del Popolo til Colonna-familiens palass på Piazza SS Apostoli. Om kvelden var det fyrverkeri på plassen. Man hadde også bygget opp farverike og fantasifulle kulisser som gjorde at man følte seg hensatt til de mest eksotiske steder og mytologiske scenarier. Plassen har altså en langt fra bare grå og trist forhistorie.

COLONNA-FAMILIEN

Colonna-familien er en av de eldste og mektigste adelsfamiliene i Roma. Det første dokumenterte medlemmet var Pietro (1078–1108) som bodde i Albanerfjellene, litt syd for Roma, i en liten by som het Colonna. Det har også vært hevdet at familien kunne påberope seg å være etterkommere av det Julio-Claudiske dynastiet; det vil si Julius Caesar og de påfølgende keiserne. Navnet betyr en søyle. Deres kjente historie i Roma begynte på 1200-tallet. De begynte å bygge sitt palass ved denne plassen, ved foten av Quirinalhøyden. Det ble bygget på mange ganger og ble etter hvert en veritabel festning. I løpet av 1600- og 1700-tallet fikk det den utformingen vi ser i dag.

Familien har fostret mange framtredende personer, både kirkelige og militære. De fikk sin første kardinal i 1206. Lengst kom Oddone Colonna, som i 1417 ble utnevnt til pave som Martin V. Margeritha Colonna levde på midten av 1200-tallet. Hun viet hele sitt liv til tjeneste for Gud og de fattige og ble saligkåret av Pius IX i 1847.

Kirkens forhall som asylmottak

Palazzo Balestra hvor Stuartene bodde

STORPOLITISKE FORVIKLINGER

Colonnaene lå ofte i stridigheter med andre familier, særlig med slekten Orsini. Dette var en alvorlig feide som strakk seg over flere hundre år. Krangelen hadde også storpolitiske implikasjoner. Dette var en tid da pavene kjempet om makten med den franske kongen og keiseren av det tysk-romerske riket. Orsini-familien var pavetro, mens Colonna-familien i hovedsak ikke var det. Det hele skal ha startet som en krangel om eiendommer. Pave Bonifatius VIII (1294–1303) ble involvert i striden og tok ikke parti for Colonnaene. De erklærte i sin tur at Bonifatius ikke var rettmessig valgt. Dette førte til krig. Colonnaene var heller ikke enige innbyrdes. Noen var pavetro. De okkuperte de omstridte landområdene ved Colonna og Palestrina. En del av familien måtte flykte. I sitt eksil søkte de allianse med den franske kongen Filip IV den smukke. Han forsøkte å arrestere Bonifatius for å bringe ham til Frankrike, men lyktes ikke. Noen få uker senere døde likevel paven. Etter et kort mellomspill ble en ny og mer franskvennlig pave, Clemens V, valgt. Han flyttet pavestolen til Avignon i 1309. Colonnaene beholdt sine eiendommer i Roma og Italia.

De storpolitiske forviklingene fortsatte. Ludvig IV av Tyskland marsjerte i 1328 til Roma for å bli kronet som keiser av det tysk-romerske riket. Paven, Johannes XXII, som var i Avignon, sa nei til dette. Ludvig ba da om å bli kronet av et medlem av det romerske aristokratiet. En Colonna fikk æren, hvilket naturlig nok førte til tettere forbindelser også den veien.

Det var først med Colonna-paven Martin V og forliket i Konstanz i 1520 at pavemakten endelig på nytt var kommet tilbake til Roma. Familien var altså i høyeste grad involvert i de storpolitiske hendelsene i sentrale deler av Europa på slutten av middelalderen.

Gjennom hele denne tiden pågikk også feiden mellom de to familiene på det lokale planet. Orsiniene hadde makten i de nordlige bydelene i Roma. Colonnaene dominerte i syd. De hadde festningsverker for å befeste sine stillinger, og de kontrollerte hovedveiene inn i og ut av byen. Det var i denne urolige perioden Cola di Rienzo steg til maktens tinder i Roma. Den historien finnes i kapitlet om Kapitol.

PAVE MARTIN V

Martin V (1417–31) var en driftig pave. Han brakte lov og orden tilbake og han startet et rehabiliteringsprogram for fire av Romas hovedbasilikaer som var ganske nedslitt og forsømt. Lateranet, som hadde vært pavens bolig i 1000 år, var nå ubeboelig, så han utvidet og restaurerte familiepalasset og gjorde Palazzo Colonna til paveresidens for en lang periode. Han sørget også for å utvide familiens og pavens eiendommer andre steder i Italia.

FRED

Stridighetene med Orsinifamilien fortsatte utover på 1400-tallet. På begynnelsen av 1500-tallet ble man enige om å slutte fred, tilgi hverandre og legge krangelen bak seg. Freden ble beseglet med giftermål mellom Marcantonio II Colonna og Felice Orsini. Moren til Marcantonio, Giovana d'Aragona, var niese til keiser Karl V. Det skulle vise seg å være viktig. Da han angrep Roma i 1527, var ødeleggelsene store, men Palazzo Colonna ble spart. Ikke nok med det. Flere tusen, deriblant mange kardinaler, samlet seg i asyl i palasset. Det var i dette palasset keiseren og paven undertegnet fredsavtalen som avsluttet krigen.

Faren til Marcantonio, Ascanio, hadde en søster, Vittorio Colonna. Hun var dikter og venn av Michelangelo. De sto hverandre svært nær, og hun hadde tydelig innflytelse på arbeidet hans. Han malte henne inn i det berømte bildet dommedag i det Sixtinske kapell. Man ser henne like ved Michelangelos selvportrett.

Marcantonio Colonna ble selv en meget mektig og betydningsfull person. Han ledet pavens marineflåte i det berømte og avgjørende slaget ved Lepanto i 1571. Her ble tyrkerne slått og deres ekspansjon rundt Middelhavet stoppet. For sin innsats belønnet spanskekongen Filip II ham med tittelen visekonge av Sicilia. En av Marcantonios døtre, Costanza, var venn med maleren Caravaggio. Hun ble også hans beskytter. Caravaggio besøkte palasset ofte. Det var i Palazzo Colonna han søkte tilflukt etter den fatale duellen i 1606 som gjorde Caravaggio ettersøkt. Hun organiserte også flukten hans til Napoli.

KONSOLIDERING

Utover på 1600- og 1700-tallet konsoliderte familien sin posisjon. De beholdt sine lojale bånd til pavemakten. Samtidig knyttet de tette bånd til Spania og Frankrike ved hjelp av giftemål. Det kom etter hvert også flere strategiske allianser adelsfamiliene imellom, blant andre med Barberinierne og Sciarra. Det kom ikke flere paver, men flere kardinaler og mange personer i toneangivende posisjoner helt opp til vår egen tid. Det var for eksempel Ascanio Colonna som, i kraft av sin stilling som Italias ambassadør i Washington, fikk det tvilsomme oppdrag å formidle krigserklæringen mot USA til president Roosevelt under den andre verdenskrigen. Det hører til historien at han sa opp sin stilling den samme dagen. Han ønsket ikke å representere Italia på den måten.

Colonnaene har opp gjennom tidene samlet seg store kunstskatter. En del av palasset er nå et galleri som er åpent for publikum lørdag formiddag.

PALAZZO ODESCALCHI

Tvers overfor kirken ligger Palazzo Odescalchi. Dette er et stort og imponerende byggverk. Flere arkitekter var involvert. Carlo Maderno startet i 1623. Bernini er mester for fasaden, mens Nicola Salvi og Luigi Vanvitelli sluttførte det i 1750. Flere andre familier har bodd der, både Chigi og Colonna, før Odescalchi flyttet inn i 1694.

PALAZZO BALESTRA OG STUARTENE

I plassens nordende ligger Palazzo Balestra. Det er bygget rundt 1650. På 1700-tallet dannet det ramme for de engelske Stuartenes liv i Roma. Den engelske kong Jakob II ble landsforvist i 1688. Sønnen Jakob Edward gjorde krav på tronen, men ble avvist på grunn av sin katolske tro. Han flyttet til Roma og som katolikker ble de støttet av pavestaten. Her bodde han sammen med sønnene Charles Edward og Henrik. Det fortelles at Charles Edward helt til sin død i 1788 hadde gjemt 12 000 zecchiner i gull under sengen sin fordi han stadig håpet at han skulle bli kalt hjem for å overta Englands trone. Med broren Henriks død i 1807 var det definitivt slutt for Stuartene. Tre av dem har et minnesmerke i Peterskirken laget av billedhuggeren Canova.

BASILIKA SANTI APOSTOLI

Basilikaen slik vi ser den nå, er bygget på begynnelsen av 1700-tallet. Arkitektene var Francesco og Carlo Fontana. Gavlen er fra 1800-tallet, utformet av Valadier. Den første kirken her ble bygget på 500-tallet av pave Pelagius I (556–561), i bysantinsk stil med fem kupler. Den var først viet til apostlene Filip og Jakob den yngre, senere til alle tolv apostlene. Den ble revet omkring 1700 slik at en ny kirke kunne bygges. Den flotte søylehallen på framsiden er arvet fra den gamle kirken. Det gjelder også statuene av Kristus og apostlene som står på balustraden over forhallen. De er laget av Rainaldi i 1681. Kardinal Lorenzo Brancati bekostet dem. For å markere dette satte han bokstaver på soklene; forbokstavene i kardinalens imponerende tittel: Frater Laurentius De Laureolo Consultator Sancti Offici Theologus Sacrae Ecclesiae Episcopus Custos Vaticanae Bibliothecae, eller Broder Lorenzo fra Lauria, rådgiver for Sant'Uffizio, teolog i den hellige kirke, biskop, leder av Vatikan-biblioteket. Ikke helt lett å forstå for de uinnvidde kan man vel si. De fleste paver og kardinaler har ikke vært beskjedne.

Altertavlen er en av de aller største i Roma, hele 94 m^2. Den framstiller Filips og Jakobs martyrium; malt av Muratori i 1704. Under høyalteret finnes levningene av de to. De åtte snodde søylene i det siste kapellet på høyre side er fra den gamle kirken. Pave Clemens XIV (1769–74) er gravlagt i kirken. Canova laget gravmælet over døren som fører ut til sakristiet. Paven sitter på sin trone og velsigner. To kvinneskikkelser sitter foran ham. De symboliserer måtehold og saktmodighet. Det gikk rykter om at han var blitt forgiftet av jesuittene. Han hadde nylig opphevet godkjennelsen av ordenen. Sannsynligvis døde han av lungebetennelse.

KLOSTERHAVEN

Til venstre for kirken ligger et renessansepalass med en sjarmerende have omgitt av en søylegang. Palasset er bygget av Giuliano Sangallo i 1478 for kardinal della Rovere, senere pave Julius II (1503–1513).

Senatorbygningen

Piazza del Campidoglio

Kapitol, verdens hode

EN LITEN, MEN VIKTIG «TUE»

Kapitolplassen ligger midt på Kapitolhøyden. Den har adkomst fra Forum Romanum via Clivus Capitolinus og fra nordsiden mot Piazza Venezia, via Michelangelos fantastiske trapp, La Cordonata. Kapitol-høyden er den minste og laveste av de syv høydene som det opprinnelige Roma ble bygget på. Den er bare ca. 50 meter høy, men til gjengjeld er den uten tvil den mest betydningsfulle og berømte. Fra Kapitol og nabohøyden Palatin vokste Roma fra å være en liten bystat til å bli et verdensrike. Denne høyden har gitt oss det engelske ordet for hovedstad, capital. Kapitol representerer makt også i dag og er navnet på bygningen der statsapparatet i USA holder til. Som for å understreke de historiske linjene er denne bygningen i kjent romersk stil, med kuppel, søyler og buer, bygget nærmest som et tempel. Da USA skulle velge styreform, søkte de til Roma og den romerske republikken som grunnleggende modell. Bygningen er også etterlignet i flere andre land, som for eksempel i Havanna på Cuba. Plassen er viktig også i nyere europeisk historie. Da seks europeiske stater 25. mars i 1957 undertegnet Romatraktaten, som ble starten på dannelsen av EEC/EU, skjedde det i Senatorpalasset på Kapitol.

Hva kommer navnet Kapitol av? Tradisjonen forteller at da man skulle bygge det første Jupitertempelet på dette stedet på 500-tallet f.Kr., fant man en hodeskalle. Den skulle ha tilhørt en etruskisk kriger som het Tolus. Stedet ble derfor kalt for Caput Toli, eller Tolus' hode.

Dette ble med tiden til Capitol. Selv om forklaringen ikke skulle være korrekt, så er det trolig at navnet har noe med caput (hode) å gjøre; men kanskje bare fordi høyden lignet en hodeskalle? Dette funnet ble også tatt som et tegn på at Roma var eslet til å skulle bli «caput mundi» eller verdens hode. Slik gikk det jo også.

Kapitol har helt siden mytisk tid og helt opp til i dag hatt en svært viktig rolle i Romas historie, både som byens og hele Romerrikets religiøse og seremonielle sentrum, men også sentrum for viktige deler av statsadministrasjonen som statsarkivet og myntverket. Det har nok ikke egentlig hatt så stor politisk betydning. Avgjørelsene og diskusjonene foregikk et annet sted, i Senatet og i folkeforsamlingen på Forum Romanum, som jo var hjertet i det romerske imperiet. Herfra gikk alle veier ut og hit førte alle veier inn, slik ordtaket sier den dag i dag. Men Forum, som ligger like nedenfor høyden, så likevel på en måte opp til Kapitol i respekt.

Mange viktige begivenheter i antikkens Roma fant sted på Kapitol. Her ble Senatet åpnet. Her ofret man før man gikk i krig, og her sluttet triumftoget om man vant krigen, noe man gjorde rett så ofte. Her takket man gudene og ofret ved Jupitertempelet for himmelsk hjelp til å oppnå seier. Her foregikk den årlige seremonien hvor unge romerske gutter kunne ikle seg en mannetoga for første gang. Det var en meget viktig overgangsrite, hvor gutt ble til mann og dermed også romersk borger, med de rettigheter og plikter dette medførte.

DEN SPEDE BEGYNNELSEN

Arkeologiske utgravninger viser at det har bodd mennesker på Kapitol lenge før 753 f.Kr da Roma etter tradisjonen ble grunnlagt. Funnene tyder på at det allerede i bronsealderen, på 1400–1300-tallet f.Kr. var det man kunne kalle en landsby ved Kapitol. Det skal etter tradisjonen ha vært ved Kapitol at guden Saturn etablerte et samfunn som senere skulle bli til byen Roma. Det er videre gjort gravfunn på Forum Romanum fra ca. 1000 f.Kr., som tilsier tidlig bosetting i området

Vi sier gjerne det var på 900-tallet f.Kr. at jernalderen startet i dette området. De nye muligheter dette medførte når det gjaldt jordbruksredskaper, men også innen krigsteknologien, banet veien for en ny kultur av bystater i Middelhavsområdet. Det som senere ble Roma, var blant disse. Man har kunnet påvise at det på 700-tallet f.Kr. var en kraftig økning i bosettinger på Palatin, Kapitol og Quirinalhøydene. Det er blant annet funnet en del hustufter fra 700-tallet på sydvest siden av Palatinhøyden, som populært kalles «Romulus' bolig» og som er tatt til inntekt for at historiene om Romas grunnleggelse av Romulus kan belegges med historiske og arkeologiske bevis/indisier.

JUPITER – GUDENES KONGE

Det ble etter hvert bygget flere templer på Kapitol. Det første tempelet ble bygget av Romulus etter at han hadde vunnet seier over en naboby. Han innviet dette til Jupiter Feretius som en offergave (votivgave). Feretius var et av Jupiters mange tilnavn, som krigsgud.

Det viktigste og største var tempelet for Jupiter Optimus Maximus; Jupiter den beste og den største. Det ble påbegynt av kongen Tarquinius Superbus (534–510 f.Kr.), men ble ferdig først etter 509, rett etter at kongedømmet var falt og republikken innført. Tempelet var stort, trolig 50 x 60 meter og skrevde på en måte over Kapitolhøyden. Det skal ha vært et praktfullt skue med forgylte takstein og dører av gull. Tempelet var også berømt for sine terracottaskulpturer laget av en kunstner ved navn Vulca fra nabobyen Veii. Jupiter var statsguden framfor noen og de gamle romernes viktigste gud. Han svarte til grekernes Zevs, men det er også mye som tyder på at romerne overtok ham fra etruskerne. Han var gudenes konge, himmelens og tordenens gud, sønn av Saturn, bror av Neptun og Pluto som hersket over henholdsvis havet og underverdenen.

Tempelet rommet de såkalte Sibyllinske bøker. Dette var greske tekster på heksameter (et versemål med seks verseføtter) med profetiske budskap som varslet om katastrofer og som ga råd om hvordan man ved ofringer kunne unngå disse. Den siste kongen, Tarquinius Superbus, kjøpte bøkene av en sibylle (orakelkvinne) fra Cumae. Bøkene ble voktet meget strengt av Senatet; det var utnevnt mange embetsmenn til å passe på dem. I dag er bare få fragmenter bevart.

Tempelet lå litt sydøst for der hvor Palazzo dei Conservatori ligger nå. Det ble ødelagt flere ganger. Den femte og siste gjenoppbyggingen ble gjort av keiser Domitian (81–96 e.Kr). Dette siste tempelet var virkelig en praktbygning, som ifølge Plutark kostet hele 12 000 gulltalenter. Nå er det meste borte, bortsett fra noe av bygningens 13 meter høye fundamenter som er synlige inne i Konservatormuseet.

DEN TARPEISKE KLIPPE

Det var jo ikke noe nytt å bygge en by på en høyde. Det hadde man gjort i mange kulturer tidligere. Mest kjent er kanskje grekernes A*kropolis*, som rett og slett betyr «by på høyden». En by på høyden, eller høye bygninger, virker dominerende og mektige. De er vanskelige å innta og lar seg lett forsvare, noe som definitivt viste seg å være viktig også for romerne. Kapitol hadde de naturlige forutsetningene for å være Romas festningsverk; det siste som måtte forsvares. Det ble gjennom århundrene gjort mange forsøk på å innta Kapitol, og ved flere anledninger måtte romerne forskanse seg her. I tidligste tider lå romerne i strid med mange nabofolk, blant andre sabinerne. De hadde for øvrig røvet mange av sine kvinner nettopp fra dem. Historien forteller at en vestalinne ved navn Tarpeia på en av sine daglige turer for å hente vann fra Camenekilden ble overtalt av sabinerkongen Titus Tatius til å forråde byen sin mot en belønning. Hun åpnet byporten slik at sabinerne kunne slippe inn i byen. Livius skriver at sabinerne bar armbånd av gull og ringer med juveler, og hun hadde en avtale om at belønningen skulle være «det de bar på skjoldarmene». Hun tenkte på gullringene, men istedenfor å få verdisakene hun drømte om, fikk hun skjoldene. I en versjon av historien ble hun klemt i hjel mellom skjoldene. Sabinerne oppfylte på den måten sitt løfte. Hun skal senere ha blitt kastet ned fra en klippe på sørvestsiden av Kapitol. Denne klippen fikk navnet den Tarpeiske klippen (Rupa Tarpea) etter henne. Den

Geiteryggen

En romersk boligblokk

Minervafontenen

Himmeltrappen og La Cordonata

ble et sted hvor mange forbrytere og politiske motstandere kom til å møte sin skjebne. Vi har et kjent uttrykk: «Det er ikke langt fra Kapitol til den Tarpeiske klippe»; i betydningen det kan være kort vei fra makt til ruin og død. Historien er full av eksempler. Den Tarpeiske klippen er der fortsatt og kan minne oss på dette, selv om de lærde strides litt om nøyaktig hvor den lå.

JUNO – OM MYNTER OG HENNES GJESS

Kapitol er egentlig ikke bare én høyde. Den består opprinnelig av to høyder, adskilt av et lite dalsøkk. Den nordøstlige toppen kaltes Arx. På den ble det bygget et tempel for Jupiters gemalinne Juno. Det ble reist som takk for en seier over et av de andre nabofolkene (aurunciene) og innviet i 343 f.Kr. Hun var byens spesielle beskytterinne, men også den som passet på dens finanser. Romernes mynter ble preget her. Juno hadde tilnavnet Moneta, som egentlig betyr «den som beskytter». Det er disse sammenhengene som har gitt oss ordene monetær, mynt og det engelske money. Det er også Juno som har gitt oss navnet på måneden Juni. Juno var også ekteskapets beskytterinne, og mange romere mente at juni var en god måned å gifte seg i.

Det hadde også før 343 f.Kr. vært helligdommer for Juno på Arx. Junos rolle som beskytterinne ble manifestert på en særlig måte da gallere i 390 f.Kr. forsøkte å innta byen. Romerne ble overmannet av de store gallerne og opptrådte som feiginger. De forskanset seg til slutt på Kapitol. En natt prøvde gallerne å komme seg opp der, men de mislyktes fordi romerne ble varslet av Junos gjess. Romerne klarte å slå gallerne tilbake. Vakthundene som hadde sviktet så grovt ble korsfestet. Junos kaklende og flaksende, men hellige gjess er senere blitt et begrep i romersk historie. De hadde reddet Kapitol og hele Roma. De ble tatt hånd om på beste måte. En egen post på statsbudsjettet var satt av til å fø gjessene på Kapitol. Til minne om gjessenes årvåkenhet hadde man hvert år en prosesjon i byen, med en gås pyntet med gull og purpur i en overdådig bærestol. Bakenfor ble det båret en korsfestet hund til skrekk og advarsel.

I dag er Junos tempel borte. Kirken Santa Maria in Aracoeli ligger på dette stedet nå, altså der hvor Arx lå. Det var også andre helligdommer og andre guder som ble dyrket på Kapitol. Vi snakker om den kapitolinske triaden, Jupiter, Juno og Minerva. Minerva var Jupiters datter med Metis. Hun var gudinne for visdom og krig, og i rollen som Minerva Medica også legekunstens gud.

ROMULUS' INKLUDERENDE HOLDNING – ASYLET

Imellom de to høydene og de to templene lå det et lite dalsøkk. Romulus opprettet dette som et fristed for outsidere, fredløse og lovløse menn; mange som av forskjellige grunner ikke trivdes eller passet inn i omliggende byer. På den måten styrket han raskt sin egen gruppe med sterke individer, samtidig som han svekket sine naboer. Han så seg altså tjent med å ha en inkluderende holdning til immigranter. Dette var nok også grunnen til at det raskt ble et underskudd på kvinner i byen og at man så seg nødt til å røve noen fra naboene, sabinerne, som nevnt ovenfor. En heller tvilsom start på et verdensrike må man vel kunne si. Dette stedet kaltes asylum og er naturligvis opphavet til vårt eget asylbegrep. Midt på asylum lå det også et tempel for den etruskiske guden Veiovis. Han representerte de mørke kreftene i tilværelsen. Han var egentlig ikke med i den romerske gudeverdenen, men ble likevel populær.

Det romerske statsarkivet, Tabularium, ble bygget i 78 f.Kr på hellingen ut mot Forum Romanum. Det var her Romas byråkrater holdt til. Det nåværende Senatorpalasset er bygget ovenpå og til dels inne i Tabularium, som nå har blitt rehabilitert og gjort tilgjengelig for publikum. Gjennom en korridor binder det sammen de andre to museene på Kapitol.

GEITERYGGEN – ROMA I FORFALL

Etter hvert som Romerriket gikk i oppløsning, forfalt også bygningene på Kapitol. Naturen gjorde sitt ved jordskjelv, og barbarene plyndret og ødela. Men den største skaden gjorde nok romerne selv, både paver og adelsslektene, da de hentet materialer til sine egne byggerier. Navnet Kapitol gikk i glemmeboken. Høyden ble kalt Monte Caprino, Geiteryggen, på grunn av alle dyrene som gikk og beitet der mellom ruinene. Det finnes faktisk fortsatt en liten veistump, Via di Monte Caprino, på sydsiden av Kapitol som minner om dette. I middelalderen har tabulariet vært både saltlager, fengsel og grisefjøs.

PAVER PÅ FLUKT

Utover i middelalderen sank innbyggertallet i Roma til bare 15–20 000 på 1300-tallet. Byen var preget av slum og forfall. Paven kjempet for sin plass og innflytelse i forhold til den tyske keiseren og den franske kongen. Kapitol var likevel ikke helt glemt. Da byen i 1143 fikk en ny forfatning, tok et nytt bystyre sitt sete på Kapitol. Et senat på 56 medlemmer ble valgt og en senatsbygning ble bygget. Dette skjedde etter at håndverkerne i byen hadde gjort opprør mot det som var igjen av adel og pavemakt og resulterte i en viss form for selvstyre for en periode (den andre romerske republikk). Forholdene ble etter hvert så kaotiske at pave Clemens like godt dro sin vei. i 1309 Han flyttet pavestolen til Avignon i Frankrike, hvor den ble i 70 år. Deretter fulgte en turbulent periode med paver og motpaver både i Roma og i Avignon. Det var først med pave Martin V i 1420, etter et forlik i Konstanz, at pavestolen igjen for godt ble flyttet tilbake til Roma. Deretter fulgte nesten 400 år hvor pavene kunne regjere eneveldig i Roma. Under de etterfølgende pavene, Eugenius IV (1431–47) og Nikolaus V (1447–55), startet gjenoppbyggingen av Roma for fullt. Gjenoppdagelsen og restaureringen av de gamle akveduktene spilte her en hovedrolle. Aqua Virgo gjenoppsto som Acqua Vergine som den første av de antikke akveduktene. Den ble åpnet i 1453. Med vannet kom livet gradvis tilbake til byen. Men det var ikke bare interessen for akveduktene og vannet som ble gjenopplivet. Det var også interessen for antikkens kunst, kultur og filosofi. Etter hvert som renessansen gjorde seg gjeldende, ble Roma et nytt kraftsentrum på mange områder som kunst, finanser og religion.

Under det nye pavestyret forble Kapitol det administrative sentrum i byen, men den reelle makten lå hos paven. som flyttet fra Lateranet til Vatikanet. Kapitol beholdt dessuten mye av sin posisjon som det seremonielle sentrum. Det ble understreket ved at nyvalgte paver lot sine prosesjoner, med stor pomp og prakt, gå over Kapitol; som for å minne de verdslige myndigheter om hvem som egentlig hadde makten.

Foran senatsbygningen, som også tjente som rettslokale, sto det en skulpturgruppe av en løve som dreper en hest. Når en dom var avsagt, ble den forkynt ved å henge den opp på skulpturen til skrekk og advarsel for de som kunne lese. Hesten og løven har for lengst funnet en annen plass. De er nå i museet innenfor. På Kapitol sto også byens gapestokk.

MARKEDSPLASS OG KIRKE I EN ROMERSK BOLIGBLOKK

Helt til langt opp på 1400-tallet var Kapitol også en folkelig markedsplass. En kirke som lå like ved, bærer minne om dette, San Biagio del Mercatello. San Biagio var en martyrhelgen som levde på 300-tallet. Han var kjent for sine evner til å behandle både fysisk og psykisk sykdom. Kirken var bygget i ruinene av et gammelt romersk bolighus, insula romana. Dette ble avdekket da man på slutten av 1800-tallet ryddet plassen ved foten av Kapitol for å reise det svære Viktor Emanuel-monumentet. Klokketårnet og mosaikker fra kirkens apsis kan fortsatt sees iblant ruinene. Mosaikken viser Kristus som gravlegges med Maria og Johannes til stede.

Det har imidlertid ikke bare vært én kirke på dette stedet. Oppå San Biagio ble det bygget en annen kirke i 1653, S Rita da Cascia. Hun er blant annet helgen for plagede hustruer og de med ekteskapsproblemer. Det er laget film om hennes liv. Kirken ble tatt ned stein for stein i 1927 og reist på nytt ved hjørnet av Via Montanara. Den er ikke lenger i bruk som kirke, men brukes til informasjon for turister.

Den antikke boligblokken er i seg selv også meget interessant. Det var en bygning på fem eller seks etasjer. Den har trolig kunnet huse flere hundre mennesker, med forretninger på grunnplanet, et mezzanin og over dette en annenetasje med balkong rundt hele bygningen og store vinduer. På toppen var det nok både trangt og lavt under taket. Bygningen skal ha vært reist i romersk sement med mursteinskledning. Likevel var det mye treverk oppover i etasjene. På toppen gikk det ikke trapper i vanlig forstand, bare stiger.

En opptegnelse fra 357 e.Kr. (Curiosum) forteller at det på den tiden var 46 602 leiegårder i Roma. De kan gjerne ha rommet flere hundre tusen mennesker. Leiegårdene var opplagte brannfeller. På slutten av republikkens tid fantes det ikke noe offentlig brannvesen. En av samtidens store menn, Marcus Licinius Crassus, visste å utnytte dette til et meget spekulativt forretningskonsept. Han opprettet sitt eget private brannkorps som rykket ut når det var brann. Samtidig tilbød han seg å kjøpe eiendommen for en billig penge. Dersom eieren nektet, lot han bygningen brenne ned. På den måten skaffet Crassus seg enorme rikdommer. Det sies at han raskt hadde tilegnet seg en tredjedel av alle byens eiendommer. Den samme Crassus var for øvrig også en mektig politiker, kanskje mye i kraft av sin rikdom. Han var med i det første triumviratet, sammen med Julius Caesar og Pompeius. Han var en meget viktig økonomisk støtte for Caesar og bidro til å bane vei for ham mot stadig mer makt. På Augustus' tid ble det opprettet offentlige brannkorps. Da var trolig Crassus' forretningsmodell ikke lenger så attraktiv.

COLA DI RIENZO – DRØMMER OG TYRANN

Mens pavene levde i luksus i Avignon skjedde det interessante og dramatiske ting i Roma. En liten statue, bortgjemt i buskene på venstresiden av trappen opp mot Kapitol, minner om dette. Statuen fra 1887 er av Cola di Rienzo (1313–54). Han var en fargerik skikkelse som vokste opp i det paveløse Roma mens adelsslektene kjempet innbyrdes om den verdslige makten i byen. Han utdannet seg til jurist og lærte litt latin, nok til å kunne lese en del av de mange innskriftene som fantes rundt om i byen og som vitnet om forgangen storhet. Han lot seg inspirere og drømte om seg selv som en Caesar som skulle føre Roma tilbake til storhetstiden. I 1343 ble han sendt på vegne av vertshuseierne i byen til Avignon for å be paven om å komme tilbake. Byen og spesielt deres business med pilegrimer led under pavens fravær. Paven var ikke lydhør for kravet, men Cola ble i Avignon i et års tid. Da han kom tilbake til Roma, hadde han en plan for hvordan han skulle opprette det nye Roma. Det skulle ikke være slik som før; hverken keiser eller pave skulle ha makten. Den skulle ligge hos folket. Han snakket varmt og visjonært om den gode staten, «lo stato buono». Her er noen av løftene for det nye riket: Han lovet at alle mordere skulle henrettes, raskere saksgang ved domstolen; ingen hus kunne rives uten tillatelse, det skulle opprettes et hjemmevern for alle distriktene i byen og folket selv skulle vokte byportene. Han var også en stor taler og en mester i å propagandere for sitt budskap. Han brukte hva vi selv i dag ville kalle moderne midler, nærmest som graffiti. Han fikk kunstnere til å dekorere husveggene om nettene med politiske bilder, slik at folk stadig våknet opp til nye budskap og visjoner. Valgflesket falt i smak hos folket, men ikke hos adelen og aristokratiet. I 1347 utnevnte han seg selv til tribun og Den hellige romerske republikks befrier. Mange av aristokratiet var borte fra Roma, og ingen protesterte. Det ble feiret med en gedigen kroningsseremoni, fullt på høyde med antikkens triumftog. Til å begynne med gikk det bra og folk var fornøyde. Det hele tok dessverre en helt stormannsgal og despotisk retning. Han ble et offer for sin egen forfengelighet, og hans mange makabre og teatralske innfall gjorde at tålmodigheten snart tok slutt. Han sammenlignet f.eks. sin vei til makten med Jesu himmelfart, og etter bare syv måneder måtte han rømme fra byen, truet med bannlysing av paven, forhatt og boikottet av adelen. Han gikk så i kloster i Abruzzo i noen år.

Det kom en ny pave til makten, Innocens VI (i Avignon, 1352–62). Han så på Cola di Rienzo som en mulig løsning for den meget vanskelige situasjonen i Roma. Han ble sendt til byen med soldater og pavelig autoritet for å gjenopprette ro og orden. Men, magien var borte. Han hadde endret seg. Folk ville ikke ha det han nå kom med. Etter bare to måneder måtte han igjen rømme fra sin bolig i Senatorpalasset på Kapitol.

Reiseskribenten H. V. Morton beskriver så godt det som skjedde: *«Romerne ville ha mer teater, mer drama. De likte ikke denne fremmede Rienzo som skattla dem istedenfor å holde taler til dem. Hva romerne ville ha, var trompeter og opptog, hva de fikk var nye avgifter på salt og vin, samt tvungen verneplikt. Romerne trakk seg unna hans energi og stadige krav om selvoppofrelse. Da han til sist hadde nådd så langt at hans Buono Stato kunne blitt virkelighet, ville hans tilhengere ikke ha den. En morgen da han lå i sin seng i Senatorpalasset og nettopp hadde «vasket sitt ansikt med gresk vin», som hans biograf diplomatisk beskriver frokosten, hørte han en rasende menneskemasse utenfor rope: «Død over forræderen.»* I gamle dager ville ha*n ringt med stormklokken og kalt garden sammen, men nå var han blitt en virkelig romer av den gamle skole. I full rustning og med Roms fane i hånden forsøkte han å snakke til mengden. De ville ikke høre på ham. Han gikk inn igjen. Bare for å finne at han var alene i et tomt palass, og snart forkynte brannlukt at folk hadde satt ild på hovedinngangen. En eneste sjanse hadde han ennå igjen: sjansen til å dø som en mann. Men han tok den ikke. Han knyttet sammen laknene fra sin seng og firte seg ned i borggården etter å ha klippet skjegget og hengt noen filler over sine klær. Så trengte han seg ut gjennom menneskemengden mens han ropte «Død over forræderen» helt til noen oppdaget ermene av gullbrokade under fillene og kjente ham igjen. Pøbelen slepte ham fram til foten av den store trappen opp til S Maria in Aracoeli, som var retterstedet i de dager, og der ble de stående håndfalne i en hel time. Ingen hadde mot til å ta livet av ham. Ansiktet hans var «sort som en ovn», han var kledd i grønn silke, med de purpurfargete stripene som tilkom adelsmenn med friherres rang. Han sto urørlig med armene over kors helt til en mann som het Cacco del Cecchio til sist grep et sverd og rente det i livet på ham.»*

Han ble stukket ned like ved der hvor statuen av ham står i dag. Liket ble slept gjennom gatene for så å bli hengt opp etter føttene i to døgn til spott og spe ved kirken S Marcello al Corso. Til slutt ble han brent i Augustus' mausoleum. Historien forteller at han var blitt så fet at bålet brant godt av seg selv, bare med noen tistler til hjelp.

En meget tragisk historie, men på ett område var han langt forut for sin tid. Han hadde en visjon for samling av alle bystatene i Italia. Under hans kroningsseremoni var representanter for disse bystatene til stede, og de ble alle etter tur «viet til Roma» med ringer av gull. Men den virkelige samlingen av Italia skjedde ikke før i 1870.

Det er ikke til å unngå å trekke noen paralleller til det som skjedde under Mussolini nesten 600 år senere. Visjonene og delvis også virkemidlene var de samme. Samme skjebne. Det er ikke langt fra Kapitol til den Tarpeiske klippe; nesten bokstavelig forstått for dem begge.

Di Rienzo er ikke helt glemt i dagens Roma. En stor og viktig shoppinggate som går ut fra Vatikanet, bærer hans navn, Via Cola di Rienzo. Den litt bortgjemte statuen representerer en fantastisk historie. At ingen har laget film om Cola di Rienzo er komplett uforståelig.

MICHELANGELOS KAPITOL

Utformingen av plassen slik vi ser den i dag startet først i 1538. Det var Michelangelo som fikk oppdraget. Selv om plassen ikke ble ferdig før 100 år etter hans død, er det stort sett hans tegninger som ble fulgt. Gulvmønsteret ble faktisk ikke helt ferdig før under Mussolini.

Tidligere hadde templene på Kapitol stått i forhold til Forum Romanum, som lå på sydøstsiden. Michelangelo snudde fokuset slik at plassen nå forholdt seg mot pavenes Roma, mot Peterskirken som da var under oppføring. Han vendte på en måte ryggen til det gamle, selv om han brukte mange elementer fra antikken i utformingen av plassen. Vi er tross alt i renessansen, hvor antikkens ideer ble gjenfødt og gjenbrukt. Arkitektur og kunst skulle nå tjene Pavens interesser. På samme måte som Romerriket var stort og mektig var oppgaven for Michelangelo å uttrykke det samme for pavedømmet. Michelangelo gjorde mange grep som har gitt oss en av de vakreste, mange mener den vakreste og mest fullkomne plassen i verden. Paven hadde absolutt grunn til å være fornøyd med resultatet.

På selve toppen lå den nedslitte senatsbygningen rett fram og konservatorpalasset til høyre. Det siste var en bygning som var oppført av Nikolaus V på midten av 1400-tallet. Navnet fikk den etter pavens rådgivere. På den andre siden, mot kirken Santa Maria in Aracoeli var det ingenting. Her introduserte han en ny bygning, Palazzo Nuovo. Han lot de to bygningene som allerede var der, bli stående. Samtidig pusset han opp fasadene på disse med antikke elementer i form av like pilastre (flate veggsøyler) slik at de utgjorde et hele. Han skapte på den måten en søylerad rundt hele plassen og en symmetri på plassen. Konservatorpalasset ble først gjort ferdig omkring 1600 av Giacomo della Porta. Palazzo Nuovo, som i mange år var nærmest bare en kulisse, ble lagt litt skrått i forhold til Senatorpalasset, akkurat slik Konservatorpalasset var. Dette ga hele plassen en trapesform. Den utvider seg litt mot Senatorpalasset, som dermed virker større når man kommer inn på plassen. Konservatorpalasset har vært museum siden 1471 og skal være det eldste museet i verden i kontinuerlig drift. Palazzo Nuovo ble gjort ferdig først på midten av 1600-tallet av Carlo Rainaldi. Det er nå også museum, en del av Kapitolmuseet.

Bak Konservatorpalasset ligger Palazzo Caffarelli. Det har tidligere vært tysk ambassade, men siden 1925 en del av kapitolmuseene. Det ligger rett over der hvor det gamle Jupitertempelet lå. Et av rommene, sal IX, ligger over stedet der Jupiterstatuen trolig sto. Den var laget av terrakotta. Ansiktet var rødt. Seirende generaler kom hit, i triumftog fra Forum og Via Sacra, for å takke Jupiter for seieren. I respekt for guden hadde de også rødmalte ansikter.

RYTTERSTATUEN

Paven hadde bestemt at han ville ha en keiserlig rytterstatue på plassen. Det fikk han allerede i 1538. Den ble flyttet fra Lateranet hvor den hadde stått i flere hundre år. Den som står der nå er en god kopi. Originalen er flyttet innendørs. Rytterstatuen i bronse er av Marcus Aurelius, filosofkeiseren (161–180 e.Kr.), og er den eneste av sitt slag som er igjen fra antikken. Den er trolig bevart fordi man trodde det var den første kristne keiseren, Konstantin, som satt på hesten. I antikkens Roma skal det ha vært mange slike rytterstatuer. En turisthåndbok fra 1150, «Mirabilia Urbis Romae», forteller at det har vært 25 store rytterstatuer i tillegg til 80 mindre av gull og 74 av elfenben. De er alle smeltet om bortsett fra denne ene.

Skikkelsen på hesten utstråler ro og verdighet, slik det sømmer seg for en filosofkeiser av stoikertradisjon, med selvbeherskelse og måtehold som idealer. Han framstilles uten våpen eller rustning. Hesten derimot, ser ut til å være full av kraft, nærmest frådende, med struttende vener og en energi som bare venter på å få utløp. Man har derfor lurt på om hest og keiser egentlig er satt sammen av to forskjellige skulpturer fra ulike tidsperioder. Senere undersøkelser har vist at dette er tilfelle. Under hestens løftede hov har det trolig ligget en beseiret fiende. Det ville passet for en soldatkeiser, som for eksempel Trajan, men ikke for Marcus Aurelius. Han gjør en benådende gest med den løftede høyrearmen. I den andre hånden skal han ha holdt en globus.

Han var nok likevel mer av en soldatkeiser enn vi først tenker. Faktum er at i nesten hele sin regjeringstid var han på felttog, opptatt med å forsvare rikets grenser mot ytre fiender. Han tilbrakte derfor lite tid i Roma.

Vi tenker på Marcus Aurelius som en god keiser. Det var han så absolutt og i særdeleshet sammenlignet med mange kjeltringer både før og etter. Vi tenker ofte på ham nærmest som en kristen keiser. Det var han så avgjort ikke, selv om vi liker mange av hans sitater, som for eksempel: «Hva enn andre kan si eller gjøre, så er det min plikt å være god.» Dette passer godt med kristne nestekjærlighetsidealer og er ikke det vi forbinder med romerske keisere. Hans tanker var preget av stoisismen, og de var ganske mørke, med mye som kretser rundt døden og menneskelivets forgjengelighet og omskiftelighet.

Statuen har blitt beundret for sine kunstneriske kvaliteter. Det fortelles at maleren og arkitekten Pietro da Cortona (1596–1669), spontant utbrøt da han sto foran hesten: «Hvorfor går du ikke?»

La Cordonata - den perfekte trappen

Palazzo Nuova

Andre har ment at man nesten kunne se hva keiseren sier. Så livaktig er han. Den franske dikteren og Roma-kjenneren Stendhal (1783–1842) foreslår at man kan lese det i keiserens «Tanker til meg selv». «Den tid er nær da du vil ha glemt alt, og den tid er nær da alle vil ha glemt deg. Tenk over at du snart vil være ingen og ingen steder.» En sann stoikers tale.

La Civetta

Det knytter seg flere folkelige legender til denne statuen. Roma var en gang beleiret av en orientalsk konge. En ung romersk ridder tilbød seg å redde byen på to betingelser. Den ene dreide seg om penger; den andre at det skulle settes opp en rytterstatue i bronse av ham til minne om dåden. Byen takket ja til tilbudet. Ridderen skred til verket. Han hadde lagt merke til at en ugle hver natt begynte å tute i et bestemt tre. Det viste seg at den beleirende kongen gikk dit hver natt for å gjøre sitt fornødne. Vår ridder la seg i bakhold og kunne lett ta kongen til fange. Da flyktet også de andre fiendene, og byen var reddet. Helten fikk sin belønning, både penger og rytterstatue. Til minne om uglen som hadde varslet, ble det plassert en dusk/marelokk på hestens panne. Den fikk navnet la civetta, uglen. Rytterstatuen på Kapitol har naturligvis nettopp en slik karakteristisk marelokk.

Statuen var opprinnelig dekket av gull. Man kan fortsatt se rester av dette på originalen. En annen legende forteller at gull inne i hesten en gang vil gjøre både hest og rytter gullforgylt igjen. *La civetta* vil da igjen begynne å tute, og verden vil gå under.

KAPITOLPLASSENS SYMBOLIKK

Rytterstatuen er plassert midt på plassen. Michelangelo gjorde noen geniale kunstgrep også med dette midtre området. Sokkelen er hentet fra Trajans forum. Den bærer en innskrift fra pave Paul III som hyller Marcus Aurelius. Han opprettet til og med et eget æresverv for å passe på statuen, custode del Cavallo di Marco Aurelio. Det var et statussymbol man måtte betale for å få. Til gjengjeld fikk man noen enkle gaver som naturalia, 10 pund voks, 3 pund pepper, 6 par hansker, 3 pund nøtter, litt konfekt og to flasker vin. Og så fikk man en fin og framskutt plass i de pavelige prosesjoner. Fiffen skulle vise seg fram og synes, da som nå.

Sokkelen er akkurat stor og høy nok til at statuen får den riktige opphøyethet og verdighet, og ikke blir for fjern eller konkurrerer med høyden på pilastrene på bygningene rundt. Strålende ut fra statuen tegnet han en tolvtakket stjerne. Dette er et kjent symbol fra det antikke Hellas og Roma; Zodiakens tolv stjernetegn som er et slags himmelsk koordinatsystem som representerer årets gang.

Rundt statuen og stjernen er det geometriske mønstre som er begrenset inne i en stor oval. Hele ovalen ble senket ned flere trinn, men han lot gulvet krumme seg oppover som et bilde på jordklodens krumning. På den måten ble statuen løftet litt opp. Den stiger på en måte opp på toppen av jordkloden.

Ovalen er igjen plassert inne i firkanten, trapeset, som bygningene rundt lager. Michelangelo leker på en måte med, eller fornyer om man vil, gamle viktige symboler. Et kvadrat er et gammelt symbol på det materielle og verden, og sirkelen på det evige, fullkomne og guddommelige. De fire hjørnene i kvadratet representerer de fire verdenshjørnene. Michelangelo bruker disse symbolene, men gjør sin egen vri. Trapeset trykket sirkelen om til en oval. Symbolikken er den samme. Meningen er å formidle at Roma og Kapitol, som i antikken, fortsatt er *caput mundi.* Men med nytt mandat og innhold, med den kristne keiseren som vender blikket mot Peterskirken, som representerer den verdensvide katolske kirken.

LA CORDONATA – DEN PERFEKTE TRAPPEN

Adkomsten var fra nordvest, hvor det bare var en sølete bakke. Det var viktig at hovedadkomsten var fra denne kanten, fra Vatikan-siden og Peterskirken, og ikke fra Forum Romanum. Michelangelo bygget trappen med lave, men meget dype trinn, som i tillegg stiger litt. Det gjør den lett å gå både for mennesker og dyr, spesielt hester, slik at man kunne komme opp

på plassen med hest og vogn. Trappen er litt bredere på toppen, noe som gjør at den virker kortere og dermed også litt lettere å gå. Den perfekte trappen? Mange mener det. Den kalles La Cordonata. Den ser nesten ikke ut som en trapp; snarere en stigning med striper av murstein på tvers. Navnet La Cordonata kommer av dette; cordoni, «striper på tvers».

Ved trappens begynnelse ligger det to egyptiske løver i svart basalt og vokter inngangen til Kapitol. De har opprinnelig stått i Isis-tempelet på Marsmarken. De ble flyttet av Giacomo della Porta til Kapitol og har vært fontener siden vannet kom dit med Acqua Felice i 1588. I en periode på 1800-tallet var de på museum og ble erstattet av kopier. Nå er originalene på plass igjen. Ved noen anledninger, for eksempel når en nyvalgt pave dro forbi i prosesjon, har de sprutet vin; rødvin fra den ene og hvitvin fra den andre.

CASTOR OG POLLUX – VELKOMSTKOMITEEN

På toppen av trappen, på balustraden foran Kapitolplassen, står Castor og Pollux, stort sett nakne med sine hester, og ønsker velkommen til Kapitol. Om vi regner Zevs og Jupiter som samme guddom kan vi gjerne si at Castor og Pollux ønsker velkommen til farens område. Det var jo her Jupiter hadde sitt hovedtempel. Michelangelo hadde tenkt å la dem vende seg mot hverandre. Det ville på en måte ha lukket plassen. Det var Giacomo della Porta som vendte dem ut mot byen, som en velkomstkomité. Statuene er fra antikken. De ble funnet i området ved Piazza dei Cenci rundt 1560. De har trolig stått i Circus Flaminius, som lå her.

De to var sønner av Zevs og kalles ofte også Dioskurene, som betyr nettopp «to sønner», selv om farskapet er noe omdiskutert. Det er mulig at Tyndareus, kongen av Sparta, også var involvert. Ifølge mytologien forelsket Zevs seg i den vakre Leda, som var gift med Tyndareus, og gjorde kur til henne i skikkelse av en svane. Frukten av deres møte skal ha blitt to egg. Av det ene kom Castor og Pollux. Imidlertid viste det seg at det bare var Pollux som var udødelig, slik at de kan ha vært toeggede tvillinger med forskjellige fedre. De to er ofte framstilt med en slags hjelm på bakhodet, for å symbolisere egget de ble født fra. Fra det andre egget ble født Klytaimnestra og Helena (den skjønne av Troja).

Castor og Pollux var sjømennenes beskyttere, men også assosiert med de olympiske leker. De er som regel avbildet sammen med hestene sine, slik som her på Kapitol og på Piazza del Quirinale. I 496 f.Kr. skal de to ha hjulpet romerne i et slag mot nabofolk ved Regillussjøen, en innsjø som ellers ikke er kjent. Mens slaget pågikk lovte diktatoren Aulus Postumus høytidelig at dersom de vant, skulle han bygge et tempel til ære for Castor og Pollux på Forum Romanum. Romerne vant som ventet, og de to heltene kom til Roma for å melde om seieren. De stoppet da ved Juturnas kilde og ga hestene sine vann å drikke der. Det finnes minner/rester etter dette på Forum. Det ble reist et tempel for Castor og Pollux i 484 f.Kr. like ved Juturnas kilde. Tre søyler står der fortsatt, riktignok ikke fra det første tempelet for brødrene. Dette er de eneste søylene på Forum som har stått oppreist hele tiden, i snart 2000 år.

Etter slaget ved Regillussjøen ble Castor og Pollux regnet for Romas spesielle beskyttere. Det dukket derfor opp statuer av dem mange steder i byen. De to på Kapitol har tidligere trolig stått i Octavias Portico, like bak Marcellus-teateret.

«MARIUS' TROFEER»

Litt til siden for Castor og Pollux finner vi to nokså medtatte statuer som trenger en litt lang forklaring. Deres bakgrunn og historie går helt tilbake til republikkens tid, ca. 100 år f.Kr. De to skulpturgruppene kalles feilaktig for Marius' trofeer. Sammenhengen mellom disse og de originale er likevel interessant. Det er kopier av kopiene vi ser i dag.

Konsulen Marius vant i 102 f.Kr. over kimbrere og teutoner. For å hedre ham for dette ble det laget flotte skulpturgrupper i marmor. To av disse framstilte våpen, skjold og rustninger som var tatt fra fienden. Disse ble kalt Marius' trofeer. Trolig var de satt opp nettopp på Kapitol. Da Marius døde kom Sulla til makten. På grunn av en strid mellom Marius og Sulla var ikke Sulla så interessert i å hedre sin motstander og forgjenger. Han ødela derfor trofeene.

Sulla kom fra en aristokratfamilie, mens Marius kom fra mer beskjedne kår. I sine forsøk på å få makt i Roma ønsket Caesar å identifisere seg med folket. Han ønsket å assosieres med folkehelten Marius. Som et av virkemidlene fikk han laget kopier av Marius' trofeer og satt dem opp på nytt på Kapitol. Plutark skriver: *«Han fikk Marius' trofeer laget på nytt i all hemmelighet og statuen av Viktoria med seierstrofeer og brakte dem om natten til Kapitol hvor de ble stilt opp. Ved soloppgang kunne man se alle disse figurene strålende av gull og skapt av fremragende håndverksarbeid.»* Folk skjønte budskapet, og Plutark skriver at de strømmet til for å nyte synet.

Også disse reproduksjonene ble ødelagt. De vi ser i dag, er hentet fra en stor presentasjonsfontene (*castellum*) for en av de store akveduktene. De var en del av Alexander Severus' nymfeum (222–235) som vi i dag finner restene av på Piazza Vittorio Emanuele II. Det har trolig vært en av de flotteste fontenene i antikkens Roma. Skulpturene er trolig opprinnelig laget for å hedre keiser Domitian etter hans seier over germanerne i 89 e.Kr. Domitian falt i unåde hos sin etterfølger, og alle spor etter ham ble fjernet fra innskrifter og monumenter. Det gikk derfor i glemmeboken hvem statuene skulle hedre og de ble etter hvert, men altså feilaktig, akseptert som Marius' trofeer. Uansett, de ble hentet av pave Sixtus V i 1583 og plassert på balustraden til Kapitol, akkurat slik Caesar hadde gjort.

Medtatte, lite prangende og tilsynelatende uvesentlige ting kan av og til ha interessante historier å fortelle. Helt ytterst står det to mindre statuer som forestiller Konstantin den store og sønnen hans, Constans – og utenfor der igjen to romerske milepæler. På toppen av alle de tre bygningene er det også rekker av antikke statuer.

SENATORPALASSET OG FONTENEN

Michelangelo har også laget den flotte trappen foran Senatorpalasset og fikk på plass elvegudene Nilen (med en sfinx) og Tiberen (med ulvinnen og tvillingene) på sidene. Opprinnelig var det elven Tigris som var representert, men det lot seg greit endre ved at tvillingene kom på plass som Romas attributter. I midten ville Michelangelo ha en stor statue av Jupiter. Det ville vært meget symboltungt; det var jo nettopp her han hørte hjemme, men det ble aldri noe av. Isteden kom det først en statue av Pallas Athene, men så en meget beskjeden statue av Minerva i hvit marmor og porfyr. Den ser liten og nokså bortkommen ut der den står på en heller upassende høy sokkel. Denne gruppen ble imidlertid ikke en fontene før i 1588, da vannet kom tilbake til Kapitol. Michelangelo, som døde i 1564, fikk aldri oppleve dette.

KAMPANILEN OG LA PATARINA

Over Senatorpalasset hever det seg et 35 meter høyt klokketårn (kampanile). Det ble bygget ca. 1580. Den mest berømte klokken er La Patarina. Den var krigsbytte etter en seier ved Viterbo på 1200-tallet. Det er ikke den originale klokken som henger der i dag, men også kopiene går under samme navn. Den veier nesten 6000 kg og har med sin klang bidratt ved mange begivenheter i byens historie. Den varslet for eksempel når en pave var død. Det er også et ur på tårnet. Opprinnelig viste det tiden på romersk vis, hvor lengden av døgnets timer varierer med årstidene; lange om sommeren og kortere om vinteren. Derfor ble denne tidsangivelsen vanskelig å bruke. Først i 1847 innførte pave Pius IX den «franske» tidsinndelingen i Roma.

KAPITOLS KUNSTSKATTER

Kapitolmuseet er som nevnt verdens eldste kunstmuseum i kontinuerlig bruk; det stammer helt fra 1471. Det inneholder, fordelt på Konservatorpalasset og Palazzo Nuovo, mange av de mest verdifulle kunstskatter fra antikken, i tillegg til en stor malerisamling og porselenssamling.

Konservatorpalassets høydepunkter omfatter

- Den etruskiske bronseulvinnen som symboliserer Roma. De to tvillingene er ikke originale, men tilføyd mye senere. Ulvens etruskiske opphav skal visstnok heller ikke være så sikker lenger.
- Spinario, en sjarmerende bronseskulptur fra siste århundre f.Kr. av en gutt som prøver å fjerne en torn fra foten.
- Rytterstatuen av Marcus Aurelius (originalen)
- Caravaggios sensuelle portrett av den unge døperen Johannes

Palazzo Nuovos høydepunkter omfatter

- Døende galater/galler. Dette er en romersk kopi av en gresk original fra 200-tallet f.Kr.
- Den kapitolinske Venus
- Diskoskasteren
- En stor samling med byster av keisere, forfattere og filosofer fra antikken.

MARFORIO

I gården til Palazzo Nuovo finner vi Marforio. Han er en liggende, skjeggete figur som en gang var del av en fontene på Forum Romanum. I flere hundre år hadde den ligget makelig henslengt ikke langt fra Septimius Severus-buen. Han må ha vært en kjenning av høy og lav, både slaver som keisere. Han lot seg ikke forstyrre selv om Romerriket gikk under og barbarene overtok styringen. I 1588 ble figuren flyttet til Markusplassen, og i 1592 videre til Kapitol hvor den har hatt flere plasseringer. Meningen var trolig at den skulle bli del av en fontene igjen. Den finnes nå som en del av Giacomo della Portas fontene i forgården til Palazzo Nuova; på venstre side av Kapitolplassen. I 1734 fikk den selskap av en byste av pave Clemens XII sammen med en plakett på bakveggen av fontenen.

Det er noe uenighet om opphavet. Det sies at den skal ha hatt en innskrift, *Mare in Foro* («Forums hav»), og at den fikk sitt navn fra dette. Trolig har den forestilt en havgud eller, som noen har ment, elven Tiberen. Den hadde fått noen skader, men har blitt restaurert og blant annet fått et skjell plassert i en ny hånd. Kilder i middelalderen har holdt på at den sto på guden Mars' Forum og har fått sitt navn etter dette. Uansett opphav fikk den etter hvert helt nye oppgaver. Den ble omskolert til å bli en av de «talende statuer», hvor byens borgere klistret opp sine frimodige, satiriske ytringer. Man lot flere slike talende statuer rundt om i byen føre dialoger, såkalte pasquinader, som man ellers ikke ville hatt frimodighet til å gjøre i full offentlighet. Pasquino- og Babuino-statuene er andre medlemmer av dette teamet. Marforio har blitt taus. Det er ingen som klistrer sine meninger på ham lenger. Men samfunnsdebatten pågår fremdeles. Politikere og andre samfunnstopper får fortsatt sitt pass påskrevet. Pasquino fortsetter å tale.

Etter at Marforio-statuen var flyttet til Kapitol, fant man på Campo Vaccina, «kujordet», som det engang så staselige Forum Romanum etter middelalderen var forvandlet til, et stort basseng, som trolig hadde vært Marforios «sjø». Fundamentet for denne fontenen kan fortsatt sees like foran senatsbygningen, Curia. Bassenget ble værende der som trau for kveg og hester. Giacomo della Porta dekorerte det med et groteskt ansikt, en maske. Og så, i 1816 eller 1818, etter at kummen var helt nedgrodd, ble bassenget flyttet til et mye mer ærerikt sted; det ble en del av fontenen på Monte Cavallo /Quirinalplassen, foran de store statuene av Castor og Pollux med sine hester. Masken ble resirkulert til en fontene helt nede ved Tiberens elvebredd. Til slutt, i 1936, fikk masken sin plass over et antikt badekar på Piazza Pietro d'Illiria, like ved kirken Santa Sabina på Aventinhøyden, hvor den kan sees i dag. Den hadde virkelig et omflakkende liv.

LAUGENE

Over Konservatorpalassets dører ut mot Kapitol kan vi se innskrifter som nevner de viktigste laugene i Roma under pavetiden. Blant dem var apotekerne, slakterne, snekkerne, smedene og andre. Laugene spilte en viktig rolle i dagliglivet i Roma og hadde sete på Kapitol, noe som igjen understreker Kapitols sentrale rolle i byens dagligliv.

HIMMELTRAPPEN OG HIMMELALTERET

Trappen opp til kirken Santa Maria in Aracoeli er helt annerledes enn Michelangelos trapp. Den består av over 120 trinn og er meget bratt; man føler seg sliten før man tar fatt på den. Den store bygningen på toppen virker også truende. Trappen fører opp til Maria av himmelalteret og kalles derfor «himmeltrappen». Navnet kommer av at etter legenden var det her keiser Augustus fikk et forvarsel om Jesu fødsel da han selv søkte råd av den tiburtinske sibyllen (orakel) om hvordan han skulle stille seg til at Senatet ønsket å ære ham som gud. Mens sibyllen talte skal himmelen ha åpnet seg og han fikk en visjon av Maria stående på et alter med Jesusbarnet i sine armer. To stemmer hørtes: dette er jomfruen som skal føde verdens frelser, og: dette er Guds sønns alter. Legenden forteller videre at Augustus reiste et alter på dette stedet, himmelalteret eller «ara coeli». Slike legender oppstår som regel for å fylle en funksjon; alternativt være en legitimasjon for eller forklaring på noe som skjer. På 600-tallet kommer kirkefaderen Augustin i sin «Gudsstaten» med tanken om at Romerriket oppsto for at kristendommen skulle kunne spres og at det gikk til grunne fordi det henfalt til avgudsdyrkelse. Dette var en tanke som gjorde seg gjeldende i tidlig middelalder. Det ble bygget en kirke her på 600-tallet, på stedet der Junotempelet hadde stått. En ombygging fant sted på midten av 1200-tallet. Trappen ble bygget på 1300-tallet som takk til Maria etter at svartedauden var over, men kanskje også som forberedelse til jubelåret i 1350. Trinnene skal være tatt fra Quirinalhøyden hvor de tidligere hadde vært brukt til trappen opp til keiser Caracallas tempel for Serapis. Cola di Rienzo skal ha gjort den ferdig og brukte å tale til folket fra denne trappen. Dette var den eneste trappen opp til Kapitol i to hundre år, før Michelangelo fikk slippe til.

Folketroen ville tidligere ha det til at å krype opp trappen ville øke sjansene for å få barn. Nå skal belønningen heller være å vinne i pengelotteriet. I tidligste tider gikk antikkens kvinner opp trappen til samme sted, til Junos tempel

Den Tarpeiske klippen

Marforio

Etsning av GB Piranesi fra rundt 1750

De såkalte Marius trofeer

for å bære fram sine problemer. Juno var som nevnt blant annet ekteskapets beskytter. Med skiftende tider kommer skiftende løsninger.

SANTA MARIA D'ARA COELI

Kirken er verdt et besøk. Den inneholder 22 antikke søyler, alle tatt fra forskjellige antikke byggverk. Søyle nummer tre på venstre side har en spennende inskripsjon, a cubicolo augustorum, noe som antyder at den kan ha stått i Augustus' soverom på Palatinen. Den utmerker seg også ved at den er prydet med et stort antall gamle lysekroner. Mest kjent er nok kirken for Santo Bambino. Dette er en liten treskulptur av Jesusbarnet, etter sigende skåret ut av oliventre fra Getsemane-haven i Jerusalem på 1400-tallet. Bambinoen, som den kalles, skal ha helbredende evner og hentes av og til ut til alvorlig syke. Ved juletider plasseres Jesusbarnet i en krybbe. Til vanlig finnes den i sakristiet. Den ble dessverre stjålet i 1994, men kopien skal være like god. Det kommer mye post fra hele verden til Bambinoen. Den blir aldri åpnet. Når brevene har ligget på alteret en stund, blir de brent. Innholdet angår bare Bambinoen og den som skrev brevet.

Det var i denne kirken triumftoget med en av Colonna-familiens store sønner, Marcantonio, endte etter den utrolig viktige seieren over tyrkerne i sjøslaget ved Lepanto i 1571. Lepanto ligger i dagens Hellas, ikke langt fra øya Korfu. Dette slaget endret Europas historie. Til minne om seieren og ved hjelp av krigsbyttet ble kirketaket forgylt, og kirken ble utsmykket med maritime symboler.

Som en kuriositet kan nevnes at det var i denne kirken Edward Gibbon satt 15. oktober 1764 da han fikk sin visjon om at han skulle skrive historien om Romas nedgang og fall. Han var 27 år gammel og besøkte Roma bare i noen uker. Han kom aldri til byen igjen. Siste bind av «The History of the Decline and fall of the Roman empire» kom ut da han var 50. Byen hadde gjort varig inntrykk på ham. Hans verk på seks tykke bind har stått som en klassiker i samlingen av bøker om Roma, selv om de også har blitt kritisert, spesielt fra kirkelig hold; og faktisk har blitt forbudt i enkelte land.

KAPITOLPLASSEN – EN AV VERDENS VAKRESTE PLASSER – HJERTET AV DEN EVIGE STAD

Kapitolplassen spiller fortsatt en viktig rolle i romernes liv. Man kan ofte se festkledde mennesker og brudefølger på plassen. Det er populært å fotograferes i plassens romantiske omgivelser. Dessuten foregår det borgerlige vielser i Konservatorpalassets første etasje. Romas fødselsdag 21. april blir fortsatt behørig feiret. Romerne er opptatt av og verdsetter sine røtter. Kapitol blir opplyst av festbluss og fyrverkeri den dagen, et festlig og prektig skue.

Kapitolplassen er en av verdens vakreste plasser. Den har nærmest en opphøyet ro der den ligger, hevet over Romas larmende gater. Roma kalles ofte «Den evige stad». Kapitol må vel kunne sies å gi en god begrunnelse for dette navnet. Kapitolhøyden har en enestående, meget omskiftelig og 2700 år lang historie. Til tross for dette, ingen annen plass har, og med rette, i hele denne perioden kunnet kalles «caput mundi» eller verdens hode.

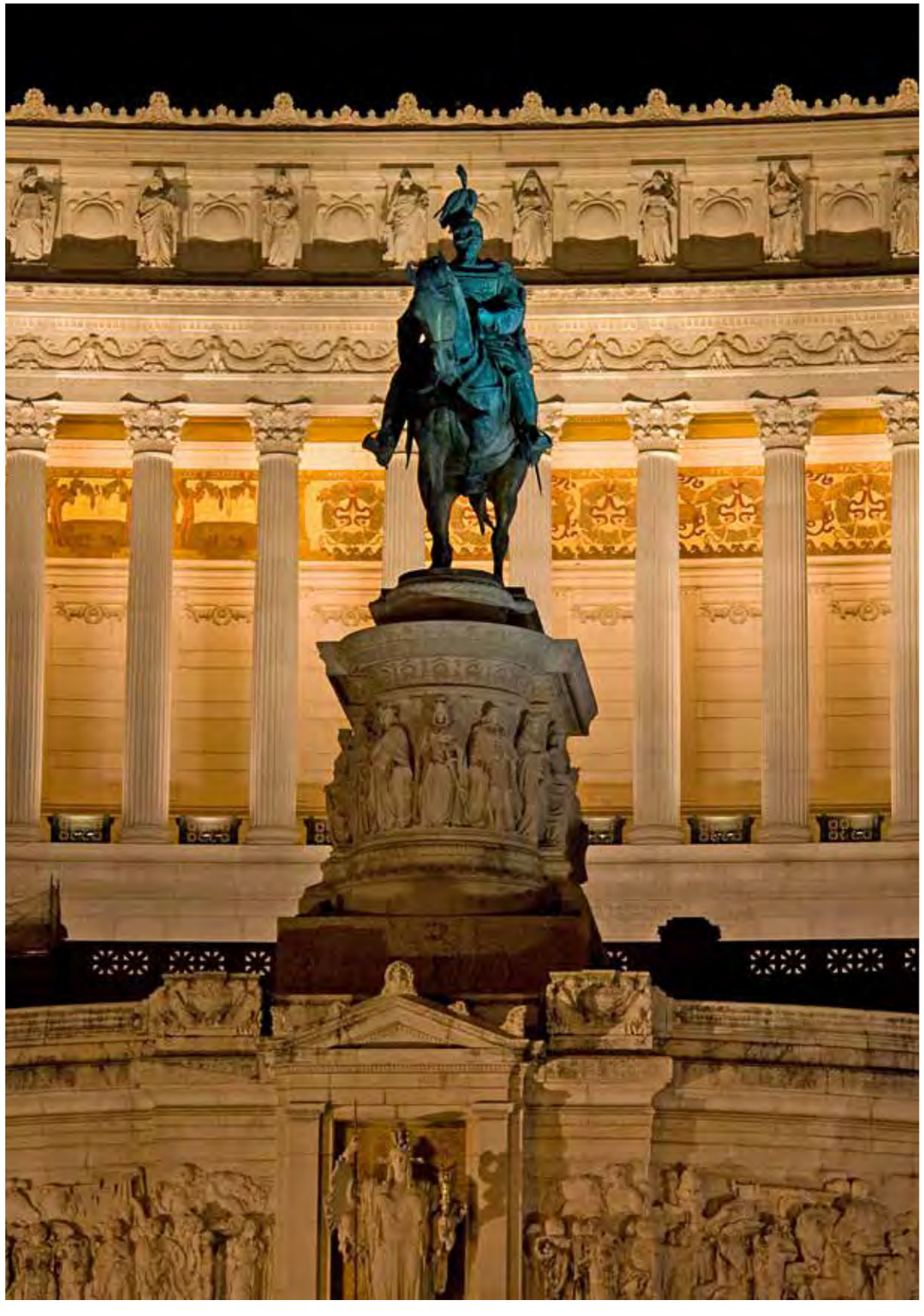

Cola di Rienzo

VIA
DI PARIONE
28
ABBEY Theatre

Piazza Venezia

og Napoleons mor

Dagens Piazza Venezia ble til i forbindelse med byggingen av Viktor Emanuel-monumentet på slutten av 1800-tallet og Mussolinis radikale byfornyelse på 1930-tallet. Før dette var det bare en liten plass ved enden av Via del Corso. Nå er den blitt en av de aller største i Roma, og om noe skal kunne kalles sentrum i Roma, så må det være her. Vittoriano, som det store monumentet kalles, danner den sydlige begrensningen av plassen. På hver side av dette anla Mussolini to brede hovedgater, det som nå er Via dei Fori Imperiali nedover mot Colosseum. På den andre siden, opp forbi Kapitol, gikk Via del Mare; nå heter denne Via d'Teatro di Marcello. Palazzo Venezia ligger på venstre side av plassen, sett fra Vittoriano.

Det lå også et palass på motsatt side av plassen; til høyre for Viktor Emanuel-monumentet. Dette het Palazzo Torlonia, og var et barokkpalass bygget av Carlo Fontana. Det ble revet i forbindelse med byggingen av nasjonalmonumentet. Samtidig forsvant også stedet der Michelangelo hadde bodd, arbeidet og døde. Tidlig på 1900-tallet ble det reist et nytt bygg som skulle skape symmetri på plassen, Palazzo delle Assicurazioni Generali di Venezia. Det er et bygg for forsikring og bank. Det har en liten plakett på høyre side som minner om Michelangelos hus i Via Macel dei Corvi, akkurat her.

Det er ikke mye på denne plassen som minner om og skaper assosiasjoner til den maleriske kanalbyen Venezia. Her er ingen duvende gondoler med ariesyngende og staute gondolierer med sine karakteristiske hatter. Dette er den mest trafikkerte plassen i hele Roma. Det virker som om all trafikk i byen, særlig busser, skal over her. Det er ikke trafikklys på selve plassen, så her skal man være lett på foten for å komme helskinnet over. Nå er det laget en stor rundkjøring med gress og blomster i midten; det er kanskje et forsøk på å gjøre plassen litt mer tiltalende. Politibetjenter med sine tropehjelmer og hvite vanter holder fortsatt stand på den nordre delen av plassen. Med sin livlige

gestikulering og blåsing i fløyter er de et karakteristisk element i det romerske bybildet.

VENEZIAPALASSET OG DEN FORFENGELIGE PAVEN

Veneziapalasset ble bygget av kardinal Pietro Barbo. Han var fra Venezia, kom til Roma på 1430-tallet og ble allerede som 20-åring utnevnt til kardinal. Onkelen, pave Eugenius IV, hadde sikkert en finger med i spillet (nepotisme kaller vi det). Det var ingenting i veien med forretningstalentet til den unge Pietro. Han opparbeidet seg raskt en stor formue og satte i gang å bygge et standsmessig palass rett ved siden av Markus-kirken, som jo var hans titulærkirke som kardinal. Byggingen tok tid. Prosjektet startet i 1455, men var ikke ferdig før i 1491. Den ambisiøse Pietro ble i 1464 valgt til pave som Paul II. Byggeprosjektet vakte oppsikt. Noe lignende hadde man ikke sett i Roma siden keisertiden. Dette var stort og storslagent. Han bygget et tilbygg, Il Palazetto, oppover mot der Viktor Emanuel-monumentet ligger nå. Både Paul II og flere av hans etterfølgere brukte palasset som residens. Lateranet, som hadde vært pavens bolig i over 1000 år, hadde forfalt, og i Vatikanet var det for mye malariamygg om sommeren.

Paul II var en ivrig kunstsamler, og han likte å omgi seg med prakt. Hans overdådige juvelbesatte tiara skal ha vært flott, men også meget tung å bære. Noen mente at den til og med var skyld i pavens tidlige død av slag i 1471, bare 54 år gammel. Pasquino, en av de berømte talende statuene, bemerket sarkastisk at «Pauls hode var tomt, men at det nok kunne brukes til oppbevaring av edelstener».

PAVELIG HESTEVEDDELØP

Paul II er også kjent for å ha innført hesteveddeløp langs Corsoen. Via del Corso betyr jo faktisk «veddeløpsveien». Hestene var av berberrasen. Den stammer fra Nord-Afrika og er kjent for sin styrke og hurtighet; den var mye brukt som krigshest. Hestene løp uten rytter. De skal ha hatt en slags sal med skarpe pigger på ryggen for å øke innsatsen. Starten gikk på Piazza del Popolo, og målgang var på Veneziaplassen. Fra palassets balkong hadde de geistlige de beste tilskuerplassene. Det er ikke vanskelig å tenke seg at det var en stor utfordring og ofte en blodig affære å fange de ville hestene. Tradisjonen fortsatte helt til 1885.

Paul II hentet badekar fra Caracallas badeanlegg som utsmykning på plassen. De var da ikke fontener. Den senere Paul III flyttet disse til Piazza Farnese hvor han etter hvert bygget sitt eget palass. Men først mye senere ble de gjort om til fontener slik vi ser dem i dag. Paul III bygget et tårn på Kapitol og forbandt dette med en korridor til Veneziapalasset. Han likte å nyte utsikten fra Kapitolhøyden. Dette tårnet ble fjernet først på slutten av 1800-tallet, da man forberedte byggingen av det store nasjonalmonumentet. Da ble også det mindre tilbygget til Paul III, Palazetto, flyttet til baksiden av Veneziapalasset.

Fra 1564 måtte kardinalen ved Markuskirken dele palasset med Venezias ambassadør i Roma. Bygningen fungerte som Venezias ambassade. I en periode var palasset eiet av Østerrike. I 1916 ble det overtatt av den italienske staten.

MUSSOLINI OG DRØMMEN OM DET ROMERSKE IMPERIET

Mussolini gjorde Veneziapalasset til sitt hovedkvarter. Han talte til massene fra den sentrale balkongen. Det var herfra han 9. mai 1936 utropte «det andre romerske imperiet». Stedet var godt valgt, med det mektige og symboltunge Viktor Emanuel-monumentet like ved. Her var det så avgjort grobunn for sterk og nidkjær nasjonalisme.

Mussolini skal ha hatt en privat leilighet på toppen av palasset hvor han i fred kunne være sammen med sin elskerinne, Clara Petacci. Kona hans skal ha vært uvitende om hva som foregikk i toppetasjen. I april 1945 ble Mussolini pågrepet av italienske partisaner. Clara ble tilbudt fritt leide, men hun valgte å bli hos Mussolini. Da partisanene den 28. april skulle henrette den tidligere diktatoren, blir det sagt at hun beskyttet ham med sin kropp.

Mussolinis og Petaccis døde kropper ble fraktet til Milano, hvor de ble hengt opp ned fra en jernbjelke på en bensinstasjon på Piazzale Loreto. Dermed var drømmen om det nye romerske imperiet over. Men når man ser balkongen på Veneziapalasset, blir man minnet om et mørkt og ganske nært kapittel i Italias historie.

EN LITEN OASE

Nå er Veneziapalasset museum. Mens biler og busser kjører i kappløp over plassen, kan man nyte de vakre salene med sine praktfulle gobeliner og drømme seg tilbake til tidligere tider. Det finnes også enda et tilfluktssted. Det er innredet et lite kapell på hjørnet mot Via del Plebiscito, Capella della Madonna delle Grazie. Det har en spennende blanding av moderne og barokk kirkekunst. Her kan man hvile trette ben og samle tankene litt før man igjen begir seg ut i trafikkmylderet.

BONAPARTE

På hjørnet av Corsoen bodde Napoleons mor, Letizia Bonaparte, til sin død i 1836. Den grønne balkongen hvor hun likte å sitte og følge med er der fortsatt. Likeså et skilt med ordet BONAPARTE. Hun var ikke særlig fornøyd med sønnen og ville ikke være til stede da han kronet seg selv til keiser i Notre-Dame. Det var kanskje best å bo et stykke unna.

VIKTOR EMANUEL-MONUMENTET

Dette grandiose, mange vil si stormannsgale, monumentet ble laget for å hedre kong Viktor Emanuel II som samlet Italia i 1861. I 1870 ble også pavestaten innlemmet i det nye riket. Monumentet ble innviet i 1911, på 50-årsdagen for samlingen. Helt ferdig ble det først i 1935. Det er Italias nasjonalmonument. Om det egentlig hører til Kapitol kan vel diskuteres. Det ligger i alle fall ved foten av Kapitol, og deler av høyden ble fjernet for å få plass til monumentet.

Viktor Emanuel-monumentet vender seg mot nord, mot det moderne Roma og Corsoen.

Det representerer begynnelsen på en ny fase i Italias, Romas og Kapitols historie. Fokus er ikke lenger Forum Romanum, som i antikken. Heller ikke Peterskirken og Vatikanet som under pavedømmet.

Mye har vært sagt om monumentet, og det har fått mange kallenavn, som «gebisset», «bløtkaka» og «skrivemaskinen». Det ble tegnet av Giuseppe Sacconi og bygget i hvit marmor, med store trapper, høye korintiske søyler og også et par fontener. I midten troner Viktor Emanuel II til hest i bronse. Hesten er tolv meter lang. Det finnes bilder fra innvielsen av hesten hvor det sitter opptil 21 alvorlige menn rundt et langbord inne i hestens buk og skåler. Det må vel ha vært før kongen selv tok plass i sadelen.

Under kongen til hest finner vi det som kalles «fedrelandets alter», den ukjente soldats grav og den evig brennende fakkel til minne om soldater som døde i første verdenskrig. Rett over denne, i en nisje, står det en kvinne i full krigsutrustning. Det er gudinnen Dea Roma, selve personifiseringen av den romerske staten.

Monumentet er overlesset av allegorier og symboler fra det romerske keiserriket, for på den måten å knytte forbindelsen til det forente Italia. Viktor Emanuel blir framstilt som den nye keiseren. Dobbeltørnen som fulgte romerske legioner, er med. Likeså quadrigaen, firspannet som prydet toppen av triumfbuer i antikken. På toppen av Vittoriano har seiersgudinnen Victoria blitt plassert i stridsvogner trukket av fire hester. Den ene quadrigaen representerer Friheten og den andre Enheten. Under det ene står innskriften *civium libertati* eller «til borgernes frihet». Under det andre står det *patria unitati*, eller «for fedrelandets enhet». Forbildet for det hele kan ha vært et antikt og meget majestetisk tempel for Fortuna Primigenia i Palestrina, litt sør for Roma. I den øverste delen av monumentet finner vi en rekke statuer som representerer de forskjellige deler av det forente Italia.

Dette er det sekulære Italias monument. Her finnes det hverken arkitektonisk eller billedmessig noe som har med kirken eller religiøs tro å gjøre.

Som i antikken ville man at gater skulle ende i «noe», en fontene eller et monument. Vittoriano, som monumentet kalles, fyller den rollen for det nye Romas hovedgate, Corsoen, til fulle. Marmoren kalles *botticino candido*. Den er fortsatt like hvit; selv om mange ville ønsket en mer «romersk kulør».

Ved foten av monumentet er det to fontener, som til tross for at de er ganske store, liksom blir litt borte. De minner litt om 1600-tallsfontenene på Kapitol ved trappen foran senatorpalasset. Fontenene skaper en perfekt symmetri. På høyre side av monumentet finner vi en liggende mannsfigur som representerer det Tyrrenske hav sammen med den romerske ulvinnen ved sine føtter. I klippen han lener seg på, er det skåret ut en liten havfrue som symboliserer Napoli. På venstre side er en statue med et tankefullt uttrykk som representerer Adriaterhavet, sammen med en løve, Venezias og evangelisten Markus' symbol.

Det går heis opp til toppen av monumentet Der er det som ventet meget god utsikt. Inne i «bløtkaka» er det museum. Her kan man se en rekke modeller som viser hvordan monumentet ble til.

BIBULUS' GRAVMONUMENT

Til venstre for nasjonalmonumentet finner vi restene etter et antikt gravmonument over Cajus Publicius Bibulus og hans familie. Han var edil, eller en slags sjefsingeniør, under den andre puniske krig på 200-tallet f.Kr. Det meste av monumentet er skjult under bakken. Det kan ha vært 15 meter høyt; bare en tredjedel er synlig i dag. Deler av en original dedikasjon fra ca. 100 f.Kr. er synlig. Han må ha gjort en god jobb, siden han altså fikk sitt eget gravmonument bevilget av Senatet og det romerske folket.

KEISER HADRIANS AUDITORIUM

I forbindelse med gravearbeider for den nye T-banelinjen, Linea C, har man nylig avdekket spennende ruiner på østsiden av Veneziaplassen. Keiser Hadrian (117–138 e.Kr.) bygget her et prektig kulturhus med tre store haller i to etasjer. Deler av det ligger fortsatt gjemt under bank/forsikringsbygget like ved. Det var et sted for finkulturen, for leksjoner i retorikk, deklamasjoner og poesikonkurranser. Utsmykningen var overdådig, med flerfarget marmor både på gulv og vegger.

Det er også senere rester. På 500-tallet var finkulturen byttet ut med verksteder for metallarbeider. Slaggrester og metallbarrer vitner om dette. Verkstedene ble ødelagt rundt år 800. I en periode ble restene av Hadrians bygg brukt til begravelser. Et kraftig jordskjelv i 848 raserte andreetasjen og takbuene. Det som var igjen ble på 1100- og 1200-tallet brukt som kalkbrenneri. Det var rikelig med marmor i området som kunne brennes og bli til nytte i nye byggeprosjekter. Deretter overtok helsevesenet. Et sykehus ble bygget på slutten av 1500-tallet, Ospedale dei Fornari. Brorskapet som drev det, bygget også kirken like ved, Santa Maria in Loreto.

Byggingen av nasjonalmonumentet og Mussolinis veiprosjekt, Via dei Fori Imperiali, sørget for å fjerne alle rester. T-baneprosjektet, Linea C, bringer noe av det tilbake igjen. Å bygge undergrunnsbane i det historiske Roma er mildt sagt en utfordring. Etter ti års arbeid skal den nye linjen etter planen innvies i 2020.

Piazza di San Marco

og en gammel brønn

Denne plassen går direkte over i Piazza Venezia og er på en måte en del av denne.

MARKUSKIRKEN

Markuskirken er den dominerende bygningen. Den ble påbegynt av en pave ved navn Markus i 336, til ære for navnebroren, evangelisten Markus. Altså er den en meget gammel kirke. Paven er begravet under alteret. Den er restaurert flere ganger. Pave Paul II gjorde den til venetianernes kirke i Roma på midten av 1400-tallet. I det blå og gyldne nisjetaket finner vi Pauls våpenskjold: den oppreiste løven. Dette er også evangelistens symbol.

I forhallen finner vi en interessant gjenstand, en brønnkarm fra omkring år 1000. Presten Johannes har laget en inskripsjon på denne på middelalderlatin. Den er litt vanskelig å lese. Budskapet er: «Alle som tørster kan komme og drikke av denne brønnen. Hvis noen skulle tørre å ta betaling for vannet, han være forbannet.» På den tiden var det sparsomt med vann i Roma. Man hadde bare Tiberen og noen få lokale brønner. Vannbærere (aquaroli) bar vann rundt i byen og solgte det. Johannes gjorde en god kristen gjerning ved å tilby gratis vann.

MADAME LUCREZIA

Helt i hjørnet av plassen finner vi Madame Lucrezia. Denne slitne figuren var en av de såkalte «talende statuer», den eneste kvinnelige. Hun var trolig egentlig en statue av den egyptiske gudinnen Isis. Sitt navn har hun fått etter hennes tidligere eier, Lucrezia d'Alagno. Hun var elskerinnen til Alfonso d'Aragona, konge av Napoli. Kongen var ikke lykkelig i sitt ekteskap og ville skille seg fra sin kone, Maria, men det fikk han ikke lov til av paven. Likevel skal Lucrezia ha spilt en viktig rolle ved det Napolitanske hoffet, og kongen sørget for at hun og familien ble tilgodesett med eiendommer og rikdom. Da kongen døde i 1458 flyttet hun til Roma. Her fikk hun en anonym tilværelse fram til sin død i 1479.

Denne damen har ikke noe å gjøre med den Lucretia som spilte en viktig rolle i romersk historie, ved overgangen fra kongedømme til republikk på 500-tallet f.Kr. Det er en helt annen historie. Hun ble voldtatt av en etruskisk konge og begikk selvmord. Dette førte til opprøret mot kongemakten i Roma og slutten på kongedømmet. Roma ble en republikk i 509 f.Kr.

Konglefontenen

Piazza di Campitelli

og Madonnaen som velsignet maten

Dette er en elegant renessanse/barokk-plass; uten generende mye trafikk. Den ligger et steinkast inn fra Via d'Teatro di Marcello, rett nord for Marcellus' teater. Rundt plassen ligger kirken Santa Maria in Portico in Campitelli (normalt forkortet til bare in Campitelli) med sin mektige barokkfasade og palasser for fire romerske adelsslekter. Plassen var enda mer harmonisk da en fontene (se under) var plassert midt foran kirken. Den er monumental og likevel passelig intim og med et godt, tradisjonsrikt romersk spisested. Det er vel det man bør forvente av en god piazza.

I antikken hadde det ligget en søylegang og templer for Juno Regina og Jupiter Stator her. Anlegget var bygget av Quintus Caecilius Metellus etter en seier ved Korinth i 146 f.Kr. Dette var det første tempelet i Roma som var bygget av bare marmor. Keiser Augustus utvidet dette litt over 100 år senere og tilegnet det sin søster Octavia. Søylegangen var 132 meter lang og 119 meter bred. Den rommet i tillegg til de to templene et offentlig bibliotek og skulptursamlinger. Her sto det 34 rytterstatuer i bronse laget av den kjente greske billedhuggeren Lysippos. Ingen er bevart. De skulle forestille Alexander den store og flere av hans generaler.

En statue av en kvinne var berømt og omdiskutert. Det var ikke vanlig å hedre kvinner på denne måten. Dette var den første offentlige statuen av en kvinne i Roma. Hun het Cornelia og var datter av Scipio Africanus, som er kjent for å ha slått Hannibal i slaget ved Zama i 202 f.Kr. Hun var selv mor til tre barn som hun måtte oppdra alene, Sempronia, Tiberius og Gaius (Gracchus). Hun var så glad i barna at da venninner spurte om å få se hennes smykker, skal hun ha vist dem sine sovende barn. Sønnene Tiberius og Gaius kjempet begge for sosiale reformer i Roma. De bidro til å bedre kårene for vanlige folk, men måtte begge bøte

med livet på grunn av sitt arbeid. Cornelia opplevde å se begge sønnene dø; selv ble hun hedret med en statue i et meget prestisjetungt anlegg. Statuen har blitt bevart og befinner seg nå i Kapitolmuseet, i Palazzo Nuovo.

Portikoen er blitt ødelagt av brann ved flere anledninger. Sist ble den restaurert av keiser Septimius Severus (203 e.Kr.). I dag er det meget lite igjen av Octavias Portico, bare noen få søyler fra inngangen til området fra plassen ved Marcellus' teater.

Det er mange teorier om hva navnet Campitelli kommer av. Noen har ment det kunne være en forvanskning av Kapitol. Andre mener at det siktet til kapitelene (hodene) på alle søylene. Atter andre avleder navnet av *campus teli*, spydmarken. Det var en skikk at før man gikk i krig kastet man ved Bellona-tempelet, som lå like ved, et spyd i retning fiendens område. Ingen vet, men i dag heter likevel hele bydelen her Campitelli og plassen er dens midtpunkt.

SANTA MARIA IN PORTICO CAMPITELLI

På ruinene av den nordre delen av Octavias Portiko har det vært bygget flere kirker, den første på 1200-tallet. Den vi ser i dag, er fra 1600-tallet. Dette er en kirke med en fascinerende historie. Den er dedikert til Santa Galla. Hun var datter av pave Symmachus på 500-tallet. Det var en tøff tid med hyppige barbarinvasjoner. Folket led, og Galla Patricia organiserte sammen med noen andre kvinner bespisning for hjemløse og fattige. Det fortelles at 17. juli 523 eller 524 begynte plutselig alle kirkeklokkene i Roma å ringe av seg selv. I Gallas hus, som lå her i Campitelli, løftet en Madonna på et bilde i husets portico ut en hånd for å velsigne maten som skulle serveres til de fattige. Hun skal ha brakt bildet av madonnaen til paven, som bar det i prosesjon gjennom byen. På den måten ble en pestepidemi avverget. Huset til Galla ble etter dette underet gjort om til en kirke. Den fikk naturlig nok navnet Santa Maria in Portico. Denne madonnaen skal være det første Mariabildet som var gjenstand for offentlig tilbedelse. Den ble sett på som Romas særlige beskytterinne og skal mye senere ha reddet byen fra en dødelig pest i 1656. Pesten hadde rast i mange måneder og dødstallene var høye; det var ofte over 100 døde om dagen. Etter at alle forsøk på å isolere var prøvd, ble Portico-Madonnaen hentet til hjelp. Dette var 8. desember, dagen for feiringen av Marias unnfangelse. Bystyret var samlet. Det lovet høytidelig at dersom pesten ble stanset, skulle det bygges en ny og større kirke for Madonna in Portico. Pesten stoppet opp, og man satte i gang med bygging av ny kirke. Carlo Rainaldi fikk oppdraget. Det skal være den eneste kirken som er bekostet av det romerske folk; ikke av fyrster, paver og kardinaler. Bildet av Maria fulgte med under stor pomp og prakt i 1662. Det er rammet inn i en fantastisk utsmykket, forgylt alterhimling med spiralsøyler. Kirken er en av romernes spesielle helligdommer. Kirken ble ikke ferdig og innviet før i 1728. Det tok nok litt tid å skaffe pengene til veie når folket selv måtte trå til. Kirken har en mektig barokkfasade. Det er ikke mye ornamentikk bortsett fra søylene. De skaper en fin skiftning mellom lys og skygge. Dette er plassens store attraksjon.

FONTENEN PÅ PIAZZA DI CAMPITELLI

I nærheten av kirken Santa Maria in Campitelli finner vi en av Giacomo della Portas mange fontener. Denne ble bygget i 1589 og ble bekostet av fire adelsfamilier som hadde sine palasser i dette området. Den har en typisk della Porta-form. Han var fantastisk til å variere sine strenge geometriske former. De to nederste bassengene er åttekantede, med vekselvis rette og konkave sider. I midten står det et typisk søylebord hvor vannet spruter opp og starter sin ferd nedover. Adelsfamiliene Muti, Capizucchi, Ricca og Albertoni-Spinola har sine nå medtatte våpenskjold på det midterste bassenget. Her er det også to masker. Den ene har eselører og spyr vann ut i det nederste bassenget. Da kirken ble utvidet i 1675, kom bassenget veldig tett innpå, og folk som besøkte kirken klaget på støyen fra alle som kom for å hente vann. Derfor ble fontenen i 1679 beordret flyttet av selveste paven (Innocens XI) helt ut til kanten av plassen der den står nå. Der kommer den ikke helt til sin rett. Hvorfor ikke flytte den tilbake?

Søyler fra Apollo-tempelet

OCTAVIAS SØYLEHALL

FISKETORGET

Om dette egentlig ikke er noen offisiell plass, så kunne det godt ha vært det. Den ligger like vest for Marcellus' teater. I antikken lå Octavias portiko (søylehall) her. Denne ble bygget av Augustus 33–23 f.Kr. og tilegnet hans søster Octavia. Hun var mor til Marcellus, en av Augustus' tronarvinger som døde ung.

Søylehallen har vært skadet av flere branner, og de få restene vi ser i dag er fra keiser Septimius Severus' dager (ca. 200 e.Kr.). Arkitraven bærer en innskrift fra den tiden. De to søylene til høyre er fra den opprinnelige inngangen. Tre søyler fra den indre rekken har også overlevd.

«FISKETORGETS KIRKE»

Denne kirken, Sant Angelo in Pescheria, ble bygget i/på ruinene av Octavias Portiko. Den stammer fra 770. Som navnet sier, har det vært et fisketorg her helt til langt opp på 1900-tallet. Kirken spilte en viktig rolle i 1347, da Cola di Rienzo samlet sine støttespillere til messe her før de dro til Kapitol og overtok makten der. Den store buen ble laget i middelalderen for å lette adkomsten til kirken. På høyre side av inngangen var det en marmortavle fra 1581 som sa at fiskehoder (størje) over en viss størrelse, målt til første finne, skal leveres til Kapitol, hvor adelen styrte. Dette var en delikatesse som ble brukt som gaver til verdslige og kirkelige dignitarer. Tavlen er nå flyttet til Kapitolmuseet.

Til høyre for kirken hadde fiskehandlerlauget sitt eget oratorium. Det var viet til apostelen Andreas, som jo også var fisker. Et relieff over porten avbilder ham med andreaskorset, et fiskegarn og en tydelig interesse for fiskefangsten.

Om man sniker seg inn på venstre side av kirken, gjennom et lite smug, kommer man inn på en liten og meget pittoresk plass. Her er det for øvrig også en inngang til kirken. Plassen rett foran kirken heter Largo 16 Octobre til minne om den dagen da flere tusen jøder ble deportert til Tyskland i 1943. Bare ca. 1000 av dem kom tilbake. Kirken lå rett utenfor den jødiske ghettoen og var en av kirkene hvor jødene ble tvunget til å overvære kristne gudstjenester i håp om at de skulle vende om til kristen tro.

MARCELLUS' TEATER

Rett ved siden av Octavias Portico har vi en stor bygning som ligner litt på Colosseum. Det er Marcellus' teater. Det ble påbegynt av Julius Caesar, men fullført av Augustus i 13 f.Kr. Det ble dedikert til hans nevø, Marcus Claudius Marcellus, som var en av mange av Augustus' arvinger som døde tidlig. Teateret rommet 15–20 000 tilskuere. Det var bygget spesielt for kulturelle begivenheter, konserter og teaterstykker. Det mistet litt av sin popularitet etter hvert som cirkus; gladiatorkamper og hesteveddeløp tok overhånd. Teateret forfalt og ga byggemateriale til bruk f.eks.ved restaurering av Cestiusbroen. I middelalderen ble det bygget om til festning og boliger av ledende familier. Savelli-familien bodde her på 1300-tallet og Orsini-familien på 1700-tallet og framover; toppen er fortsatt Palazzo Orsini. Her finner vi Europas dyreste leiligheter, med en prislapp på 260 millioner kroner.

Foran ser vi tre søyler fra et Apollotempel (Apollo Sosianus). Foran dette igjen har Bellonatempelet ligget. Bellona var en romersk krigsgudinne. Hun var søster av krigsguden Mars. Hennes attributt var hjelmen. Senatet hadde sine møter som dreide seg om krig og tildeling av triumfer i dette tempelet. Krig og fred ble erklært ved *columna bellica* utenfor tempelet. Bellona kommer av *bellum*, krig.

CIRCUS FLAMINIUS

Dette var et stort stadionområde som strakte seg fra Marcellus' teater og litt forbi dagens Piazza Cairoli. Det ble bygget av C Flaminius Nepos i 220 f.Kr. Triumftogene startet her. Dette var oppstillingsplassen. En rekke templer lå like i nærheten. Man passerte disse på veien mot Via Sacra på Forum Romanum og til sist opp på Kapitol. På den måten fikk man mange steder vist sin takknemlighet etter vunne seiere.

Det skal også ha vært en samlingsplass for underklassen, plebeierne, som holdt til på Aventinhøyden. Da var det veddeløp, dyrekamper og teaterforestillinger på plassen. Ved en dyrekamp som Augustus arrangerte skal ikke mindre enn 36 krokodiller ha mistet livet. I dag finner vi ingen spor etter dette byggverket.

Inngangen til Octavias søylehall

Marcellus teater

Piazza di San Bartolomeo all' Isola

Tiberøya og isolasjonen

TIBERØYA OG BROENE PONTE FABRICIO OG PONTE CESTIO

Isola Tiberina, Tiberøya, ble dannet ved avleiringer fra elven. Den har i over 2300 år stått i medisinens og barmhjertighetens tjeneste. Da Roma i 293 f.Kr. ble hjemsøkt av en alvorlig pest, sendte man en delegasjon av leger og prester til Asklepios-tempelet i Epidavros i Hellas. Asklepios var den greske guden for legekunst. De hadde håpet å få med seg en kultstatue av Asklepios hjem. I stedet ble en av de hellige slangene fra tempelet gitt som gave til romerne. Den ble med om bord i skipet deres, og tilbake i Roma tok den seg i land på Tiberøya. Dette ble tatt som et godt tegn, og man reiste et tempel på øya for legeguden, som på latin ble hetende Aesculapius. Relieffer som viser en slange, finnes på Ponte Fabricio til minne om slangens ilandstigning i 293 f.Kr. Pesten ble avverget. Tiberøya har senere vært et medisinsk senter. «Isola» er det italienske ordet for øy. Vårt ord isolat kommer nettopp av dette, eller rettere fra det latinske «insula». I behandling av infeksjonssykdommer var naturligvis isolasjon av de smittede helt avgjørende,

og Tiberøya var av naturlige grunner et ideelt sted for nettopp dette. I antikken var det et hospital her for slaver som ikke lenger kunne arbeide på grunn av sykdom. Keiser Claudius bestemte at slike slaver skulle settes fri hvis de kom seg.

Romerne formet øya som et skip på vei nedover elva. Øya er forbundet med fastlandet med to broer. De ser ut som skipets årer. Mot venstre Tiberbredd ligger Ponte Fabricio. Den ble bygget år 62 f.Kr. slik innskriften på broen sier. Den er den siste av de antikke broene i Roma som fortsatt er i bruk. Ponte Cestio ble bygget noe senere. Den har vært bygget om flere ganger og ble demontert i forbindelse med forsterkningen av Tiberbredden på slutten av 1800-tallet og gjenreist med en del moderne byggemateriale. Den broen vi ser i dag, har ikke så stor likhet med den opprinnelige. Begge broene har sine navn etter byggherrene.

På Ruinene av Aeskulap-tempelet ble det rundt 1000 e.Kr. bygget en kirke for San Bartolomeus. Han ble flådd levende og har vært helgen/beskytter for de som lider av smerter, og ikke unaturlig for de som lider av hudsykdommer. På nordsiden av øya ble San Bartolomeus' hospital bygget i 1584; det har også navn etter «Fate-Bene-Fratelli», «gjøre-godt-brødrene», en orden som la stor vekt på nettopp å gjøre godt, spesielt å ta seg av de svakeste i samfunnet, de med uhelbredelige sykdommer.

TORRE DEL PULZELLA

På Tiber-siden av Ponte Fabricius er det et middelaldertårn i karakteristisk murstein. Det ble bygget på slutten av 900-tallet. En av de mer berømte eierne av tårnet var grevinne Mathilde av Canossa (1046–1115). Hun var en venn av paven, og i perioder skal to paver ha bodd her da de måtte søke tilflukt utenfor Lateranet. Senere har bygningen blitt tatt over av Caetani-familien.

På fasaden mot broen, litt høyt oppe, finner vi en nisje som inneholder et marmorhode av en ung kvinne. Det ser ut som om hun titter ned på de som går på broen. Piken er gammel, trolig fra det første århundre e.Kr. Hvorfor hun er plassert her, er det ingen som vet.

Ponte Fabricio

San Bartolomeo all'Isola

Piazza in Piscinula

og et blodig bryllup

Over broen Ponte Sestio ligger denne plassen, i den delen av Trastevere som ikke er så ofte besøkt av turister. De fleste turistene holder seg på vestsiden av Viale di Trastevere. Områdene på den andre siden av hovedveien har likevel også mye å by på. Her er det svært stemningsfulle plasser og typisk romerske plasser som lokalbefolkningen vet å sette pris på.

SAN BENEDETTO IN PISCINULA

Navnet Piscinula antyder at stedet har noe med et lite vannbasseng å gjøre. Det er godt mulig det i antikken lå et lite, offentlig bad her. Man har funnet rester som kan stamme fra et slikt i kirken San Benedetto. Det er mulig det har vært kirke her helt siden 500-tallet, bygget på en tomt som tilhørte Gregor den stores familie, Anicierne. Historien forteller at Benedikt av Nurcia (480–547) oppholdt seg i dette huset mens han var i Roma. Han fikk en liten celle hvor han kunne be og meditere. Det skal være denne cellen som var piscinula, bassenget.

Det skal ha blitt bygget en kirke her dedisert til Sankt Benedikt rett etter hans død. Det finnes imidlertid ikke offisielle opptegnelser av en kirke her før på 1100-tallet. Kirken har typisk Cosmat-gulv fra 1100-tallet. Det er en slags mosaikk der små biter av marmor er kuttet for å passe inn i kompliserte geometriske mønstre. Klokketårnet er det minste i Roma, og en av klokkene bærer en innskrift som sier den er laget i 1069. Benedikt stiftet flere klostre og er kjent for å ha formulert klosterregler som ble bestemmende for hele det europeiske munkevesen. Uttrykket *ora et labora*, be og arbeid, stammer herfra.

BRYLLUP OG BLODBAD

På den motsatte siden av plassen ligger Palazzo Mattei. Slekten Mattei var en av de mektige adelsslektene i Roma. De hadde flere palasser også på den andre siden av Tiberen; kanskje mest kjent er Piazza Mattei, hvor vi finner den betagende Skilpaddefontenen.

En gren av familien holdt til på Piazza Piscinula. På midten av 1500-tallet var det fire brødre Mattei, Marcantonio, Curzio, Pietro og Alessandro. Familierelasjonene var mildest talt dårlige. Pietro hyret en leiemorder som tok livet av Marcantonio. Alessandro fikk så tatt livet av leiemorderen. Da innså brødrene at noe måtte gjøres for å unngå ytterligere blodsutgytelse. Man ville få slutt på familiefeiden og besluttet å besegle freden med et ekteskap mellom Pietro og Curzios datter, Olimpia. Vi befinner oss i året 1555, og bryllupet skulle finne sted i palasset på Piazza Piscinula. Men Alessandro hadde kanskje ikke vært helt med på notene. Han møtte opp bevæpnet med pistol. Under festen trakk han pistolen og drepte brudgommen, sin bror Pietro. Folk fikk panikk, lysene ble slukket og det kom til slåsskamper hvor også den stakkars bruden, Olimpia, ble hardt såret. Det hele endte i et blodbad hvor også broder Curzio ble drept. Det var naturlig nok vanskelig å oppta normalt liv i palasset etter dette. Det ble i en overgang benyttet som kloster; senere vertshus eller snarere bordell. Først på 1900-tallet kom palasset igjen til heder og verdighet. Det ble pusset opp så det igjen framstår som et riktig renessansepalass med *loggia* (overbygget gang) og vindussprosser med spiralsøyler.

ET BERØMT OSTERIA

Tidlig på 1800-tallet var denne plassen et samlingssted for nordiske kunstnere. Den danske billedhuggeren Bertel Thorvaldsen var en av dem og det selvskrevne midtpunkt. Han hadde sitt verksted i nærheten av Piazza Barberini, og han ble regnet som en av Europas beste billedhuggere på den tiden. Han har blant annet laget gravmonumentet til pave Pius VII i selveste Peterskirken. Ditlev Blunck har malt et berømt bilde fra restauranten Gensola hvor de pleide å samles. Dette gir et meget levende inntrykk av romerske stemninger og kunstnerliv i Roma på 1800-tallet. Det finnes fortsatt et Osteria Gensola på stedet, riktignok litt i utkanten av plassen. Det har et folkelig preg, er kjent for meget god mat og autentisk romersk atmosfære. På den andre siden av plassen ligger det en sjarmerende restaurant med det talende navnet Cornucopia, som vel betyr overflødighetshornet.

Palazzo Mattei

SHABBY CHIC I ROMA

Om man er på jakt etter noe helt spesielt kan Alembic Art Gallery & Cocktail Bar kanskje være passende. Den ligger i det vestre hjørnet av plassen, i en meget gammel bygning. Stilen er en blanding av det meste man kan tenke seg, med gamle søyler, bilder fra alle tider, et gammelt shabby orgel, noen slitne skulpturer. En nærmest ubeskrivelig blanding. Stilmøbler i plysj og enkle kjøkkenstoler i skjønn forening.

Alembic bar

Piazza di Santa Maria in Trastevere

og oljekilden

EN DEILIG PLASS

Midt i hjertet av Trastevere ligger Piazza Santa Maria. Det er en av de aller mest sjarmerende plassene i Roma. Den har alt; en flott og meget gammel kirke, et palass med en spennende historie om en slave som ble pave, et godt tilbud av restauranter og barer, en flott fontene, og ikke minst, den er bilfri. Ingen tuting eller hvinende bremser. Her er det mulig å høre sildringen fra fontenen. Her er det godt å oppholde seg. Her haster man ikke. Rytmen bestemmes av slagene fra kirkens klokketårn. Her møtes man ufortyrret både før og etter messer. Ikke rart at den er blitt et samlingspunkt for både voksne og barn for hele bydelen.

PÅ DEN ANDRE SIDEN

Trastevere er avledet av det latinske trans Tiberim, hvilket betyr på den andre siden av Tiberen. I antikken var ikke dette noe populært område. Romerne foretrakk de klassiske syv høydene. Trastevere lå utenfor bymurene og ble ikke regnet med. Dette var et område hvor ikke-romere kunne bosette seg og det ble derfor en etnisk smeltedigel. Her var det immigranter og frigitte slaver, og det var mange jøder som bosatte seg her. Alle disse representerte en viktig arbeidsstyrke for hele byen. Det var her og ikke innenfor bymurene industrien med møller og håndverkere lå. Her hadde keiser Augustus opprettet en hovedbrannstasjon med flere hundre brannmenn, vigiles.

Litt merkelig kanskje, men her hadde faktisk Julius Caesar sitt landsted. Det var her han innlosjerte Kleopatra da hun oppholdt seg i Roma et par års tid sammen med deres felles sønn, Caesarion. Hun var jo en utlending tross alt og ikke fullt ut akseptert av alle datidens gode romere. Helt opp til vår tid har det vært rivalisering mellom trasteverianerne og de som bodde på den «riktige» siden om hvem som var de egentlige romere. Det var først på 1200-tallet at Trastevere ble regnet som en ekte bydel i Roma.

VÅR FEST

En fest til ære for en madonnastatue av tre som ble funnet av lokale fiskere i 1535 har nærmest karakter av en nasjonaldagsfeiring for trasteverianerne. Den kalles Festa de'noantri, hvilket betyr vår fest, og feires hvert år 16.–31. juli. Madonnastatuen hentes ut fra sitt vanlige oppholdssted i Santa Agatha og blir båret i prosesjon rundt til alle kirkene i området.

POPULÆR OG DYR RUSTIKK

Nå er det blitt veldig populært å bo i Trastevere. Boligprisene har skutt i været. Om bygninger fortsatt ser slitne ut, kan de være flott pusset opp innvendig. Unge og pengesterke mennesker har overtatt, og mange av den gamle garde har flyttet ut. Bydelen har et enda mer rustikt preg enn på den riktige siden. Det ser liksom ikke helt ut til at man har kommet ut av middelalderen ennå. Det er vel nettopp dette som har gjort bydelen så populær. Dette er romantisk og pittoresk, som å tre inn i en annen tid og en annen verden. Her er trange og meget sjarmerende smug, maleriske terrakottafargede bygninger med blomstrende vegetasjon som dekorasjon. Fargerik klesvask henger fortsatt på snorene slik de skal gjøre ifølge de gamle prospektkortene. Dette er Roma sparita, det Roma som forsvinner. Om kveldene er Trastevere et svært livlig område, preget av ungdommer og turister. Dette gjelder særlig på vestsiden av Viale Trastevere, hovedveien som deler bydelen i to. På den østlige siden finner vi mye mer av det gamle, autentiske Trastevere. Der er det heller ikke så folksomt.

OLJEKILDEN

Ifølge en legende skjøt det opp en oljekilde i år 38 f.Kr. på den plassen der kirken nå er bygget. Oljen skal ha strømmet et døgns tid, men tørket så inn. Jødene så på dette som et varsel om at Messias skulle komme til jorden. Han skulle jo være «den salvede», som skulle sette sitt folk fri. De kristne tolket litt senere denne episoden i samme baner. Den kunne ha vært et tegn på at Jesus snart skulle fødes. Rundt dette underet og denne fortellingen begynte de kristne å samle seg.

Det har vært spekulasjoner rundt en mer rasjonell forklaring på fenomenet med «oljekilden». Noen har ment det kunne være en lekkasje fra en vannledning (Aqua Alsietina) som Augustus bygget i år 2 f.Kr. for å forsyne et stort basseng der man skulle avholde sjøslag (*naumachia*). Dette var en form for folkeunderholdning der kjente sjøslag kunne rekonstrueres. Vannet fra akvedukten var av dårlig kvalitet, men kanskje ikke forurenset nok til å kunne kalles «olje». Tidsangivelsene passer også dårlig, så oljekilden forblir et mysterium, eller kanskje et under. Tradisjonen gir seg ikke så lett. Inne i kirken, litt til høyre for koret, er det en markering av stedet der kilden skal ha vellet fram. En av de små gatene som leder ut på plassen foran kirken heter *via Fonte d'olio*, oljekildegaten, og minner oss fortsatt om underet som skjedde.

SANTA MARIA

Kirken er uten tvil hovedattraksjonen på plassen. Det var pave Callixtus (217–222) som bygget om et herberge for soldater til en møteplass for de kristne, i en husmenighet, en såkalt titulus-kirke. Hundre år senere la pave Julius 1 (337–335) grunnen til den første egentlige kirken, som en basilika. Dette var etter mønster av de store kirkene keiser Konstantin satte i gang litt tidligere på 300-tallet, Peterskirken og Johanneskatedralen. Kirken ble tilegnet Maria og er en av de eldste Mariakirkene i Roma. På 1100-tallet bygget pave Innocens II kirken om, tilnærmet til sin nåværende form.

Det mest iøynefallende ved kirken er den flotte, fargesprakende fasademosaikken. Den er fra 1100-tallet. Vi ser ti kvinner som holder sine oljelamper mot Maria som ammer Jesusbarnet. Bildet bringer tanken mot Jesu lignelse om de kloke og dårlige jomfruer. Noen av lampene har sloknet. Kvinnene som bærer disse, har ingen krone. Men de har fortsatt sine glorier. Det er uvisst hvordan man skal tolke dette. Om man ser nøye, ser vi to små figurer som kneler ved Marias føtter. Det var de som hadde stått for byggingen av kirken; en av dem er pave Innocens II.

Kampanilen, eller klokketårnet, er også fra 1100-tallet. På toppen av det finner vi også en mosaikk av Maria med Jesusbarnet. Det ble bygget mange klokketårn på og ved kirkene i denne perioden. Dette skjedde samtidig med at adelsfamiliene bygget sine festningstårn. Paven og kirken ville med sine kampaniler på en måte være med i kampen om luftrommet over byen. Tårnene var jo både maktsymboler pluss at de tjente et praktisk formål med å kunngjøre når det var på tide å komme seg på gudstjeneste.

Forhallen ble tilføyd i 1702 av Carlo Fontana. På taket plasserte han statuer av fire hellige menn, Callixtus, Cornelius, Julius og Calepodius. De tre første var paver. Calepodius var en prest som ble martyr under forfølgelsene under keiser Alexander Severus (222–235). De hadde en tilknytning til kirken alle sammen og er gravlagt under høyalteret.

I forhallen er det også en rekke antikke tavler og relieffer murt inn i veggene. Søylene som skiller hovedskipet og sideskipene er alle fra antikken. De er alle forskjellige, både når det gjelder type og størrelse. De er hentet fra hedenske templer i nærheten.

Det er lite renessanse eller barokk i kirken. Taket er designet av Domenichino, på begynnelsen av 1600-tallet. Det har vært gjort restaureringsarbeider på Cosmat-gulvet, og sideveggene har fått nye fresker på midten av 1800-tallet.

Mosaikkene i apsis og på korbuen

Under ombyggingen på 1100-tallet ble buen i apsis utsmykket med glitrende mosaikk i bysantinsk stil. Sentralt ser vi Kristus som kjærlig legger armen om skulderen på sin mor. Hun bærer en krone og er kronet som himmeldronningen. De sitter på samme trone. Maria er riktignok litt mindre. Gud rekker en seierskrans til sin sønn. Vi ser bare hånden som stikker ned gjennom en krans i den fargerike himmelhvelvingen. Rundt disse finner vi paver og helgener som en slags æresvakt i forbindelse med kroningen. Flere av dem er gravlagt i krypten rett under. Helt til venstre er byggherren, Innocens II, som kjennes ved at han har den nye kirken i

Caffè delle Arance

hendene. Peter står ved siden av Kristus.

Under det store apsisbildet ser vi en prosesjon av sauer. Det er de tolv apostlene som kommer vandrende over blomstrende og frodige beitemarker fra henholdsvis Jerusalem og Betlehem. De møtes på midten, ved *Agnus Dei*, Guds Lam som er Kristus.

På korbuen ser vi mosaikker som representerer de fire evangelistene, Matteus (mennesket), Markus (løven), Lukas (oksen) og Johannes (ørnen). Litt lenger ned ser vi profetene Esaias og Jeremias. Helt på midten er det en medaljong med et kors og de greske bokstavene alfa og omega, for begynnelsen og enden.

Rett under saueprosesjonen finner vi en mosaikkfrise som er av noe senere dato, rundt år 1300. Denne er laget av Pietro Cavallini. Her skildres de viktigste begivenhetene i Marias liv, fra hennes fødsel til hennes død. Disse bildene skiller seg ut fra de mer stereotype bysantinske bildene ovenfor. Cavallinis bilder preges av mer liv og naturlighet. De peker på en måte fram mot renessansen, som snart skulle bryte fram. Spesielt interessant er det siste bildet i serien, helt til høyre. Vi ser Maria liggende på dødsleiet. Kristus står med hennes sjel på armen, i form av et barn som er svøpt i et klede.

Et av sidekapellene er verdt et besøk. Det er nummer fem på venstre side, Capella Avila. Det ble tegnet av Antonio Gherardi i 1680 og er et flott barokkverk, inspirert av Bernini og Borromini. Perspektivvirkningen er fantastisk.

ARVEGODS

Fontenen på denne plassen regnes som den eldste i Roma. Noen hevder den skriver seg helt tilbake til Augustus' dager og har sett oljekilden som en slags forløper for senere fontener. De første sikre beretningene om fontenen finner vi på slutten av 700-tallet, fra pave Hadrian I (772–95).

Fontenen skal ha vært den første som ble satt opp til offentlig bruk uten at man måtte betale for vannet. Selv om den har vært restaurert og bygget om flere ganger, har den dannet mønster og vært modell for mange senere fontener, for eksempel de vi ser på Petersplassen. Gamle bilder viser at den på 1400-tallet hadde hele tre etasjer, men det øvre bassenget ble fjernet på grunn av for dårlig trykk på vannet. Fontenen har stått litt forskjellige steder på plassen. Grunnformen er åttekantet, både for den store kummen og trappene som omgir fontenen. Bramante restaurerte den rundt 1500. Den har vært knyttet til Acqua Felice, men ordentlig fart i den ble det først da den fikk vannet fra Acqua Paola i 1659 etter en ombygging av Bernini. Han flyttet dessuten fontenen til midten av plassen. Andre av de store fontenebyggerne har også bidratt på denne. Fontenen er nærmest som arvegods å regne. Carlo Fontana forandret de fire store muslingskjellene i 1694 og er mester for de høye ribbeformede strukturene som hever seg bak skjellene, slik vi ser dem i dag. Sokkelen som det øvre bassenget hviler på, er en typisk della Porta-sokkel. Vannet renner ut fra det øvre bassenget gjennom fire ulvehoder, og ned til skjellene. De originale ulvehodene er blitt stjålet, men er nå blitt erstattet av kopier. Den siste ombyggingen skjedde i 1873. Da ble den flotte trappen med syv trinn laget. Tallet syv er som kjent et viktig jødisk-kristent symbol. Den åttekantede formen kan henspille på vannets bruk i dåpen. Åttetallet var et symbol for evigheten. Flere antikke kirkebygg hadde en åttekantet form. Nå er fontenen med alle trappene et populært samlingspunkt på plassen, et yndet sted for en rast.

SLAVEN SOM BLE PAVE

Rett til venstre for kirken ligger Callistus-palasset. Navnet har det etter pave Callixtus I (217–222). Navnet betyr en som er veldig pen. Hans historie er nært knyttet til denne plassen som senere ble Piazza Santa Maria (in Trastevere). Karrieren er nærmest utrolig, men for en gangs skyld lar den seg dokumentere. Callixtus ble født omkring 150 e.Kr. som slave i en romersk familie som bodde i Trastevere. Herren hans, Aurelius Carpoforus, var en kristen, men også knyttet til keiser Commodus' tjeneste. Aurelius betrodde Callixtus en god slump penger som

han skulle forvalte. Flere andre kristne lånte også ut penger til Callixtus' bankvirksomhet. Uheldigvis endte dette med at Callixtus ble slått konkurs. Han forsøkte å flykte med et skip, men ble innhentet i havnebyen Ostia og stilt for retten. Han ble dømt til døden, men kristne venner i kretsen rundt Aurelius klarte å få ham benådet og satt fri. Han skal ha startet på ny med sin pengevekslеraktivitet, men satt under streng overvåkning. Som følge av voldelig opptreden i en synagoge ble han sendt på tvangsarbeid i gruvene på Sardinia. Historiene rundt dette spriker. Igjen ble Callixtus reddet, denne gangen av Marcia, keiser Commodus' elskerinne. Hun hadde forbindelser til de kristne i byen og fikk ordnet det slik at Callixtus ble benådet igjen. Pave Victor I (189–199) tok ham i sin tjeneste, men fant det vanskelig å stole på ham. Callixtus ble derfor sendt på en lengre reise. Victor døde, og Callixtus dukket opp i Roma igjen, nå i den nye paven, Zephyrinus' (199–217) tjeneste. Der steg han i gradene. Han organiserte blant annet en begravelsesplass et stykke ut på Via Appia. Katakomben her bærer Callixtus' navn. I 217 ble han valgt til pave. Han kom på kant med flere av kirkefedrene på grunn av sin noe liberale holdning i flere spørsmål, blant annet hvordan kirken skulle forholde seg til frafalne og prostituerte. Han ønsket at de skulle ha en plass i kirken. Det hadde muligens sammenheng med hans egen noe rufsete fortid.

CALLIXTUSPALASSET

Callixtus hadde vokst opp i Trastevere og ville gjerne bo der. Han fikk kjøpt en eiendom som hadde vært hjem for pensjonerte soldater, Taberna Meritoria. Han var spesielt interessert i dette stedet fordi det var her oljekilden skulle ha piplet fram et par hundre år tidligere for å varsle Jesu fødsel. Her utviklet det seg et møtested for de kristne.

Hans gunst i forhold til keiserhuset var likevel ikke evigvarende. Da det brøt ut forfølgelse av kristne i 222 ble Callixtus martyr; den første siden Peter. Han ble angrepet i huset sitt og først kastet ut av vinduet. Deretter ble han steinet og til slutt kastet i en brønn, som fortsatt vises fram i gården bak den lille kirken som bærer hans navn (rett bak palasset, på Piazza San Callisto).

På 800-tallet ble det bygget et kloster og et palass her. Palasset huset i mange hundre år kardinalen som hadde sin titulær-kirke i Santa Maria-kirken. Det var pave Paul V (1605–21) som bygget palasset slik vi ser det i dag. Det fungerte delvis som et kloster. Under Napoleons okkupasjon ble munkene kastet ut. Etter 1870 ble det i noen tiår brukt som kaserne for soldater. Pave Benedikt XV (1914–1922) fikk det tilbake, og ved overenskomsten mellom paven og den nye italienske staten i 1929 fikk Vatikanet ekstraterritorialrett over dette palasset. Det er mange etablissementer i nærheten som bærer Callixtus' navn. Han har sin bar, bryggeri, sin plass og sitt hotell.

BARER OG RESTAURANTER

Det er flere gode og populære spisesteder på plassen. Restauranten Sabatini er nærmest for en institusjon å regne. Silvestro Sabatini er nå 90 år gammel og har drevet stedet i 70 år. Han er på plass hver dag og overvåker det som skjer. Ikke billig, men god service og god, klassisk italiensk mat. Utsikten og atmosfæren er upåklagelig. Sitter man ute, kan man nyte synet av fontenen, underholdningen som ofte foregår på plassen, og ikke minst den vakre fasaden på kirken. Når den er opplyst, finnes det ikke noe vakrere sted å spise middag. Om man ikke er sulten, men bare vil ha litt å drikke, kan man ta plass i baren rett til høyre for Sabatini. Utsikten er den samme.

Til høyre for kirken finner vi Caffè delle Arance. De er spesialister på appelsiner, som navnet sier. En *spremuta*, ferskpresset appelsinjuice er ikke billig, men vel verdt pengene. De har naturligvis også andre drikkevarer og småretter. Dette er et hyggelig sted å slappe av etter dagens vandringer. Her har man full oversikt over hele plassen og alt som foregår der. Cristiano og broren har drevet stedet i 30 år siden de overtok etter faren. Familietradisjoner borger for kvalitet.

Piazza della Bocca della Verità

og løgndetektoren

EN GAMMEL LØGNDETEKTOR

Piazza della Bocca della Verità er et meget interessant område. Den ligger i sydenden av Via d'Teatro di Marcello. Fra Trastevere kan man gå over Ponte Palatino for å komme dit. Plassen har sitt navn etter den antikke og meget berømte «sannhetens munn» som finnes i forhallen til kirken Santa Maria in Cosmedin. Den er trolig et gammelt (200-tallet e.Kr.) og meget stort kumlokk laget av flerfarget frygisk marmor og formet som et ansikt. Om man ser nøye etter, kan man se at hodet har krabbeklør som horn, og delfiner kan skimtes i skjegget. Trolig har dette forestilt guden for de underjordiske havstrømmene, Oceanus. Myten sier at dersom man stikker hånden inn i munnen og samtidig sier en løgn vil hånden bli kappet av; en eldgammel løgndetektor altså.

En engelskmann på 1800-tallet skal ha gjort narr av denne folketroen. Overmodig stakk han hånden inn og ble dødelig bitt av en skorpion som hadde gjemt seg i munnen. Selv om historien nok har mistet sin kraft, er den desto mer populær. Dette er uten tvil den mest berømte og fotograferte attraksjonen i dette området. Alle turister vil gjerne avfotograferes med hånden stukket inn i sannhetens munn. Den ble en filmstjerne på 1950-tallet da Gregory Peck lurte Audrey Hepburn til å tro at han mistet en hånd her i filmen «Roman Holiday» fra 1953. Interessen ble etter hvert så stor at man har måttet ta grep for å ordne køene. En vaktmann er på plass, og nylig har man begynt å ta betaling for å bli foreviget ved Bocca della Verità.

VELABRUM

Dette området het Velabrum i antikken. Her var det svært myrlendt på grunn av hyppige oversvømmelser av Tiberen. I nærheten var også det første vadestedet over elven, og man tror at Roma «startet» nettopp her. Ifølge byens

mytiske historie ble kurven med Romulus og Remus stanset av røttene til et fikentre, det såkalte og meget berømte Ficus Ruminalis, i dette området. Stedet har derfor en viktig symbolsk plass i byens historie.

Her møttes veier fra syd og nord. Her endte Via Salaria (saltveien) som kom fra Adriaterhavet. Sabinerne kom hit for å utvinne salt fra de myrlendte områdene nærmere Tibermunningen. Handel med salt var trolig viktig for at det her utviklet seg en naturlig markedsplass allerede på 700-tallet f.Kr. Det gamle Forum Boarium, kvegtorget, lå her i den sydvestlige delen av Velabrum. Det var opp hit man kunne komme med båter av noe størrelse, så det var hit dyrene ble fraktet. De ble trolig solgt levende og ikke som slakt. De ble brukt som offerdyr i templene i byen. Når gudene hadde fått sitt, kunne kjøttet selges til befolkningen. Noen mener navnet Forum Boarium først og fremst skyldes at det på dette stedet i mange hundre år sto en oksestatue i bronse. Kanskje begge deler er riktig. Litt nærmere Kapitol lå Forum Holitorium, grønnsaktorget. Ned mot Tiberen var det et fiskemarked.

Her finnes to velbevarte templer fra republikkens tid, altså før Kristus. Det rektangulære tempelet blir omtalt som Fortuna Virilis-tempelet, men var trolig reist til ære for elveguden, Portunus. Han ble feiret med festligheter den 17. august, de såkalte *portunalier*. Portunus var beskytter for havnen i Roma og for kornlagrene som lå i dette området. Tempelet er et av de eldste i Roma, fra midten av 100-tallet f.Kr. Foran tempelet har man funnet fundamenter for to statuer av Augustus' barnebarn, Lucius og Gaius, hans kronprinser, som begge døde tidlig.

Det har siden 800-tallet vært en kirke bygget inne i tempelet her, Santa Maria Egiziaca (egypterinnen). Den fikk sitt navn etter en egyptisk prostituert som ble omvendt til kristendommen og som da naturlig nok sluttet i sitt yrke. Mange prostituerte hadde et forhold til og samlet seg i denne kirken. En orden av armenske munker overtok kirken på 1600-tallet. De bygget både på og rundt den. På 1930-tallet ble det opprinnelige tempelet frilagt. Nå er kirken lukket.

HERCULES' OMRÅDE

Hercules er knyttet til dette området. Ifølge gresk mytologi drepte Herakles/Hercules i et ubesindig øyeblikk alle sine barn. Oraklet i Delfi påla ham tolv vanskelige oppgaver som straff. Dersom han klarte alle ville gudene tilgi ham og han ville til og med oppnå udødelighet. En av oppgavene var å stjele oksene til den trehodete kjempen, Geryon, som holdt til i Spania. Han klarte dette. På hjemveien til Hellas kom han forbi Velabrum hvor noen av oksene ble stjålet av en annen kjempe, Cacus, som holdt til i en hule på Aventin-høyden. Hercules hørte dyrene brøle «tyver» og ordnet opp igjen. Han drepte Cacus med klubben sin og befridde dyrene. Ifølge Vergils «Aeneiden» reiste kong Evander først et alter til ære for Hercules på stedet. Evander var en gresk sagnkonge i Arcadia i Hellas. Forfatteren Vergil forteller om hans rolle i begivenhetene som ledet fram mot grunnleggelsen av byen Roma. I nærheten av Tiberen grunnla han en gresk koloni, byen Pallantium, som kan ha vært en forløper til byen Roma. Dette skal ha skjedd før Trojanerkrigen, altså rundt 12. århundre f.Kr. Opprinnelig var kulten for Hercules et privat anliggende, men den ble etter hvert offentlig, og det ble bygget flere templer. Appius Claudius, han med veien Via Appia, skal ha reist det første i 312 f.Kr.

Dette kan også være stedet der Aeneas, som hadde flyktet fra Troja for å danne en ny by, landet med sine båter. Han skal, ifølge Vergil, ha blitt møtt av greske nybyggere med kong Evander i spissen der hvor alteret for Hercules sto. Under kirken S Maria in Cosmedin ligger rester, i form av store tuff-blokker, av et stort Herkules-alter, kanskje det opprinnelige; det som også kalles *ara maxima* for Hercules Invictus, den ubeseirede.

OLIVENDYRKERNES HERCULES

Det flotte runde tempelet vi ser i dag var til ære for Hercules, trolig det tredje i rekken på dette stedet. Det er fra midten av 100-tallet f.Kr. Det skal ha vært tilegnet Hercules Olivarius. En romersk handelsmann ved navn Marcus Octavius Herrenus skal ha bekostet det. Han hadde slått seg opp på dyrking av oliven. Olivendyrkere og forhandlere tok Hercules som sin spesielle beskytter og feiret ham i dette vakre

tempelet. Det er veldig godt bevart og trolig det eldste bevarte marmortempelet i Roma. Søylene var i den flotteste pentelisk, gresk marmor. Det var en sjelden vare i Roma før Augustus' tid. En del av søylene på nordsiden ble skiftet ut med italiensk (Luna) marmor fra Carrara på 100-tallet e.Kr. Man kan se at alle søylehodene, kapitelene, ikke er helt like. Takkonstruksjonen er ikke original. På grunn av den runde formen har dette ofte, men feilaktig, vært omtalt som et Vesta-tempel.

I dette tempelet har det også i en periode fra 1100-tallet e.Kr. vært en kirke. Den var viet til Stefanus, kirkens første martyr, med tilnavnet delle Carrozze, etter verksteder som laget vogner *(carozze)* like i nærheten. I 1560 skiftet kirken navn til Santa Maria del Sole. Historien var som følger: en meget gammel kvinne på hele 115 år som hadde valgt å leve som jomfru, bodde i et hus i like ved elven. En dag fikk hennes bror se et madonnabilde som kom seilende nedover elven. Han fikk tak i det og brakte det til søsteren, som gjemte det i et skrin. Når hun tok bildet fram, skinte det som solen. Mange mirakler skal ha skjedd i forbindelse med dette. Bildet ble flyttet til kirken som fikk sitt navn deretter. På begynnelsen av 1800-tallet ble kirken stengt. En skomaker skal ha forsøkt å opprette sin virksomhet her, men han ble raskt kastet ut.

ETRUSKERNES OMRÅDE – VICUS TUSCUS

Før romerne overtok herredømmet over den italienske halvøya, var det etruskerne som rådet grunnen i den midtre delen av Italia; kalt Etruria. Deres kjerneområde lå mellom elvene Arno og Tiberen og avgrenset av Det Thyrrenske hav og Appenninene. Dette omfattet det nåværende Toscana, der navnet har med etruskerne/tusci å gjøre. Mange mener de utgjorde urbefolkningen i denne delen av Italia, andre at de kom fra Lydia i Lilleasia. De tre siste kongene i Roma var etruskere. Det var tydeligvis tette interaksjoner mellom romere og etruskere. På 400-tallet f.Kr. mistet etruskerne herredømmet over mange av byene i mellom-Italia. I 396 f.Kr. erobret romerne Veii, den etruskiske hovedstaden. Mange etruskere kom til Roma som krigsfanger og slaver, men også etter hvert som håndverkere. Etruskerne

San Giorgio in Velabro

Klokkeårnet i Santa Maria in Cosmedin er det høyeste i Roma

Interiør fra Santa Maria in Cosmedin

var svært dyktige som kunstnere, håndverkere og ingeniører. Det hadde Roma sterkt behov for etter hvert som byen vokste. Vi vet egentlig ganske lite om etruskerne. De har ikke etterlatt seg noe særlig skriftlig materiale. Til gjengjeld finner vi mange meget forseggjorte kunstgjenstander og nyttegjenstander som vitner om en meget høytstående kultur. De er spesielt kjent for sine arbeider i terrakotta og bronse; ofte brukt i gravmonumenter. Den kjente ulvinnestatuen som nå befinner seg på Kapitol, har vært sett på som et etruskisk arbeid. Nyere undersøkelser viser at den er fra middelalderen.

Den etruskiske kolonien bodde i området ved nåværende Piazza Bocca della Verità. En kjent vei som førte fra Forum Romanum ned til Forum Boarium, *Vicus Tuscus*, Etruskergaten, bærer minne om dette. Den gikk omtrent der hvor Via di San Teodoro går i dag. Her hadde de sine butikker og verksteder.

Etruskerne utmerket seg på mange områder. De kunne lage meget raffinerte tekstiler av god kvalitet. De var kjent for sine farverier, særlig en helt spesiell purpurfarge. Skredderne laget elegante moteklær som romerne traktet etter. Deres lange spisse sko utkonkurrerte romernes tunge lærsko. I Vicus Tuscus ble det også framstilt aromatiske krydderblandinger, forførende parfymer, velluktende salver og andre kosmetiske remedier som de finere romerske kvinnene aldri hadde sett tidligere. Etruskerne var også dyktige smeder og smykkekunstnere. Ikke rart at denne gaten ble motegaten framfor noen. Her kunne man virkelig fornemme duften av den fine verden. Det er ikke lenger noe som minner om fordums forfengelighetens marked.

Etruskerne tok med seg sine skikker og kultur som etter hvert smeltet sammen med romernes. De hadde også sine egne guder. Der hvor Via Tuscus begynner på Forum Romanum, like ved Castor og Pollux-tempelet, reiste man en statue av guden *Voltumna*. Han var etruskernes spesielle beskytter, men etter hvert ble han tatt opp i den romerske gudeverdenen, som *Vertumnus*. Han var også gud for årstidenes skiftning og for forandringer generelt. *Vertere* betyr å forandre. Romerne spøkte med at han også var gud for moten. Den skiftet jo også stadig, da som nå.

AUGUSTUS' VEI-ALTER

Det var ikke bare i de store templene man dyrket sine guder i antikken. Rundt omkring i byen fantes det små altere. Et av disse finner vi på denne plassen, litt bortgjemt og svært lite prangende like ved den store veien (Via Petroselli, bygget av Mussolini) som nå fører opp mot Via del Teatro di Marcello og Kapitol. Det er tilegnet keiseren og den guddommelige Augustus.

JANUSBUEN

På østsiden av plassen finner vi den såkalte Janusbuen, Janus Quadrifrons. En litt merkelig konstruksjon, en fireveis, kubisk bue med svært mange nisjer og åpninger som passet bra i et veikryss. Den er den eneste av sitt slag som er bevart i Roma. Navnet fikk den først i renessansen. Janus var guden for all begynnelse og har gitt oss måneden januar. Han framstilles ofte med to eller fire hoder som vender hver sin vei.

Trolig har ikke buen noe med Janus å gjøre. Den er nok heller bygget på 300-tallet som en æresbue for den guddommeliggjorte Konstantin den store. Materialene til byggverket er såkalte *spolia*, det vil si hentet (les: plyndret) fra andre bygninger. I alle nisjene sto det trolig statuer av guder og helter. Den hadde en pyramidelignende topp som nå er borte. I middelalderen brukte familien Frangipani bygningen som festning. Vi ser en masse hull i steinene. Der har det vært jernkramper som holdt murklossene sammen. De har blitt stjålet; de kunne jo omdannes til våpen. I grunnen under buen går Cloaca Maxima, hovedkloakkledningen som drenerer Forum Romanum. Den passerer mellom (under) de to antikke templene på plassen før den munner ut like til venstre for Ponte Palatino. Cloaca Maxima bidro også til å drenere Velabrum. Området ble godt utnyttbart først etter den store bybrannen under keiser Nero, da man fylte på masse for å heve grunnen.

ARCUS ARGENTARIORUM – PENGEVEKSLERNES BUE

Like bak Janusbuen og helt inntil kirken San

Giorgio in Velabro finner vi en liten bue, pengevekslernes bue eller Arcus Argentariorum. Den kunne ligne på en liten triumfbue, men er nok ikke det. Den har trolig vært en portal som har stått der en av hovedveiene fra Forum Romanum kom inn på Forum Boarium. En inskripsjon på siden forteller at den ble reist (i 204 e.Kr.) av pengevekslere og kjøpmenn, og ikke av keiseren, men til ære for keiser Septimius Severus og hans familie. Buen er prydet med relieffer av offerscener. Her finner vi Hercules, og her finner vi hele keiserfamilien. Det vil si bare delvis. Etter at Septimius Severus' sønn, Caracalla, hadde gjort seg til enehersker ved å drepe sin bror Geta og andre familiemedlemmer, ble deres navn og ansikt meislet bort fra alle minnesmerker. Her skulle det ikke engang finnes minner etter kjeltringene. Det er dette som kalles damnatio memoriae. Buen bærer altså håndfaste minner om denne skikken.

SANKT GEORG OG DRAGEN

Kirken San Giorgio in Velabro er også vel verdt et besøk. Det er spennende historier knyttet til dette stedet. Kirken er fra slutten av 600-tallet. Forhallen er fra 1300-tallet. Opprinnelig var den knyttet til San Sebastian, men Sankt Georg overtok på 700-tallet. Han er en av de mest kjente helgener; han er Englands og Catalonias nasjonahelgen. Landet Georgia og en stat i USA bærer hans navn. En rekke andre land, som Hellas og Russland, holder ham som en viktig helgen. Speiderbevegelsen over hele verden har også vært knyttet til Sankt Georg. De feirer hans minnedag som er 23. april. Til tross for alt dette er det mange som tviler på om han virkelig har levd. Han skal ha vært en soldat i keiser Diokletians livgarde og skal ha lidd martyrdøden i 303 e. Kr. Historiene om ham er frodige og spektakulære. Mest kjent er hans kamp mot dragen. Denne er detaljert og livaktig beskrevet i Jacobus de Voragines *Legenda Aurea* eller Den gyldne legende fra 1200-tallet. Den meget korte versjonen er som følger: En illsint drage terroriserte et område i Libya og man måtte ofre sauer for å blidgjøre den. Til slutt var alle sauene spist opp og man måtte finne en annen utvei. Kongens datter, Cleolinda, ble ved loddtrekning satt ut som offer til dragen. Ridderen Georg kom forbi og drepte dragen med lansen sin og reddet prinsessen.

Dette har vært et yndet motiv for mange kunstnere. Bildene av ham til hest og i full rustning idet han kjemper med en ildsprutende drage symboliserer kampen mellom de onde og de gode kreftene i tilværelsen. Banneret med et rødt kors på hvit bunn er ofte også med. Dette Sankt Georg-korset er Englands nasjonalflagg, men det røde korset er også en del av det britiske flagget.

Sankt Georg er helgen for soldater, våpensmeder og en rekke andre yrkesgrupper. Han er også spesielt knyttet til behandling av spedalske. Mange sykehus bærer derfor hans navn. I norden har vi hatt flere slike institusjoner under navnet Sankt Jørgen eller Gøran, som er den nordiske versjonen.

Hans hodeskalle, samt hans spyd og deler av banneret skal befinne seg som relikvier i denne kirken. I dag er det en munkeorden av Det hellig kors som holder til her og i klosteret like ved siden av.

Kirken ble sterkt skadet ved et bombeattentat i 1993. En bilbombe eksploderte rett utenfor inngangen. Det var Mafiaen som sto bak, som en markering av motstand mot lover som var vedtatt for å stanse deres virksomhet. De skyldige endte bak lås og slå. Forhallen ble restaurert i 1997, bekostet av den italienske staten.

VANNKUNST PÅ PLASSEN

Fontenen midt ute på den åpne plassen ble laget av Carlo Francesco Bizzaccheri i 1717 på oppdrag fra pave Clemens XI (1700–21), som nettopp hadde renovert hele plassen. Det store bassenget er åttekantet, i en takket stjerneform, akkurat som i pavens våpenskjold (Albani-familien). På en stor klippeformasjon i midten sitter det to knelende tritoner som holder opp et stort østersskjell hvorfra vannet spruter opp i luften. Fontenen synes å være inspirert av Berninis Tritonfontene.

SANTA MARIA IN COSMEDIN

Det er usikkert når denne kirken ble grunnlagt,

Janusbuen

muligens på 500-tallet e.Kr, og muligens opprinnelig som del av et kornlager og senere et diakonisenter. Det ble delt ut korn til folket fra trappene her.

Det var pave Hadrian I (772–795) som utformet kirken tilnærmet slik vi ser den i dag, som en tre-skipet basilika. Den er befriende enkel i forhold til den overveldende barokken. Det var ikke den triumferende kirkens hus, men mer preget av stillhet og ydmykhet. Kirken har et eget område for sangere, et sangerkor, schola cantorum, etter oldkirkelig mønster. Her er det to lesepulter *(ambo)* som brukes ved tekstlesningen.

Det romanske klokketårnet, kampanilen, er fra 1100-tallet. Kirken er kjent for sine gulvmosaikker, cosmatarbeider. Denne stilen ble utviklet av Cosmatbrødrene på 1100-tallet med røtter i gresk og arabisk mosaikkunst. Små biter av marmor, edelsteiner og perlemor i mange farger ble lagt i lange bånd og i varierte, kunstferdige geometriske formasjoner. Det ser nesten ut som om gulvet er belagt med staselige og fargerike tepper. Marmorbiter var det tydeligvis ingen mangel på.

Kirken har vært knyttet til grekerne i Roma. Deres innflytelse i dette området går jo helt tilbake til mytisk tid, ved kong Evander og Herakles/Hercules. Inne i kirken og i sakristiet er det flere korintiske søyler som stammer fra det første århundret e.Kr. De var muligens knyttet til Ara Maxima, alteret for Herkules. Noen hevder de var del av kornlageret, *statio annonae.*

Man vet ikke sikkert hva navnet Cosmedin kommer fra. Det kan ha noe med et gresk ord, *kosmitikos,* for dekorasjon eller ornamentikk å gjøre, og kan henspille på utsmykningen i kirken. Noen mener det henger sammen med et kloster i Konstantinopel som het Kosmidion, og som var viet til helgenene Cosmas og Damian.

Bildestriden

Pave Hadrian I ga kirken til greske munker som hadde flyktet fra Konstantinopel på grunn av den såkalte «billedstriden». Hvorvidt det er lov å avbilde guddommelige motiver har vært et omstridt tema i kirkehistorien. Bakgrunnen finner vi i 2. Mosebok: «Du skal ikke lage deg noe gudebilde av det som er oppe i himmelen eller nede på jorden eller i vannet under jorden. Du skal ikke tilbe dem og ikke dyrke dem». I islam og i jødedommen ble og blir et strengt bildeforbud praktisert. Innenfor kristendommen har praksis vekslet. De første kristne brukte symbolbilder, som lam og fisk. Kirken ble etter hvert mer liberal og kunsten ble tatt i bruk i kirkens tjeneste. Bilder var nyttige for de som ikke kunne lese. På 700-tallet forbød keiseren i Konstantinopel, Leo Isaureren, all bruk av bilder i religiøs sammenheng. Alle bilder av Gud, det guddommelige, alle ikoner ble fjernet fra kirkene og brent. Man mente bildene var avgudsbilder som flyttet tilbedelsen av Gud selv til tilbedelse av gjenstander og bilder. Striden om dette ble voldsom og voldelig. Bildeforkjemperne fikk sine martyrer og mange flyktet, slik som munkene som overtok Santa Maria in Cosmedin. Dette innebar et fullstendig brudd mellom kirkene i Roma og i Konstantinopel.

I 787 snudde stemningen i østkirken. Keiserinne Irene var såkalt bildevenn. Et kirkemøte i Nikea kom fram til et kompromiss. Det slo fast at man kunne vise bilder ære, for eksempel med et kyss, men ikke dyrke eller tilbe dem. Karl den store sto også på den linjen. Munkene i Santa Maria in Cosmedin ble værende i Roma. Deres tilholdssted ble kalt *Schola Graeca*, den greske skolen. Kirken er fortsatt grekernes kirke i Roma.

Striden har blusset opp igjen flere ganger. Luther hadde en liberal holdning til dette, men Calvin fordømte bildene som avgudsbilder. Denne forskjellen har satt sitt preg på utsmykningen i lutherske og reformerte kirker helt inn i vår tid. Men i dag er det vel få kristne som ikke innser at kunsten kan være viktige virkemidler i formidlingen av det kristne budskapet.

«Fra din Valentin»

En av kirkens relikvier er angivelig hodeskallen og benrester etter den hellige Sankt Valentin. Hodeskallen som er kronet med blomster finnes i et lite alter på venstre side av kirken. Hans dag feires 14. februar verden over med at elskende sender hverandre roser, sexy undertøy, smykker, sjokolade og heftige kjærlighetserklæringer.

Skjønt, hellig; det er mye som er usikkert her. Det har vært mange Valentiner som har blitt kristne martyrer og mange frodige legender finnes. Forvirringen har blitt så komplett at den katolske kirken ikke lenger fullt ut anerkjenner Valentin, og den 14. februar er ikke lenger en kirkelig merkedag for ham. Historien startet med at man i det gamle Roma på denne dagen feiret Juno, gudinne blant annet for ekteskap og fruktbarhet. Dette var innledningen på Lupercalia, en renselses- og fruktbarhetsfest som antok temmelig frivole og utsvevende former. En av skikkene i den forbindelse var et slags løssluppent «kjærlighetslotteri» som kirken etter hvert fikk vanskelig med å akseptere. Keiser Caracalla (211–217 e.Kr.) skal ha hatt helt andre grunner til å nedlegge forbud mot giftermål. Han mente at gifte menn var dårligere krigere. Deretter spriker historiene og det er vanskelig å få trådene i hop. Ifølge en av de mange legendene skal Valentin, som var prest på den tiden, i hemmelighet fortsatt å vie unge par. Han ble avslørt og drept. Men rett før han døde rakk han å skrive en kjærlighetshilsen til fangevokterens datter, som han var blitt forelsket i. Han avsluttet med *Fra din Valentin.* En annen Valentin-skikkelse, som kanskje er mer troverdig, var biskop i Terni og levde på midten av 200-tallet. Han skal ha motsatt seg krav fra keiser Claudius II Gothicus om å vende tilbake til de gamle romerske guder, noe som førte til at han ble drept 14. februar 273. Først et par hundre år senere nedla pave Gelasius forbud mot det tradisjonelle kjærlighetslotteriet og innførte 14. februar som Valentins merkedag. Hvor dette bar hen, vet vi jo så altfor godt. Historien og legenden har blomstret.

Valentins navn står fortsatt i Martyrologium Romanum, men i 1969 ble dagen strøket i Kirkens universelle kalender og henvist til lokale og spesielle kalendere på grunn av historiens legendariske karakter. Det har tydeligvis ikke lagt noen demper på feiringen for øvrig. Markedskreftene og jag etter profitt er nok nå trolig den viktigste drivkraften bak skikken.

Cosmat-gulv i kirken

Piazza Pietro d'Illiria

med Sølvkirken og appelsinene

AVENTINHØYDEN

Piazza Pietro d'Illiria ligger som en utvidelse av Via di Santa Sabina, veien som strekker seg over toppen av Aventin-høyden. Det er lettest å komme hit fra vestsiden av Circus Maximus. Aventinen, som den ofte kalles, regnes med blant de syv opprinnelige høydene i Roma. Den skal ha sitt navn etter Aventinus, som var konge av Alba Longa, byen som var grunnlagt av sønnen til Aeneas, Ascanius. Han ble drept av lynet og ble begravet på denne høyden. I republikkens tid var dette et område for plebeierne. De hadde etter en folkeavstemning i 456 f.Kr. fått rett til å bygge hus på denne til da ubebodde høyden. De fikk også rett til at eiendommene kunne arves. Dette var altså i flere hundre år et sted for folket og folkeliv. I keisertiden overtok finfolket med sine store villaer. Trajan bodde her før han ble keiser. Keiser Decius bygget et bad her oppe. Her var flere templer, blant andre et Diana-tempel. Vi finner fortsatt en Piazza dei Tempio di Diana her til minne om det. På Aventinen ble det holdt ville fester til ære for vinguden Bacchus. Keiserinne Livia forsøkte å forby disse utskeielsene i vin og sex som et ledd i Augustus' sedelighetskampanjer.

Utover i middelalderen ble høyden mer eller mindre avfolket. Nå er dette igjen et rolig og meget attraktivt boligområde. Den norske ambassaden ligger fredelig og idyllisk til i skråningen mot syd.

Fra «appelsinhaven», som ligger like ved kirken Santa Sabina, har man en praktfull utsikt mot store deler av byen. Dette er dessuten et ypperlig sted for en romantisk piknik.

HIERONYMUS OG DAMENE PÅ AVENTINEN

På slutten av 300-tallet og begynnelsen av 400-tallet fant det sted begivenheter på denne høyden som var meget viktige for den unge og voksende kristne kirken. Kirkefader og eremitt Hieronymus (347–420) var en sentral skikkelse i disse. Han var egentlig en adelsmann fra dagens Kroatia som etter noen dramatiske og turbulente år som eneboer i ørkenen i Syria, endte opp i Roma som teolog og senere pave Damasus' (366–384) assistent. Da denne døde, hadde han nok hatt forhåpninger om selv å bli valgt til pave. Det skjedde ikke. Han var ikke fornøyd med utviklingen i Romerriket. Den var etter hans mening preget av dekadanse og forfall. Etter flyttingen av hovedstaden til Konstantinopel mistet Roma sin rolle og innflytelse. Innen den unge kristne kirken var heller ikke situasjonen bra. Han mente at Roma nærmet seg tilstander som i det syndige Babylon, og at Guds straffedom over byen måtte komme. Han var en enslig domsprofet, og vel for fanatisk og radikal for folk flest. Han samlet likevel rundt seg en gruppe likesinnede, de fleste velhavende kvinner på Aventinen. Der møttes de til bibelstudier og til dels høytflyvende teologiske diskusjoner. Blant kvinnene var Marcela og hennes vakre døtre, Paola og Eustochium. Deres hus på Aventinen ble et senter for Hieronymus' virksomhet i Roma. Sammen ville de virkeliggjøre de asketiske idealene som Hieronymus hadde tilegnet seg i Syria som et botemiddel mot forfallet i Roma. Man måtte adskilles fra den verdslige verdenen. Askesens vei var den eneste rette. Kvinnene ga avkall på all velstand, pynt og komfort og brukte sine midler til å understøtte Hieronymus' virksomhet. Dette var ikke akkurat veien til popularitet. Ryktene gikk også om hans forhold til kvinnene. Man ville til slutt kaste Hieronymus i Tiberen. Det var vel egentlig ikke så rart at han ikke kom på pavestolen. Han forlot Roma i 385 i bitterhet og frustrasjon for å leve i ødemarken i Palestina. Noen av kvinnene fulgte med.

Da Alarik i 410 angrep og plyndret Roma, fikk Hieronymus høre om dette fra noen av sine tilhengere. Det hadde i flere hundre år vært kamper på Romerrikets yttergrenser, men selve byen hadde ikke vært angrepet på omkring 800 år. Goteren Alariks angrep, som varte i tre dager, var derfor en høyst uventet katastrofe. Hieronymus så dette som Guds straffedom over tilstanden i byen. «Hva var det jeg sa?» Fra sitt eksil fortsatte han å oppfordre til omvendelse og bot, men uten å nå fram. Han levde som eremitt og lærer i Betlehem til sin død i 420.

Hieronymus er kjent for å ha ryddet opp i et virvar av mange bibeloversettelser. Det var hans som har gitt oss den såkalte «Vulgata», den forente og offisielle oversettelsen av Det gamle testamentet fra gresk og hebraisk til latin. Han har også skrevet en rekke brev, ofte polemiske, og bibelkommentarer som understøttet hans ekstreme holdninger.

Han ble kåret til helgen en gang på 700-tallet. Det er mange vidløftige historier om ham, hvordan han ble fristet i ørkenen slik som Jesus ble, og om hans visjoner som eneboer. Han skal ha temmet en løve ved å dra en torn ut av foten dens. Den ble etter dette hans trofaste følgesvenn. Hieronymus framstilles i kunsten ofte med en løve og naturligvis med sine bøker, og gjerne med en hodeskalle for å minne om dødens realitet.

Han er skytshelgen for (bibel)oversettere, de lærde, teologer, arkeologer og bibliotekarer. Hans virksomhet regnes som en forløper for senere vestlige, asketiske munkeordener. Han ble gravlagt under fødselskirken i Betlehem. Det finnes relikvier knyttet til ham i kirken Santa Maria Maggiore i Roma. Hieronymus og damene på Aventinen var virkelige personer. Man kan gjerne fundere litt over deres liv og virksomhet i en tid da Romerriket var på hell, når man er her oppe i disse idylliske omgivelsene. De to neste historiene er nok ikke like godt dokumenterte, for å si det litt forsiktig.

«SØLVKIRKEN» – SANTA SABINA

Den første kirken her ble bygget tidlig på 400-tallet av kardinal Peter fra Illyria. Plassen foran bærer hans navn. Den ble bygget på grunnmuren fra to templer og et hus fra 200–300-tallet. Opprinnelig skal en kvinne ved navn Sabina

ha bodd her, trolig på keiser Hadrians tid. Hun ble kristen gjennom sin slavinne, og hennes hus skal ha vært samlingssted for kristne på Aventinen, en såkalt Titulus-kirke. Hun skal ha lidd martyrdøden, men det er litt usikkert når. Mye av materialet til kirken skal være hentet fra tempelet for Juno Regina, som ikke lå langt unna. Dette var like etter Alariks plyndring av Roma i 410 da både kirker og templer ble rasert. Det har vært mange endringer underveis. I 1914 ble den grundig restaurert tilbake til sitt opprinnelige utseende.

Kirken kalles «Sølvkirken» på grunn av det spesielle lyset. Det skapes en helt spesiell stemning, litt kjølig og blekt blålig skjær av lyset som kommer inn gjennom de høye vinduene. De har ikke vanlig glass, men er laget av glimmer/kråkesølv, trolig fra 900-tallet. Kirken ble bygget som en klassisk basilika etter romersk modell. Formen er befriende enkel, uten de svulmende og ofte overdrevne formene og dekorasjonene i barokk- og rokokko-kirker. De 24 like korintiske søylene er praktfulle. Buene over søylene er utsmykket med mosaikkmønstre, trolig slik det hadde vært i romerske palasser i antikken. Nå var det hele til Guds ære. Dette er å komme tilbake til noe opprinnelig og autentisk.

Dette har vært dominikanernes kirke siden 1200-tallet. Det er et dominikanerkloster her som skal være grunnlagt av St. Domenicus selv i 1220. I klosterhaven er det et appelsintre som etter tradisjonen skal være plantet av grunnleggeren. Det skal være det første appelsintreet som ble plantet i Italia; det var hentet fra Spania. Det er vel trolig dette som har gitt navnet til Giardino degli Aranci, appelsinhaven like ved.

Napoleon på kirkedøren

Dørene i forhallen er meget interessante. Utskjæringene på dørene av sedertre er fra 400-tallet. Her er det 18 bildefelter som forteller historier fra Bibelen. Øverst til venstre skal det være den aller eldste, bevarte korsfestelsesscenen. Et annet sted skildres jødenes flukt over/gjennom Rødehavet. Vi ser en rasende farao som er i ferd med å innhente flyktende jøder. Vi vet hvordan det gikk. Jødene kom over og farao og alle hans menn druknet i vannmassene. Dette bildet ble restaurert i 1836. Da ble faraos ansikt byttet ut med Napoleons; som et pek mot den forhatte keiseren som hadde bortført paven (1798) og stjålet med seg store mengder kunstskatter til Frankrike. Napoleon ble satt i samme ydmykende situasjon som den slagne og druknende farao.

«Djevlesteinen»

Nederst på venstre side av kirken finner vi en liten søyle med spiralformet kannelering. Den har en rund, litt flattrykt stein av svart basalt på toppen, nesten som en ost. Dette er den såkalte «Djevlesteinen». Djevelen skal ha kastet den mot Domenicus mens han og andre av brødrene lå og ba midt i kirken. Han bommet, men det flotte marmorgulvet som ligger over flere martyrgraver, ble splintret i mange biter. Senere er det ødelagte gulvet flyttet inn i kirkens kor, Schola Cantorum. Man kan også se Munoz Zamoras gravstein (1300) i mosaikk. Han var en av de første Dominikaner-ledere.

Djevlesteinen har vist seg å være et antikt vektlodd. Hvordan det har funnet veien hit, er det ingen som vet.

Over hovedporten er det en praktfull innskrift i mosaikk i blått og gull. Den forteller noe om kirkens historie. Her nevnes både Peter fra Illyria, pave Celestin (416–432) og Sabina, som alle var involvert i kirkens historie. Ytterst finner vi to kvinnefigurer som symboliserer at kirken var for både jøder og ikke-jøder, både de omskårne (circumcisione) og hedningene (gentili).

På plassen foran kirken finner vi en dekorativ maskefontene. Denne masken har tidligere vært en del av en fontene på Forum Romanum, plassert over karet som hadde vært Marforios sjø. Marforio var blitt flyttet til Kapitol. Senere ble «sjøen» flyttet til Quirinalhøyden, en meget ærerik plassering. Men denne masken flakket litt rundt omkring for så å ende opp her over en antikk sarkofag.

Santa Sabina

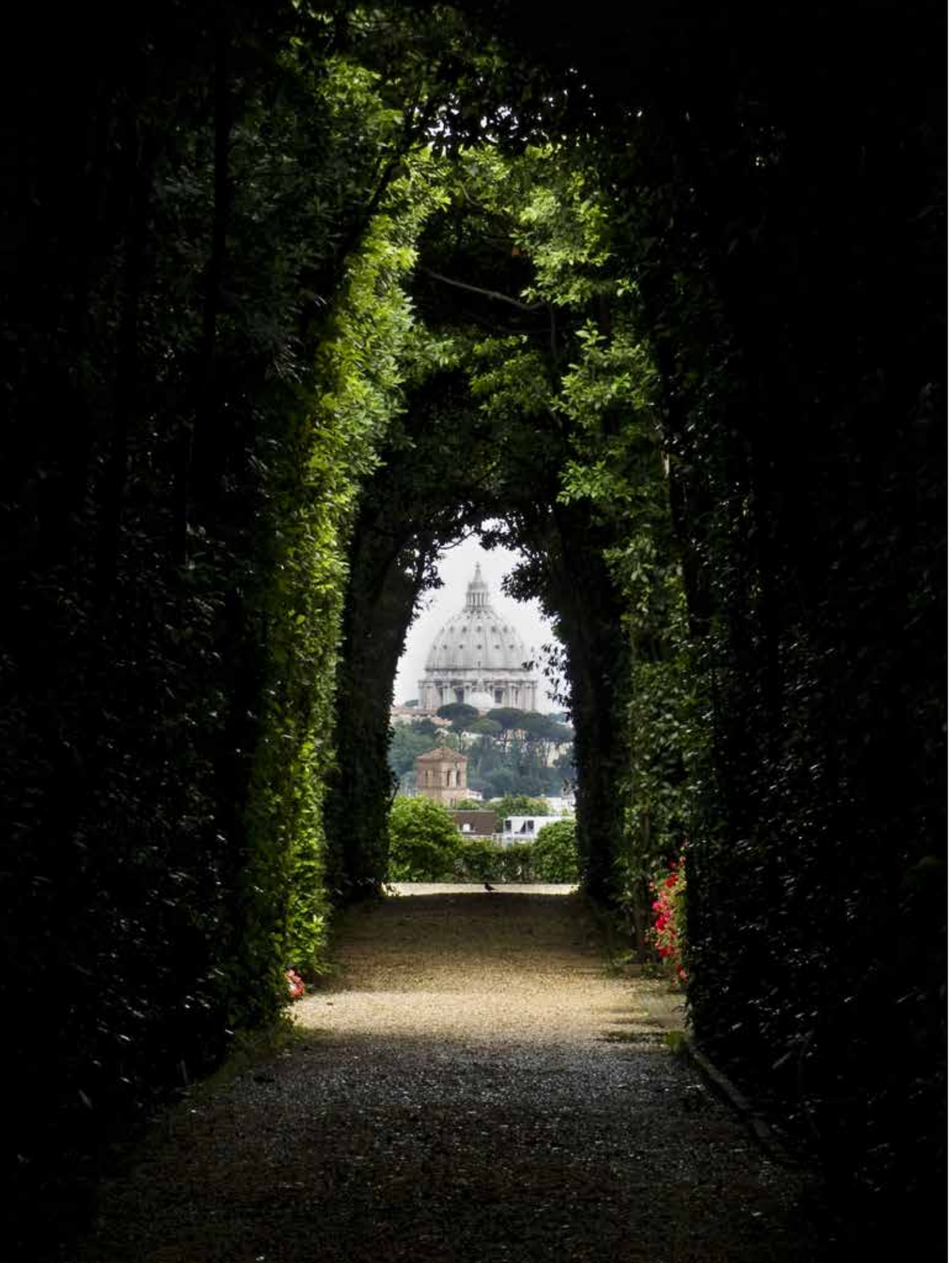

"Sølvkirken"

Hieronymus, malt av Caravaggio

Piazza dei Cavalleri di Malta

og nøkkelhullet

NØKKELHULLET

Vi er fortsatt på Aventinen. En av Romas særeste turistattraksjoner finner vi på denne plassen. Bak en lukket port ligger Malteserordenens kloster. Gjennom nøkkelhullet i porten kan man se Peterskirkens kuppel langt borte, i enden av alleen i parken. Det er ofte kø foran denne porten. Mange kommer i bil, segway eller sykkel. Dette er litt utenfor allfarvei, så det er ikke så mange som kommer gående hit. Alle ser ut til å bli like forbløffet over synet. De fleste tenker at dette må foreviges, hvilket i 99 % av forsøkene blir helt mislykket. Av og til er porten åpen. Da bør man finne fram fotoapparatet.

MALTESERORDENEN

Plassen er i seg selv også en severdighet. Den er dekorert med trofeer som symboliserer Malteserordenens militære rolle. Utformingen er gjort av Giovanni Battista Piranesi midt på 1700-tallet. Ordenen ble stiftet i Jerusalem rett før korstogenes tid. Formålet var å opprette et sykehus til pleie av pilegrimene. Den kalles også Johanitterordenen, etter ordenens skytshelgen, Johannes. Den er en ridderorden. Mottoet er: Tuitio Fidei et Obsequium Pauperum (Forsvar av troen og hjelp til de lidende). Med sitt militære tilsnitt har den vært kontroversiell. Napoleon sørget for å kaste ordenen ut fra Malta. Den har nå sete i Roma og faktisk territorialrett over sine områder i Roma, her på Aventin

og hovedkvarteret i Via Condotti 38. Den har observatørstatus i FN og diplomatiske forbindelser med 34 stater. Ordenen er en del av Den katolske kirken. En stormester som velges på livstid, er den øverste lederen.

På 900-tallet lå det et benediktinerkloster ved denne plassen. Dette ble overlatt til Tempelridderne på 1100-tallet. De deltok i flere korstog og hadde som oppgave å beskytte pilegrimer i Det hellige land. Da denne ordenen ble oppløst i 1312 overtok Malteserordenen deres områder på Aventinen.

Bak de høye murene på sydenden av plassen ligger kirken Sant'Anselmo, reist på 1890-tallet. Kirken tilhører Benediktinerordenen. Den skal ha noen av Romas vakrest klingende kirkeklokker.

HAN SOM SVIKTET SIN BRUD PÅ BRYLLUPSDAGEN

Rett ved siden av plassen finner vi en kirke, Santi Bonifacio et Alessio, som er forbundet med fascinerende og utrolige historier. Hvis det ikke er sant, så er det i alle fall veldig godt funnet på. Den opprinnelige kirken er fra 400-tallet. Den er viet to helgener, Alexis og Bonifacius, som begge er gravlagt under høyalteret. Kirken har et flott klokketårn på fem etasjer fra 1200-tallet. Fasaden er fra 1700-tallet. Historiene er som følger; de henger til og med sammen på et vis:

Aglae var dame som bodde på Aventin en gang på 300-tallet. Hun hadde i unge dager hatt et forhold til en skjørtejeger ved navn Bonifacius. Så ble hun kristen og giftet seg med en senator ved navn Eufemianus. De fikk sønnen Alexis. Bonifacius ble også kristen og angret sitt utsvevende liv. Han dro til Tarsus, Paulus' fødeby, hvor han bekjente sin tro så åpenhjertig at det ikke ble tolerert av de lokale myndigheter. Han ble halshugget. Aglae hadde ikke glemt sin ungdomskjæreste, og da hun hørte om dette, sørget hun for å få Bonifacius brakt hjem. Han ble begravet ved villaen på Aventin.

I mellomtiden vokste Alexis opp. Da foreldrene arrangerte bryllup for ham, stakk han av på selve bryllupsdagen. Han hadde helt andre planer. Han reiste til Jerusalem og andre hellige steder og var borte i 17 år. Han levde som tigger og under kummerlige forhold. Omsider kom han hjem. Ingen kjente ham igjen og han ga seg heller ikke til kjenne. Han levde i 17 år til som tigger i Roma og bodde under trappen i sitt barndomshjem. Han hjalp til å pumpe vann fra husets brønn og levde av avfallet fra sine foreldres husholdning. Da han lå på det siste fikk han tilkalt paven og fortalte hvem han egentlig var. Da han var død, begynte alle Romas kirkeklokker å ringe av seg selv. Paven gikk god for hans identitet. Papirer som bekreftet dette, ble funnet på ham. Han ble begravet ved sitt hjem, på Aventinen. Både Bonifacius og Alexis ble kåret til helgener. Kirken som ble bygget på 400-tallet, inneholder deres gravplasser. Trappen Alexis hadde bodd under, ble bygget inn i et kapell i kirken, rett til venstre for inngangen.

Historien om Alexis finner vi også som «tegneseriefreske» i kirken San Clemente. Der treffer han til og med sin tidligere kjæreste, som hadde ventet på ham i 34 år. En slags happy ending. Kirken brukes ofte som bryllupskirke. Litt merkelig kanskje, når den er oppkalt etter en som sviktet sin brud på selveste bryllupsdagen.

ERKEBISKOPEN AV CANTERBURYS HELGENSKRIN

En annen meget interessant historie, med en mer akseptabel sannhetsgehalt, knytter seg til en annen grav i kirken. Thomas Becket var blitt drept av Englands konge, Henrik II, mens han forrettet foran alteret i katedralen i Canterbury i 1170. Opprinnelig var han på god fot med kongen og var faktisk kansler. Han var kjent for sine gode administrative evner og sin lojalitet mot kongen. I 1162 ble han utnevnt til erkebiskop av Canterbury. Da ble hans lojalitet rettet mot paven, noe som førte til konflikt og at Becket ble drept. Han ble gravlagt i Canterbury. Paven helgenkåret ham allerede tre år senere. Henrik VIII forsøkte på 1500-tallet å ødelegge helgenskrinet hans, men levningene ble reddet og har senere funnet veien til et lite kapell under koret i denne kirken. Bortsett fra hodet. Det er i Santa Maria Maggiore.

Malteserkors

Piazza San Pietro

Petersplassen

Petersplassen er sannsynligvis den mest berømte plassen i verden. Den er sikkert også den mest fotograferte. Her taler paven til folket. Fra den midtre balkongen lyser han velsignelsen over byen og verden: «Urbi et Orbi». Dette er den katolske kirkens festplass. Her samles man i tusentall til messer og for å feire viktige begivenheter. Når en pave er død, blir dødsmessen lagt til trappene ved Peterskirken. Her er hele verden samlet for å vente på den hvite røyken fra det Sixtinske kapell og utfallet av et nytt pavevalg, som kunngjøres med ordene «Habemus papam», vi har en pave.

FORSONINGENS VEI

Adkomsten til Peterskirken og plassen er et kapittel for seg. Helt fram til vår tid kom de fleste pilegrimer til Vatikanet over Engelsbroen; den som går over til Hadrians gravmæle eller Engelsborg (Castel Sant'Angelo). Deretter kom man inn i området Borgo med hus og gater som lå mellom Peterskirken og Tiberen. Det gjorde at man ganske brått kom inn på plassen. Den brede avenyen som nå leder inn på plassen, Via della Conciliazione (som betyr forsoningens gate), ble påbegynt av Mussolini i 1930, men fullført først etter 2. verdenskrig. Deler av området Borgo ble jevnet med jorden. Resultatet er den mektige, åpne og majestetiske entreen til Peterskirken og plassen vi kjenner i dag.

NØKKELHULLET

Plassen er stor, med en største bredde på 240 meter. Sett ovenfra har den form som et stort nøkkelhull. Dette er satt sammen av to deler, en ellipse/oval og en firkant/trapes. Ovalen har obelisken i sentrum og skal samle pilegrimene om denne. Trapeset skal lede dem videre til inngangen. Trapeset er litt smalere i forkant. Det forsterker det mektige inntrykket av fasaden. Deler av trapeset utgjøres av trappen, hvor blant annet alteret står når det feires utendørs messe om sommeren. Trapeset blir på den måten et scenerom, med trappen som scenen, med fasaden bak som kulisse og tilskuerrommet foran. På sidene vokter Peter og Paulus.

AGER VATICANUS

Det hele begynte meget beskjedent. Dette var et landlig område utenfor republikkens Roma. Her var det vingårder, men dikteren Martial var ikke videre imponert over kvaliteten: «Hvis du liker denne vinen, kan du like gjerne drikke eddik.»

Hva kommer navnet av? Kanskje det har å gjøre med *vaticinium*, som kan bety varsel. Det henvises da til at det lå et tempel for Apollo eller Kybele her. Det var knyttet profeter, *vates*, til dette. Det kan også ha noe med *vaticum* å gjøre. Det var muligens navnet på en gammel etruskisk bosetting her. Vaticanus eller Vagitanus er ifølge Varro en gammel gud som gir nyfødte evnen til å skrike og senere snakke.

NEROS SIRKUS

Keiser Caligula (37–41) begynte å bygge en veddeløpsbane her. Nero (54-68) gjorde den ferdig. På midtrabatten ble det plassert en egyptisk obelisk. Vi leser om at mange kristne ble drept på dette sirkuset, enten ved korsfestelse eller ved å bli smurt inn med tjære, tent på og brukt som levende fakler. Tidligere har man trodd at Peter ble drept her, korsfestet med hodet ned., Dette skjedde mest sannsynlig litt lenger opp på Gianicolohøyden, på Mons Aureus, der hvor kirken San Pietrio in Montorio nå ligger. Like ved kirken ligger Donato Bramantes berømte og betagende lille tempel, Tempietto, som skal markere korsfestelsesstedet.

Vatikanet lå utenfor bymuren og her var det gravplasser langs veiene. Peter ble gravlagt ved Via Cornelia, en viktig utfartsvei som gikk inn i det etruskiske området. De kristne begynte å samles ved graven, og Romas tredje biskop, Anacletus (76–88) bygget et lite kapell ved graven. Etter hvert var det mange som ville gravlegges *ad sanctos*, nær den hellige personen, slik at det dannet seg en *necropolis* (en by for de døde) her.

DEN FØRSTE PETERSKIRKEN

Det var først på 300-tallet under Konstantin at en kirke ble bygget. Han skal selv ha vært med på grunnsteinsnedleggelsen og bidratt med å rydde plassen. Kirken ble bygget over apostelgraven og hele rekken av gravsteder. I 326 kunne pave Sylvester I (314–335) innvie den nye kirken, en femskipet basilika. Dette var en svært påkostet bygning, med forgylte takstein og praktfulle mosaikker både utvendig og innvendig. Her var også en enorm lysestake med 1300 lys. Den var tent på Peters festdag og ellers ved spesielle anledninger.

Foran basilikaen var det en stor forgård med søyler omkring. Denne var også rikt utsmykket og ble kalt Paradiset. Her sto konglefontenen, kanskje den mest berømte fontenen i kristenhetens historie. Der har pilegrimer i over 1000 år dyppet sine hender til renselse før de gikk inn i kirken. I forbindelse med forhallen ble det i middelalderen, som vanlig, bygget et klokketårn.

DEN GAMLE PETERSPLASSEN

Den gamle Petersplassen må ha vært et brokete skue. Her var det naturligvis mulig å få kjøpt alt det en pilegrim trengte, rosenkranser, offergaver og avlatsbrev. Utenlandsk valuta måtte veksles, så her var det også pengevekslere. Her skal det til og med ha vært tannleger som tilbød sine tjenester. Pavene gikk heller ikke av veien for å bruke den til å arrangere verdslige aktiviteter som tyrefektninger, hesteveddeløp og villsvinjakt.

PETERSKIRKEN

Da pavene vendte tilbake fra Avignon på slutten av 1300-tallet, var den gamle Peterskirken preget av forfall. Man fryktet at den skulle rase sammen. Den var bygget i en skråning og masser hadde begynt å røre på seg. Noe måtte gjøres, men det var først pave Julius II (1503–13) som tok grep og besluttet å bygge nytt. Arkitekten Bramante utarbeidet er prosjekt med en grunnplan som et gresk kors som paven godtok. Grunnsteinen ble lagt ned i 1506. Kirken skulle bygges med en kjempekuppel, med Pantheon som forbilde. Da Bramante døde i 1514, overtok Rafael og Giuliano Sangallo. De ville heller ha en langstrakt kirke, et latinsk kors, som egnet

seg bedre for prosesjoner. Rafael døde i 1520 og nye koster kom til. Baldassare Peruzzi gikk tilbake til Bramantes skisse. Så kom keiser Karl V på sin plyndringsvisitt i 1527, det såkalte «sacco di Roma», og det meste stoppet opp. Det var andre mer presserende reparasjoner som måtte prioriteres. Først ti år senere overtok Antonio Sangallo, men han fikk ikke gjort noe praktisk arbeid. Deretter, ti år senere, ble Michelangelo bedt om å gjøre noe. Han var ikke særlig lysten på oppgaven, men lot seg overtale. Han arbeidet de siste 17 år av sitt liv med kirken, uten lønn, i kjærlighet til Gud og hengivenhet til apostelen. Han var enig med Bramante og skrev «Den som avviker fra Bramante, avviker fra sannheten». Han gjorde Bramantes kuppel enda høyere ved å sette den opp på en tambur/lanterne med 16 store vinduer. Da Michelangelo døde i 1564 var bare tamburen ferdig. Selve kuppelen ble gjort ferdig først i 1589 av Domenico Fontana og Giacomo della Porta. Til slutt var det Carlo Maderno som fikk æren av å gjøre det hele ferdig. Igjen var det diskusjon om gresk eller latinsk kors. Maderno valgte det siste. Kardinalene ville ha en lang prosesjonskirke. I 1615 satte Pave Paul V sitt navn på kirkens fasade. Innvielsen ble først gjort av Urban VII, 18. november 1626. Det var på dagen 1300 år etter innvielsen av den første Peterskirken.

Ble dette bra? Meningene er delte. Mange mener at den ligner mer et palass enn en kirke. Det er ni balkonger. Kuppelen blir på en måte borte, drukner, når man ser kirken fra plassen. I tillegg skulle det ha vært to klokketårn. Bernini holdt på med dette, men det ble oppgitt av sikkerhetsgrunner. På toppen står det 13 statuer, seks meter høye, av Jesus og disiplene, inklusive døperen Johannes, men uten Peter. Rett under Kristus kommer paven fram som Kristi jordiske representant; som etterfølgeren av Peter, den første paven.

Forhallen

Denne er i seg selv stor nok til å romme en kirke; 70 meter bred, 20 meter høy og nesten 14 meter dyp. Over midtportalen finner vi en kopi av Giottos mosaikk (1300-tallet) av Peter

som går på Genesaretsjøen. Dette har tidligere stått i den gamle kirken. En del av originalen befinner seg i grotten under kirken. Helt til venstre i forhallen er det en rytterstatue av Karl den store. Han ble kronet og salvet til tysk-romersk keiser i den gamle kirken juledag 800. Til høyre finner vi Berninis statue av Konstantin den store. Dette er et av hans mesterverk.

Fem bronseporter fører inn i kirken. Den i midten er fra 1400-tallet. De andre fire fra vår egen tid. Til venstre er dødens port, Porta della Morta, laget av Giacomo Manzu i 1964. Den brukes helst ved begravelser, når kister skal bæres ut. Manzu var ateist og kommunist og var egentlig ikke så lysten på oppdraget, men pave Johannes XXIII klarte å overtale ham. Den neste er La Porta del Bene e del Male; det godes og det ondes port, laget av Luciano Minguzzi i 1977. Hovedportalen er hentet fra den gamle kirken, laget av Antonio Averulinos, bedre kjent som Filarete (1433–45). Den neste er Sakramentporten, laget av Venanzio Crocetti i 1965. Helt til høyre finner vi Porta Santa, den hellige porten, som er åpen når kirken feirer hellige år; som regel hvert 25. år. Men også i 2016. Pave Frans bestemte dette. Den er fra 1950 med relieffer av Vico Consorti.

Kirkerommet

Basilikaen er 186 meter lang innvendig. Det er fortsatt verdens største kirkerom. Det sies at den kan romme opp mot 60 000 mennesker, men på en messe skulle man tro rundt 10 000 er mer realistisk.

Rota Porphyretica, en rød porfyrplate, ligger like innenfor hovedinngangen. Den er hentet fra den gamle kirken hvor den lå like foran høyalteret. Her måtte de tysk-romerske keisere bøye kne før de ble salvet til sin oppgave, i hele perioden 800–1452. Vievannskarene ved inngangen minner om dåpen; gjentar på en måte dåpen. Bronsestjerner i gulvet viser lengden på andre kjente kirker. St. Paul på 158 meter kommer nærmest. Støttepilarene er dekorert med medaljonger som er tegnet av Bernini. Vi finner en statue av Peter på høyre side. Foten er nedslitt etter å ha blitt kysset og klappet av millioner av pilegrimer. Den er trolig fra 1300-tallet. Den 29. juni , som er festdagen for Peter (og Paulus), kles den i biskopelig skrud.

Kuppelen

Det er 119 meter fra gulvet opp til kuppelen til lanternen; videre 17 meter til toppen. Diameteren er 42 meter. Den ble laget litt mindre enn Pantheon, av respekt for den gamle bygningen. Lyset faller inn fra 16 vinduer i lanternen. Under denne er det en frise med teksten: «Du er Peter, og på denne klippe vil jeg bygge min kirke, og jeg vil gi deg himmelrikets nøkler.»

Kuppelen hviler på fire kraftige pilarer. De er så store at Romas minste kirke, San Carlo alle Quattro Fontane, kunne fått plass inne i dem. Mosaikker på de store medaljongene framstiller de fire evangelistene. I nisjene er det fire kjempestatuer: Longinus som stakk sin lanse i Jesu side, Helena som brakte relikvier hjem til Roma, Veronica med svetteduken og Andreas med korset. Bak disse finnes noen av kirkens viktigste relikvier: Longinus' lanse. Veronicas svetteduk og en bit av Jesu kors. Tidligere hadde man også Andreas' hodeskalle, men den ble gitt til den ortodokse kirken i 1964 som en forsoningsgest.

Baldakinen

Bernini samarbeidet med Borromini om baldakinen over Peters grav. Den var ikke ferdig før i 1663. Den er 29 meter høy. Mye av bronsen som gikk med ble hentet fra taket i Pantheons forhall. Det hadde vært lignende, snodde søyler også i den gamle kirken. Man trodde de stammet fra Salomos tempel i Jerusalem, men de ble for små i den nye kirken. De kom likevel til nytte og ble plassert på balkongene på de fire store pilarene.

Selve baldakinen er formet så den ser ut til å være laget av lett, mykt stoff. Den er overstrødd med familien Barberinis symbol, biene. Pave Urban VIII, som fikk bygget denne, var av denne familien. På toppen er det palmegrener som symboliserer martyriet. Laurbærblader slynger seg oppover langs søylene som vinranker. Til sammen symboliserer dette det som skjer ved sakramentet ved alteret, vinen som blir til Jesu blod. Laurbærbladene er seierssymboler. Det er bare paven som kan forrette messe ved høyalteret under baldakinen. Forbildet for baldakinene var at de romerske keisere lot seg hylle under dem. De blir på en måte en kulisse som understreker pavens høye stilling.

For å sikre den tunge baldakinen måtte man grave fire meter ned i grunnen for å lage fundamentene. Det betød at man måtte fjerne noen av oldkirkens graver. Da det plutselig inntraff uventede dødsfall i staben mens dette pågikk, tok man dette som dårlige tegn fra oven, og mange ville stoppe arbeidet. Selv paven ble syk. Men fra sin sykeseng beordret han Bernini å fortsette.

Rett foran høyalteret er det en hesteskoformet fordypning. Den kalles Konfesjonen og ble laget av della Porta i 1594. Balustraden bærer 99 evigbrennende lamper. Under alteret er det en nisje med et skrin som inneholder *pallium*, et verdighetstegn og den viktigste delen av en erkebiskops embetsdrakt. Det er et hvitt tøystykke med svarte kors som bæres som en stola rundt nakken. Når en erkebiskop utnevnes, får han sitt *pallium* av paven. Tidligere skjedde overleveringen personlig. Nå har pave Frans åpnet for å delegere overrekkelsen. Palliet er vevet av ull fra lam som holder til i et kloster utenfor kirken Sant Agnese fuori le mura. Lammene blir velsignet hvert år den 21. januar i en spesiell seremoni. Ullen blir bearbeidet videre av benediktinernonnene ved kirken Santa Cecilia in Trastevere. Her blir palliene vevet. De blir så oppbevart i et skrin over Peters grav til det blir bruk for dem. Skikken er meget gammel, trolig fra 200–300-tallet.

Tribuna

Tribuna er navnet på kirkens kor og apsis. Her finner vi Berninis praktfulle vindu og Cathedra, den store bronsestolen som rommer det man sier var den stolen Peter satt på da han ledet gudstjenester i Roma. Trolig er den fra 800-tallet. Stolen symboliserer det katolske læresetet. Her finner vi fire kirkefedre, Ambrosius

Kristus seirer.....

Filaretedøren

og Augustin fra vestkirken og Athanasius og Johannes Chrysostomos fra østkirken. Dette er kirkens doctores eller lærere, som utformer teologien/læren.

Til høyre for Cathedra hviler pave Urban VIII. Dette er Berninis verk. Paven sitter på sin trone og velsigner mens døden er i ferd med å skrive hans navn. Til venstre for Cathedra har vi Farnesepaven Paul IIIs monument. Her ligger to lettkledde damer henslengt foran sarkofagen. Pavens lillesøster, Giulia, skal være kvinnen til venstre. Hun symboliserer «rettferdigheten». Denne damen var opprinnelig helt naken, men omkring 1650 ble hun påkledd en metallkappe. Moren hans skal være framstilt til høyre, avkledd ned til navlen.

Kapeller

Det første kapellet man kommer til på høyre side, regnet fra inngangen, er Capella della Pietà med Michelangelos ungdomsverk med Maria og den døde Jesus. Han var bare 24 år da han laget dette. Noen hadde vanskelig for å tro at en så ung mann kunne prestere et slikt kunstverk. Michelangelo ble rasende og signerte sitt verk over Marias bryst. Det er det eneste han har signert. Skulpturen er laget fra ett stykke Carrara-marmor. Pieta er en hyllest til den evige unge Maria. Nå må man dessverre se det bak en glassplate. En forstyrret person forsøkte å ødelegge det i 1972.

Like ved, på en søyle inn mot midten av kirken, finner vi en minneplakett for dronning Christina av Sverige. Hun konverterte til katolisismen og frasa seg den svenske tronen. Hun flyttet til Roma i 1655 og levde der til sin død i 1689. Hun er gravlagt i krypten under kirken.

Så følger Sakramentkapellet med Berninis vakre minitempel. Her er det åpent bare for dem som ønsker å tilbe.

Capella Clementina er nummer tre på venstre side. Her er Bertel Thorvaldsens monument over Pius VII (1800–1823). Han er vel den eneste ikke-katolske kunstner som har fått den ære å lage et kapell i selveste Peterskirken.

Dåpskapellet er det første på venstre side. Det ble laget av Carlo Fontana i 1695. Døpefonten er laget av lokket til Hadrians porfyrsarkofag som i sin tid rommet Hadrians levninger i hans mausoleum. Senere ble Otto II (973–983) gravlagt i den. Da ble den flyttet til forgården i den gamle Peterskirken. Den ble senere flyttet til kirkens krypt. Fontana hentet den opp derfra selv om den var blitt noe ødelagt. Han satte den sammen igjen i dåpskummen.

PETERSPLASSEN MED KOLONNADEN

Pave Alexander VII ville ha en flottere plass foran kirken. I 1656 ga han oppdraget til Bernini. Han brukte elleve år på jobben. Kolonnaden ble dermed ferdig først over 40 år etter kirken. Den er virkelig et mesterverk som skaper en flott ramme om plassen. Mange mener at Bernini brukte den menneskelige kroppen som forbilde. Kirken symboliserer Kristi kropp og kolonnaden er hans armer som strekkes ut mot verden for å ta den i sin favn. Han skal ha sagt « … at plassen moderlig skal ta imot katolikkene for å bekrefte deres tro, imot kjetterne for å forene dem med kirken og imot de vantro for å opplyse dem om den rette tro».

Kolonnaden består av 284 søyler i fire rekker og 88 pilastre. Alle søylene er doriske, enkle, men kraftige. På toppen er det 140 tre meter høye helgenstatuer. Dermed er det ikke bare Kristus som tar imot, men hele skaren av helgener. Den himmelske og den jordiske menighet blir på en måte samlet på denne plassen. Det er et fantastisk bilde. Tanken går til Hebreerbrevet 12,1-2. «Da vi har så stor en sky av vitner omkring oss, så la oss legge bort alt som tynger og synden som henger seg på oss og holde ut i det løp som er lagt opp for oss, med blikket festet på ham som er troens opphavsmann og fullender, Jesus.» Avstanden mellom de to midterste rekkene er så stor at to vogner/kareter kan passere hverandre. I ellipsens to sentra finner vi to runde steiner. Står man akkurat her ser man ikke fire søylerekker, men bare én. Dette må man bare prøve.

OBELISKEN (VATICANO)

Plassen har naturligvis også sin obelisk. Den er 25,5 m høy, med pidestallen ca. 40 meter, og veier 326 tonn. Med bronseelementene på toppen virker den mye høyere. Opprinnelig sto den i Heliopolis, men den er vanskelig å tidfeste fordi den ikke har noen hieroglyfer som kan hjelpe oss. Den er nemlig helt slett.

Keiser Augustus fikk flyttet den til Alexandria hvor den prydet Julius Caesars torg, hans guddommelige adoptivfar. Der sto den i fred i over 60 år. Det var hans oldebarn Caligula som i 37 e.Kr. fikk den fraktet til Roma for å plasseres på veddeløpsbanen han var i ferd med å bygge i Vatikanområdet. Skipet som ble brukt til å frakte obelisken fra Egypt, var spesiallaget og regnet som et underverk i seg selv. Etter at det hadde gjort jobben ble det tauet tilbake til kysten, fylt med stein og senket som del av fundamentet for et nytt kaianlegg som keiser Claudius bygget ved Ostia.

Veddeløpsbanen ble senere gjort ferdig av Nero. Mange kristne ble martyrer her og ikke i Colosseum, som mange tror. Obelisken har blitt stående. Det er i seg selv et under. Alle andre har gått over ende. En populær legende hevder at den har blitt stående fordi den kan ha vært vitne til Peters martyrium, men som tidligere nevnt døde nok Peter litt lenger oppe på Gianicolohøyden.

På samme måte som Augustus brukte obelisker for å legitimere sin guddommelige rett til å herske, var dette trolig også et motiv for Caligula. Hva kunne vel være bedre enn en obelisk som hadde relasjon til to av hans guddommelige forfedre, Julius Caesar og Augustus. En dedikasjon på pidestallen som bare så vidt er synlig, henviser til begge disse.

Landemerke i 2000 år

Denne såkalte Vatikan-obelisken har vært et av Romas mest kjente landemerker i snart 2000 år. Og hele 1500 år i samme posisjon. Men den sto jo litt bortgjemt i forhold til kirken. Derfor var det flere paver som syslet med planer om å flytte den fram på selve plassen. Det var dessuten høyst betenkelig å ha en hedensk obelisk stående så nær Peterskirken. Noe måtte gjøres. Oppgaven var teknisk veldig utfordrende, og flere berømtheter, som Michelangelo, kviet seg for å gjøre dette. Det var først med Sixtus V (1585–90) at det ble fart på sakene. Han ville

Michelangelos Pietá

skape en ny by som symboliserte den triumferende kirken. Obelisken var et viktig element i så måte. Han anla også flere gater for å lette adkomsten til de hellige stedene for alle pilegrimene.

En meget risikabel operasjon

Domenico Fontana lot seg overtale til å prøve i 1586. Dette var en svært arbeidskrevende og risikabel operasjon. Arbeidet ble innledet med at alle arbeiderne gikk til nattverd. Man tok ingen sjanser. Dette hadde jo ingen gjort før. Dette var den første obelisken som skulle reises i moderne tid. Attpåtil var den hel. Utgangspunktet var heller ikke helt prima. Det viste seg obelisken var litt skjev (43 cm), noe som kunne medføre en risiko. Fontana fikk frie tøyler til å ta i bruk alt han trengte for å få dette til. Bygninger som var i veien, måtte rives og fjernes. Arbeidet krevde en stab på 900 arbeidere, kilometervis med tauverk, masse taljer og 140 hester. Det ble bygget et stort trestillas som sees på gamle stikk/tegninger. Ved hjelp av dette løftet man obelisken en halv meter opp slik at man kunne få en plattform under. Deretter ble obelisken senket ned i liggende stilling og rullet til sin plass midt på Petersplassen, foran den nye Peterskirken som var under oppføring.

Legenden om «Vann på tauene»

Det var et nervepirrende øyeblikk da obelisken skulle reises ved hjelp av tauverk og taljer. Paven forlangte absolutt stillhet og kunngjorde dødsstraff dersom noen brøt den. Stemningen var meget anspent. Rett før man hadde alt på plass, begynte det å ryke fra tauverket. En sjømann fra Genova trosset pavens påbud og ropte ut: «vann på tauene.» Så ble gjort og katastrofen avverget. Sjømannen fikk leve. Paven belønnet ham også med å gi ham og hans familie rettighetene til å selge palmegrener på Petersplassen på palmesøndag. Historien er god – den er imidlertid fra 1700-tallet.

Ti års avlat

Det fortelles at Fontana hadde et par hester stående klar til flukt dersom noe gikk galt. Det gikk heldigvis bra, og 26. september 1586 ble obelisken innviet. Det hadde tatt mer enn et halvt år å få obelisken opp. Pave Sixtus V var også fornøyd. Han ga ti års avlat til alle som ba Fader vår og et Ave Maria til ære for korset på toppen. Det hele ble naturligvis også ledsaget av trompetfanfarer, trommer, messer og offentlige bønner underveis. Spesielle renselsesritualer ble praktisert. Obelisken ble til slutt døpt med hellig vann og alle onde og hedenske ånder drevet ut.

Et seiersmonument

Denne obelisken som hadde stått på Nero/Caligulas cirkus og vært et taust vitne til så mange kristnes martyrium, var nå blitt et symbol på den seirende kirken. Den var blitt et kristent monument, med korset på toppen. En innskrift på siden sier: «Se Herrens kors. Flykt alle fiender. Løven av Juda har seiret.»

Fontana har også fått en inskripsjon på nordsiden av pidestallen som kvittering for godt arbeid. Han fikk også pavelige utmerkelser, en god pensjon og alt materialet som var blitt brukt i prosessen til odel og eie. Han utga for øvrig selv en bok i 1590 om hvordan obelisken ble flyttet, med tittelen *Della transportatione dell obelisco vaticano.*

Caesars aske?

I middelalderen mente man at kulen på toppen av obelisken inneholdt Caesars aske. En meget fantasifull legende forteller hvordan det gikk til: opprinnelig var det kong Salomo som hadde reist obelisken i Jerusalem. Han hadde bestemt at hans egne knokler skulle plasseres på toppen av den. Etter at Julius Caesar var drept, ble dikteren Vergil sendt til Jerusalem for å bringe obelisken til Roma. Jødene gikk med på dette mot at romerne lovte å betale en sum for hver dag som gikk inntil lasten var kommet til Roma. De trodde de hadde gjort en god avtale. På overnaturlig måte klarte Vergil å få kolossen til Roma på en eneste natt og samtidig ble Salomos rester byttet ut med Caesars aske.

Det sies at Fontana undersøkte kulen og fant at den var tom. Det viste seg at kulen på

toppen var gjennomhullet, trolig av skuddsalver fra Karl Vs soldater i 1527 som herjet i byen og som brukte dette som trening eller underholdning. Kulen ble på 1800-tallet flyttet til Kapitolmuseet, hvor den kan sees i dag. Nå er det et stort kors og pavens symboler på toppen. Det skal også finnes relikvier i den øvre delen.

På løveføtter

Obelisken står på en pidestall og støttes av fire løver i bronse. Det merkelige med dem er at hvert hode har to kropper. Disse hadde en viss likhet med de opprinnelige bronseføttene som ikke lenger kunne brukes. Ørnene på basis var det pave Innocens XIII som fikk på plass i 1713. Obelisken står midt på den elliptiske delen av plassen, som et slags sentrum for hele verden. Den symboliserer Kristus. En innskrift på sokkelen understreker dette: «Kristus seirer, Kristus styrer, Kristus hersker. Må Kristus forsvare sitt folk mot alt ondt.»

Sannheten skal likevel være at den ikke står helt midt på plassen, men er forskjøvet fire meter i forhold til kirkens midtakse. Kirken ble jo egentlig ferdig mange år senere. På en annen side av sokkelen finner vi tekster som skulle «kristne» eller rense dette hedenske monumentet: «Se på Herrens kors (på toppen) og flykt alle dere motstandere. Løven av Juda har seiret.»

Soluret

Rundt obelisken er det nedfelt 16 ovale steiner i brolegningen. Disse symboliserer vindene som blåser i Roma, karakterisert ved et navn og et ansikt. En meridian løper fra obelisken mot den høyre siden av kolonnaden. I hver ende av denne angis hvor skyggen fra korset faller midt på dagen henholdsvis 22. juni og 22. desember. Langs meridianen finner vi dessuten stjernetegnene nedfelt i grunnen. Dette ble konstruert i 1817 av Filippo Luigi Galli.

FONTENENE PÅ PETERSPLASSEN

Opprinnelig var det bare én fontene på plassen. Den ble bygget på oppdrag fra pave Innocens VIII (1484–92). Den sto usymmetrisk til høyre på plassen foran den gamle Peterskirken. Vi må også huske på at plassen da var mye, mye mindre. Dette var en fontene etter mønster av for eksempel den som hadde stått på Piazza Santa Maria in Trastevere, med runde granittkummer i to høyder. Vannet må opprinnelig ha kommet fra lokale kilder. Etterfølgeren til Innocens VIII, den beryktede pave Alexander (Borgia) VI 1492–1503, renoverte fontenen og pyntet den med forgylte kuler; av det første gullet fra det nyoppdagete Amerika. Etter pavens død ble disse fjernet og erstattet med kjeruber/nakne småengler.

I 1612 fikk Carlo Maderno i oppdrag å fornye fontenen. Han beholdt den gamle formen, men foretok et kunstgrep ved å snu det øvre bassenget. Den skjellaktige overflaten gjør dermed at vannet renner utfor kanten som et dekorativt sløyr. Denne fontenen bærer pave Paul Vs (1605–21) våpenskjold (ørn og drage) og et relieff av Borghese-ørnen. Fontenen ble plassert i et stort åttekantet grunnbasseng. Etter hvert som plassen fikk en ellipseform, ble det behov for en fontene til for å oppnå symmetri. Denne ble laget nesten identisk med Carlo Madernos fontene og sto ferdig på venstre side av plassen på midten av 1670-tallet. Den er ulik den andre bare ved at denne bærer pave Clemens Xs (1670–76) våpenskjold (stjerner) og et relieff av tvinnede delfiner på sokkelen. Det hersker usikkerhet om hvem som har laget den andre fontenen. Både Berninis og Carlo Fontanas navn, som jo var nevø av Carlo Maderno, nevnes.

Fontenene er mektige og gjør seg utrolig godt på denne plassen. På 1800-tallet hadde man skikkelig trykk på vannet. Bilder fra 1870 viser at vannsøylen sto mange meter opp i luften, like høyt som fontenen selv; det var sikkert et mektig skue. De skal opprinnelig ha hatt en vannstrøm på seks millioner liter per døgn. Nå sparer man jo mer på vannet, noe som reduserer opplevelsen betraktelig.

I forbindelse med julen har man begynt å sette opp en stor julekrybbe foran obelisken. Tradisjonen med julekrybber går helt tilbake til Frans av Assisi på 1200-tallet. Senere har også et stort juletre på plassen kommet til som et element i julefeiringen.

Kuppelen i Chigi-kapellet

Piazza del Popolo

OG VELKOMSTEN

MED FLAMINIO-OBELISKEN

VELKOMSTEN

Gjennom flere hundre år kom de fleste reisende og pilegrimer til Roma nordfra langs Via Flaminia og dermed til Piazza del Popolo. På moderne italiensk betyr dette folkets plass. Opprinnelsen til navnet kan ha med «folk» å gjøre. Den første kirken Santa Maria del Popolo ble bygget av gaver fra Romas innbyggere for å feire korsfarernes erobring av Jerusalem i 1099. Den ble derfor folkets kirke og kan ha gitt plassen dens navn. Navnet kan også muligens henspille på poplene som vokste her i antikken og på tiden da kirken ble bygget.

Plassen slik vi ser den i dag, er utformet av franskmannen Valadier på begynnelsen av 1800-tallet. Det har vært og er en praktfull festplass for de store anledningene. Her finner vi hele tre Maria-kirker, en egyptisk obelisk og hele seks store og flotte fontener som ønsker velkommen til byen. Dette representerte virkelig en storslagen velkomst til Roma. Bare så synd at verden snart endret seg og folk ikke lenger kom til Roma langs via Flaminia, men med tog til en ikke fullt så spennende jernbanestasjon, og senere til flyplasser langt utenfor byen og med videre transport gjennom mindre tiltalende områder av byen. Det var sikkert mer stas å ankomme byen på gamlemåten.

I ANTIKKEN

Folketribunen Caius Flaminius anla i ca. 220 f.Kr. en vei fra foten av Kapitol og rett nordover helt til Rimini. Den het Via Flaminia. På dette tidspunktet var det utenfor bymuren. Da keiser Aurelius ca. 260 e.Kr. bygget sin nye bymur ble porten Porta Flaminia dannet. Det er denne porten, riktignok mye bygget om, vi nå kaller Porta del Popolo.

I dette området lå det en del gamle gravmonumenter, blant annet en eller muligens flere pyramider. Én ble stående helt til 1475. Da ble den revet, og steinmaterialet ble brukt til å bygge to firkantede tårn på Porta del Popolo, omdannet til de to portene på sidene i 1879. Vi kan se en lignende gravpyramide, Cestiuspyramiden, som en del av bymuren ved en port lengst syd i byen, Porta San Paolo. Den inneholder graven til Cestius, en romersk embetsmann på slutten av det siste århundret f.Kr.

NEROS GJENFERD

Nero ble en forhatt mann i Roma. Han ble i 68 e.Kr. myrdet av sin tjener Epafroditus, etter først å ha blitt tilbudt å gjøre selvmord. Selv om han var den siste keiser av den juliske slekten, ble han ikke gravlagt i Augustus' mausoleum. Asken hans ble spredt ut ved foten av Monte Pincio, der hvor Piazza del Popolo er nå. Like ved skal det ha vært et valnøtt-tre. Etter Neros død skal hans gjenferd ha romstert i området. Ravner som holdt til i treet, pinte og plaget Nero og skapte mye spetakkel. Dette pågikk helt til 1099. Da tok noen affære og ba pave Paschalis II om å gjøre noe med uvesenet. Paven var en from mann. Han gikk inn i bønn og faste, hvoretter Maria viste seg for ham og forklarte hva som måtte skje. Valnøtt-treet måtte felles, og det som måtte være igjen av Neros jordiske levninger, graves opp. Begge deler skulle kastes i Tiberen. Som foreskrevet, så gjort. Demonene og spøkelsene forsvant. Folk var takknemlige. De viste det ved å reise et kapell på stedet. Det fikk navnet Santa Maria del Popolo; Folkets Mariakirke.

Som man ser, navnet på plassen og kirken har mange mer eller mindre troverdige forklaringer. At denne siste versjonen ikke er tatt helt ut av luften og har holdt seg levende i mange hundre år, understrekes ved det faktum at episoden med fellingen av valnøtt-treet er framstilt i et relieff i korbuen i kirken. Her ser vi paven sammen med sin sveitsergarde i ferd med å felle treet. Ikke helt historisk korrekt dette heller. Sveitsergarden ble nemlig ikke opprettet før i 1509.

EN FLOTT RENESSANSEKIRKE

Kapellet på plassen ble utvidet av pave Gregor IX (1227–41), men det var først Sixtus IV (1471–84) som bygget en riktig kirke her. Santa Maria del Popolo ble en av de fineste renessansekirkene i Roma. Arkitektene Andrea Bregno og Baccio Pontelli sto for selve bygningen. Fasaden er stort sett uforandret, bortsett fra at 150 år senere fikk Bernini satt de seks høydene fra Alexander VIIs våpenskjold på toppen og laget en liten barokk krøll på gesimsen. En rekke av de største kunstnerne på den tiden, Rafael, Bramante og Pinturicchio har bidratt til utsmykningen. Senere kom både Bernini og Caravaggio til. Bramante er ansvarlig for koret og apsis. Pinturicchio, «malerdvergen», har malt freskene i taket. Egentlig het han Bernardino di Betto. Han har også bidratt i to av kapellene på høyre side, for familien della Rovere. Det er likevel spesielt to kapeller på venstre side som tiltrekker seg oppmerksomhet.

Caravaggio

Helt innerst i kirken, til venstre for høyalteret, i Cerasifamiliens kapell, finner vi to av Caravaggios mest berømte bilder. Det er Paulus' omvendelse og Peters korsfestelse, begge fra 1601. Begge er typiske for hans stil; med en nådeløs realisme og dramatiske utnyttelse av kontraster og mørke og lys. Han brakte noe helt nytt inn i malerkunsten med sine nytolkninger av gamle bibelske motiver.

Chigikapellet

Før han døde i 1520 innredet Rafael et kapell for Chigi-familien. Han ble nesten ferdig. Kapellet er det andre på venstre side. Det var bankmannen Agostino Chigi som betalte for det. Han hadde bygget opp hva vi vil kalle et finansimperium. Flere paver sto i betydelig gjeld til ham. Kapellet er meget vakkert, en meget delikat syntese av arkitektur, skulptur, mosaikk og maleri. Det er mulig å gå inn i det slik at man virkelig kan nyte alle detaljene.

I midten av kuppelen ser vi Gud som skaperen. Rafael tegnet mosaikken som ble utført av Luigi da Pace. Rundt det sentrale bildet ser vi symboler for solen, de syv planetene og de gamle romerske gudene, inklusive Venus, Mars og Jupiter, framstilt i skjønn forening med engler. Grunnen til denne uvanlige sammenblandingen er trolig Agostino Chigis interesse for astrologi. Det er mulig det er uttrykk for en neo-platonsk verdensanskuelse, med himmelrommet som sjelens rike etter døden. Dette ble ganske utbredt i renessansen. Gud Fader troner likevel fortsatt på toppen og tar imot sjelene.

I tamburen/lanternen rett under ville Rafael hatt flere mosaikker. Det ble ikke slik, men her er i hvert fall de bibelske motivene tilbake. Her er det malt scener fra første Mosebok. Likheten med Michelangelos verk fra taket i det Sixtinske kapell er ganske stor.

Altertavlen er malt av en av Rafaels elever, Sebastiano del Piombo, og framstiller jomfru Marias fødsel. Til venstre for altertavlen finner vi en vakker statue av profeten Jonas som nettopp slipper ut av fiskens munn. Denne er tegnet av Rafael, men utført av hans elev, Lorenzetto. Som en kuriositet kan nevnes at Jonas' ansikt skal bevisst være utformet for å ligne på unggutten Antinous, keiser Hadrians yndling, som druknet i en elv i Egypt. (Det fortelles mer om dette under Piazza Bucharest.)

Til høyre for alteret finner vi profeten Habakuk. Mot inngangen ser vi Daniel med løven. Begge disse er laget av Bernini, ved en oppussing Chigi-paven Alexander VII gjorde på 1660-tallet. Den siste av de fire skulpturene er profeten Elias, tegnet av Rafael og utført av Lorenzetto.

Bankmannen Agostino Chigi og hans bror Sigismund er gravlagt under de to marmorpyramidene på sidene i kapellet. På gulvet, som er designet av Bernini, er en mosaikk av et knelende skjelett som symbol på døden. Under dette står det: Mors aD CaeLos, hvilket skulle bety «gjennom døden til himmelen». Om man setter sammen de store bokstavene får man MDCL, hvilket lest som romerske tall er 1650; til minne om det året dette gulvet ble lagt.

Etsning av GB Piranesi fra ca 1750

En sørgende løve
Rett utenfor Chigikapellet er det et storslagent monument, nærmest festet på en søyle. Vi skimter et tre i bakgrunnen. Dette er et minnesmerke over den unge Maria Flaminia Odescalchi-Chigi som døde i barselseng i 1771, bare 20 år gammel. Familien hadde en løve og en ørn som sine symboler. Dyrene sørger over den unge døde, mens to engler (putti) fester en medaljong med bilde av den unge fyrstinnen til det røde draperiet på søylen, eller er det kanskje på treet. Monumentet er prangende og flott. Det er laget av Paolo Posi helt på slutten av barokken.

Fuglen Fønix
Rett til venstre innenfor inngangen finner vi et selsomt minnesmerke. Det var arkitekten Giambattista Ghisleni som laget det til seg selv, i 1670, et par år før han døde. Et gulnet skjell innhyllet i en hvit kappe er fanget bak et gitter. En innskrift under sier «Neque hic vivus neque illic mortuus» som betyr «Hverken i live her eller død der». Over fangen er det to medaljonger. Den ene med fuglen Fønix, som ifølge legenden bygger seg et bål av røkelsespinner når den merker at døden nærmer seg. Av asken oppstår en ny fugl. På den andre medaljongen framstilles hvordan en puppe forvandles til et flyvedyktig insekt. Det ledsages av en tekst som litt fritt oversatt sier: I mitt rede skal jeg få dø, men jeg skal leve lenge som Fønixfuglen.

Døden i fengsel
Det finnes naturligvis også en mer fargerik forklaring til dette litt makabre monumentet. Brorskapet for den gode død (Confraternita della buona morte) hadde som oppgave å lete opp mennesker som døde ute på campagnaen, og sørge for at de fikk en kristen begravelse. En sen kveld da et slikt likfølge kom til kirken Santa Maria del Popolo, var kirken stengt og døren låst. Man greide heller ikke å vekke noen av munkene i klosteret like ved. Brødrene brøt seg da like godt inn, og liket ble begravet rett innenfor kirkedøren. Neste dag ble hærverket oppdaget. Munkene gikk til paven og klaget. Da han spurte hvem som var skyld i dette, svarte de «det var døden». Paven repliserte: «Da må vi sette døden i fengsel». Som sagt så gjort. Etter pavens ordre ble minnesmerket over dødens innbrudd i kirken laget.

OBELISKEN (FLAMINIO)

Gjennom hele middelalderen sto det en antikk fontene midt på plassen. Denne hadde form som de karakteristiske kjegleformede hyttene, trulloer, som finnes i Puglia, helt nede på hælen av Italia. Dette ga plassen navnet Piazza del Trullo. Denne forfalt og ble fjernet.

Fra 1572 sto en fontene her som var laget av Giacomo della Porta. Denne fikk i 1589 selskap av en obelisk. I over 250 år sto fontenen og obelisken adskilt og utgjorde ikke noe enhetlig monument.

Obelisken på denne flotte plassen sto i antikken på Circus Maximus. Det var Augustus som hentet den fra Egypt, trolig ca. 10 f.Kr. Det var farao Seti I som reiste den i det 13. århundre f.Kr. i hovedstaden Heliopolis, ikke langt fra dagens Kairo. Den mer berømte sønnen hans, Ramses II (1290–1224 f.Kr.), gjorde den ferdig. På toppen, *pyramidion*, er det bilder som symboliserer begge disse to. Den sto i Solens tempel og var dedikert til solguden Ra. Guden framstilles nederst på skaftet på to sider idet den mottar offergaver. Obelisken er 24 meter høy og veier 235 tonn.

Solguden lover verdensherredømme
Det har vært usikkerhet om tolkningen av hieroglyfene på sidene. Den romerske historikeren Ammianus forteller at en egyptisk prest skal ha oversatt tegnene for Augustus som brukte dette i sin propaganda. Her er det solguden som lover verdensherredømme til den utvalgte kongen. Her nevnes Apollo og Mars. Augustus tok ordene til seg; begge disse gudene var hans beskyttere og hjelpere i kampene for å underlegge seg Egypt. Han ga Apollo æren for seieren i slaget ved Actium. Obelisken ble følgelig sett som et synlig tegn på en guddommelig legitimering av Augustus' rett til å herske.

En mer pålitelig oversettelse sier at obelisken er full av Ramses IIs selvskryt. Han omtales som den som fyller Heliopolis med obelisker for at de skal opplyse Ras eget tempel. Han laget monumenter så tallrike som stjernene. Hans verk rekker til himmelen. Når Ra skinner, gleder han seg over obeliskene. Det var vel ikke så mye Augustus kunne ha brukt der.

Vi vet at obelisken sto på *spinaen* (midtdeleren) i den store veddeløpsbanen Circus Maximus helt fram til 400-tallet. Da hadde den for øvrig fått selskap av en obelisk til. Den siste var hentet av keiser Konstantius II i 357. Nå står denne ved kirken San Giovanni in Laterano.

Begravet i 1000 år og oppreist av Sixtus V.
Obelisken gikk over ende og ble etter hvert begravet. Den lå under jorden i over 1000 år før rester av den ble gjenfunnet på 1400-tallet. Det var likevel ikke før under pave Sixtus V at det ble sving på sakene. Alle delene ble funnet og satt sammen. Obelisken ble i 1589 reist i en litt forkortet utgave på Piazza del Popolo, like innenfor bymuren der hvor Via Flaminia, hovedinnfartsåren til Roma nordfra, ender. Obelisken kalles derfor ofte bare Flaminio. Den er reist på sin originale sokkel/pidestall. Vi ser fortsatt Augustus' originale dedikasjon. Her prises Augustus, den guddommelige sønnen til Caesar (som jo også var blitt erklært som Gud) for at han la Egypt under det romerske folk. Det er også en dedikasjon til Solguden.

På en av de andre sidene fortelles det hvordan Sixtus hentet obelisken som var viet til Solguden fra Circus Maximus og nå innviet den til det uovervinnelige korset. Han plasserte naturlig nok et kors helt på toppen. Under dette finner vi pavens egne symboler, en stjerne og seks høyder. Han hadde jo et visst markeringsbehov.

Manifestasjon av kirkens makt
Sixtus V var opptatt av at disse monumentene som hadde vært hedenske, nå skulle kunne manifestere kirkens og kristendommens makt og innflytelse. I noen tilfeller utførte man exorcistiske ritualer ved obeliskene for å fjerne all

Døden i fengsel

hedensk kraft som fortsatt måtte være til stede. På motsatt side, den som vender mot kirken Santa Maria del Popolo, er det nærmest et ordspill som omtaler en jomfru som under Augustus' regjeringstid fødte rettferdighetens sol. Det kan være en mulig litt kryptisk hentydning til Jesu fødsel.

PORTA DEL POPOLO

Porten ved via Flaminia ble lenge kalt Porta di San Valentino etter en kirke som lå der. Først på 1300-tallet kom navnet Porta del Popolo. Pave Pius IV (1559–65) bygget om porten så den lignet en gammel romersk triumfbue. Vi ser Mediciernes pillesymboler over midtportalen. Det var på den tiden bare én åpning, men det var to firkantede tårn på sidene. Sideportalene ble åpnet først i 1879 på grunn av økende trafikk gjennom porten. En stund tenkte man også på å føre en av byens nye trikkelinjer gjennom porten. Det ble det ikke noe av. Trikken stopper rett utenfor.

Dronning Christinas inntog

Bernini fikk i 1655 i oppdrag å pynte på porten innvendig til ære for dronning Christina av Sverige som kom til byen. Hun ble tatt imot med triumftog. Hennes konvertering til den katolske tro var en meget viktig seier for paven, Alexander VII. Hun var tross alt datter av en av de toneangivende hærførerne fra trettiårskrigen, som jo var en religionskrig. Bernini skrev med store, pompøse bokstaver på innsiden av fasaden: «Felici faustoque ingressui» eller «For et heldig/gunstig og lykkebringende inntog». På toppen av fasaden plasserte han en stjerne og seks høyder fra Alexander VIIs våpenskjold.

Hun kom ridende på en hvit hest med sitt følge på over 200 personer. Det har vært diskusjoner om hva slags sadel hun brukte. Selv om hun visstnok oftest brukte mannesadel, skal hun ha sittet som kvinne ved denne anledningen. Innenfor porten ventet adelen og hele kardinalkollegiet. Det ble skutt salutt med 200 kanonskudd fra Engelsborg. I prosesjon forflyttet man seg til Vatikanet, hvor hun ble mottatt av paven. En enda mer spektakulær mottagelse skal ha funnet sted litt senere ved Palazzo Barberini. Denne er til og med foreviget på et maleri som kan sees i palassets museum.

Hun var åpenbart en meget viktig triumf for den katolske kirken, men hun ble også til en del besvær etter hvert. Hun var egenrådig, mandig og myndig. Paven, som hadde tatt så vel imot henne, sa at hun var født som en barbar og hun levde som en barbar. Likevel, da hun døde i 1589, gråt *hele* Roma.

Den polske kongen på tiggerferd

Tjueto år før dronning Christina kom til byen, var det annet inntog som nok var enda mer spektakulært. Kongen i Polen ville ha paven med på en plan han ønsket å inngå med en gruppe i Polen. Disse var imidlertid ikke rett-troende katolikker, så her måtte man sette alle kluter til for å oppnå noe. Han sendte fyrst Jerzy Ossolinski som sendemann. Man hadde bestemt seg for ikke å spare på noe, hverken av gull eller edle steiner som gaver. Prosesjonen inn på Piazza del Popolo ble ledet av to polske kurerer. Deretter kom 22 pyntede esler med alle gavene og ti kameler med vaiende fjærpryd, ringlende sølvklokker og gullbroderte sadler. Fyrsten hadde med seg 30 egne pasjer. Så fulgte seks tyrkiske hingster med gullbeslått seletøy og stigbøyle, Hesteskoene var til og med av gull, skal vi tro opptegnelsene. Et par av dem satt litt løst og falt av underveis uten at noen gjorde noe vesen av det. Flere grupper av høytstående polakker og romerske adelsmenn og kardinaler var også med. Pavens sveitsergarde banet veien for fyrstens vogn, som ble trukket av seks persiske hester. Han selv red på en grå hingst og hadde en drakt som funklet av diamanter. Sverdet hans var alene verdsatt til 20 000 dukater. Kanonene på Engelsborg tordnet i en langvarig salutt mens prosesjonen fortsatte til Vatikanet hvor paven tok imot, og forhandlingene kunne begynne.

Oppholdet og diskusjonene varte i tre uker, men alt var forgjeves. Paven ville ikke gi sin støtte til den polske kongens ønsker. Men, det hadde vært en flott fest. Det var man i hvert fall enige om i Roma.

BROLEGNINGEN

Brolegningen på plassen er et kapittel for seg. Den beryktede pave Alexander VI (1492–1503) ønsket å få et skikkelig belegg på området, men han manglet penger. Hva gjøres i Roma da? Paven la en ekstra skatt på de prostituertes virksomhet. Det høres i utgangspunktet ikke til å være et tilstrekkelig tiltak. Men i Roma på den tiden skal det ha vært flere tusen prostituerte. Roma var i tillegg en by med mange soldater og ikke minst mange mannlige pilegrimer. Dessuten hadde man jo en nærværende tilgang til avlat og syndsforlatelse. Kirken var naturligvis imot det som foregikk, men penger lukter som kjent ikke. Når man vandrer over brosteinene på Piazza del Popolo kan man jo alltids vie en tanke til de som har vært med å bekoste den.

DEN MODERNE FOLKETS PLASS

Sixtus V hadde nok allerede på 1500-tallet hatt planer om å gjøre mer ut av plassen, men rakk ikke det før han døde. Obelisken sto litt ensom og bortkommen midt på plassen ved siden av en fontene i over 250 år. Plassen var stor, og dette har nok sett litt puslete ut. På begynnelsen av 1800-tallet ønsket man å anlegge en mer prangende utsmykning av denne inngangsporten til byen. Luigi Valadier, som var født i Roma, men av franske foreldre, fikk oppdraget og har utformet plassen slik vi ser den i dag. Midtfontenen ble fjernet og hadde så en omflakkende tilværelse, først over på den andre siden av Tiberen foran kirken San Pietro in Montorio. Deretter ble den stuet bort før den gjenoppsto på Piazza Nicosia i en ikke helt original versjon. Der kan man se den i dag.

På Valadiers plass fikk obelisken stå, passet på av fire sfinx-lignende løver som spruter vann ned i hvert sitt basseng. Strålen sprer seg ut som en vifte som gir den et glassaktig utseende. Blant de mange nordiske kunstnerne som valfartet til Roma på 1800-tallet, var det tradisjon at besøket skulle innledes med en seremoniell ridetur på løvene på plassen. Det vil neppe bli tolerert i dag.

STORSLAGNE FONTENER

På begge sider av den store plassen er det fontener med storslagne statuegrupper som utsmykning. På den ene siden ser vi gudinnen Roma stående i full krigsmundur over to liggende elveguder, Tiberen og dens sidegren Aniene. Foran gudinnen ser vi ulvinnen med de diende tvillingene Romulus og Remus. På begge sider av fontenen er det søyler som er prydet med skipssnabler som var krigstrofeer. Søylene skal være hentet fra tempelet for Venus og Roma som lå mellom Colosseum og Forum Romanum.

På den andre siden troner en Neptun omgitt av tritoner. Begge disse fontenene får vannet fra den nye grenen av Acqua Vergine, via mostra-fontenen i form av en stor triumfbue på Monte Pincio. Vannet strømmer fra denne ned mot plassen i praktfulle kaskader. Valadier laget et terrasselignende anlegg opp mot Monte Pincio. Det er flere avsatser med skulpturer og relieffer. Om man gjør seg umaken å gå opp til toppen får man en praktfull utsikt over byen. Det er herfra man skal beundre solnedgangen over Peterskirken.

I de fire «hjørnene» av plassen ble det reist statuer som representerer de fire årstidene. Det ble bygget fire bygninger i nyklassisistisk stil. Her var også symmetrien viktig. På venstre side av porten er det kaserne for *carabinieri*. På høyre side har huset kulturelle institusjoner. Nå er det Leonardo da Vinci-museum. På siden mot Corsoen er det to store bygninger hvor det på gateplan er to berømte og eksklusive restauranter, henholdsvis Canova og Rosati. Plassen har hele seks fontener. Det er rekord, selv for vannbyen Roma.

TVILLINGKIRKENE

Det første man ser når man kommer inn gjennom porten, er de to kirkene som ligger der hvor plassen går over i Via del Corso. De kalles naturlig nok oftest bare for tvillingkirkene. Det var vel egentlig ikke noe behov for å anlegge dem annet enn at man ville ha symmetri på plassen. Derfor ble de også bygget veldig like; men ikke helt. Grunnforholdene var ikke identiske, så man måtte gjøre noen tilpasninger. Poenget er at de ser identiske ut fra forsiden. Begge er barokk-kirker tegnet av Carlo Rainaldi. Det er Pantheon som er forbildet for kirkene. Begge er Mariakirker. I tillegg til Santa Maria del Popolo er det altså ytterligere to Mariakirker som ønsker velkommen til Roma.

Santa Maria in Montesanto ligger til venstre og er den eldste; bygget 1662–75. Den har en elliptisk grunnplan. Kuppelen er tolvkantet og skal være Berninis verk. Navnet har den fra en kirke som hadde ligget her før. Den var tilegnet Karmelitterordenen fra Montesanto på Sicilia. Pave Alexander VII var opprinnelig oppdragsgiver. Da han døde, stoppet byggingen opp inntil kardinal Girolamo Castaldi kom med friske penger. Han forlangte å få sitt navn på kirkens fasade. Kirken har vært en kunstnerkirke, med utstillinger av nålevende kunstnere.

På høyre side ligger Santa Maria dei Miracoli. Her er grunnformen en sirkel, og kuppelen er åttekantet. Den skulle huse et madonnabilde som hadde vært involvert i et mirakel. Bildet hang opprinnelig på muren rett utenfor porten. En dag i 1525 var det årsak til at et barn ble reddet fra å drukne i Tiberen. Mens en mor vasket tøy falt et lite barn i elven. Noen fikk reddet det. De fortalte at en hvitkledd dame hadde løftet barnet opp inntil det kunne bli reddet. Den hvitkledde lignet på madonnaen. Derfor dro man den slutningen at det var hennes fortjeneste at barnet ble reddet. Bildet ble flyttet inn i den nye kirken 150 år senere. Det er innfelt i altertavlen. Også her måtte den omtalte kardinal Castaldi trå til med penger. Han fikk sitt navn også på denne fasaden. I tillegg ble han selv gravlagt i kirken.

DEN MØRKE SIDEN

Gjennom flere hundre år var denne plassen åsted for folkeforlystelsen de offentlige henrettelsene. Når den store klokken, La Misericordia, ringte på Engelsborg, visste folk hva som skulle skje og strømmet til. Den 18. mai 1816 var en spesiell festdag. Da foretok den legendariske bøddelen, Mastro Titta, hele fem henrettelser ved hengning og partering.

Den 23. november 1825 ble to menn, Leonida Montanari og Angiolo Targhini, henrettet her. De var såkalte *carbonari* (betyr egentlig kullbrenner). Det vil si en illegal gruppe som kjempet for et samlet Italia; det vil si for å befri landet både fra paven og de mange småfyrstene. Det var en forbrytelse som ble straffet med døden. En plakett på bygningen til venstre for Porta del Popolo ble satt opp i 1909 til minne om dette. Her sies det i en lett spydig tone at disse to ble dømt til døden på pavens ordre og uten bevis. De var litt tidlig ute. Kampen om et samlet Italia ble som kjent vunnet i 1870. Den siste henrettelsen fant sted her året etter, i 1826.

EN HILSEN FRA TIBEREN

Tett ved Porta del Popolo finner vi to plaketter på veggen. Den nederste er fra 8. oktober 1530. Her er det Tiberen selv som taler: «Tiberen vil kjempe for å forsvare det som tidligere også var hans land, og han vil demonstrere sin storhet og makt for alle. Merk dere (vann)nivået her. Jeg, Tiberen, var her.» Den øvre plaketten markerer den største flommen, fra julen 1598. Den sier: «Tiberen slår til igjen, som varslet.» Han holdt sitt ord.

Tvillingkirkene

PIZZERIA

Piazza Bucharest på Monte Pincio

og den store sorgen

MED PINCIANO-OBELISKEN

Monte Pincio er høyden over Piazza del Popolo. Piazza Bucharest ligger bare vel hundre meter inn i Borghese-parken som ligger der.

Hadrian var keiser 117–138 e.Kr. Han blir regnet som en av de gode keiserne. Opprinnelig kom han fra Spania, gjorde militær karriere og ble etter hvert adoptert av keiser Trajan. Til slutt ble han dennes etterfølger. Romerriket var da på sitt aller største i utbredelse. Han erobret ikke nytt land, men hadde en stor nok jobb med å forsvare grensene. Han er kjent for sine reiser over hele riket og tilbrakte trolig mer tid utenfor Roma enn i byen.

HADRIANS ELSKER – GUDEN ANTINOUS

Hadrian var nærmest besatt av Egypt, og han fikk opplæring i egyptiske ritualer og svartekunst i Heliopolis. Han besøkte landet i noen skjebnesvangre dager. Hadrian hadde en helt spesiell guttevenn, Antinous (gresk: Antinoos), som fulgte med på alle reiser. Historien forteller at Antinous druknet i elven nær Hermopolis. Omstendighetene er mildest talt uklare og involverer både guder og mennesker. Cassius Dio har beskrevet at Antinous rett og slett kan ha falt i elven, eller som han sier kanskje er det mer sannsynlig at gutten ble ofret. Som følge av dødsfallet bygget Hadrian en by på dette stedet, Antinoopolis. Det ble starten på en religiøs kult rundt Antinous. Gutten ble erklært guddommelig, og etter hvert smeltet han sammen med Osiris, en av egypternes viktigste guder. Sammentreffet ville også at dette skjedde akkurat under Nil-festivalen, som ble holdt hvert år til minne om at guden Osiris faktisk hadde druknet i elven.

Spørsmålene er flere enn svarene. Var det en ulykke? Var sorgen virkelig så stor at den skulle føre til alt dette? Gjorde Antinous et frivillig offer for sin herre? Var det for å bringe sin herre et lengre liv? Det var ikke uvanlig med et stedfortredende offer for å oppnå dette. Var det derfor Hadrian, med dårlig samvittighet, gikk til det noe drastiske skritt å guddommeliggjøre elskeren?

Hva har så alt dette med Monte Pincio å gjøre? Antinous hadde naturligvis sitt tempel i Antinoopolis (det eneste stedet). Dette ble prydet med to obelisker, og en av disse har altså omsider funnet veien til Monte Pincio i Roma. Tempelet ble reist i 131 e.Kr. Det var trolig også guttens første gravsted.

Obeliskene var ca. ni meter høye og av rød Aswan-granitt. Den ene er forsvunnet.

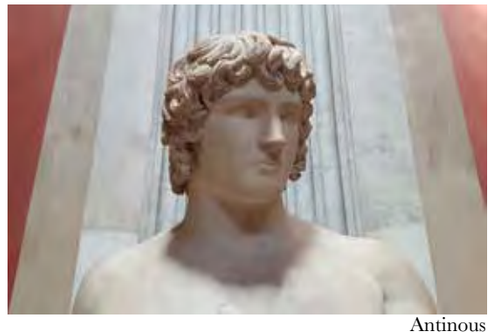
Den vi kjenner, har hieroglyfer i to rekker på alle sider. Disse ble skåret ut av folk som ikke var de aller beste på området. Her er det en del merkverdigheter, ifølge de som forstår seg på slikt. Her gir Hadrian ordre om at Antinous skal tilbes som en egyptisk gud. Her er det bønner til solguden Ra om at Hadrian må tilgodeses med et langt og lykkelig liv. Til og med Hadrians kone, Sabina, huskes på. På en av sidene og på vignetten er det mer Osiris/Antinous-mystikk. Antinous omtales som Osiris, sammenlignes med Ra. Det er han som «taler sannhet». Kulten rundt Antinous må ha vært ganske lokal og av kort varighet. Det har nok også vært et sted for å minnes Antinous i Roma. Kanskje var det her han opprinnelig var gravlagt etter først å ha blitt mumifisert. Et sted i nærheten av Circus Varianus har blitt utpekt som en mulig plass. Her hadde keiser Elagobalus (218–222) bygget et cirkus og trolig brukt en obelisk som dekorasjon på *spinaen*.

Det er godt mulig det var han og ikke Hadrian som brakte obelisken til Roma. Som nesten alle andre obelisker falt den over ende og var begravet helt til midten av 1600-tallet, da den ble funnet i tre deler ikke langt fra kirken Santa Croce in Gerusalemme, som i mellomtiden hadde blitt bygget oppå Circus Varianus. Urban VIII tenkte å plassere den ved Palazzo Barberini, men det ble oppgitt av trafikale hensyn.

Obelisken fikk så en omflakkende tilværelse. Den lå lenge i Vatikanet, i Konglehaven. Det var først pave Pius VII som i 1822 fikk reist den på Monte Pincio, hvor den står i dag. Det er denne pavens våpenskjold vi finner på sokkelen. Stjernen og høydene på toppen kan også være hans eller Clemens XIVs symboler.

Dette er altså en obelisk som er reist av helt andre grunner enn de andre vi har sett, nærmest som et sorgens minnesmerke, og ikke for å proklamere keiserens rett til å herske som så mange andre. Den kalles også for Hadrians eller Antinous' obelisk.

Antinous

Keiser Hadrian

Villa Valadier

Piazza della Trinità dei Monti

OG KOPIEN

Kirken på toppen av den såkalte Spansketrappen heter Santi Trinità dei Monti, Treenighetskirken på fjellet, og er fra 1585. Den har en flott og helt spesiell beliggenhet der den kneiser på toppen av den dekorative og symboltunge trappen. (Mer om denne under Piazza di Spagna.) Det er Frankrike som eier kirken.

OBELISKEN (SALLUSTIANO)

Obelisken som står på toppen er en romersk kopi av en egyptisk original. Det er mulig det var Hadrian som fikk laget den. Kanskje har den stått i hans sommerresidens, i Tivoli. Den er 14 meter høy. Hieroglyfene er kopiert fra obelisken på Piazza del Popolo. Heller ikke disse er av beste kvalitet. Noen er faktisk snudd på hodet. Obelisken kan ha stått i det som kalles Sallusts haver. Den falt trolig under goteren Alariks herjinger i 410 e.Kr. Sixtus V oppdaget også denne på 1580-tallet og tenkte å plassere den foran kirken Santa Maria Degli Angeli. Det ble ikke noe av. Den ble også liggende en lang periode på Piazza San Giovanni in Laterano. Det var først pave Pius VI som i 1789 fikk den reist der den står i dag.

Da man i 1843 skulle plante et tre der obelisken var funnet, oppdaget man også fundamentet/sokkelen. Denne ble for en periode flyttet til et sted på Kapitol hvor den ble brukt som minnesmerke ved fascistmarsjer på 1920-tallet. Nå er den forenet med obelisken igjen, men skal være snudd på hodet. Kanskje for ikke å bli assosiert med sin tidligere rolle i fascismens tjeneste.

Her oppe på toppen ligger det fornemme 5-stjerners Hotell Hassler. Her har kongelige og notabiliteter kunnet nyte lucullisk luksus og ikke minst en fantastisk utsikt over byen.

PIAZZA DI SPAGNA

OG DEN FRANSKE TRAPPEN

Piazza di Spagna er en av de mest populære plassene i Roma. Det skyldes ikke minst den flotte trappen, som kalles «Spansketrappen» og den artige båtfontenen, La Barcaccia. På toppen av Pincio-høyden troner en kirke, La Trinità dei Monti (treenigheten på fjellet) og en obelisk, som nevnt ovenfor. Til sammen danner disse elementene et nærmest ikonisk bilde fra Roma.

Når trappen er pyntet med røde asaleaer om våren, er den et fantastisk skue. Da gjør det ikke noe at navnet egentlig ikke er riktig, men det er litt komplisert, så det kommer vi tilbake til. Dette er plassen man møtes, og hvor man kan «henge» ubekymret og bare nyte livet. Men å spise og drikke i trappen eller bade føttene i fontenen skal man være forsiktig med. Det kan medføre bøter. Fortsatt kan man gjerne drikke av vannet fra fontenen.

Ingen annen by har en trapp som denne. For mange er den og plassen selve essensen av Roma. Plassen og området har imidlertid en lang og interessant historie. Her har det foregått begivenheter av betydning for verdenshistorien.

LUCULLUS' LUKSURIØSE VILLA

En av de som har satt sine spor her er Lucius Licinius Lucullus. Han var en romersk general

Keiserinne Messalina med sønnen Britannicus. Statuen står i Louvre, Paris

som er kjent for å ha seiret over kong Mitridates av Pontus (et kongerike ved Svartehavet/Armenia) på 70-tallet f.Kr. På sine krigstokter samlet han seg enorme rikdommer. Han var kjent for meget streng disiplin og for å stille umenneskelige krav til soldatenes fysikk. Soldatene gjorde til slutt opprør, og Senatet fant det tryggest å overlate kommandoen til Gnaeus Pompeius. Det betød at Lucullus kunne pensjonere seg og nyte tilværelsen i utkanten av Roma. Han bygget flere luksuriøse villaer og haver. Den mest kjente av disse lå akkurat her på toppen av Spansketrappen. Man har funnet rester av den ved siden av kirken på toppen. Skråningen ned mot plassen var et prektig haveanlegg med trapper og terrasser etter mønster av Babylons hengende haver. Lucullus hadde også vært på krigstokter til landet mellom Eufrat og Tigris og kanskje fått inspirasjon der.

Frådserі uten grenser

Lucullus huskes mest for sine ville fester og matorgier som fant sted i villaen, eller palasset som det vel var. Det var flere spisesaler. Når Lucullus bestemte seg for hvor han ville spise, var menyen og underholdningen bestemt på forhånd. Forskjellige retter ble nemlig servert bare i bestemte saler. Vi har fortsatt et begrep, lukullisk måltid, som betegnelse på en overdådig kulinarisk overflod. Måltidene kunne omfatte opp til 30 retter og vare i mange timer. Innimellom var det oppkastpauser. Man stakk en fjær i halsen slik at man fikk spydd maten på gulvet og kunne fortsette etegildet. Det var heller ikke nødvendig å forlate bordet for å foreta naturlige ærender. Man lå jo til bords, så det ville være tungvint. Slavene sørget for å bringe potter av gull til dem som trengte det. Det er beskrevet at man ved slike måltider hadde såkalte «prompeorkestere». Samtidig med gjallende blåseinstrumenter kunne gjestene kvitte seg med tarmluft uten sjenanse.

Menyene var også ganske kreative. Noen mener at italiensk mat egentlig er ganske enkel og forutsigbar. Slik var det ikke den gangen. Noen av favorittrettene var saltede og ufødte eselføll, grisepatter, kameltær, friterte elefantsnabler, nattergaltunger, stuede lerketunger og flamingohjerner, for å nevne noen. Fisk som var fôret med menneskekjøtt, skal også ha vært attraktivt. Man hadde jo nok av slaver. Ikke alt ville vel ha falt i smak i dag.

Messalina

Da Lucullus døde, overtok senatoren Valerius Asiaticus villaen. Det kom til å koste ham livet. Keiser Claudius' (41–54) gemalinne, den unge Messalina, hadde nemlig fått lyst på eiendommen og sørget for å ta livet av den stakkars Valerius. Messalina var kjent som en fyrig og meget lidenskapelig kvinne. Hun var bare 17 år da hun ble gift med den 33 år eldre Claudius. Hun fødte ham sønnen Britannicus. Han fikk sitt navn som følge av at det faktisk var Claudius som til slutt erobret England.

Messalina gjenopptok de ville festene i det nyervervede palasset sitt. Selv for samtidens Roma ble dette nok i meste laget. Hun hadde seksuelle forhold med alle mulige og umulige menn i Roma. Om noen våget å avvise henne tok hun hevn. En vakker ung mann ved navn Gaius Silius ble gjenstand for hennes oppmerksomhet. Hun giftet seg med ham og feiret et storslagent bryllup uten at keiseren visste om det. Da sa Claudius stopp. Han sendte en tribun og noen soldater til palasset for å drepe henne. De rakte henne en dolk for at hun selv kunne støte den i brystet. Det hadde hun ikke mot til. Tribunen trådte da til og drepte henne med et hugg. Hun rakk ikke å bli mer enn 26 år. Det fortelles at keiseren den dagen la seg til bords som vanlig og spurte rolig: «Hvorfor kommer ikke keiserinnen?»

Claudius giftet seg igjen med sin niese, Julia Agrippina, som heller ikke var mors beste barn. Hun sørget for at arvingen Britannicus ble forgiftet. Dermed banet hun veien for at hennes egen sønn, Nero, fra et tidligere ekteskap, ble keiser.

Vi kan derfor trygt snakke om begivenheter som fikk betydning for verdenshistorien. Som så mange andre steder i Roma er det her mange lag av historie. Også på denne plassen kan man jo tenke litt på hvordan tidene skifter. Der hvor turistene nå ubekymret nyter den asaleakledde trappen og det folkelige livet, fant de mest løsslupne orgier i mat og sex sted i antikken. Og på toppen troner nå en kirke.

«SPANSKETRAPPEN»

Dette området ble liggende helt i utkanten av byen og etter Romerrikets fall ble det nærmest ubebodd i mange hundre år. Her var det vingårder og lenge svært landlig. Det var først på 1500- og 1600-tallet det for alvor igjen ble tatt i bruk. Det hadde vært kloster og kirke på Pincio fra 1400-tallet; kirken ble fornyet i 1585 av pave Sixtus V. Plassen het på det tidspunktet Platea Trinitatis (Treenighetsplassen) etter kirken på toppen av Pincio. Det var ingen forbindelse mellom plassen og kirken, bare en til tider meget sølete bakke. Giacomo della Porta hadde utarbeidet et forslag til en trapp i 1570, men dette ble ikke realisert.

Kirken og den nordre delen av plassen var fra gammelt av under fransk herredømme. Ludvig XIVs charge d'affaires til Roma, Etienne Gueffier, testamenterte penger til å bygge en bred trapp opp til det som jo var den franske kirken. Den berømte kardinal Mazarin, minister hos Solkongen, engasjerte seg også i trappesaken. Her så man muligheter for økt fransk innflytelse. Han fikk Bernini til å lage et nytt forslag til en passelig trapp. For å tekkes sin oppdragsgiver foreslo Bernini at en rytterstatue av Solkongen selv skulle få plass på et repos midt i trappen. Pave Alexander VII sa bastant nei. Det hjalp ikke at Ludvig titulerte seg som den mest kristelige av alle konger. Gueffier døde, og Mazarin døde, og hele prosjektet ble satt på vent. Det eneste som skjedde, var at de testamenterte pengene vokste. På 1720-tallet ble arbeidet tatt opp igjen. To nye arkitekter ble hentet inn. Den ene var italieneren Allessandro Specchi, som også var involvert i Peterskirken. Han var naturligvis pavens favoritt. Den andre var franskmannen Francesco de Sanctis.

Etter en del diplomatisk tautrekking mellom paven Innocens XIII og kong Ludvig XV, ble det de Sanctis som fikk oppdraget,

men utformingen ble likevel slik paven ønsket det. Og det hele ble betalt med franske penger. Innocens døde, og trappen ble innviet av pave Benedict XIII i 1725. Helt ferdig ble den ikke før i 1730. Det som vel ikke var så morsomt, var at trappen etter hvert kom til å hete Spansketrappen. Romerne kalte og kaller den La Scalinata di Trinità dei Monti. Det blir for langt og vanskelig, og for resten av verden heter den bare Spansketrappen.

Den søndre delen av plassen ble etter hvert mer og mer forbundet med Spania. Spanskekongen kjøpte på begynnelsen av 1700-tallet en bygning her som bolig for sin ambassadør. Dette bygget ble utvidet, ble Spanias ambassade og fikk navnet Palazzo di Spagna. Dette smittet etter hvert over på hele plassen og på den flotte trappen. Franskmennene syntes nok ikke de fikk nok ut av denne investeringen.

EN SPANSK ENKLAVE

Spania fikk herredømme, jurisdiksjon, over den søndre delen av plassen og noen omliggende områder. Dette utviklet seg til en liten spansk enklave hvor paven ikke hadde noe å si. Det ble på 1700- og 1800-tallet et fristed hvor både kriminelle og prostituerte holdt til utenfor rekkevidde av pavens lange arm. Det var likevel ikke bare de lovløses område. Dette var et område med mange utlendinger fra hele Europa. Plassen ble en festplass både for spanjoler og franskmenn, noe som gjorde at det ofte var festligheter her, med kostbare fyrverkerier, fantasifulle kulisser og alskens pomp og prakt. Det var ikke så rart at den ble kjent som den festligste og mest sorgløse plassen i Roma.

Det var kanskje noe av dette som gjorde at mange av kunstnerne fra Nord-Europa søkte til dette området. Ved foten av trappen var det dessuten «modellmarked» for malerne. Hit kom gjerne både menn og kvinner fra landsbygda i sine maleriske kostymer. De lot seg leie til oppdrag for romantiske motiver, som romerske gategutter, hyrder eller «kvinner som henter vann ved fontenen». Bildene av mange av dem henger nå i våre museer.

FOSSEFALLET OG DÅPEN

Trappens utforming er helt unik. Den har en egen rytme der den utvider seg og trekker seg sammen, som i en bølgebevegelse. Man får assosiasjoner til en foss som renner nedover skrenten. Det er godt mulig at nettopp det er selve ideen som ligger bak. Det var jo i tidligere tider en sølete bakke her, og når det regnet, kan man lett se for seg at vannet flommet som en elv eller kanskje til og med en foss. Det er nok likevel trolig ikke det hele. Det ligger kanskje også teologiske betraktninger bak utformingen. Man kan tenke seg at vannet strømmer ut fra kirken på toppen, via kulper og sidestrømmer og ender i bassenget med pappa Berninis gamle båtfontene. Kirken er bygget til ære for treenigheten, og trappen er utformet for å symbolisere dette. Den har tre avsatser og tre trappeløp som bølger ut og inn. Mellom hver avsats er det tolv trinn, som tallet på Jesu disipler og Israels stammer. Den dypereliggende teologiske meningen er fossefallet som symbol på dåpens vann. Det kommer fra kirken på toppen, Treenighetskirken, og strømmer ut til frelse for hele verden. I en slik sammenheng kan kanskje også La Barcaccia tolkes som et kristent symbol, som en redningsbåt a la Noas ark.

Pavene var meget bevisste på at både kunst og arkitektur skulle tjene kirkens sak og kunne være ledd i forkynnelsen av det kristne budskapet. Det er vel likevel ikke dette turistene har lengst framme i bevisstheten der de sitter og koser seg ubekymret i den praktfulle trappen.

ULYKKELIG KJÆRLIGHET

Den danske maleren Albert Küchler (1803–86) forelsket seg i en av sine vakre modeller. Da hun ikke gjengjeldte hans kjærlighet gikk maleren i kloster. Han tok navnet Pietro di Sante Pio. Küchler var en betydelig størrelse i samtiden. En gang kong Christian IX av Danmark var i Roma, oppsøkte han inkognito Pietro i cellen i klosteret på Palatinhøyden. Etterpå tok han seg en tur for å ta en titt på denne spesielle skjønnheten som hadde endret den livsglade malerens liv så fullstendig. Hun var da i løpet av få år blitt en matrone, blomsterselgerske, med en masse unger. Den samme Küchler er med på et berømt bilde av danske kunstnere på restauranten Gensola i Trastevere (Se Piazza Piscinula). Det henger nå i Thorvaldsens Museum i København. Bygningene på hver side av trappen har også historier å fortelle.

SJARLATANEN CAGLIOSTRO

I huset til høyre, Piazza di Spagna nummer 26, skal den italienske eventyreren Alessandro Cagliostro har bodd en periode mens han var i Roma. Han var en utrolig fargerik person, egentlig en sjarlatan og svindler. Hans virkelige navn var Giuseppe Balsamo. Han var fra Sicilia; født i 1743. Gjennom opphold i Hellas, Egypt og Asia fikk han innføring i alskens hemmelige kunster, som alkymi og åndemaning. Sammen med sin kone, Lorenza, reiste han rundt i Europa, utga seg for å være greve, fikk innpass og tilhengere i de høyere sirkler. Han kom til Roma i 1789 og skal i lokaler i dette huset ha villet stifte et nytt frimureri basert på egyptisk visdom. Inkvisisjonen fikk ham arrestert og faktisk dømt til døden, men han ble benådet og fikk livstid i fengsel hvor han døde i 1795. Lorenza ble satt i kloster i Trastevere. Det finnes mange historier om Cagliostro som er uten rot i virkeligheten. Flere, blant andre Goethe og tsarina Katarina 2 av Russland, har benyttet Cagliostro-skikkelsen i egne skuespill.

SHELLEYS OG KEATS' HUS

Noen få tiår senere flyttet den engelske dikteren Percy Shelley inn i nr. 26 sammen med sin kone, Mary Goodwin (som for øvrig skrev romanen om Frankenstein). Han er kjent for sin lyriske og romantiske, mange vil si håpløse, poesi. Som barn var han en lesehest, litt veik, blåøyd og med lyse krøller. Ved Oxford-universitetet kom han i opposisjon til de fleste og ble utvist. Han var nærmest besatt av å skulle frigjøre seg fra alle autoriteter, og så på kristendommen og kapitalismen som de verste undertrykkerne. Et av hans tidlige dikt, Dronning Mah, skal ha blitt høyt verdsatt av Karl Marx. Mens han bodde i Italia skrev han sitt hovedverk, Den frigjorte

Keats & Shelleys hus

Promethevs. Han skrev på en måte videre på Aiskhylos' klassiske skuespill om guden som i ulydighet mot Zevs skal ha brakt ilden til menneskene. Han var også en opprører som til tross for sitt viktige bidrag til menneskeheten led en tragisk skjebne. Zevs forviste Promethevs til et fjell i Kaukasus hvor han ble lenket fast. En gribb kommer hver dag og hakker i leveren hans. Han ble likevel gitt en retrettmulighet, men valgte lidelsen framfor å adlyde Zevs.

Shelleys utopiske visjon om revolusjon, frihet og kjærlighet førte heller ikke noe sted for ham selv. Promethevs' ord kunne kanskje like gjerne være hans egne:

«…. Lidelse, ensomhet,
Tvil og forakt – er mitt imperium,
Mer strålende enn det du hersker over,
Høyt fra den trone ingen misunner deg, Gud»
(Gjendiktning av Nordahl Grieg, *De unge døde* fra 1932).

Shelley druknet under en svømmetur i 1822 utenfor byen Viareggio. Han var sammen med diktervennen lord Byron på denne turen. Byron skal ha brent liket der på stranden etter først å ha tatt ut hjertet. Dette ble senere lagt i en sølvkapsel og urnen plassert på den ikke-katolske kirkegården *(Cimetero Acattolico)* like ved Cestiuspyramiden. Byron var for øvrig ikke i Roma mer enn 23 dager til sammen. Likevel skrev han nærmest ekstatisk:«O Roma, mitt hjemland. Du sjelenes by.» Poeters forhold til tid og sted er noen ganger vanskelig å forstå. I en periode hadde Shelley en annen diktervenn, John Keats, boende i leiligheten. Han hadde tuberkulose og håpet at klimaet i Italia skulle gjøre ham godt. Han bodde på hjørnet og kunne se Spansketrappen og båtfontenen fra sengen. Dessverre døde han allerede få måneder senere og ble begravet på den ikke-katolske kirkegården. På hans gravstein står de vakre, men litt kryptiske ordene «Her ligger en hvis navn var skrevet i vann». Det er innredet et lite museum med minner etter de to i leiligheten; den kalles Keats-Shelleys Hus.

DEN SVENSKE SOSIETETSLEGEN

I en tiårsperiode fra 1890 hadde den svenske legen Axel Munthe sin klinikk i nr. 26. Han hadde opparbeidet seg et godt ry fra sin virksomhet i Paris, hvor han diagnostiserte magelidelsen colitt hos de fine sosietetsfruer. Sykdommen skyldtes dårlige nerver som hadde slått seg på tykktarmen. Han ble hva han selv kalte en «motedoktor». På klinikken ved Piazza di Spagna behandlet han ikke bare de velhavende, men også mange av modellene og blomsterselgerne som holdt til på plassen. Senere ble han livlege for det svenske kongehuset. Han var en meget sammensatt person. Han var blant annet også lege i felten under den første verdenskrigen. Han er likevel kanskje mest kjent som forfatter av Boken om San Michele hvor han fortalte om sitt eget liv og virke. Her forteller han også om tiden i Roma, om venteværelset som stadig var fullt av nedbrutte millionærer og deres nervøse fruer. Han skriver om hvordan blomsterselgerne kastet små fiolbuketter til ham som betaling for en flaske hostemikstur til et av deres mange barn når han kjørte over plassen i sin elegante karet forspent med to ungarske hester. De siste årene før han døde i 1949, bodde han på Det kongelige slottet i Stockholm.

På den andre siden av trappen ligger Babingtons Tea Room. Dette ble grunnlagt i 1893 av en engelsk frøken som syntes det burde være et sted i Roma hvor engelske turister kunne få sin ettermiddagste. Behovet var der. Stedet er fortsatt i drift og er sjarmerende engelsk, vel verdt et besøk.

CAFFÉ GRECO

Når man først er på Piazza di Spagna er det nærmest obligatorisk med en titt innom Caffé Greco. Den ligger noen få skritt nedover Via Condotti. Det har vært kafe der siden midten av 1700-tallet. Navnet kommer rett og slett av at den ble drevet av en greker. Dette var et samlingssted for alle nordiske kunstnere gjennom årtier. Her vanket Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen, Edvard Grieg, Sigrid Undset, Olaf Bull, Jonas Lie og mange flere. De har etterlatt forskjellige minner, malerier og avisutklipp som kan beskues på veggene innerst i kafeen. Man bør ta seg litt tid, for her er det virkelig mye historie.

Lokalet er en lang tarm; den kalles også populært «omnibussen». Ytterst er det en kaffebar og en disk med mange gode kaker. Lenger inne er det bordservering. Stoler og sofaer er i rød plysj. Her er det hvite duker og servitører i kjole og hvitt. Det er ikke bare servitørene som er stive. Det er prisene også. Men hvor ellers finner man denne fascinerende atmosfæren, kombinasjonen av historie og kafeliv. Caffé Greco har sjel. Dette er absolutt et spennende alternativ til alle de trendy og sjelløse kaffestedene som dukker opp overalt.

BÅTFONTENEN – LA BARCACCIA

Båtfontenen er laget av Pietro Bernini, far til den mer berømte Gian Lorenzo. Det kan vel godt hende at sønnen også har hatt noen innspill til den. Den ble ferdig i 1629. Fontenen kalles La Barcaccia. Dette var en båttype med lave sider som ble brukt til å frakte vintønner opp og ned langs Tiberen til elvehavnene i Roma. Hvorfor akkurat en slik båt? En av historiene forteller at det i 1598, på selveste juledagen, var en stor oversvømmelse i Tiberen, den største vi kjenner. Vannet sto helt opp til foten av skråningen der Spansketrappen senere ble bygget. Da vannet trakk seg tilbake, skal en slik gammel båt ha blitt liggende igjen og gitt inspirasjon til fontenen.

Fontenen er laget i travertin (det vanligste byggematerialet i Roma) og var av en helt ny design, uten de tidligere klassiske, geometriske bassengformene og uten et dominerende sentralt utløp. Her var selve fontenen en skulptur. Dette er et av de første eksemplene på barokkstilen innen fontenekunsten. Berninis utfordring var at vanntrykket i Acqua Vergine var så dårlig at han måtte senke hele fontenen ned under gatenivået for å få nok fart på vannet. Sponsor for fontenen var pave Urban VIII. Han var av Barberini-familien, og det er markert med pavens våpenskjold på utsiden i enden med de tre biene og på innsiden med en strålende sol. Denne solen gir utløp for vann i en flott vifteform.

Legendariske Caffè Greco

Etsning av GB Piranesi fra ca 1750

Romersk festmåltid av den italienske maleren Roberto Bompiani (1821-1908)

Piazza Mignanelli

og brannmennene

Piazza Mignanelli er en forlengelse av Piazza di Spagna mot syd. Her finner vi både Palazzo Propaganda Fide, Den spanske ambassaden og søylen Colonna dell'Immaculata.

COLONNA DELL'IMMACULATA

Dogmet om at Maria var uten spor av arvesynd og at hennes unnfangelse var ubesmittet, det vil si overnaturlig, ble vedtatt i 1854. Det var Pave Pius IX som talte ex cathedra. Sånn var det bare. For å markere dette, ble det reist en søyle på denne plassen. Maria står på en søyle 11,8 m over bakken, på toppen av verden, hun trår på en slange som symbol på arvesynden.

Søylen er en antikk korintisk søyle som tidligere har båret en Minerva-statue. Det ligger naturligvis en symbolikk i dette. Ved basis finner vi fire bibelske skikkelser, Moses, David, Esekiel og Esaias; hver med sine skriftsteder fra Bibelen på latin. Det er også fire relieffer som skildrer Josefs drøm, Marias bebudelse, hennes himmelfart og pave Pius IX da han proklamerer dogmet om Marias overnaturlige unnfangelse. Det var Romas brannmenn som fikk æren av å reise søylen. Hvert år, 8. desember, på minnedagen for dette dogmet, spiller fortsatt brannmennene en rolle med å plassere en blomsterkrans rundt armen på Maria.

PROPAGANDAKONTORET

Hovedsetet for jesuittene og deres framstøt for å forsvare og utbre troen, propaganda fide, lå på denne plassen. Jesuitterordnen ble grunnlagt i 1622. Bernini fikk først oppdraget med å tegne hovedkontoret, men pave Innocens X ga likevel til slutt oppdraget til Borromini. Det er han som er ansvarlig for fasaden; karakteristisk med de vekslende konkave/konvekse flatene. Nå inneholder bygningen museum for Vatikanets misjonsvirksomhet.

Piazza di San Lorenzo in Lucina

og stekeristen

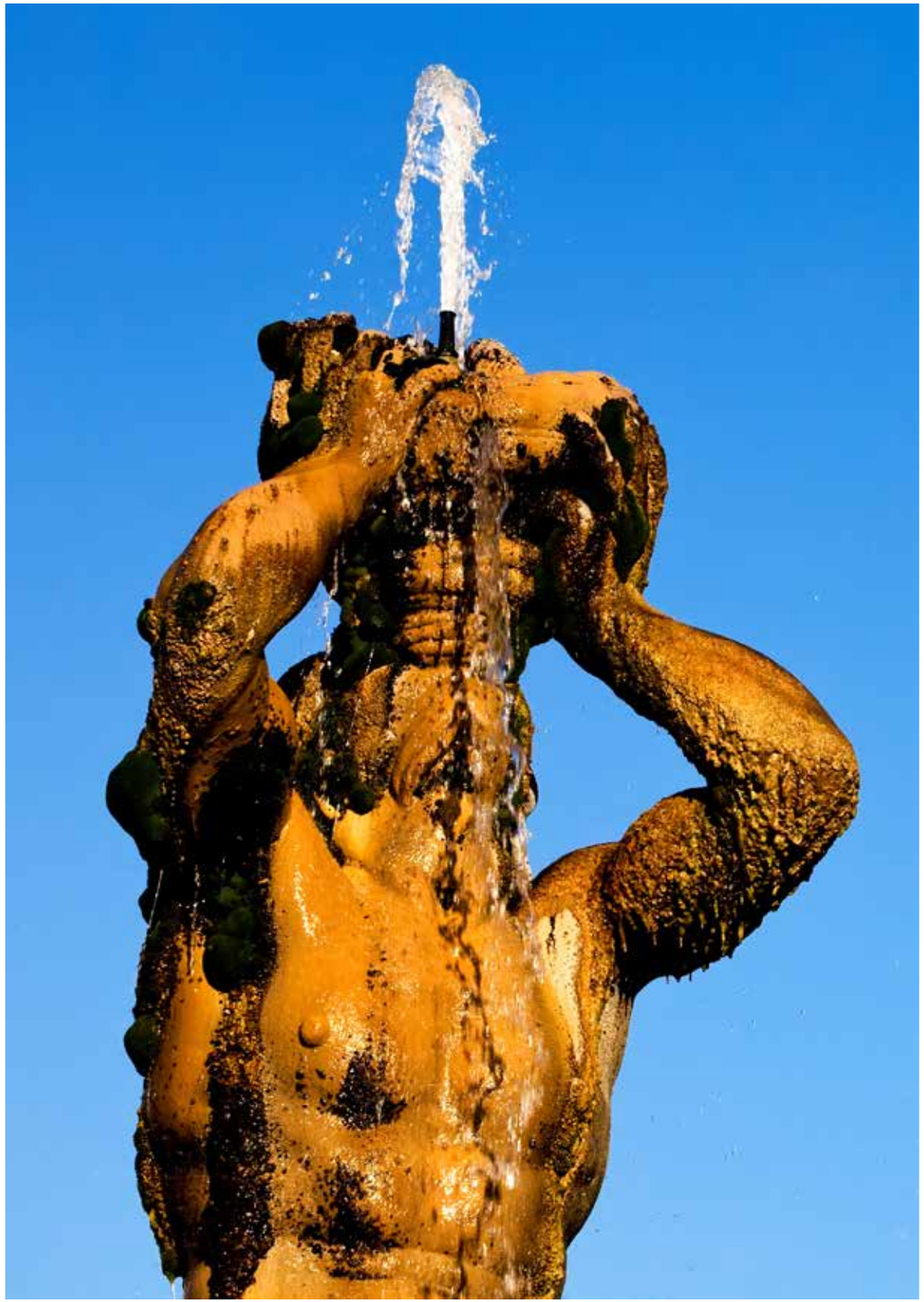
Dette er en hyggelig og ganske rolig plass, selv om den ligger bare et steinkast fra den travle handlegaten Via del Corso. Bilene er borte. Her er flere steder man kan slå seg ned og ta en liten hvil.

SAN LORENZO IN LUCINA

Kirken på plassen er viet til Laurentius som led martyrdøden i 258 e.Kr. ved å bli stekt langsomt til døde. Hans historie er fortalt under Piazza San Lorenzo fuori le mura. Det viktigste kunstverket i kirken er alterbildet, korsfestelsen, av Guido Reni fra 1640. Det viser Kristus i dødsøyeblikket. Bildet er malt i chiaroscuro-teknikk og ble et viktig ikon i den katolske motreformasjonen.

Kirkens navn henspiller ifølge noen på *luce* eller lys. Det er mulig det er dåpens lys man sikter til. Andre mener Lucina var en romersk matrone som bodde her på 300-tallet og hadde en titulus-kirke i sitt hjem. Kirken ble bygget over hennes hjem trolig en gang mellom 350 og 500 e.Kr. Derav navnet.

Den har blitt restaurert flere ganger, senest i 1857-58 av Andrea Busiri Vici.

Piazza Barberini

og nakendansen

Midt på Piazza Barberini står Berninis majestetiske Triton-fontene. Den hever seg i stoisk ro over all trafikkstøyen på plassen. Rundt den suser biler og busser døgnet rundt. Her møtes flere av Romas mest trafikkerte hovedårer som Via Barberini, Via Tritone, Via Sistina og Via Quattro Fontane. Her ender også Via Veneto, mest kjent som sentrum for 1960-tallets La dolce vita.

Med all trafikkstøyen tett innpå er det ikke så lett å forestille seg at så sent som på slutten av 1800-tallet var dette et landlig og fredelig hjørne av Roma. Her var det frodige vingårder, og her duftet det friskt fra appelsintrær. Like i nærheten finner vi kirken Sant Andrea delle Fratte. Fratte betyr busker eller kratt. Dette var definitivt i utkanten av byen. Rundt fontenen utfoldet det seg et frodig folkeliv som inspirerte både diktere og malere. Her var det nok av pittoresk, landlig idyll. Hit kom folk for å skylle sitt tøy i fontenen. Her var det boder for salg av frukt og grønnsaker. Den danske forfatteren Ludvig Bødtcher (1793–1874) har beskrevet hvordan gjetere kom hit med sine geiteflokker. Mens dyr og gjetere drakk av fontenens vann, strømmet husmødre til for å kjøpe frisk geitemelk.

Dette var også området hvor mange nordiske kunstnere bodde og arbeidet på 1800-tallet. Den danske billedhuggeren Bertel Thorvaldsen bodde og hadde sitt atelier like ved og var daglig å se på vandring over denne plassen. Vår egen Bjørnstjerne Bjørnson bodde flere steder like ved denne plassen. En innskriftstavle

med hans navn kan sees høyt oppe på fasaden på huset til venstre for Hotell Bristol i øvre ende av plassen. Henrik Ibsen bodde på Hotell Cecil, ikke langt unna. H. C. Andersen hadde også tilknytning til dette området.

I dag er all denne idyllen bare et fjernt minne. Nye og kjedelige forretningsbygg som huser banker og forsikringsselskaper har overtatt for de lave og maleriske husene som omga plassen. Appelsinduften er byttet ut med eksos, og geitenes breking med tuting fra biler og busser.

EN RØDMENDE JUPITER

I antikken lå det et verksted for produksjon av mønje i dette området. Den røde mønjemalingen, som er en blyforbindelse, ble brukt på Jupiter-statuen i tempelet på Kapitol. Han var rødmalt i ansiktet. Når generalene skulle feire triumfer etter sine seierrike felttog, ble deres ansikter også innsmurt med den røde malingen som en hyllest til guden som hadde gitt dem seier. Rødmalingen ble sikkert brukt i mange andre sammenhenger også. De gamle statuene var nemlig ikke i skinnende hvit marmor slik vi ser dem i dag. De var malt i til dels festlige farger. Det gjaldt også søyler, som f.eks. Trajan-søylen. I våre dager brukes mønjemaling for eksempel til rustbeskyttelse. Den var den gang som nå ganske giftig.

NAKENDANS TIL ÆRE FOR VÅRGUDINNEN FLORA

Rett ved siden av mønjefabrikken lå et av Romas to templer for Flora, gudinne for våren, blomstring og blomster. Hun blir framstilt som en ung, tiltrekkende nymfe som bærer en blomsterbukett. I begynnelsen var hun ganske sjenert, men vestavindens gud, Favonius, ble betatt av hennes skjønnhet og blåste hennes vei. Først flyktet hun i redsel, men til slutt ga hun etter og ble hans kone. Sammen sørget de for fruktbar jord, godt vær og gode betingelser slik at blomster og planter kunne vokse og modnes.

På dette stedet feiret man hver vår, på overgangen mellom april/mai hennes festdager, de såkalte *floralier*. Et annet tempel lå på Aventinen, og en del av festlighetene fant sted på Circus Maximus. Dette bygget på en meget gammel kult, som gikk helt tilbake til byens tidligste mytiske tid. Kong Titus Tatius skal ha innført den allerede på 700-tallet f.Kr. Byens unge damer danset til ære for Flora med blomsterkranser i håret, og på oppfordring fra tilskuerne kastet de det ene klesplagget etter det andre. Det hele utartet til en heller løssluppen seanse som er levende skildret av forfatteren Ovid, som for øvrig er kjent for sine vovede tekster. Det ble ofret i templene ved altere som var pyntet med blomster. Man bar fargerike klær, og det var blomster overalt. Romerske prostituerte ble kalt *flora* og deltok naturligvis aktivt i festlighetene. De deltok blant annet i en slags på liksom-gladiatorkamper. Harer og geiter, dyr som var kjent for å være spesielt fruktbare, ble sluppet løs. Ikke alle var like begeistret. En kjent skikkelse som Cato den eldre (234–149 f.Kr.; det var han som avsluttet sine taler med: «for øvrig er det min mening at Karthago må ødelegges**»**) var meget indignert. Dette passet ikke med de strenge og nøkterne romerske dyder/*virtus*.

Ovid forteller videre at Flora hadde en magisk blomst. Alle kvinner som kom i kontakt med denne, ble gravide. Gudinnen Juno skal ha blitt gravid med sønnen Mars (krigsguden) på denne måten. Også i våre dager taler blomstene sitt eget språk. En bukett røde roser formidler mer enn duft og farge. Flora gjør fortsatt sin innflytelse gjeldende.

MITHRAS OG DEN UBESEIREDE SOLEN (SOL INVICTUS)

I bakken opp mot Palazzo Barberini ble det i 1936 gjort et arkeologisk funn av et kultsted for Mithras-dyrkelse; et såkalt mithreum. Dette var et beskjedent rom, på ca. 12 x 6 meter, med en godt bevart frise som viste viktige begivenheter i kultens opprinnelse og liv. Det fantes mange slike underjordiske kultsteder, blant annet rett ved siden av kirken San Clemente. Det er ofte kilder og vann i nærheten, og ofte er templene klippehuler.

Mithras-dyrkelsen er en mysteriereligion som oppsto i det gamle Persia. Den dukket opp i Roma i det første århundret e.Kr., og det hele døde ut på 300-tallet e.Kr. da kristendommen overtok mer og mer. Sentralt i kulten sto en offerhandling der Mithras dreper en okse. Verden oppsto ved dette og ved Mithras' offer sprang selve livet ut. Han ble menneskenes frelser og inntok en plass som den ubeseirede solen, Sol Invictus. Mithras skal være født av en klippe. Han har ikke en frodig mytologisk slektstavle som de andre romerske gudene.

Det finnes meget lite skriftlig materiale om kulten. Det vi vet baserer seg stort sett på tolkninger av relieffene og bildene man har funnet. Disse viser veldig samstemmende og forbausende standardiserte elementer. Hovedmotivet er oksedrapet, *tauroctoni*. Mithras, med sin karakteristiske frygiske lue (frihetssymbol), kneler ved den drepte oksen. Han holder i oksens nesebor med venstre hånd og holder kniven han dreper med, i sin høyre. Han ser over skulderen mot et bilde av Sol. En skorpion angriper oksens genitalier. En hund og en slange strekker seg mot blodet som flyter fra et sår. En fakkelbærer står på hver sin side; den ene fakkelen peker opp og den andre nedover. Et annet sentralt motiv viser Mithras som håndhilser på Sol Invictus og at de to spiser et måltid sammen.

Mithras-dyrkerne samlet seg i små grupper, i små lokaler hvor de kunne ligge på benker langs veggene og med en offerplass i midten. Her ble Mithras' offer rituelt gjentatt. Her hadde de også sine rituelle måltider. Tilhengerne gjennomgikk forskjellige ritualer og kunne stige i gradene inntil man nådde det øverste, det syvende, og fikk del i gjenfødelsen. Dette krevde både utholdenhet og viljestyrke. Mithras-dyrkelsen appellerte derfor særlig til soldatene. Via dem ble kulten også spredt vidt utover hele riket. Kulten hadde ikke noe eget profesjonelt presteskap og var bare for menn.

BARBERINI-FAMILIEN

Etter Romerrikets fall ble dette området liggende øde og forlatt i nesten 1000 år. Det

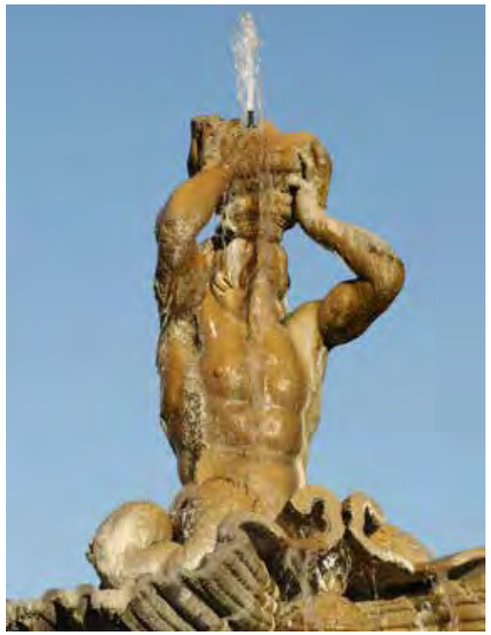

Mithras-dyrkelse

Triton-fontenen

var først i renessansen at paver og kardinaler begynte å ta det i besittelse igjen. Sforza-familien bygget et palass der hvor Palazzo Barberini ligger i dag. I en periode på 1600-tallet het plassen Piazza Grimani, etter denne familiens palass like ved. Omkring 1700 fikk plassen det navnet vi kjenner i dag, Piazza Barberini.

Barberiniene var en meget gammel slekt som har fostret fire kardinaler og en pave, Maffeo Barberini som senere ble pave Urban VIII (1623–1644). Hans familie kom fra Firenze. De var kjøpmenn og hadde rikelig med penger; nok til å kunne kjøpe embeter ved pavehoffet. Den unge Maffeo studerte teologi og fikk sin kardinalhatt i 1605. Da han 17 år senere ble valgt til pave, skjedde dette etter et meget stormfullt konklave. Det var uvanlig mye kiving mellom kardinalene. Maffeo ble alvorlig syk, og han mente han var blitt forgiftet av en bukett blomster som en av rivalene hadde sendt ham etter valget. Han var relativt ung, bare 55 år, og kom seg raskt. I motsetning til mange tidligere paver, som ofte var svakelige oldinger, var Urban VIII en mann i sin beste alder, full av virkelyst og handlekraft. Han hadde dessuten et hissig temperament. Det sies at han lot seg årelate flere ganger i håp om at det skulle roe hans lett antennelige gemytt. Kirken og pavestaten ble styrt med hans faste hånd, som et eneveldig kongedømme. Ingen turte å si ham imot. Det var ikke nødvendig å innkalle kardinalene til rådsmøter. Når han gjorde det, var det mange som ikke våget å møte av frykt for å komme på kant med den meget selvbevisste og arrogante paven.

Nepotisme (fra latin *nepos*, «barnebarn», «nevø») betegner favorisering av slektninger og hadde også tidligere vært et kjent fenomen i pavestaten, men Urban VIII tok dette til nye høyder. Han overdynget familien sin med lukrative kirkelige og verdslige stillinger; hele 227 i tallet. Det sies at han angret litt på dette da han skriftet på dødsleiet. Men slektningene fikk likevel beholde sine embeter og privilegier.

TO STABEISER

Prosessen mot Galileo Galilei fant sted under

Urbans pavetid. Mye kan sies om den, og mye av det som sies, er ikke riktig. Det er mange myter. Galilei satt ikke i fengsel, men hadde tvert imot meget gode forhold under sin husarrest. Urban VIII var selv en brukbar hobbyastronom og hadde mange moderne synspunkter på tidens stridsspørsmål når det gjaldt kosmologien. Med litt smidighet fra begge sider kunne nok denne striden fått et annet utfall. Det var to stabeiser som tørnet sammen. Kirken har senere fått lide for dette. Den har blitt stemplet som motstander av vitenskap og nærmest latterliggjort for å tviholde på et verdensbilde med jorden i sentrum. Sannheten er at jesuittene allerede i 1610 hadde anerkjent det heliosentriske verdensbildet, der solen er sentrum. Det var likevel uenighet innen kirken. Striden mellom Galilei og Urban var mer komplisert enn det som kommer fram i populære media.

BYGGMESTEREN OG MESENEN URBAN VIII

Urbans virketrang bidro også til å gjøre Roma til en vakrere by. Det var under hans tid store arkitekter og kunstnere som Borromini, Maderno og ikke minst Bernini var i virksomhet. Alle disse har satt sitt preg på Roma. Vi nyter godt av det i dag, men byggeaktivitetene kostet penger, mye penger. Romerne klaget over alle avgiftene de ble pålagt for å bekoste byggeriene. Urban ble så forhatt at da han døde gikk folk til angrep på en statue av ham på Kapitol. Det fortelles også at et «undervektig» brød ble lagt på kisten hans i Peterskirken. På en lapp sto det «Per grazie ricevuta» (for den nåde som er mottatt). Vanligvis var det en innskrift som ble satt på helgengraver som takk. Her var det meget ironisk ment. For å finansiere sine byggeprosjekter hadde han til og med manipulert med brødets vekt.

Familiens storslagne og overdådige palass ble bygget i skråningen opp mot Quirinal-høyden rundt 1630. Alle de tre nevnte kunstnerne var involvert. Urban bodde ikke der selv, men palasset var bolig for en av pavens nevøer, Taddeo Barberini. Det var i familiens eie i over 100 år, men etter hvert døde familien ut og palasset ble overtatt av andre. Fra 1985 har det vært kunstmuseum med mange attraksjoner. Det er en del av Galleria Nazionale d'Arte Antica. Her finner vi flere bilder av Caravaggio. Narcissus er et av dem. Et annet er det groteske og meget dramatiske bildet av Judit som hogger hodet av kjempen Holofernes. Det meget kjente bildet av Rafaels elskerinne, La Fornarina, henger også her. Guido Renis bilde av den tragiske skikkelsen Beatrice Cenci, er blant de mer eksotiske severdighetene. På Piazza Barberini finner vi to flotte fontener av Bernini.

BIEFONTENEN

Ved foten av Via Vittorio Veneto finner vi Berninis morsomme Biefontene, Fontana delle Api. Denne ble laget i 1644 under Urban VIIIs pontifikat. I likhet med Napoleon var Barberinierne meget interessert i bier. De hadde tre bier i sitt våpenskjold, noe som også går igjen på alt familien var på å bygge. Det sies at antallet bier kommer opp i over 10 000.

Familien Barberini hadde opprinnelig drevet med hester og hadde derfor opprinnelig tre hestefluer i sitt våpenskjold. Etter hvert som deres rikdom og innflytelse økte, fikk de behov for noe som var mer verdig og edlere enn fluer. Fluene er jo ansett som en plage, mens bier er både nyttige, meget flittige og produktive. Derfor ble fluene skiftet ut med bier, sier historien. Bernini laget to fontener til med bier for Urban VIII. Den første han laget, er i Vatikanet, i Via Pellegrini, like ved Porta Santa Anna. Den andre finner vi på gårdsplassen til Palazzo Barberini. Et sted hvor bisvermen virkelig er sluppet løs, er imidlertid på den flotte baldakinen over høyalteret i Peterskirken. Det var Bernini som var mester for denne.

Biefontenen består av et stort åpent muslingskjell hvor tre forvokste bier sitter og sender ut små vannstråler. Som så mange andre fontener i Roma har også denne undergått en del forandringer. Den sto opprinnelig på motsatt side av plassen på veggen i gatekrysset ved Via Sistina. Her fungerte den som drikketrau inntil

den ble fjernet på slutten av 1800-tallet, trolig av trafikale hensyn. Den ble satt på lager inntil den fikk sin nåværende plassering på begynnelsen av 1900-tallet (1915–19). Noen deler manglet; for eksempel skal bare den midterste bien være original. Opprinnelig var også den underste delen av skjellet riflet, nå er det jevnt.

Innskriften på skjellet sa at fontenen ble laget i det 22. året av pave Urban VIIIs regjeringstid. Dette var en tilsnikelse som har forvoldt en del forviklinger. Fontenen ble ferdig mens paven ennå var i sitt 21. regjeringsår. Han ble beskyldt for å «tilrane seg tiden», han som også hadde tilranet seg så mye annet av gods og gull. En berømt *pasquinade* handlet om dette. Paven ga etter, og feilen ble rettet opp. Faktum er at han døde åtte dager før hans 21. regjeringsår var omme. Det var godt han fikk endret inskripsjonen i tide.

TRITONFONTENEN

Den viktigste severdigheten på plassen er nok Tritonfontenen på Piazza Barberini. Den er et mesterverk laget av den store mester Gian Lorenzo Bernini i 1642–43. Som navnet sier er fontenens hovedfigur en triton, en mytologisk skikkelse som er halvt menneske og halvt fisk. Vi ser fiskehalen og de skjellete bena tydelig. Han sitter knelende på et stort, åpent muslingskjell som holdes oppe av fire delfiner med åpne munner i en slags opp–ned piruettdans i det nederste bassenget. Han blåser i en konkylie, og en søyle av vann reiser seg fra dette som om det var en kraftig lyd. Dette er nettopp temaet i Ottorino Resphigis musikkverk om Romas fontener, den andre satsen er inspirert av denne fontenen. Det er lett å assosiere vannstrømmen med gjallende og lystige trompeter. Det er som om de annonserer at nå kommer kong Neptun i all sin prakt. Det er slik vi også ser og hører det i Trevifontenen. Utformingen av delfinene som grunnlag for stammen, i fontenen er spesiell og en innovativ utforming på denne tiden. Når Bernini lot det være hulrom i stammen skaper det en mer elegant plattform for fontenen og ikke bare en sokkel. Antagelig ble Bernini inspirert til å lage Tritonfontenen av en lignende, men mindre fontene som finnes i Vatikanet, laget av Stefano Maderno. Han har trolig sett denne der mens han arbeidet på Peterskirken. Vi ser biene, Barberini-slektens merke, i våpenskjoldet til Urban VIII som viser at han var oppdragsgiver for fontenen.

EN MAKABER SKIKK

Helt fram til slutten av 1800-tallet var plassen åsted for en makaber skikk. Lik som var funnet ute på landet ble hentet og anbrakt noen timer ved fontenen. Disse var ofte så ille tilredt og mishandlet av landeveisrøvere at det var vanskelig å identifisere dem. Hit kunne folk komme for å se om det var noen de kjente blant de drepte.

Dette var et såpass stort problem at flere brorskap hadde som oppgave å hente likene og sørge for at de ble begravet. Et av brorskapene var knyttet til kirken Santa Maria dell'Orazione e Morte som ligger i Via Giulia. I den tiden de var i aktivitet, fra 1552 til 1896, sørget de for ca. 8600 begravelser i området under og bak kirken, ned mot Tiberen. Det hele er behørig loggført.

JORDBÆRTRIUMFEN

Den 13. juni, på minnedagen for den populære Sant Antonius fra Padova, foregikk det på første del av 1800-tallet en spesiell feiring på plassen, trionfo delle fragole, eller jordbærtriumfen. Store kurver ble fylt med jordbær og båret i prosesjon fra Piazza Barberini til Piazza della Rotonda, hvor det ble delt ut smaksprøver. Det er uvisst hvilken sammenheng dette kunne ha med helgenen. Men som en avveksling fra alt makabert var det sikkert kjærkomment.

Det er altså mangt og meget som har funnet sted på området rundt Piazza Barberini opp igjennom tidene. Her er det i sannhet mye å fundere på. Bare så synd at plassen ikke akkurat innbyr til kontemplasjon og fordypelse. Det er få gode steder man kan sitte i fred og ro og nyte en cappuccino mens man lar tankene vandre til fjerne tider. Et alternativ den kan tilby, er kanten av fontenen, og det er kanskje ikke så dårlig.

Fest til ære for vårgudinnen Flora, av Tiepolo 1743

Piazza del Quirinale

og Piazza dell'Esquilino

På Piazza del Quirinale og bak kirken Santa Maria Maggiore, på Piazza dell'Esquilino, står det to obelisker som ligner svært på hverandre. Det er tydelig at de henger sammen på et vis. De kommer begge fra Egypt, er ca. 13–14 m høye og er uten inskripsjoner. Det betyr at de er vanskelige å tidfeste. Man vet heller ikke sikkert hvem som hentet dem til Roma eller når de kom dit. Noe annet som skiller disse ut, er at de begge mangler *pyramidion* på toppen. Det er uvisst om de alltid har vært slik eller om de ble skadet på samme måte begge to. Begge obeliskene har en åttetakket stjerne og et kors helt på toppen. Under dette finner vi pavens symboler.

De har begge stått foran Augustus' mausoleum, men trolig ikke før i siste halvdel av det første hundreåret. Augustus så dem derfor aldri. Forfatteren Strabo som levde til 20 e.Kr. har beskrevet mausoleet uten obeliskene. En annen forfatter, Ammianus, som levde på 300-tallet, forteller at obeliskene er til stede ved mausoleet. Det er godt mulig det er Domitian (81–96 e.Kr.) som brakte dem til Roma. Som de fleste andre obelisker gikk også disse i stykker. De ble funnet på 1500-tallet. Det var pave Sixtus V som fikk reist den ene av dem bak kirken Santa Maria Maggiore i 1587.

Den andre obelisken fikk ligge i fred et par hundre år til. Den ble ikke reist før i 1786, på Quirinal-plassen foran Quirinalpalasset, som var pavens sommerresidens.

QUIRINALHØYDEN

Quirinalhøyden er en av de syv høydene som Roma opprinnelig ble grunnlagt på. Den har følgelig spilt en rolle i hele Romas historie. Den var en collis, berg, i motsetning til de fleste andre

som var montes (fjell). Den besto av flere mindre koller, som nå stort sett er jevnet ut. Først var den et kultsted for krigsguden Quirinus og andre guddommer som Serapis. På 300-tallet bygget keiser Konstantin sitt luksuriøse bad nettopp her. Senere har den vært og er offisiell residens for sittende statsoverhoder, enten det var paver, konger eller som nå Italias president.

Il tramanto, solnedgangen

Quirinalen er den dag i dag en virkelig høyde. Man merker det når man bestiger den, for eksempel opp den bratte bakken, Via della Dataria, som starter rett i nærheten av Fontana di Trevi. Når man kommer på plassen, har man en flott utsikt over byen. Den er derfor et populært sted å nyte de siste solstrålene, gjerne sittende i trappen ned mot Via della Dataria. Da er steinene gode og varme. Kveldshimmelen farges med rødt i mange nyanser, og Peterskirkens kuppel sees bare som en mørk silhuett over byens tak. Vakkert og romantisk. Det er ikke bare på Monte Pincio man kan få slike gode naturopplevelser.

Krigsguden Quirinus

Man er ikke så sikker på hvordan navnet på denne høyden har oppstått. Det har med krigsguden Quirinus å gjøre. Han var sabinernes hjelp i krig. Dette er nok sikkert, men opphavet lenger tilbake er usikkert. Det kan ha med sabinernes ord for lanse, curis, å gjøre. Andre mener det kommer av byen Cures; dette var navnet på byen sabinerne, ledet av den mytiske kongen Titus Tatius, forlot da de flyttet til nettopp Quirinal-høyden. Roma har jo blitt til ved at flere folkegrupper som levde i området, nærmest på hver sin tue, etter hvert slo seg sammen. Dette gjaldt etruskere, latinere og sabinere. Det var fra de siste man røvet sine kvinner når det var behov for det. Etruskeren Numa Pompili, kongen som fulgte etter Romulus, bodde ifølge Plutark opprinnelig på Quirinal-høyden. Huset hans var fortsatt å finne der ca. 100 e.Kr.

Quirinus ble assimilert med de romerske gudene. Det er mulig han var med i den såkalte kapitolinske triaden sammen med Jupiter og Juno, men etter hvert ble han byttet ut med Minerva. Han fikk sitt eget tempel på denne høyden på begynnelsen av 200-tallet f.Kr., trolig rett under der hvor Quirinalpalasset nå ligger. Etter hvert ble han identifisert med Romulus, byens grunnlegger. Keiser Augustus blåste liv i kulten rundt Quirinus ved å bygge opp tempelet på nytt og innføre en årlig fest i februar, de såkalte *quirinalier.* Det var viktig å knytte forbindelseslinjene bakover i historien for å befeste sin egen posisjon.

Det har vært mange templer på området. Det eldste var knyttet til sabinernes guddom, deres Hercules-skikkelse, *Semo Sancus Dius Fidius.* Tempelet var grunnlagt av latinerkongen Titus Tatius.

Keiser Domitian (81–96) bygget et lite tempel her, på stedet hvor faren hans, Vespasian, hadde hatt sitt barndomshjem. Dette var egentlig et residensområde. Han ville åpenbart gjøre stas på familien sin, den flaviske slekten.

På vestsiden av høyden bygget keiser Caracalla på 200-tallet e.Kr. et stort tempel for den egyptiske guden Serapis. Dette ble den dominerende bygningen på Quirinalen. Her var det en ganske bratt skråning, noe som medførte at store trappeanlegg måtte bygges. Svært lite er igjen, men materialene er brukt i en annen trapp som vi kan se, og gå i i dag. Da trappen med over 120 trinn opp til Santa Maria in Aracoeli ble laget i 1347, brukte man stein fra trappen opp til Caracallas tempel; flyttet fra den ene høyden til en annen.

Badeliv på høyden

I skråningen ned mot dagens Via Nazionale bygget keiser Konstantin et bad på 300-tallet.

Stempler på mursteinene indikerer at kanskje hans medkeiser, Maxentius, kan ha vært involvert, men badet er oftest tillagt keiser Konstantin etter at han var blitt enehersker i riket. Det var ikke det største badet, men trolig det mest luksuriøse. Det var også det siste store offentlige byggverket som ble bygget i keisertiden. De to store statuene av Castor og Pollux, som nå er en del av fontenen på plassen, er fra antikken og hadde sin plass i badet.

Palasset

Da Vest-Romerriket gikk under på slutten av 400-tallet, ble også vannforsyningen borte. Dette gikk hardest ut over høydene, slik som Quirinalen. Folk flyttet ned mot Tiberen, som var den sikreste vannkilden, og den stolte høyden ble avfolket og forfalt. I mer enn tusen år var det bare et ruinlandskap igjen av de en gang så flotte templene og badet.

Det var først pave Gregor XIII (1572–85) som kastet sine øyne på området og ville ta det i bruk igjen. Paven ville bygge sin sommerresidens her, litt oppe i høyden. I Vatikanet, som lå mye lavere, var det dårligere luft (*mal aria*) og usunne forhold. Han rakk ikke å flytte inn før han døde.

Det var etterfølgeren, Sixtus V (1585–90), som for alvor gikk i gang med å bygge ut området. Han overtok bygningen som Gregor XIII hadde brukt som sommerresidens og utvidet det til sitt palass hvor han ønsket å bo permanent. Byggingen av palasset pågikk i 160 år, under 21 paver. Flere av datidens store arkitekter, som Carlo Maderno, Domenico Fontana, Allessandro Specchi og Fernando Fuga var involvert. Det ble stort – et av de flotteste i hele Italia. Men dessverre er det ikke lenger tilgjengelig for publikum, bortsett fra deler av det på Italias nasjonaldag 2. juni. Palasset strekker seg flere hundre meter oppover langs Via del Quirinale. Den lange tarmen ble bygget først på 1700-tallet. På folkemunne kalles den for *det lange ermet.* Bakenfor skjuler det seg et virkelig prektig haveanlegg, som seg hør og bør for et pave- og presidentpalass.

Fasaden skjemmes noe av et forsvarstårn som ble bygget under Urban VIII (1623–44). Det virker nokså malplassert. Det må vel sies å være i seneste laget til å kunne kalles et middelaldertårn, men hensikten var nok den samme. Palasset har naturligvis et kapell som kan måle seg med Det Sixtinske Kapell i Vatikanet. Det heter Capella Paolina og ble bygget av Carlo Maderno i 1615. Palasset har flere ganger vært

Etsning av GB Piranesi fra ca 1750

åsted for *konklave*, prosessen der en ny pave blir valgt. Den siste som ble valgt der var pave Pius IX (1846–78). Han ble også den siste paven som bodde der, og den siste som har lyst velsignelsen over byen og verden *(urbi et orbi)* fra balkongen. Etter 1870 overtok kongefamilien palasset. Da monarkiet ble avskaffet i 1947 ble dette den offisielle boligen for den italienske presidenten. Her vaier alltid det italienske flagget, bortsett fra når det norske kongeparet er på besøk da.

Fontenen

På plassen foran palasset sto det store marmorstatuer av to steilende hester, og gudesønnene Castor og Pollux som forsøker å temme hestene. Det er disse som har gjort at Quirinalhøyden også har blitt kalt Monte Cavallo (hesteberget). Disse statuene er fra antikken og har alltid stått oppreist. De sto trolig opprinnelig i Maxentius'/Konstantins termer som lå på denne høyden. Statuene står på høye sokler med pretensiøse inskripsjoner: Opus Fidiae og Opus Praxitelis, som skulle tilsi at de var laget av to av de største greske billedhuggerne. Det er nok en tilsnikelse. De er nok i beste fall romerske kopier av greske originaler, som til og med trolig var laget i bronse.

Det var på den tiden akvedukten Acqua Felice ble bygget. Det var kardinal Felix Peretti (senere pave Sixtus V) som brakte vannet tilbake til Quirinalen. Derav navnet Acqua Felice. Med Acqua Felice på plass ønsket Sixtus å få en fontene på plassen foran palasset sitt. Oppgaven ble gitt til Domenico Fontana. Han ommøblerte litt på statuene slik at de vendte fronten mot palasset og satte opp et basseng i tradisjonell stil imellom dem; et firedelt kar med et sentralt søylebord og en midtstråle. Slik sto denne fontenen i rundt 200 år inntil pave Pius VI (1775–99) i 1782 bestemte seg for at han ville ha en obelisk på plassen. Man hadde nettopp funnet en obelisk som var lik den som pave Sixtus V hadde reist bak kirken Santa Maria Maggiore 200 år tidligere. Begge har trolig stått ved Augustus' mausoleum. Obelisken ble reist midt mellom Castor og Pollux. Dette ble et flott monument.

Det var likevel fortsatt ikke helt slik vi ser det i dag. På Campo Vaccino, kujordet, som det engang så staselige Forum Romanum var forvandlet til i middelalderen, fant man et stort basseng som trolig hadde vært en fontene i antikken. Etter å ha tjent som trau for kveg og hester i et par hundre år var det helt nedgrodd. Det ble flyttet til Quirinalhøyden og ble en del av fontenen med de store statuene av Castor og Pollux med sine hester. Napoleons erobringer førte til forsinkelser for prosjektet. Det var først under pave Pius VII (1800–23), da han kom tilbake fra fangenskap i Frankrike, at fontenen i 1818 ble ferdig slik vi ser den i dag. På denne måten ble tre antikke elementer med helt forskjellig opphav forenet i en og samme fontene: en egyptisk obelisk, to antikke marmorstatuer og et granittbasseng fra Forum Romanum. Det er virkelig en unik kombinasjon som sammen rommer mye av Romas historie. Dette sies å ha vært den engelske dikteren og Roma-vennen Percy Shelleys favorittfontene. Det opprinnelige bassenget som Fontana hadde laget, måtte vike. Det ble bare borte.

Forfatningsdomstolen

Den staselige bygningen til høyre for palasset er siden 1955 Italias forfatningsdomstol. Den overvåker om rettsvesenet opererer i tråd med Italias forfatning. Det heter Palazzo della Sacra Consulta. Det hadde en tilsvarende funksjon, som en slags høyesterett, også under pavetiden. Arkitekten var Fernando Fuga. Bygningen skal være bekostet av midler som kom fra et pavelig lotteri på midten av 1700-tallet, under Clemens XII (1730–40). Vi finner pavens våpenskjold på balustraden på toppen. På sidene er det allegoriske figurer som forestiller religionen og rettferdigheten.

Tvers overfor presidentpalasset lå tidligere pavens staller. Han hadde tydeligvis en del hester; 125 angis et sted, og fint hadde de det. Bygningen kalles Scuderie del Quirinale, som betyr stall. Nå brukes dette som lokaler for kunstutstillinger.

Presidentpalasset med norsk flagg

Piazza dell'Esquilino med obelisken

ESQUILINHØYDEN

Esquilinhøyden er den største av Romas høyder; den besto i antikken også av mindre høyder som het Cispius, Fagutal og Oppio. Cisipius lå der hvor Santa Maria Maggiore ligger nå. Oppio og Fagutal er knapt for høyder å regne lenger. På Oppio finner vi rester etter badene til Titus og Trajan og Neros gyldne hus. Man vet ikke sikkert hva navnet Esquilin kommer av. En teori er at det kommer fra gammel etruskisk aesculus som var navnet på et tre som vokste der. En annen forklaring er at navnet har med exquilini å gjøre. Det var en betegnelse på de som ikke var romerske borgere og som følgelig måtte bo utenfor bymuren. De som bodde innenfor, var inquilini. Uansett hva navnet kommer av, var dette et fattig og beryktet område på republikkens tid. Her var det gravplasser (utenfor murene) for de fattigste og dårligst stilte i samfunnet. Alle ble nok ikke engang begravet. Her rådet åtseleterne. «Fuglene på Esquilin», *alites Esquilini*, var et begrep som var forbundet med uhygge for de gamle romere.

På overgangen til keisertiden fikk området en annen status. Flere velhavende romere valgte å bosette seg der og bygget flotte villaer og haveanlegg. Området kaltes Havehøyden. En av disse var Maecenas. Han var en rikmann som tilhørte kretsen rundt keiser Augustus. Det er han som har gitt navn til uttrykket *mesén,* det vil si en som støtter og hjelper fram vitenskap og kunst. Vergil og Horats var blant dem som nøt godt av Maecenas' generøsitet.

Kristendommen slo tidlig rot på Esquilinen. Det var flere *tituluskirker* i området, steder der kristne samlet seg i hjemmene, ofte til velhavende romere. Flere av Romas mest interessante kirker er bygget nettopp over slike tituluskirker i dette området. Santa Pudenziana og Santa Prassede er gode eksempler. Men den viktigste severdigheten på Esquilinen er utvilsomt Santa Maria Maggiore. Alle disse tre kirkene er omtalt under Piazza di Santa Maria Maggiore.

På baksiden av kirken ligger Piazza dell'Esquilino. Her får man et visst inntrykk av at kirken ligger på en høyde. Carlo Rainaldis trapp fra 1673 er praktfull, om enn kanskje noe pompøs. Den strekker seg langs hele kirkens bredde. Det fortelles at man i tidligere tider kunne se kvinner som kravlet på knærne opp denne trappen for så å be en bønn på toppen. Dette skulle være en måte å gjøre voldelige ektemenn mer omgjengelige på.

Obelisken på plassen ble reist av den obelisk-glade Sixtus V i 1587. Det var vel litt rart at han valgte baksiden. Det kan godt være fordi en av hans snorrette gater, via Felice (hans egentlige navn før han ble pave) endte der. Gater skal jo på romersk vis helst ende i et monument, for eksempel en fontene eller en obelisk. Sixtus V var en dyktig byplanlegger. Han anla flere rette gater som skulle lette transporten mellom bydelene i Roma og naturligvis også gjøre adkomsten til kirkene enklere.

En annen grunn er at hans storslagne sommerresidens, Villa Montalto, hadde inngang på denne siden. Obelisken gjorde seg sikkert godt der. Villaen er nå helt borte. Det er i dette området hovedjernbanestasjonen, Termini, senere ble bygget.

Etsning av G Vasi fra ca 1750

Piazza di Santa Maria Maggiore

med Mariasøylen

Plassen domineres av kirken, fontenen og Mariasøylen. Det er dessverre ikke så lett å finne roen her på grunn av mye trafikk over plassen.

SANTA MARIA MAGGIORE

Dette er selve Mariakirken, som navnet sier. Den største Mariakirken, eller kirken for den største Maria, gudefødersken eller Guds mor, om man vil. Her har det vært kirke for Maria siden midten av 300-tallet. Den kirken vi ser i dag er resultatet av endringer og påbygg helt opp til 1900-tallet. Det er den største av 80 Maria-kirker i Roma.

Det hele startet i 356, nærmere bestemt natten mellom 4.–5. august. Da fikk en barnløs romersk rikmann og pave Liberius en drøm hvor Maria åpenbarte seg for dem og ga beskjed om at de skulle bygge en kirke på stedet der de fant snø. Neste dag hadde det, mot alle odds på den heteste tiden i Roma, falt snø på et område på Esquilinhøyden. Snøfnuggene viste hvor kirken skulle ligge. Kirken ble bygget etter anvisningene og viet til Maria som den første Mariakirken. Den ble kalt Mariakirken ved snøen. Til minne om denne hendelsen blir det hvert år den 5. august holdt gudstjeneste hvor det drysses tusenvis av hvite kronblader fra taket ned over menigheten. Snøen og de hvite kronbladene er naturligvis symboler på renhet.

En meget dramatisk historie er knyttet til denne første kirken. I 366 oppsto en alvorlig konflikt mellom den valgte pave Damasus, og en motpave ved navn Ursinus. Sistnevntes tilhengere hadde forskanset seg i kirken, men 26. oktober gikk Damasus' menn til angrep og kastet dem ut. Ursinus selv unnslapp og rømte til Palestina, men 140 mennesker mistet livet.

Maria fyller tomrommet etter antikkens gudinner

Den neste kirken ble bygget på 430-tallet under Sixtus III. Dette var rett etter konsilet i Efesos i 431, hvor dogmet om Maria som Guds mor eller gudefødersken, theotokos, ble vedtatt. Hele kirkens utsmykning er en manifestasjon og proklamasjon av Marias nye status i kirkens lære. Dyrkelsen av Maria skjøt naturlig nok fart

etter dette. At dette fylte et tomrom, eller kanskje heller erstattet kvinnelige guddommer som var populære i antikken, som Kybele, Isis og Juno, er godt mulig. Sistnevnte, Juno Lucina, hadde et tempel like ved. Hun var populær blant gravide kvinner. Det passet jo bra til temaet for den nye kirken, som også handlet om guddommelig graviditet og fødsel.

Basilikaen

Kirken ble bygget som en romersk basilika med en portico, midtskip, to sideskip og apsis i enden. Alteret hadde en baldakin over seg og lå i enden av midtskipet. Grunnformen er bevart i kirken slik vi ser den i dag.

Kirkerommet er overveldende, en skjønnhetsåpenbaring av prakt. Det som slår en først, er det forgylte taket og det flotte Cosmat-gulvet. Gullet i taket skal være det første som Columbus brakte hjem fra det nyoppdagete Amerika. Gulvet er dekket av mosaikker satt sammen av små biter av marmor i forskjellige farger. Cosmat-familien hadde (1100-tallet) spesialisert seg på dette arbeidet. Det var jo kanskje ikke så rart. Roma var jo full av søyler og marmorplater som kunne skjæres til og brukes til nye kunstferdige kreasjoner.

De 40 joniske søylene er alle like i formen, men fire er i marmor og 36 i granitt. Joniske søyler (slankere; bærer mindre vekt enn doriske) er assosiert med kvinnelighet og passer dermed meget godt i denne Mariakirken.

Mosaikkene

Mosaikkene på triumfbuen er fra Sixtus IIIs tid, altså fra 400-tallet. Her understrekes under den lille medaljongen på midten at Sixtus er pave for alt Guds folk. Mosaikkene er en hyllest til Maria og viser mange scener fra hennes liv.

Mosaikkene i hovedskipet framstiller gammeltestamentlige fortellinger. Det er 36 av dem i alt, over søylerekkene. Dette gjør at man gjerne kan ha nytte av en teaterkikkert for å se dem bedre. Disse er også fra 400-tallet. Noen få er blitt byttet ut med malerier på grunn av slitasje. Her finner vi historiene om Abraham og Sara, Moses og Josva og alle de andre patriarkene. Det var nok viktig for Sixtus å knytte de lange linjene bakover, til røttene som jo var å finne i jødedommen. Romerne, spesielt keiserne, var svært opptatt av å kunne dokumentere sine røtter helt tilbake til sitt guddommelige opphav. Dermed kunne de legitimere sine egne posisjoner. Det er ikke unaturlig at kirkens menn også tenkte i samme baner. Faktisk er det vel egentlig veldig naturlig. Jesus selv hadde ingen annen Bibel enn Det gamle testamente. Han gikk god for den som Guds ord, brukte den og siterte den flittig. Bildene er livaktige og med dybde. Det gikk ikke lang tid før man i den kristne kunsten gikk over til mer stiliserte og flate ikonbilder.

Mosaikkene i apsis er fra slutten av 1200-tallet, signert av Jacobo Torriti. Temaet her er Marias kroning som himmeldronning.

Baldakinen over høyalteret er fra 1740-tallet og utført av Ferdinando Fuga. Han har også laget fasaden slik vi ser den i dag. Under alteret finner vi en av kirkens viktigste relikvier; noen fliser fra Jesu krybbe. Hvordan disse kan ha blitt stukket unna og blitt bevart, må jo være et under.

Sidekapeller

Det Sixtinske kapell er gravkapell for Sixtus V og ble ferdig rundt 1600. Marmor fra Septizodium på Palatinen (en bygning reist av keiser Septimius Severus rundt år 200 e.Kr.). Under alteret leder en trapp ned til Capella del Presepio, som er innviet til Jesu krybbe. Sixtus var pave bare i fem år, men rakk virkelig å gjøre seg bemerket: han reiste flere obelisker i byen, endret bystrukturen ved å anlegge flere nye gater, restaurerte broer, bygget en ny akvedukt og flere fontener. Han er også kjent for sin meget strenge justis og de mange henrettelsene han beordret. Vi finner en makaber utsmykning av gravkapellet hans, bødler med avhuggede hoder.

Borghese-kapellet, Capella Paolina, er gravkapell for pave Paul V. Her hviler også Napoleons søster. Hun var jo gift med en av Borghese-slekten. Kapellet huser et berømt

Her venter familien Bernini på oppstandelsen

madonnabilde. Legenden vil ha det til å være malt av evangelisten Lukas, og er det bildet som Gregor den store bar i prosesjon under en pestepidemi i 598. Dette var et av utbruddene av den store justinianske pesten som i løpet av en periode på 200 år, fra 542 til 750 e.Kr., utryddet kanskje så mange som 25 millioner mennesker i Romerriket.

Da prosesjonen kom til Engelsborg så paven en engel på toppen av bygningen. Det skal ha vært erkeengelen Mikael. Han stakk sverdet sitt tilbake i skjeden. Dermed stanset også epidemien. Mariabildet fikk æren for dette og har senere hatt en veldig høy status i Roma. Til minne om hendelsen ble det satt opp en engel med et sverd på toppen av bygningen, noe som jo har gitt den sitt navn, Engelsborg. Sannheten om bildet er nok at det er malt på 1200-tallet.

Capella Sforza betraktes som Michelangelos kunstneriske testamente. Baptisteriet ble oppført i 1605. Det er Pietro Bernini som har laget det flotte relieffet over alteret. Her finner vi også en berømt negerkonge, Antonio Ne Vundu, som døde i Roma etter at han hadde latt seg døpe.

Gian Lorenzo Bernini, som har bidratt så mye til Romas forskjønnelse og til de flotteste gravkapeller, fikk selv et meget beskjedent minnesmerke litt bak og til høyre for alteret. Der venter «den edle Bernini-familien på oppstandelsen», som det står på den enkle steinplaten.

KONGLOMERATET SANTA MARIA MAGGIORE

Kirken fra Sixtus IIIs tid ligger innebygget i kirken vi ser i dag. Her har det kommet flere lag utenpå, blant annet to kupler fra barokken, nye fronter i rokokkostil og et middelaldertårn. De ligger som et skall rundt den opprinnelige kirken. På begge sider av hovedinngangen er det påbygg fra 1700-tallet som egentlig ikke har noe med selve kirken å gjøre. Det er boliger og kontorer for personer tilknyttet kirken. Den aller første kirken fra 300-tallet, bygget av Liberius, finner man ingen spor av.

Dette er virkelig et konglomerat av stiler fra helt forskjellige epoker. Resultatet er blitt overraskende vellykket.

Klokketårnet er fra 1380. Det er det høyeste i Roma, hele 75 meter. Klokkene er kjent for sin spesielt vakre klang. En av dem, La Sperduta, skal ved sin klokkeklang ha reddet en pilegrim som hadde gått seg bort en sen kveldstime. Som takk skal pilegrimen ha donert penger til kirken slik at en klokke kunne ringe hver kveld etter solnedgang. Pengene rekker dessverre ikke til lenger. På plassen foran kirken er det en fin fontene laget av Carlo Maderno i 1615. Det var Borghese-paven Paul V som var oppdragsgiver.

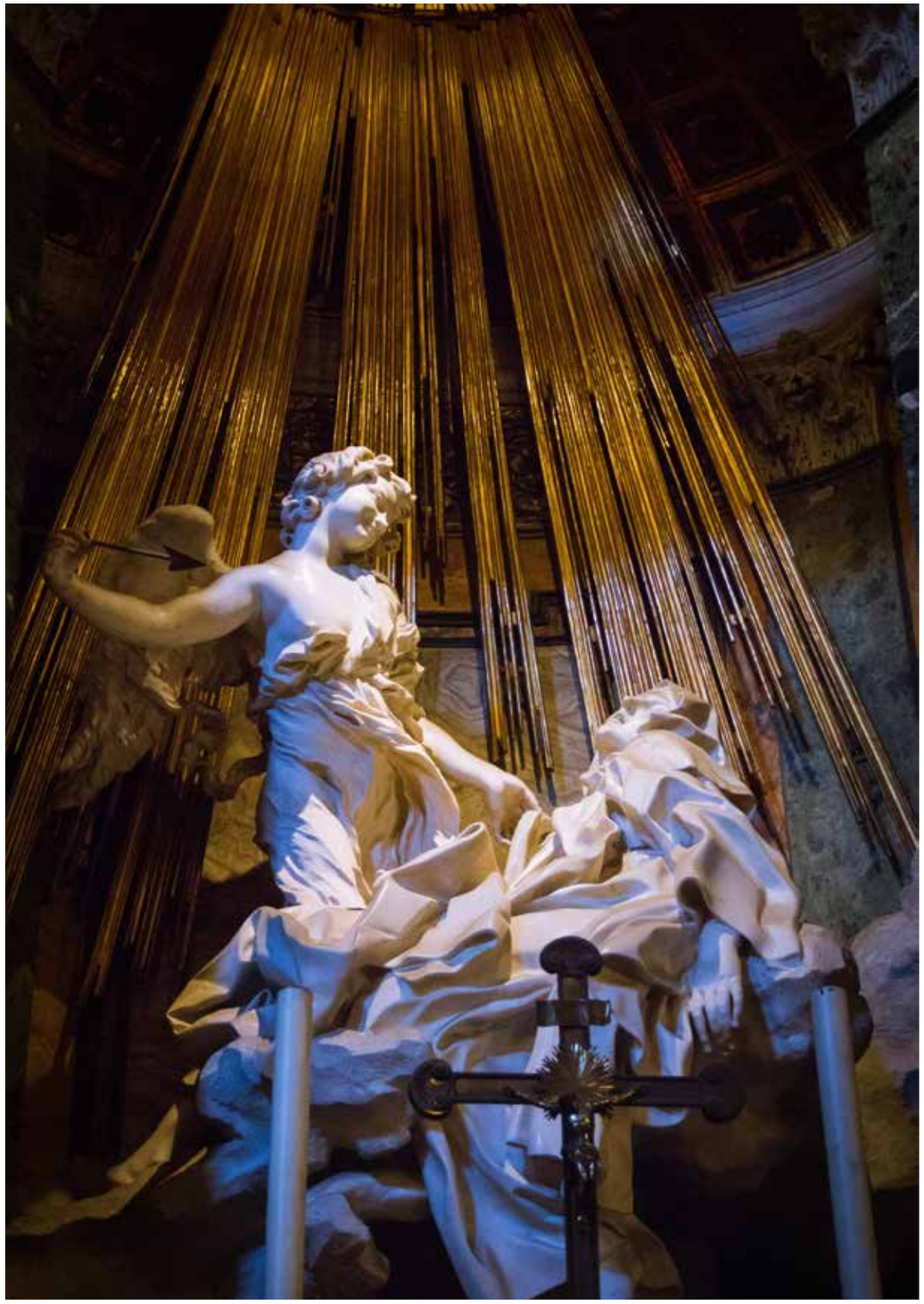
MARIASØYLEN

Ved siden av fontenen ble det i 1614 reist en antikk kannelert korintisk søyle av grønn marmor med Maria og barnet på toppen. Hun står på en halvmåne midt i et stort fruktfat. Søylen er antikk, opprinnelig fra Hellas, og ble hentet fra keiser Maxentius' basilika på Forum Romanum. Bronsematerialet til Maria-figuren skal stamme fra et gitter som i sin tid rammet inn La Pigna i den gamle Peterskirkens forgård.

Piazza di San Bernardo – Largo di Santa Susanna

OG BETAUTGAVEN AV DE TI BUD

Disse plassene går fullstendig over i hverandre. De ligger øst i byen, ikke langt fra Piazza della Repubblica. Formen er ganske uregelmessig og rotete. Til sammen inneholder de ganske mye, men dette er ikke en plass man sitter og nyter i fred og ro. Her møtes flere trafikkerte gater. Hovedgaten over Quirinalhøyden, Via XX (Venti) Settembre, krysser over plassen (20. september var sluttdatoen for Italias samling i 1870). Det var da soldatene til kong Viktor Emanuel II brøt seg gjennom bymuren og inntok Roma uten kamp. Her er det i tillegg en rundkjøring og ganske store parkeringsplasser for scootere og biler. Den store Mosesfontenen er ganske dominerende, og så er det hele tre kirker. Litt av hvert å dvele ved, med andre ord. Opprinnelig var plassen mer lukket. Det var ingen vei som kom ut mellom de to kirkene Santa Susanna og Santa Maria della Vittoria før i 1933, da Via Bissolati og Via Barberini ble anlagt. Plassen blir av mange anført som den første barokkplassen i Roma.

MOSESFONTENEN

Plassen domineres av Mosesfontenen. Den var en presentasjonsfontene (mostra) for en nyrestaurert akvedukt, Acqua Felice, den første av sitt slag i Roma i moderne tid. Den hadde sitt forbilde i antikkens nymfeer og det antikke *castellum*, som hadde en oppsamlings/fordelings/presentasjons-funksjon. Denne ble igjen en modell for senere presentasjonsfontener.

Sixtus V satte arbeidet i gang. Det var Domenico Fontana som var arkitekten, og fontenen sto ferdig i 1587 slik det framgår av den store innskriften plassert på attikaen over fontenen. Det er imidlertid ikke Fontana som var billedhugger for den store Mosesstatuen som

står under den store buen i den midtre nisjen. Temaet er Moses som slår på klippen som vannet så strømmer ut av. Det var en genial idé. Likevel har stakkaren som har laget den, måttet tåle mye kritikk og latter. Moses har rett og slett for korte ben, er ikledd en upassende romersk toga og holder i venstre hånd det som er antatt å være en «beta-utgave» av de ti bud; disse ble jo gitt *etter* historien med klippen og vannet. Det fortelles at billedhuggeren, Prospero Antichi, ble så deprimert at han begikk selvmord. Han skal også ha bedt pave Sixtus V om å forsøke å rette opp det som var galt, men ble bryskt avvist og fikk beskjed om at statuen skulle stå der den gjorde til evig minne om hans udyktighet. Vi vet vel nå at denne historien ikke er sann, men at Antichi døde en naturlig død og at statuen ble laget av en ukjent skulptør ved navn Leonardo Sormani.

Det er trist hvis dette er det eneste man legger merke til ved denne fontenen, for her er det mer å se. På toppen finner vi Sixtus Vs våpenskjold med løven og pærene som blir passet på av to yndige engler. I sidenisjene ser vi to andre motiver fra Bibelhistorien som har med vann å gjøre. På høyre side Aron som viser folket vannkilden. Til venstre trolig Gideon som velger sine soldater etter måten de drikker på, eller muligens Josva som leder folket over Jordan-elven. På den lave balustraden (avsperringen) foran fontenen ligger det fire løver. To av disse var originale egyptiske sfinx-lignende løver i porfyrstein og ble hentet fra plassen foran Pantheon. De to siste ble laget til dette stedet. Under pave Gregor XVI (1831–46) ble imidlertid de egyptiske løvene flyttet til Vatikanmuseet og erstattet med kopier.

Plasseringen av fontenen har aldri passet godt til plassen. Den gir en ubalanse til plassrommet. Det er blitt presentert mange prosjekter for å flytte fontenen, særlig etter at Roma ble det nye Italias hovedstad. Den beskjedne løsningen var å flytte den rundt hjørnet på bygget den lente seg opp mot, slik at den skulle flankere Via XX Settembre, hovedgaten nedover Quirinalhøyden. Intet ble imidlertid gjort.

Slike store mostrafontener har også et indre liv. Gjennom en dør på siden kan de som har ansvar for driften av fontenen komme inn i tekniske rom med rør, kraner og ventiler, og til og med soverom med senger. Her er det døgnvakt. Om man liker å sovne til lyden av rennende vann, burde dette være drømmestedet.

SANTA SUSANNA

Santa Susanna har i nesten 100 år vært amerikanernes kirke i Roma. Nå er den dessverre lukket. På grunn av en konflikt med Cistercienserordenen, som eier kirken, har amerikanerne flyttet til St. Patricks kirke i Via Boncompagni. Santa Susanna er en litt ukjent helgen som led martyrdøden under Diokletians forfølgelser på slutten av 200-tallet. Kirken er gammel. Den ble ombygget flere ganger, sist på 1590-tallet. Arkitekten Carlo Maderno fornyet fasaden i 1603. Dette er en av de første barokkfasadene i Roma, bygget etter prinsippene gitt av Trient-konsilet. Fasaden skal ikke bare være pynt. Den tjener en bestemt hensikt, nemlig å trekke de som ser den mot kirken og overtale dem til å komme innenfor. Vi legger merke til de to statuene i nisjene ved siden av hovedinngangen. De ser mot døren og leder oppmerksomheten hos de som er rett foran kirken mot denne. I etasjen over er det også to skulpturer. De ser mot Mosesfontenen. Man kan gjerne tenke seg at de prøver å fange oppmerksomheten til personer som nettopp har kommet inn på plassen fra den siden og som altså befinner seg et stykke unna. Rett over hovedinngangen er det et avkappet hode. Susanna skal ha blitt halshugget. I øverste etasje er det en martyrkrone og en flammeglorie som tegn på hennes martyrium. I kirken er det fire fresker som ser ut som gobeliner, fra Santa Susannas liv og også fra den bibelske Susanna (hun i badet).

SANTA MARIA DELLA VITTORIA

Denne kirken ble tegnet av Carlo Maderno og oppført 1608–20. Navnet henspiller på en seier som katolske tropper vant over kurfyrst Fredrik av Pfalz og de protestantiske styrkene utenfor Praha i 1620. Denne seieren innebar at Bøhmen var vunnet for katolisismen. Seieren ble satt i forbindelse med et ikonbilde av Jesusbarnet. En av soldatene hadde båret bildet om halsen under slaget. Det ble senere fraktet til Roma og oppbevart i denne kirken. Det skal ha gått tapt ved en brann på 1800-tallet. Seieren har blitt dedisert til Maria, den som seirer. Et relieff like over inngangen viser det undergjørende bildet. Byggherren var kardinal Scipione Borghese. Han har sine symboler, en ørn og en drage sittende på spiralformede volutter, på siden av fasaden.

TERESAS EKSTASE

Kirken er kanskje mest kjent for en skulptur av Bernini, «Den hellige Teresas ekstase». Dette er et av Berninis flotteste og mest ambisiøse verker, fra 1646. Det finnes i Cornaro-kapellet. Utformingen er som et miniteater, blant annet med kardinal Cornaro og hans familie som tilskuere. Dette er en fysisk ekstase. Hun ligger med halvåpen munn og lukkede øyne på en sky. Kroppen dekkes av bølgende draperier. En engel står ved siden av henne, med en pil klar til å sendes mot kroppen hennes. Engelens smil kan tolkes som ømt eller grusomt alt etter vinkelen man ser den fra.

Scenelyset i teateret er et guddommelig lys i form av bronsestråler. Teresa av Avila var en spansk mystiker og katolsk helgen på 1500-tallet som ble helgenkåret i 1622. Hun tilhørte Karmelittordenen, en orden som hadde sitt utspring fra klosterbevegelsen på Karmel-fjellet i Israel på 1100-tallet. Hun ble en reformator av denne ordenen og sto for et uttalt fattigdomsideal. Søstrene skulle for eksempel ikke bruke sko. De ble derfor kalt de uskodde karmelittene, men de fikk lov å gå i sandaler. Nonnene skulle ha en meget streng livsførsel, preget av bønn, meditasjon og arbeid. «Dere bør være opptatt med arbeid, slik at djevelen finner dere sysselsatt og ikke får anledning til å trenge inn i deres sjeler på grunn av lediggang», var en av hennes klosterregler.

Hun hadde mange visjoner og ekstatiske opplevelser slik som beskrevet ovenfor og framstilt av Bernini. Hun har selv skildret opplevelsen på en meget sanselig måte: «Jeg så et langt gullspyd i hånden hans, og på spissen var det en liten flamme. Det virket som han sendte det inn i hjertet mitt, og at det gjennomboret selve

Santa Maria della Vittoria

mine innvoller. Når han dro det ut, virket det som om han dro disse også ut, og at jeg ble fylt med ild og en sterk kjærlighet til Gud. Smerten var så intens at jeg jeg stønnet; og likevel, så overveldende var sødmen av denne uendelige smerten at jeg ikke kunne ønske at den skulle opphøre.»

Disse ekstatiske opplevelsene virket som en inspirasjon for henne for resten av livet til å leve i lidelse slik som Jesus. Hennes motto var: «Herre, la meg enten lide eller la meg dø.» Hun skrev en rekke bøker og ble så sent som i 1970 utnevnt til en av kirkens «doctores», lærere. Kirken har i senere tid kommet i fokus på en helt ny måte etter at den var med i Dan Browns roman/film «Engler og demoner».

SAN BERNARDO ALLE TERME

Denne kirken ligger mer tilbaketrukket på plassen. Den er en rundkirke med et meget vakkert kassettert kuppelhvelv som ble ferdig i år 1600. Man kan si den ligner litt på Pantheon, men den er mye mindre. Kirken er bygget på ruinene av en av hjørnebygningene i Diokletians store badeanlegg. Derav kommer navnet «alle terme». Her finner vi framstillinger av martyrer, kirkefedre og stiftere av religiøse ordener; det vil si mange kjente størrelser fra kirkehistorien. Kirken har sitt navn etter Bernard av Clairvaux, helgen fra 1100-tallet og en av den katolske kirkes «doctores» eller lærere. Den tilhører Cistersienserordenen.

DEN FØRSTE BAROKKPLASSEN

Disse tre kirkene og Mosesfontenen utgjør på en måte en enhet. Her finner vi martyrene representert ved Susanna. Her er den seirende Maria. Her er triumfbuen for vannet som Sixtus V bringer til byen. Her er San Bernardos oppsummering av kirkens historie. Alle disse elementene vitner om et ønske om å skape et scenerom for samtidens religiøse liv og seremonier. Dette var avgjort i barokkens ånd. Man tok i bruk alle virkemidler, også arkitekturen, for å formidle budskapet. Hvert år ble det lenge holdt prosesjoner på plassen for å feire de katolske troppenes seier i 1620.

Santa Susanna

Kuppelen i San Bernardo

Den hellige Theresas ekstase av Bernini

Piazza della Repubblica

og erotikken

PÅ RUINENE AV ET KEISERLIG BAD

Piazza della Repubblica ligger like ved Romas hovedjernbanestasjon, StazioneTermini. Keiser Diokletian og hans medkeiser Maximian bygget sitt badeanlegg på dette stedet rundt 300 e.Kr. Det var stort, 370 x 380 meter, og dekket et område på 14 000 m^2. Det kunne romme opptil 3000 badende gjester samtidig. Den moderne plassen har sin form fra en stor halvsirkelformet apsis eller exedra mot sørvest. De moderne bygningene er bygget direkte oppå de de buede ruinene. Det gir plassen den vide og majestetiske formen. Sentralt på plassen finner vi en spektakulær og moderne fontene. På den andre siden av plassen fortsetter resten av badet som ble bygget om til kirke og museum. Plassen het Piazza Esedra før den andre verdenskrigen. I bygningene rundt halvsirkelen er det mange fasjonable butikker og restauranter.

SKANDALEFONTENEN

Fontenen er definitivt hovedattraksjonen på denne plassen. Det var gjort store forandringer i dette området etter Italias samling i 1870. En ny byplan ble vedtatt i 1883. En ny stor hovedgate, Via Nazionale, ble bygget fra Forum Romanum til Diokletians Termer, hvor den endte på Piazza Esedra. Stasjonen Termini ble også bygget på denne tiden. Termini har naturligvis med *terme* for bad å gjøre. Det var allerede bygget en fontene nærmere der hvor Termini ligger. Med den nye Via Nazionale og den nye plassen Piazza Esedra ville man også ha en ny fontene.

Alessandro Guerreri fikk i oppdrag å bygge om den eksisterende fontenen, gi den en mer storslått stil og få den flyttet til enden av Via Nazionale hvor den kom bedre til sin rett. Den nye fontenen var mer kompleks. Den har en ring av mange dyser som spruter vannet innover mot midten. Den har en åttekantet base hvor fire av sidene ender i halvsirkelformede basseng med sokler der de sensuelle najadene nå står. Arkitekten foreslo å ha fire løver på de fire soklene, men dette falt ikke i smak. Man diskuterte over flere år uten å finne en løsning. Men da den tyske keiser Wilhelm II kom på

besøk i 1888 kunne man ikke vise fram fontenen med tomme sokler, så fire gipsløver ble midlertidig satt opp.

Først i 1897 ble et endelig forslag fra billedhuggeren Mario Rutelli godtatt. Han var for øvrig bestefar til politikeren Francesco Rutelli, nylig borgermester i Roma. Fontenen skulle bestå av fire liggende najader, eller nymfer, sammen med skapninger som symboliserer forskjellige sider ved havet eller vannets elementer. Havets nymfe med en sjøhest, elvens med en vannslange, innsjøenes med en svane og de underjordiske vannene med et krypdyr. Rutelli brukte samme modell til alle de fire nymfene. Hun het Vittoria Placidi og kom fra den lille byen Anticoli Corrado inne i fjellene øst for Roma (nær Subiaco) som på 1800-tallet var kjent for sine modeller for kunstnere i Roma. Mens han satte opp sine statuer i januar 1901, var området lukket med et høyt gjerde. Noen må ha smugtittet, for snart ble det høylytt diskusjon og masse avisskriverier om den skandalen som nå var i ferd med å skje. De nakne nymfene skapte forargelse og moralsk indignasjon hos mange. Man var vel i Roma vant til nakenhet, men ikke på denne usømmelige måten. Nymfene ble oppfattet som sensuelle og erotiske, og sterke krefter ville ha dem fjernet; slikt kunne man ikke la uskyldige barn se. Gjerdet ble fjernet ved at nysgjerrige folk rett og slett stormet det og rev det ned. Etter hvert la følelsene seg noe, og fontenen ble stående.

Midtgruppen var den gangen ikke slik vi ser den nå. Den besto av tre tritoner, en blekksprut og en delfin. Denne komposisjonen falt ikke i smak. Folk kalte den «fritto misto», eller «skalldyrmix», om man vil. Rutelli fikk i oppdrag å lage et nytt forslag. I 1911 var han ferdig med skulpturen vi ser i dag. Sentralt står nå en fire meter høy havgud, Glaucus, som holder en stor fisk/delfin som spruter en kraftig vannsøyle rett opp. Denne skal forestille menneskets herredømme over naturens brutale krefter. «Fritto Misto» ble flyttet til en tilbaketrukket plassering på Piazza Vittorio Emanuele II. Her har den forfalt, men kan fortsatt beskues i en tørrlagt utgave. Hvem var så modell for havguden? Det har vært flere kandidater. Forfatteren H. V. Morton nevner at modellen het Fransesco Toppi og kom fra samme by som Vittoria Placidi, nemlig Anticoli Corrado. Mens Vittoria døde ung, skal Toppi ha blitt en gammel mann. Det må ha vært rart både for ham og hans barn å gå over plassen og se denne statuen. Andre hevder at det var en populær skribent som skrev satiriske vers på romersk dialekt, Trilussa (alias Carlo Alberto Salustri). Sikkert er i alle fall at han har vært en meget velvoksen og muskuløs kar.

Plassen er egentlig en meget stor rundkjøring med mange kjørebaner rundt fontenen. Her må man virkelig passe seg om man ønsker å komme helt innpå fontenen. På kveldstid er den opplyst og tar seg riktig flott ut.

SANTA MARIA DEGLI ANGELI & MARTIRI

I 1541 hadde en prest fra Sicilia en visjon. Han så syv martyrer som for opp til himmelen fra Diokletians bad. Han tok dette som et tegn på at det skulle bygges en kirke for syv engler på dette stedet. Paven, Paul III, var ikke enig. Ikke den neste paven heller; dette var et viktig jaktområde. I 1561 ble prosjektet likevel startet, under ledelse av Michelangelo. Han var da 86 år gammel og tok seg ikke tid til å rive ned de gamle ruinene, men ville bruke dem i den nye kirken. Det hele var egentlig en nokså vill idé fra en gammel mann. Det konkave inngangspartiet utgjøres av en av nisjene i det som var caldarium, det varme bassenget. Små baderom ble kapeller. Han brukte andre deler, de forskjellige avdelingene for kalde og lunkne bad, for å skape selve kirkerommet. Koret eller apsis i kirken befinner seg ute i den store utendørs svømmehallen (natatio). Michelangelo brukte de tre store krysshvelvene i den sentrale basilikaen som tak i kirken. Han tok også vare på de åtte enorme søylene av granitt. Michelangelo døde før han fikk se alt dette virkeliggjort.

Kirken har blitt en del endret på 1700-tallet av arkitekten Luigi Vanvitelli. Kirkedørene derimot, er moderne, meget spesielle og uttrykksfulle. All nakenheten på plassen framstår som en provokasjon i forhold til kirken. Kirken er en Mariakirke, men er også tilegnet alle slavene som døde under byggingen av det store badet, derav navnet «martiri».

Det finnes en bronsemeridian i gulvet. Dette var tidligere et solur, i 150 år den offisielle og mest nøyaktige klokken i Roma. Den heter linea Clementina, etter paven. Tyve meter opp på veggen er det et pavelig våpenskjold. Ved middag skinner solen gjennom hull i dette og treffer meridianen. Det er også ellipser og stjerner innfelt i gulvet, en astronomisk kalender som markerer polarstjernens posisjon i jubelårene mellom 1700 og 2500.

Kirken er tittelkirke for Nordens første kardinal, den uskodde karmelittmunken og katolsk biskop i Sverige, Anders Arborelius, utnevnt i juni 2017.

FRA KLOSTER TIL MUSEUM

I de restene av det antikke badet som lå bak og til høyre for kirken, innrettet Michelangelo et kloster for Karteuserordenen. Denne regnes som den strengeste av alle katolske munkeordener. Munker og nonner lever stort sett isolert inne på sine celler. Man snakker svært lite med andre. Tausheten skulle kun brytes når det var absolutt nødvendig. Ordenen ble grunnlagt i 1084 av Sankt Bruno. Han bygget det første klosteret i Chartreuse, i de franske alpene, derav navnet. Det er fortsatt hovedkvarter for den lille ordenen. Der produseres likøren Chartreuse; trolig ikke av munkene selv, men av legmedlemmer knyttet til ordenen.

Etter 1870 måtte ordenen flytte ut av sine lokaler. Bygningene ble noen år senere gjort om til museum. Anlegget, inklusive den flotte klosterhaven, er nå en del av Museo Nazionale Romana. Dette er en flott samling statuer, friser, sarkofager og andre antikke skatter. Inngangen er på østsiden.

Den store, moderne bygningsrekken som utgjør halvsirkelen rundt plassen, bare avbrutt av Via Nazionale, ble tegnet av arkitekten Gaetano Koch rett før år 1900. I en periode tenkte man også på å bygge en triumfbue ved avslutningen av Via Nazionale. I stedet fikk vi det gedigne monumentet til Viktor Emanuel II på Veneziaplassen.

Via delle Terme di Diocleziano

og krigen med Etiopia

MED DOGALI-OBELISKEN

Denne plassen ligger like ved Termini hovedjernbanestasjon og er ikke spesielt tiltalende. Den er egentlig en liten park omgitt av meget trafikkerte gater på alle kanter. Langs den ene siden er det en lang rekke med boder som selger antikviteter og diverse krimskrams. Obelisken er midtpunktet, men også den er litt bortgjemt og faktisk ikke så lett å få øye på blant høye trær.

OBELISKEN (DOGALI)

Det er sannsynlig at det var keiser Claudius som hentet denne obelisken til Roma. Claudius var onkel til Caligula. Da sistnevnte ble myrdet i 41 e.Kr. ble Claudius utpekt til keiser nærmest ved en tilfeldighet. Han var absolutt ikke sett på som noe keiseremne, selv om han altså var av den julisk-claudiske slekten. Han hadde fysiske skavanker, men han hadde tilbrakt mye tid med sine bøker, og var en lærd mann. Han skrev bl.a. et tyve binds verk om etruskerne (som dessverre ikke er bevart). Hans meritter inkluderer likevel at det var han som fullførte erobringen av Britannia.

Han kan også ha bygget opp Isis-tempelet like ved Pantheon og plassert obeliskene ved inngangen til dette. Dette dreier seg om obelisker av mer beskjeden størrelse. Den var fra Heliopolis, laget av Ramses II. Vi finner hans navn på toppen, innringet i en oval. Som de andre gikk også denne over ende og ble begravd.

Obelisken ble ikke gjenfunnet før i 1880-årene og har etter det en interessant historie. På denne tiden var Italia i krig med Etiopia. I et bakholdsangrep i Dogali i Etiopia ble 548 italienske soldater drept i 1887. Det var naturlig nok et forsmedelig nederlag. Det ble besluttet at man skulle sette opp et minnesmerke for de falne soldatene på plassen foran Romas hovedjernbanestasjon, Termini. Den nyfunnede obelisken ble satt opp på en pidestall smykket med bronseløver og plaketter med de falnes navn. Den ble innviet 5. juni 1887, med kongen og dronningen til stede. I 1924 ble hele dette området bygget om, og obelisken ble flyttet til den lille parken der den står nå, rett over gaten for Diokletians bad.

Monumentet hadde i en periode en bronsefigur, Løven av Juda, som var emblem for det etiopiske keiserdømmet og dedisert til keiser Menelik II av Etiopia (1889–1915). Italienerne hadde tatt denne symboltunge løven i krigsbytte. Etter annen verdenskrig, da allierte styrker frigjorde Italia, forsvant løven, og siden har ingen sett den. Obelisken er bare 6,4 meter høy. På toppen har den ikke noe kors, men en stjerne. Dette var etter 1870. Pavestaten hadde mistet herredømmet over Roma. Obelisken kalles ofte bare for Dogali. Uenighetene mellom Italia og Etiopia var ikke helt over. På hundreårsdagen for slaget ved Dogali fikk den etiopiske presidenten Mengistu satt opp en kopi av obelisken på stedet der slaget faktisk hadde funnet sted. Den fikk stå bare i fire år før den ble tatt ned igjen. En slik markering var en provokasjon for italienerne.

Etsning av GB Piranesi fra ca 1750

Piazzale San Lorenzo (fuori le mura)

og den hellige Lars

Denne plassen ligger som navnet sier utenfor murene. Da snakker vi om den Aurelianske bymuren fra 270-årene e.Kr. Dette er et område som virker ganske avsides også i dag. Skjønt, dette er like ved det nye universitetsområdet, og i hvert fall om dagen kryr det av studenter og alle deres biler her. Det er ikke mye å ta seg til ellers. Men kirken er absolutt en stor attraksjon. Den er både vakker og har en spennende historie. Flere burde ta seg tid til å få med seg den. På den store plassen står det en søyle hvor den hellige Laurentius troner på toppen med sine attributter. Det er ham det handler om på denne plassen.

EN RELIGIØS DRABANTBY

I antikken hadde flere av de velstående familiene sine gods her utenfor murene. Keiser Lucius Verus (161–169) hadde sitt landsted der hvor kirkegården Campo Verano nå ligger. En fornem kristen kvinne som het Cyriaca hadde også en eiendom her. Denne ble konfiskert av staten. Et tidlig kirkelig dokument forteller at San Lorenzo var gravlagt ved disse to nevnte eiendommene. Keiser Konstantin overtok dem begge og ga området til kirken i 312 e.Kr. Han bygget deretter en minnehall rett ved katakomben der Laurentius var gravlagt. Et lite alter ble opprettet ved selve graven. Det var naturlig nok gjevt å bli gravlagt i nærheten av martyren Laurentius, så her ble det katakomber i flere etasjer. Etter hvert utviklet dette seg til et stort religiøst kompleks, nesten som en liten forstad, rett utenfor bymuren. Pave Sixtus III (432–440) bygget en ordentlig kirke. Halvannet århundre senere ble det behov for utvidelse. Pave Pelagius II (579–90) bygget da en helt ny bysantinsk kirke rett oppå graven til Laurentius. Denne utgjør koret i den kirken vi ser i dag. På 1200-tallet ble det bygget en mur med festningstårn rundt kirkekomplekset. Forstaden var kjent som *Laurentiopolis*. Da ble det også bygget et eget kloster tilsluttet kirken.

Laurentius var en av de aller mest populære helgenene. Kirken ble derfor en av de syv viktigste pilegrimskirkene i Roma. Pave Honorius (1216–27) sørget for at kirken fikk sin endelige utforming. Laurentius' grav forble urørt. Muren ble revet på 1600-tallet. Senere har det vært mindre endringer av kirken inntil den ble alvorlig skadet av de allierte styrkenes bombing 16. juli 1943. Det var fasaden det gikk verst utover. I løpet av ti år hadde man reparert skadene. Det er tydelig å se at deler av fasaden har et mye nyere preg.

DEN HELLIGE LARS

Kjært barn har mange navn. Lorenzo var Laurentius på latin, Lawrence på engelsk og Lavrans eller Lars på norsk. Navnet betyr den beærede. I motsetning til mange andre helgener tror man at Laurentius var en person som virkelig har levd. Sannhetsgehalten i de mange legendene som fortelles om ham, av kirkefedrene Augustin og Ambrosius og forfatteren Prudentius, kan nok likevel variere.

Han ble født rundt 230 e.Kr. i Toledo i Spania. Han døde 10. august 258 e.Kr. i Roma. Det er den korte biografien. Han må ha gjort en lynkarriere i Roma. Han var blitt erkediakon og skattmester hos pave Sixtus II da det i 258 brøt ut forfølgelse av de kristne under keiser Valerian. Sixtus ble arrestert og henrettet. Laurentius gråt fordi han fikk leve og ikke fikk bli med sjefen sin til Paradis. Paven beroliget ham og sa at han ville følge etter om tre dager. Samtidig befalte han Laurentius å gi alle kirkens skatter til de fattige. Noe av keiserens grunn til å ta livet av Sixtus, var at han ville ha fatt i kirkens rikdommer. Han befalte Laurentius å ta seg av dette. Skattmesteren ba da keiseren om tre dager til å samle kirkens skatter. Tiden brukte han til å dele ut kirkens verdier til de fattige. Han samlet så sammen tusener av fattige, blinde, syke, foreldreløse, enker og gamle. Disse presenterte han som «kirkens skatter». Keiseren ble rasende. Han bestemte resolutt at denne frekkheten måtte straffes med en langsom og smertefull død.

STEKT LEVENDE PÅ SVAK VARME

Laurentius ble lagt på en rist og stekt langsomt over svak varme. Han skal ha tatt det hele rolig og sa til keiseren etter en stund: «Nå, din stakkar, er den ene siden stekt. Snu steiken.» Han skal ha uttrykt glede over å ha blitt funnet verdig til å gå til den evige glede. Så ba han for Roma før han døde. Han ble gravlagt i katakomben på Campus Verano.

I tråd med henrettelsesmetoden framstilles Laurentius med en stekerist og en pengepung (han var jo skattmester) som attributter. Han er skytshelgen for diakoner og de fattige, for de som bruker ild i sine yrker, som kokker og bakere, brannmenn, glassmestere. Han beskytter dessuten mot brannskader, feber, ryggsmerter og isjias, og mot skjærsildens kvaler. Mange betviler både dødstidspunktet og dødsmåten. Mest sannsynlig er det nok at han ble halshugd, og kanskje også noen år senere, under keiser Diokletians forfølgelser.

EN ANTIKK «KJØTTETER»

Kirken har flotte mosaikkgulv, av Cosmat-typen. Den har også en flott lysestake i samme stil fra 1200-tallet. Fresker og mosaikker pryder andre deler av kirken. Laurentius har dessuten fått følge av andre helgener. I krypten er også den første martyren, Stefanus, gravlagt. Vi leser om ham i Apostlenes gjerninger i Bibelen. En av kirkefedrene, Justin Martyr, ligger også her.

Pave Pius IX, som var en av de berømte pavene på 1800-tallet, er gravlagt i et sidekapell. Han er den lengst regjerende paven i historien. Det var han som fikk vedtatt dogmet om Marias «ubesmittede unnfangelse» i 1854 (les: jomfrufødsel). Han ligger der i sitt praktfulle kapell, med ansiktet bare dekket av en sølvmaske.

Rett på innsiden av hovedinngangen finner vi en antikk sarkofag, fra 100-tallet e.Kr. Sarkofag betyr rett fram kjøtteter. Den har relieffer som av alle ting framstiller en hedensk bryllupsfest. Kardinal Guglielmo Fieschi ble gravlagt i den på 1200-tallet.

OPEN
AT
19.00

Villa Celimontana

OG «MIND THE GAP»

MED MATTEIANO-OBELISKEN

Den andre obelisken av det paret som Domitian hentet til Roma og som sto ved inngangen til Isis-tempelet, befinner seg nå i en offentlig park i Villa Celimontana, på Celio-høyden. Omtalen av denne obelisken tas med her selv om Villa Celimontana ikke har noe med en vanlig piazza å gjøre. På den måten blir alle de nåværende obeliskene i Roma dekket.

Den fikk hard medfart, og det er bare 2,75 meter av den som er bevart. Denne biten er satt på toppen av en moderne, rett søyle slik at den skal se høyere ut.

Etter at den ble gjenfunnet på 1300-tallet, ble den først reist ved Kapitol, ved kirken Santa Maria d'Aracoeli. Der sto den et par hundre år. Da Michelangelo designet den nye plassen og trappen ved Kapitol, var det ikke lenger plass til obelisken. Adelsmannen Ciriaco Mattei flyttet den i 1582 til et nytt anlegg for hesteveddeløp som han planla i Villa Celimontana. Der forfalt den imidlertid fort. Hans etterkommere hadde ingen sans for obelisker. Den ble reddet på 1800-tallet av prins Manuel de Godoy fra Spania, som bodde i villaen sammen med den abdiserte spanskekongen Karl IV under Napoleonskrigene. Godoy var en amatørarkeolog som visste å sette pris på obelisken. Han fikk den flyttet til parken der den står i dag.

«MIND THE GAP»

I forbindelse med flytting skjedde det noe dramatisk. Da obelisken skulle senkes på plass, gikk det plutselig litt for fort, og en av arbeiderne rakk ikke å trekke hånden til seg. Han skulle kanskje børste bort noen sandkorn. Hånden ble sittende fast. Det var ikke annet å gjøre enn å amputere. Fingrene/hånden skal være der ennå. Vi legger merke til at denne obelisken har en kule på toppen i stedet for et kors eller pavelige emblemer. Det er den eneste som har dette.

Den 2000 år gamle døren fra Senatsbygningen

Piazza di San Giovanni in Laterano

OG ALLE KIRKERS MOR

MED LATERANENSE-OBELISKEN

Området Lateranet ligger på kanten av Celiohøyden og omfatter egentlig flere plasser. Deler av den opprinnelige Piazza di San Giovanni er nå omgjort til en meget trafikkert hovedgate. Området på nordsiden av kirken ved hovedinngangen og ned mot bymuren heter egentlig Piazza di Porta San Giovanni. Dette er ikke en sjarmerende plass hvor man setter seg ned med en kopp kaffe, men den har likevel sin funksjon. På grunn av sin størrelseog åpenhet brukes den til massemøter i forbindelse med valgkamper. Den 1. mai holdes det, av alle ting, rockekonserter her.

Lateranet ligger litt utenfor det historiske sentrum av Roma. Det er ikke så greit å komme dit til fots. Metrolinje A har stopp rett utenfor bymuren. Stasjonen heter San Giovanni. Bussrutene 81, 85 og 87 går fra Roma sentrum ut til denne plassen. Man kan også gå dit til fots ved å følge Via di San Giovanni in Laterano fra Colosseum. Den leder direkte fra til kirken.

Sentralt på området ligger, som navnet sier, kirken San Giovanni. Obelisken og fontenen ligger nå på Johannes Paul IIs plass. Dette var tidligere også Piazza San Giovanni. Den har nettopp fått nytt navn. Johannes Paul II var en meget populær pave. Det var nærmest et folkekrav at han skulle helgenkåres allerede ved begravelsen i 2005. Det tok ni år, hvilket må sies å være veldig raskt. Nå har han også fått sin egen plass i Roma.

DEN ALLMEKTIGE PAVEN

Området Lateranet har omfattet både kirke og pavepalass siden antikken. I over 1000 år var dette sentrum for pavemakten, både åndelig, administrativt, men også militært. Da pavens makt var på sitt høyeste var hans autoritet så stor at han kunne avsette og innsette konger slik det tjente ham selv best. Vi kjenner uttrykket canossagang i betydningen å ydmyke noen eller å tvinge noen til å gjøre bot. Dette skriver seg fra 1077, da den tysk-romerske keiseren Henrik IV hadde satt seg opp mot pave Gregor VII.

Paven lyste keiseren i bann og strippet ham for all makt med ordene: «*(jeg) fraskriver deg, kong Henrik, herredømmet over tyskernes og italienernes rike, løser alle kristne fra den ed de har avgitt for deg ... og forbyr at noen som helst tjener ham som sin konge, og binder deg som (Herrens) stedfortreder med kirkebannets bånd.*» Det hele løste seg som vi vet ved at de to møttes i Canossa og at keiseren bøyde kne for paven. Botsgangen stakk muligens ikke så dypt, og det ble flere runder i denne kampen, som Henrik likevel til slutt vant ved å avsette paven og innsette en motpave. Fra Lateranet har vi fått demonstrert pavemakten både på sitt beste og på sitt verste. Plassen har sett det meste.

PAVEMAKTEN PÅ SITT BESTE

Det var fra Lateranet at pave Leo I (440–461) dro ut for å møte hunerhøvdingen Attila og ved sin framferd og overtalelse klarte å hindre et fatalt angrep på Roma. Han fikk derfor tilnavnet den store. Dette høydepunktet er da også skildret i mange kunstverk, for eksempel Algardis relieff i Peterskirken og Rafaels freske i Vatikanet.

Gregor den store (590–604) var en annen pave som satte dype spor etter seg. Han kalles dialogpaven. Gregors virke som pave medførte at pavestolen fikk stadig større tillit og tiltro, på bekostning av den bysantinske keiseren i Konstantinopel. Utover i Gregors pavetid ble det stadig tydeligere at pavedømmet var Italias reelle hersker, og ikke en fjern keiser i Konstantinopel. Han arbeidet aktivt for fred og et mer rettferdig samfunn, og han bygget ut omsorgen for de fattige i Roma. Og så er det han som har gitt oss begrepet gregoriansk sang. Han var en musikkelsker, men var nok ikke alene om å få innført sangen og musikken i kirken.

LIKSYNODEN

Noen av pavemaktens verste utskeielser fant også sted i Lateranet. Pave Stefan VI (896–897) ble muligens valgt til pave mot sin vilje av forgjengeren Formosus. Omstendighetene som førte til at Formosus' legeme ble gravet opp og stilt for retten i Lateranet, er uklare. Men motivene var nok av politisk karakter. Den døde paven skal ha blitt iført pavelig skrud og satt på en trone i kirken. En diakon ble satt til å forsvare ham, men han ble likevel kjent skyldig i anklagene. Alle Formosus' beslutninger ble annullert. Så ble han kledd av og slept gjennom gatene og til slutt kastet i Tiberen. Stefan VI ble kort tid etterpå fengslet og kvalt av sin etterfølger Sergius III, som innledet et tolv år langt skrekkvelde i Lateranet. Sistnevnte fikk barn med en fornem prostituert, Marozia. Hun var av Theofylaktus-familien fra Toscana. Hun fikk etter hvert stor innflytelse i Roma og ble den reelle herskerinnen, utnevnt til senatrix et patricia Romanorum. Mange av hennes etterkommere besteg pavestolen i de neste hundre årene. Johannes XII var en av dem.

PORNOKRATIET

Pave Johannes XIIs (955–964) regjeringstid kalles for pornokratiets tidsalder. Han gjorde Lateranet om til et bordell hvor det utspant seg de villeste orgier. Han drakk djevelens skål, og han skjendet hellige steder på det verste. Han møtte sin skjebne da han ble overrasket i feil seng av en rasende ektemann som resolutt kastet ham ut av vinduet så han døde.

KONFISKERT AV NERO

Lateranet har sitt navn etter familien som eide det i antikken, Laterani. De nedstammet fra konsulen Lucius Sextus Lateranus på 400-tallet f.Kr. En av etterkommerne, Plautius Lateranus, var kjent som en ordentlig skjørtejeger. Han hadde til og med et forhold til Messalina, keiser Claudius' ustyrlige kone. Det var han for øvrig ikke alene om. Keiser Nero konfiskerte litt senere dette området fra Laterani-familien. Han mente en i familien hadde gjort seg skyldig i forræderi. På den måten ble dette området keiserens eiendom.

Maxentius, som var Konstantins medkeiser/rival, hadde på dette området en forlegning for keisergarden og et badeanlegg. Maxentius ble slått av Konstantin i slaget ved Ponte Milvio i 312. For å slette Maxentius' minne *(damnatio memoriae)* ble forlegningen jevnet med jorden, og Konstantin ga hele anlegget bort til pave

Miltiades for å bygge den første kristne kirken og en pavelig residens. Dette var på landet den gangen, og man føler at det er litt i utkanten nå også. Det ligger så vidt innenfor Aurelians bymur fra ca 276 e.Kr.

NEROS FROSKEFØDSEL

Som så ofte ellers har romerne hatt en alternativ historie rundt navnet Lateranet. Historien forteller at Nero fikk den sinnssyke ideen at han ville gjennomgå et svangerskap. Byens dyktigste leger ble satt på oppgaven under trusler om dødsstraff om de mislyktes. I sin fortvilelse lot de keiseren sluke et rumpetroll som utviklet seg til en frosk inne i maven. Ved hjelp av et avføringsmiddel ble frosken «født». Nero var henrykt. Han ansatte en egen amme for avkommet. Frosken ble kjørt rundt i byen i en gullvogn med hjul av sølv. Vognen ble trukket av en hjort. Foran gikk det 15 pasjer. En dag de passerte en av broene over Tiberen hoppet frosken av og ble borte i elven. Den hadde kanskje fått nok av den keiserlige galskapen. Nero ble sint og straffet alle de impliserte med døden. Romerne kalte deretter et område i byen for Lateranet, eller latet rana, det vil si frosken forsvinner. En middels god historie vil man kanskje si. Det er jo også et stykke fra Tiberen til Lateranet da.

DEN FØRSTE KIRKEN

Her ble altså den første, offisielle kirken påbegynt i 313 og trolig innviet allerede i 318. Før denne tiden hadde de kristne samlet seg i såkalte titulus-kirker, i husmenigheter. Titulus etter tittel/navn.

Grunnsteinen ble lagt ned av biskop/pave Miltiades (311–314). Det må ha vært en nærmest absurd begivenhet. Han hadde i sin tid i kirken opplevd de mest barbariske forfølgelser av de kristne under keiser Diokletian, for så å oppleve at situasjonen ble helt snudd på hodet. Man kan bare undres på hva de tenkte, de som var en del av denne verdenshistoriske prosessen.

Kirken var lagt på samme måte som nå. Den var 5-skipet og ca. 100 meter lang. Den

Etsning av GB Piranesi fra ca 1750

Etsning av GB Piranesi fra ca 1750

Apsis i San Giovanni

var overlesset med gull og edelsteiner. Den ble kalt Basilica Aurea, den gyldne basilikaen. Det ble ikke spart på noe for å hylle den nye guden. Naturlig nok ble den da også gjenstand for barbarenes interesse. Den ble plyndret og brent, bygget opp igjen flere ganger i samme dimensjoner. Den første kirken var viet til Jesus selv, frelseren, *Christo Salvatori.* Senere har den blitt knyttet til Johannes døperen og apostelen Johannes.

BASILIKAEN – KONGENS HUS

Den gamle greske og romerske tempelformen passet ikke så bra når man skulle bygge kirker. I templene ble de religiøse handlingene foretatt utenfor, på trappene. De kristne hadde andre behov. Når de første kirkene skulle bygges, valgte man derfor en annen bygningsform som var kjent fra både gresk og romersk arkitektur, nemlig basilikaen. I Hellas hadde man stoa basilike, en kongelig søylehall, det vil si en bygningsform som var knyttet til kongen. Betegnelsen basilika stammer fra dette. Romerne videreutviklet denne formen i flere bygninger på Forum Romanum. Tidlige basilikaer er Basilica Julia og Basilica Aemilia. Det er bare ruiner igjen av disse, men man får et inntrykk av formen. Dette var først og fremst bygninger for handel og juss. De var rektangulære bygninger med tre eller fem skip avdelt av to eller fire søylerader, og med søyler også på kortsidene. Alle skipene hadde samme høyde. Det beste eksempelet finner vi i dag i Maxentius' Basilica (300-tallet) på Forum Romanum. I enden av hoved-/midtskipet finner vi en apside, et buet tilbygg med en halvkuppel. Her var det gjerne plassert en statue av keiseren. Eller keiseren hadde sin plass her under en baldakin.

Når kirken overtok denne bygningsformen, ble den tilpasset kirkens behov. For å få mer lys inn i kirken løftet man taket i midtskipet opp, slik at man fikk to ekstra vindusrekker. Man beholdt apsiden, men i stedet for en keiserstatue ble alteret plassert her, gjerne under en baldakin. Kristus var på en måte kongen denne hallen var bygget for. Biskopene og prestene foretok de religiøse handlinger her på vegne av

Kristus, kongen. Avgrensningen inn mot apsiden ble en triumfbue. Foran hovedinngangen hadde man gjerne en forgård etter mønster av en romersk søylehall.

Laterankirken var den første kirken som ble bygget etter dette mønsteret. Den gamle Peterskirken fulgte tett etter. Ingen av disse kan vi se i dag i sin opprinnelige form. Kirken Santa Sabina på Aventinen er et typisk og meget vakkert eksempel på en tidlig kristen basilika.

LATERANET

Kirken med det tilstøtende pavepalasset var sentrum for paven helt fram til 1309, da han «flyktet» til Avignon. Paven flyttet ikke tilbake dit etter landflyktigheten i Avignon. Området rundt Lateranet der hvor pavene hadde bodd i nesten 1000 år, var kommet litt i bakleksa. Saueflokkene hadde overtatt området, og pilegrimsstrømmen gikk heller mot Peterskirken enn til Lateranet. Da paven kom tilbake i 1377, valgte han å bosette seg i Vatikanet, altså ved Peterskirken.

Pavepalasset, Patriarcum, lå opprinnelig nordvest for kirken, der hvor Scala Santa og Triclinum ligger. Hele området ble bygget om på slutten av 1500-tallet. Mange av bygningene rundt kirken og palasset ble revet. På den måten skapte man de store, åpne plassene vi har i dag. Det var pave Sixtus V som sto for dette. Et nytt Lateranpalass ble bygget på vestsiden av kirken, rett ut mot den sterkt trafikkerte veien. Her ble Lateranpakten undertegnet i 1929. Det var avtalen mellom pavestaten og det nye Italia. Den sikrer at Vatikanstaten har territorialrett over kirken og palasset.

ROMAS DOMKIRKE OG ALLE KIRKERS MOR

Kirken har blitt skadet av brann flere ganger og blitt restaurert og bygget om flere ganger, i motsetning til den nye Peterskirken, som er bygget ny fra grunnen. Grunnformen har vært den samme hele tiden. Pave Klemens VIII bekostet restaureringen av tverrskipet til jubeláret 1600.

Det var Fransesco Borromini (1599–1667) som var mester for den siste restaureringen av interiøret rundt 1650, mens Innocens X var pave.

Fasaden er monumental, med fire triumfbuer over to etasjer og med 15 syv meter høye statuer av Kristus, døperen Johannes og evangelisten Johannes og kirkens lærere. Den er utformet av Alessandro Galilei på 1700-tallet. Det var først da kirken fikk sin utforming slik vi ser den i dag. Statuenes hoder er laget i unaturlig stor størrelse så de skal se riktige ut nedenfra. Peterskirken har sin kuppel. Det har ikke denne, men fasaden her er kanskje like imponerende. I den trekantede tympanon ser vi en liten mosaikk av Jacopo Torriti som stammer fra 1200-tallet. Det er et Kristushode i en krans som holdes av to engler.

San Giovanni har hele tiden vært Romas domkirke. Innskriften ved hovedinngangen sier da også tydelig hvilken betydning denne kirken har: «Mor og hode til alle kirker i byen og verden». Når en ny pave er valgt, må han til San Giovanni for å fullføre utnevnelsen. Paven er ikke bare den katolske kirkes overhode. Han er også biskop av Roma. Det er her hans bispestol, *cathedra,* står. Når han opptrer i denne rollen, forretter han i San Giovanni in Laterano, *katedralen.* Den står høyere i rang enn Peterskirken, som bare er en basilika fordi den ikke er et biskopsete.

Keiser Konstantins kirke

Keiser Konstantin, som ga dette området til paven, og som satte i gang byggingen av den første kirken i 313 e.Kr. er absolutt «tilstede» også i den nye kirken. I tverrskipet finner vi åtte store fresker, malt som bildetepper, som presenterer Konstantins rolle som den første kristne keiseren og kirkebygger og ikke minst hans relasjon til paven og kirken. Her fortelles hvordan Konstantin seiret over sin rival ved hjelp av korstegnet, hans inntog i Roma som seierherre, hans dåp og senere hvordan også verdslig makt ble overdratt til paven, etter at han selv hadde flyttet til Konstantinopel. Roma hadde vært keiserens hovedstad. Nå ble det

pavenes hovedstad og uttrykksformene var de samme for pave som for keiser. Hvilket skifte i løpet av noen få år!

Forhallen
Den grønne, irrete bronsedøren i midten kommer fra den romerske senatsbygningen eller Curia på Forum Romanum. Døren var egentlig litt for liten. Derfor satte Borromini den inn i en ramme for å få den til å passe. På rammen plasserte han stjerner som dekorasjon. Dette er Chigi-paven Alexander VIIs symbol. Det er kanskje kirkens største klenodium etter manges mening. Låsemekanismen på innsiden ser ut til å være intakt. I forhallen står det en stor statue av Konstantin (eller muligens en av hans sønner). Den er hentet fra Konstantins bad på Quirinalhøyden og sies å skulle gi en god framstilling av keiseren.

Kirkerommet
Interiøret er også overlesset med virkemidler. Kirkerommet har et praktfullt, forgylt kassett-tak. Veggene har et lyst preg, med lyse stensorter og lys stukk. Store vinduer høyt oppe slipper mye lys inn. Dette gir en åpen og luftig kirke; litt i kontrast til Peterskirkens flerfargede, mørkere og tyngre, typiske barokkmosaikk.

Borromini lukket områdene mellom annenhver søyle mot hovedskipet. Ved hjelp av dette grepet laget han 12 nisjer hvor det senere ble plassert store statuer av de tolv apostlene med hver sine symboler eller attributter. De grønne søylene i nisjene er fra Konstantins opprinnelige kirke. Over apostlene ble det laget relieffer med motiver fra lidelseshistorien og scener fra Det gamle testamentet. Over der igjen ser vi bilder av de gammeltestamentlige profetene. Dermed er hele hovedskipet rammet inn og «befolket» av de viktigste skikkelsene i bibelhistorien.

Gulvet er et praktfullt mosaikkgulv av Cosmat-typen. Flere steder er det lagt inn bilder av søyler. Dette var Colonna-familiens symbol, og det var Colonna-paven Martin V som bekostet gulvet.

Baldakinen over høyalteret (*ciborium*) er bygget i tre (unikt) i gotisk stil og er fra 1360-tallet. Det skal også inneholde deler av det trealteret hvor Peter feiret messe da han var i Roma. I den øvre delen av baldakinen skal hodeskallene til både Peter og Paulus befinne seg. Disse er naturligvis blant kirkens viktigste relikvier.

På en pilar på høyre side finner vi en berømt freske av Giotto. Her ser vi pave Bonifacius VIII som utroper det første jubelåret i kirkens historie i år 1300. Dante var ikke nådig i sin omtale av denne paven og forespeilet ham at han ville komme til «Inferno» på grunn av sin uredelighet. Han skal likevel ha æren for å opprette det første universitetet i Roma.

På venstre side foran i kirken kan man komme ut i en virkelig flott klosterhave. Haven er utformet på 1200-tallet. Den er prydet med snodde søyler i Cosmat-stil. Det koster et par euro å komme inn, men det er absolutt verdt pengene.

Til støv skal du bli
Ved en pilar i det høyre sideskipet ligger pave Sylvester II (999–1003) begravet. Det er mange legender om ham. En grunn til det er at han var interessert i astronomi og matematikk, og mange så på ham som en slags trollmann. Noen mente han hadde solgt sin sjel til djevelen. Andre sa at han hadde skaffet seg kong Salomos ring. Den gjorde ham i stand til å snakke med dyrene. Han hadde laget seg et hode i gull hvor en demon skulle være fanget. Det kaltes et *golem*. Han kunne snakke med dette hodet. Det svarte på spørsmål ved å nikke. Ved hjelp av golem skal han ha forutsett sin egen død. Han bestemte at når han var død, så skulle liket plasseres på en oksekjerre, og han skulle begraves der oksen stanset. Stedet viste seg å bli forhallen i kirken, og der ble han altså gravlagt. Men så begynte merkelige ting å skje ved graven. Gravstenene hans begynte å svette når en pave lå for døden. Noen hadde også hørt at det raslet i knokler i graven. Da kirken ble bygget om og pusset opp på 1600-tallet, ble Sylvesters grav flyttet til kirkerommet der den nå finnes. Graven ble åpnet, og der lå den balsamerte Sylvester helt intakt i sitt pavelige skrud og med tiaraen på hodet. Hendene var foldet på brystet. Men etter bare noen sekunder løste hele framtoningen seg opp og ble til støv. Samtidig spredte det seg en lukt av preparater som var brukt i balsameringen i rommet. Gravmonumentet slik vi ser det nå er fra 1909. Det ble bekostet av den ungarske staten til minne om at det var Sylvester II som opprettet kirken i Ungarn.

Apsis
Mosaikkene i apsis er delvis originale og delvis kopier av mosaikker av Jacopo Torriti fra slutten av 1200-tallet. Under en due som representerer Den Hellige Ånd ser vi Kristus i midten. Bildet er laget etter mønster av det som finnes i Sancta Sanctorum. Over synger englene i det himmelske kor. På neste nivå er det kors som er besatt med edelsteiner. Det er plantet i Det nye Jerusalem. Herfra renner de fire elvene i Paradiset, som også representerer de fire evangeliene. Hjorter og sauer (bilde på de troende) drikker seg utørste av elvenes vann. På sidene står bibelske skikkelser. Frans av Assisi og Antonius fra Padova er litt mindre enn de andre, Maria, Peter, Paulus, døperen Johannes, evangelisten Johannes og Andreas. Den aller minste på bildet er pave Nikolaus IV (1288–1292) som kneler ved siden av Maria. Det var han som bekostet den opprinnelige mosaikken.

Elvene renner ut i Jordanelven, som vi ser. Her er det fisk, svaner og små båter. En besynderlighet er en engel som ser ut til å seile på et surfebrett. En annen raritet er en svane som er i ferd med å lette med en engel på ryggen. Mellom vinduene i «etasjen» under er de apostlene som ikke fikk plass på det øverste trinnet.

På gulvplanet i apsis står selve pavens tronstol, hans biskopsete, hvor han sitter når han skal tale *ex cathedra*. Den er av nyere dato, fra slutten av 1800-tallet

Kristi eget nattverdsbord
I det venstre tverrskipet, er Leo XIII (1878–1903) gravlagt. Alteret innerst i dette kapellet er viet til Det aller helligste sakrament, deler av

Den hellige trapp

Pave Johannes Paul IIs plass

Nattverdbordet

Kristi eget nattverdsbord. Foran dette finner vi fire antikke, forgylte bronsesøyler fra den første kirken fra 300-tallet. Det er mange teorier om hvor de opprinnelig kommer fra. Enkelte hevder at de stammer fra tempelet i Jerusalem. Andre at de kom fra Jupiter-tempelet på Kapitol. Atter andre mener de har vært baugspryd på en av Kleopatras båter. Hvem vet? Det kan jo være like interessant å fundere over alle tre. Da er det vel ikke så farlig hvilken (om noen) som er riktig.

Gravlagt i et badekar

Det er flere sidekapeller. Capella Corsini er interessant av en spesiell grunn. Clemens XII (1730–1740) er gravlagt her. Han er nemlig gravlagt i en antikk kum, muligens et badekar, i porfyr som tidligere hadde stått på Piazza della Rotonda foran Pantheon.

Redningsmannen

Foran høyalteret er pave Martin V (1417–1431) gravlagt. På gravmonumentet er det en innskrift: «Temporum suorum felicitas», som betyr «sine tiders lykke». Han hadde nok definitivt gjort seg fortjent til denne heder. De siste godt over hundre år hadde vært svært kaotiske for kirken. Fra 1309 til 1377 holdt pavene til i Avignon. Da de omsider vendte tilbake til Roma, fortsatte stridighetene med utnevnelser av paver og motpaver som kjempet innbitt mot hverandre. Martin ble valgt til pave i 1417 i Konstanz. Etter at han i lang tid hadde residert der, i Bern, Genève, Mantova og Firenze kom han endelig tilbake til Roma i 1420. Han gjenopprettet pavens maktstilling i byen Roma og i Kirkestaten.

Martin V var av Colonna-familien, den mektigste av adelsfamiliene i Roma gjennom mange hundre år. De hadde hatt mange kardinaler før, men Oddone Colonna var den første som ble pave. Han var dessuten den første romer som ble pave på 150 år. Martin ordnet opp i en meget kritisk periode i Romas historie. Uten ham kunne historien gått i helt andre retninger. Det kan være noe å tenke på når man besøker kirken og ser hans gravsted med den meget smigrende innskriften.

OBELISKEN (LATERANENSE)

Om vi beveger oss ut av kirken og rundt hjørnet, finner vi et imponerende monument, Lateranense-obelisken. Den er den eldste, fra 15. århundre f.Kr., som er hentet til Roma. Det var likevel den siste som kom, i 357 e.Kr. I tillegg er det den høyeste av de antikke obeliskene, 32,18 m og 230 tonn tung. Med sokkelen måler den hele 45,70 meter. Den sto opprinnelig ved Amons tempel i Thebes eller i Karnak. Den ble reist av Tuthmosis IIIs sønnesønn til ære for farfaren.

Keiser Konstantin hentet den på 300-tallet (e.Kr.) til Alexandria. Han hadde planer om å reise den i sin nye hovedstad, Konstantinopel, men døde i 337 før han kom så langt. Hans sønn, Konstantius II, fikk den i 357 e.Kr. i stedet fraktet til Roma, hvor den ble reist på *spinaen* på Circus Maximus. Der var det allerede en fra før, reist av Augustus, noen hundre år tidligere.

Helt på toppen var det en bronsekule. Den ble truffet av lynet og ødelagt. I stedet for en ny kule laget man en flammeformet topp, slik at det så ut som en flamme når solen skinte på den. Da obelisken ble funnet igjen midt på 1400-tallet, var flammen borte. Obelisken lå i flere deler, sunket dypt ned i store mengder søle.

Sixtus V fikk etter hvert flyttet den til stedet der den nå står, på Piazza di Giovanni Paolo II. Han hadde jo fått taket på flytting av slike kolosser. Domenico Fontana var mesteren her også, slik det står på sokkelen. Det skjedde i 1588. Obelisken erstattet rytterstatuen av Marcus Aurelius, som hadde blitt forfremmet til Kapitol.

På sokkelen fortelles obeliskens historie, og til slutt ble den dedikert til «det uovervinnelige korset». En av sidene forteller at Konstantin ble døpt her i dåpskapellet like ved av pave Sylvester I (314–25). Det medfører nok ikke riktighet. Han ble ikke døpt før på sitt dødsleie, i Nicomedia i Lilleasia.

FONTENEN

Fontenen på plassen foran kirken San Giovanni in Laterano kommer helt i skyggen av den store obelisken den bærer. Man vet ikke hvem som har tegnet fontenen som var ferdig først i 1607. Komposisjonen kan vel ikke sies å være helt vellykket. Flere paver var involvert som sponsorer. Den første var Clemens VIII (1592–1605). På den øvre kanten kan vi se elementer fra Aldobrandini-familiens våpenskjold, stjerner og fortløpende malteserkors. Under pave Leo XI (1605), som bare var pave noen få uker, fikk fontenen også de florentinske liljene, som var hans symbol. Det sto også på toppen en bronsestatue av Johannes (Giovanni) som sitter og leser. Pave Paul V (1605–21) var den som fikk gjort fontenen ferdig. Den var da utstyrt med Borghese-familiens symboler, en ørn og to drager på fronten. Både Johannes-statuen og liljene ble fjernet en gang på 1800-tallet, slik at fontenen ble slik vi ser den nå.

Opp til 1930-årene feiret man sankthans (Johannes/Giovanni) 23. juni på denne plassen. Ifølge folketroen skulle hekser og demoner fly over Lateranet denne kvelden. Folk samlet seg i håp om å få et glimt av dem, samtidig som de festet og drakk og kanskje badet i fontenen. Denne festen feires fremdeles, kanskje ikke på selve plassen, men i bydelen rundt. Det spises snegler ved denne anledningen. Ifølge romersk overtro sitter roten til alt uvennskap, også mellom mennesker, i sneglens følehorn. Om man spiser snegler, fjerner man derfor på en måte årsaken til konflikter i året som gikk.

PAPESSA – DEN KVINNELIGE PAVEN

Ikke langt fra denne plassen skal det ha forekommet en høyst besynderlig begivenhet. Da pave Leo IV døde 17. juli 855, ble en pave Johannes hans etterfølger. Under en prosesjon til Laterankirken skal Johannes, som viste seg å være kvinne, ha født et velskapt guttebarn på gaten. Noen hadde tydeligvis oppdaget hva som skjulte seg under pavedrakten. Hun ble naturligvis straks avsatt og henvist til et kloster. Benedikt III ble valgt til ny pave. Den kvinnelige paven figurerer ikke i den offisielle paverekken, men det skal være dokumentasjon, blant annet i Canterbury, for at hun er historisk. For å sikre seg at dette ikke skulle kunne skje igjen, innførte man en enkel kjønnstest. Før et pavevalg var endelig, måtte pavens genitalier verifiseres. Dette ble gjort ved at paven måtte sitte på en pottestol i forhallen til kirken mens utvalgte kardinaler fra et lite rom bakenfor med egne øyne kunne fastslå kjønnet. En slik pottestol skal finnes i Vatikanmuseet; uvisst om det er den samme. Det skulle være en antikk pottestol, i form av et marmorsete, til bruk om natten. Det sto opprinnelig i Laterankirkens søylegang. Denne skikken skal ha fortsatt helt til slutten av 1400-tallet.

Historien om den kvinnelige paven er det naturligvis blitt mer enn én film av. I en av dem spiller Liv Ullmann hovedrollen som papessaen. Sant eller usant?? Det skal finnes flere gode pottehistorier med paven i hovedrollen.

DÅPSKAPELLET

Konstantin bygget det første kjente dåpskapellet like ved basilikaen. Det ble bygget over deler av et bad der hvor det kalde bassenget, frigidarium, hadde vært. Der var røropplegget klart. Dette var Romas eneste dåpskapell, og pågangen var stor. At keiseren la til rette for dåp var jo noe helt nytt. Derfor hadde man et stort kar hvor flere kunne døpes ved full neddykkelse raskt og effektivt. Man gikk ned på den ene siden, ble «begravet med Kristus i dåpen» og sto opp til nytt liv på den andre siden. Det grønne basaltkaret ble installert på 1500-tallet. Det er også hentet fra et badeanlegg nær ved, men det er neppe stort nok til full neddykkelse. Den åttekantede formen, symbol på noe evig, har dannet modell for mange senere dåpskapell.

Pave Sixtus III (432–440) fornyet deler av bygningen, men det meste ble bevart. De flotte røde porfyrsøylene er originale. Mosaikkene som er tilegnet Johannes, er fra 400-tallet. Freskene med scener fra døperens liv i kuppelen er fra 1600-tallet. Dørene inn til kapellet som er tilegnet døperen Johannes, er hentet fra Caracallas bad. De skal være laget av en blanding av bronse, sølv og gull. Når man åpner dem, gir de fra seg en syngende lyd, nesten som en orgelpipe. De kalles derfor «de syngende dørene».

Konstantin er altså ikke døpt her. Derimot skal Cola di Rienzo ha benyttet seg av fasiliteten før han 1. august 1347 utropte seg som folketribun og Romas redningsmann. Hvordan det gikk, er nærmere beskrevet i avsnittet om Kapitol.

SCALA SANTA OG SANTA SANCTORUM

Pave Sixtus V lot rive det gamle Lateranpalasset, Patriarchium, og bygget en ny bygning som nå huser Scala Santa, den hellige trappen i marmor og kapellet Santa Sanctorum som var viet til San Lorenzo. De tre marmorportalene på fasaden skal stamme fra Pontius Pilatus' palass i Jerusalem.

Helena hadde med seg denne marmortrappen. Det skal være den trappen Jesus måtte gå opp til Pontius Pilatus' palass. Den har 28 trinn, som pilegrimer krabber opp på sine knær i ærbødighet. Den er dekket med treplanker så den ikke skal slites ned. Enkelte steder er det glass slik at man kan se steintrappen. Det skal være synlige røde flekker, ifølge tradisjonen av Jesu blod, på flere av trinnene.

Det sies at Martin Luther er den eneste som har krabbet halvveis opp, snudd og gått ned igjen, og at dette var starten på reformasjonen. Det er nok en god historie, men heller ikke mer. Han besøkte riktignok Roma i 1510 og observerte mange forhold som var med på å utløse hans protest mot kirken. Men han skriver selv om hva som skjedde i den hellige trappen: «For å sette fri min bestefar fra skjærsilden, krøp jeg opp Pilatus' trapp mens jeg ba et Fadervår for hvert trinn, for det var den framherskende tro at alle som ba på denne måten, kunne frigjøre en sjel.»

Pave Pius X (1903–14) innvilget 26. februar i 1908 fullstendig avlat hver gang man går på kne opp trappen etter skriftemål og nattverd. Uvisst om det gjelder fortsatt?

Trappen fører opp til pavens private kapell, som kalles Santa Sanctorum. Her skal det på

en treplate finnes et bilde av Kristus som ikke er laget av menneskehender; *acheiropoieton,* ifølge en tradisjon av evangelisten Lukas med assistanse fra en engel. En kopi av denne finnes som mosaikk i apsis i kirken.

TRICLINUM – SPISESALEN

Bak Scala Santa finner vi rester av en stor bankettsal som var en del av det gamle Lateranpalasset. Pave Leo III (795–816) innredet denne for å motta keiser Karl den Store etter at han hadde kronet ham til keiser juledag 800. Her er det praktfulle mosaikker. De var opprinnelig 1000 år gamle, men Ferdinando Fuga har restaurert dem ganske kraftig. I den store apsiden ser vi Kristus som sitter omgitt av apostlene mens fire symbolske elver (evangeliene) strømmer ut til hele verden. På venstre side ser vi Kristus som overdrar makten til Konstantin og til pave Sylvester I (314–335). På høyre side kroner Peter pave Leo III (795–816), mens Karl den store bivåner det hele.

FRANS AV ASSISI

Det står et prektig monument over Frans av Assisi helt nordøst på plassen. Det er laget i 1927 av Giuseppe Tonnini. Utformingen av monumentet knyttes til en historie som også er framstilt i Giottos freskomaleri i San Fransiscusbasilikaen i Assisi. Innocens III (1198–1216) hadde en drøm hvor han så en munk som støttet opp Laterankirken som var i ferd med å kollapse. Dagen etter dette kom Frans til byen for å få godkjent ordenen sin. Paven så dette som et tegn, og Frans fikk sin godkjennelse. Han ble sett på som en redningsmann, ikke bare for San Giovanni, men for kirken generelt. Tonnini har framstilt Frans med hender som liksom strekker seg fram mot kirken for å støtte den så den ikke skulle rase sammen.

Frans av Assisi (1181–1226) brakte fornyelse inn i kirken på 1200-tallet. Fransiskanerordenen var en ny tiggerorden som vokste raskt. Kirken kom på en måte ut blant folk igjen. Munkene var ikke bare isolert i et kloster, men tok del i daglig liv og arbeid. Han var sønn av en rik mann, men ga bort alt han eide, levde et enkelt liv og ønsket bare å følge Jesu lære og gjøre godt mot alle.

En meget kjent bønn blir tilskrevet ham, selv om den nok er fra tidlig på 1900-tallet:

«Herre, gjør meg til et redskap for din fred

La meg bringe kjærlighet der hatet rår.

La meg ikke søke så meget å bli trøstet som å trøste.»

Den høres ut til å være helt i hans ånd. Den er vel heller ikke mindre aktuell i vår tid.

For ham var alt i naturen hellig. Det sies at når han talte så kom fuglene til ham og lyttet.

Han var den første som opplevde å få såkalte *stigmata*, Jesu sårmerker på kroppen. Og han introduserte skikken med å lage julekrybber. Frans er Italias spesielle skytshelgen. Han er også helgen for de fattige, dyrene, og ikke uventet for miljøvernorganisasjoner.

BYMUREN

Dette er også et sted hvor vi har flott utsikt til en del av keiser Aurelians bymur fra 270 årene e.Kr. Den er Romas desidert største byggverk. Den var nesten 20 km lang, 3,5 meter tykk og 6–8 meter høy. Keiser Honorius bygget den i 401 enkelte steder til dobbel høyde. Den består også av 283 festningstårn og 14 porter. Det meste er fortsatt intakt. Byen har vokst ut av muren for lengst, så den har ikke lenger noen militær betydning slik det var på keiser Aurelians tid. Da var den nødvendig beskyttelse mot de horder av fremmede som ville bli en del av den romerske suksesshistorien.

* ble bygget av pave Gregor XIII i 1574 som erstatning for den antikke Porta Asinaria. Til tross for at Porta Asinaria har en nesten festningsaktig karakter, var det gjennem denne porten barbarene i flere tilfeller klarte å komme inn i Roma. Som regel var det snakk om forræderi. I 546 betalte østgoterkongen Totila portens mannskap for å komme inn. Normanneren Robert Guiscard slapp inn her i 1084, noe som medførte at store deler av byen ble plyndret og nedbrent. Muren ble lukket i 1408, men ble åpnet igjen i 1917 som passasje for fotgjengere.

Triclinum

Klosterhaven

Litteratur

- Aicher, Peter J. Rome Alive. A Source-Guide to the Ancient City, vol 1. Bolchazy-Carducci Publishers Inc.Wauconda 2005
- Altern, Jan. Mitt Roma – Med blyant i den evige stad. Vidarforlaget 2016
- Ankerfeldt, Carl. Romerske lokaliteter. Schultz 1974
- Ankerfeldt, Carl. Vandringer i det antikke Rom. Schultz 1976
- Blunt, Anthony. A Guide to Baroque Rome: The churches. Pallas Athene Ltd, London 2013
- Brantenberg, Tore. Italias urbane fenomen. Abstrakt Forlag 2008
- Carandini, Andrea; Paolo Carafa, Andrew Campbell Halavais. The Atlas of Ancient Rome. Biography and portraits of the city. Volume 1 and 2. Princeton University Press 2017
- Christensen, N Birger. Til Piazza del Popolo. Forlaget Tommeliden 1998
- Claridge, Amanda. Rome, an Oxford Archeological Guide. Oxford University Press. Second Edition. New York 2010
- Coarelli, Filippo. Rome and Environs. An Archeological Guide. University of California Press. Los Angeles og London 2007
- Curran, Brian et al . Obelisk – A history. The Burndy Library 2009
- Flaten, Hugo. Roma – fontenenes by. Kolofon Forlag 2014
- Gulowsen, Kirsti og Sten, Olaf. Roma - kunsten, arkitekturen og historien. Dreyer 2016
- Gunnarsjaa, Arne. Roma i små porsjoner. Abstrakt Forlag 2009
- L'Orange, H.P. Rom efter forvandlingen. 1949
- Hornslien, Anders. Roma – 100 unike opplevelser. Kagge Forlag 2014
- Iddeng, Jon W. Romerrikets historie. Republikkens vekst og fall. Dreyer 2014.
- Iversen, Erik. Obelisks in exile, Volume one. G.E.C Gad Publishers, Copenhagen 1968
- Klinger, Annett. 111 places in Rome that you must not miss. Emons Verlag Gmbh 2014
- MacDonald, William L. The Pantheon, Design, meaning and progeny. Harvard University Press 1976
- Majanlahti, Anthony. The families who made Rome. Pimlico 2016
- Masson, Georgina- The companion guide to Rome. Collins, London. 5th Edition 1974
- Maxwell-Stuart, P.G. Chronicles of the Popes. Thames & Hudson 2002
- Morton HV. En reise i Rom. Lutherstiftelsen 1967
- Nordby Terje, Mytekalenderen. Aschehoug
- Norfolk, Lawrence. Myths and Legends of Ancient Rome. The Folio Society, London 2008
- Nykjær, Mogens. I pavernes Rom. Gyldendal. 2004
- Olsen, Ole Askov. Glimt av glemt Rom. Thaning & Appel 2003
- Olsen, Ole Askov. Rom – Pladsernes by. Thaning & Appel 1996
- Richardson L. Jr. A new topographical Dictionary of Ancient Rome. The John Hopkins University Press , 1992
- Riedl, Nils Jøran og Paiewonsky, Paul. Roma – historiske vandringer- Gursli Berg 2015
- Roman Monographs: http://www.andreapollett.com/
- Scherer, Margareth R. Marvels of Ancient Rome. Phaidon Press for the Metropolitan Museum of Art. New York and London 1955
- Sorek, Susan. The emperors' needles. Bristol Phoenix Press 2010
- The Book of Saints, A day by day illustrated encyclopedia. Metro Books New York 2011
- Thiis-Evensen, Thomas. Roma – Syv Vandringer. Cappelen Damm, Oslo 2009
- Tomkins, Peter. The magic of Obelisks. Harper & Row Publishers 1981
- Voss, Knud. Piazza Navona. Gyldendal 1975

Bilder

OMSLAG

Forside: Shutterstock; Phant, Ukraina. Bildet er fra Piazza di Sant'Ignazio
Bakside: Hugo Flaten. Bildet er fra Berninis kolonnade på Petersplassen

KART

Oversiktskart og de små kartene er levert av BC Maps, Barcelona

Kart på omslagssidene:
Shutterstock: Map of Ancient Rome, Fra Meyers Konversationslexicon, Vol 7 Leipzig 1910.
Shutterstock: Vintage Map of Rome, fra slutten av 1800-tallet, Meyers Lexicon Books, 1909.

SHUTTERSTOCK

8, 9, 13:1-6, 15, 22-23, 27, 31:1-2 og 4, 35:3 og 5,37, 39:2, 50, 53:1-3, 55, 58-59, 65:5, 66-67, 68, 71:4, 72, 75:3-4, 77, 89, 90, 93, 96-97, 98:1-2 og 4, 101:1-2, 103:4, 104-105, 115, 116-117, 124, 129, 132, 136:2-3, 137, 138-139, 143, 144, 150-151, 153:4, 154, 157:2, 162:2, 165:4, 166, 171, 172-173, 179, 180, 190:2, 197:2, 198-199, 200, 205, 207:3, 208, 211:3, 213, 219, 222-223, 224, 228:3-7, 231, 236:1 og 3, 239:2, 242-243, 248, 252, 255, 259, 260, 263, 275:3, 276-277, 279:2, 281, 282, 287, 289:1 og 3, 290-291, 293, 296, 300:2-3, 303:1, 304, 309:1-2, 312-313, 314, 317:1-3, 319, 323:4, 324:1 og 3, 326:1, 336-337, 344:3-4, 347, 348, 350-351, 353, 355, 356-357

HUGO FLATEN

13:7, 21:4, 25, 28, 31:3, 35:1 og 4, 39:1, 41:3, 49:3-4, 60, 65:4, 79:1, 83:4, 87:3, 88, 98:3, 101:3, 103:1, 109, 113:1, 118, 121:4, 123, 127:3-4, 135:3-4, 142:3-4, 149:1, 153:3, 157:5, 159:3-4, 161, 162:1, 169:3-4, 170, 174, 176:3-4, 183:2-3, 184, 189, 190:1, 195:1-2 og 4, 196, 197:1, 203:4, 207:4, 211:3-6, 215, 216, 218, 221:3-4, 227:4, 228:1-2, 232, 235, 236:2, 239:1, 241, 246:1 og 3-4, 250, 257, 266, 271, 271, 275:1-2, 279:2 og 4-5, 294, 299:3-4, 300:4, 309:3-5, 310, 317:3-5, 320, 324:2, 325, 326:2, 329:5, 331, 332, 338, 340

ELLEN LORENZEN

43, 44, 49:2, 52:3, 79:4-5, 81, 83:1, 85, 107:4, 108, 111:4, 113:2, 130-131, 136:1, 140, 147:3, 149:1, 264-265, 335,

WIKIMEDIA COMMONS; BILDER I PUBLIC DOMAIN

Gamle etsninger av Giovanni Battista Piranesi (1720-1778), 246:5, 289:4, 300:1, 303:2

GATESKILT

Hugo Flaten og Shutterstock

ROMA MIA (FACEBOOK SIDE)

Collage som postkort fra piazzaer med tillatelse av Roberto T. Kilde-link: @mijnRome

ANDRE

Ilya Shurygin: 284:4

Stikkord register

A

Acqua Vergine 61
Aeneas, sagnhelt 234
Agnes, helgen 94, 95
Agonalis-obelisken 91
Agora, torg 9
Agostini Chigi, bankmann 70
Albergo Cesari 57
Albert Küchler, dansk maler 286
Alessandro Cagliostro, sjarlatan 287
Alessandro Farnese, kardinal 145, 168
Alessandro Galilei, arkitekt 345
Alexander den store 210
Alexander Severus, keiser 92, 193, 227
Alexander VII, pave 41, 62, 76, 95, 258, 269, 272, 274, 285
Alexander VI, pave55 92, 101, 102, 122, 127, 146, 163, 273
Anacletus, biskop/pave 254
Andrea Pozzo, maler 53, 169
Anita Ekberg 63
Annibale Carraci, maler 146
Antinous, Hadrians elsker 278
Antoninus Pius, keiser 56, 69, 71, 74, 76
Antonio della Bitta, kunstner 100
Antonio Sangallo 26, 255
Apollodorus fra Damaskus 21
Apollotempel 215
Aqua Virgo 61
Ara Pacis, fredsalter 76
Arcus Argentariorum 237
Area Sacra 163, 164
Arx, en av Kapitols topper 184, 185
Asklepios, gresk legegud 217
Asylum 185
Augustus, keiser 20, 21, 24, 33, 46, 47, 61, 74, 75, 76, 91, 119, 160, 168, 186, 187, 195, 196, 210, 214, 215, 225, 226, 229, 234, 235, 237, 244, 259, 268, 270, 271, 272, 305, 306, 308, 311, 349
Aurelians bymur 354
Aventinhøyden 194, 215
Avignon 38, 112, 147, 160, 177, 185, 186, 187, 254, 345, 349
Axel Munthe, svensk lege 288

B

Balbus' teater 160
Barberinerne 25
Barberini-familien 299
Basilika Santi Apostoli 178
Beato Angelico, maler 41
Beatrice Cenci 152
Bellonatempelet 215
Benedict XIII, pave 286
Benedikt av Nurcia, helgen 220
Benedikt XIV, pave 62, 76
Berg Eriksen, Trond (historiker) 24
Bernard av Clairvaux, helgen 324
Bernini, arkitekt, multikunstner 33, 40, 41, 42, 48, 62, 73, 98, 99, 100, 125, 169, 178, 229, 255, 256, 257, 258, 268, 269, 272, 285, 289, 292, 301, 302, 318, 323
Bertas dør 167, 170
Bertel Thorvaldsen, billedhugger 31, 221, 297
Biefontenen 301
Birgitta fra Vadstena, ordensstifter 38, 147
Bjørnstjerne Bjørnson 297
Bonifacius IV, pave 30
Bonifatius VIII, pave 177
Borromini, arkitekt 33, 95, 99, 101, 112, 120, 126, 229, 256, 292, 301, 345, 346
Bramante, arkitekt 229, 254, 255, 268
Brasils ambassade 101
Bysants 25

C

Caesarion, Cæsars sønn 46
Cajus Publicius Bibulus 204
Caligula, keiser 47, 254, 259, 330
Callixtus, pave 102, 226, 227, 229, 230
Calpurnia, Cæsars kone 46

Camillanerne, munkeorden 84
Camillo de Lelli, ordensstifter 84
Campo Vaccina 194
Campus Martius, område i Roma 19
Capella della Pietà 258
Capitol i Washington 21
Caracalla, keiser 24, 238, 241, 306
Carafa-kapellet 38
Caravaggio, maler 48, 80, 113, 121, 177, 268, 301
Carlo Fontana 26, 73, 84, 178, 201, 227, 229, 258
Carlo Maderno, arkitekt 53, 126, 128, 160, 178, 255, 262, 307, 318, 322
Carlo Rainaldi, arkitekt 126, 188, 212, 274
Castor og Pollux 192, 194, 237, 306, 308
Cathedra, pavens bispestol 345
Celestin, pave 246
Chiesa Nuova, kirke 119, 120, 122, 134
Chigikapellet 268
Circus Agonalis 91
Circus Flaminius 215
Clara Petacci, Mussolinis elskerinne 202
Claudius, keiser 119, 215, 218, 234, 241, 259, 285, 330, 342
Clemens VIII, pave 152, 153, 352
Clemens VII, pave 40, 175
Clemens V, pave 177
Clemens XIII, pave 62
Clemens xii, pave 32
Clemens XII, pave 62, 194, 308, 349
Clemens XI, pave 32, 33, 62, 78, 238
Clemens XIV, pave 178
Clemens X, pave 170
Cloaca Maxima 237
Cola di Rienzo, tyrann 177, 186, 187, 188, 195, 214, 353
Collegio Innocenziano 101
Collegio Romano, jesuittenes skole 45, 47, 51, 52
Colonna dell'Immaculata 292
Colonna-familien 64, 176, 177, 349
Colosseum 92, 110, 125, 201, 215, 259, 274, 341
Commodus, keiser 70, 71, 230
Constans 193
Corso del Rinascimento 128
Corso Vittorio Emanuele II 125, 126, 163, 167
Cosmatarbeider 240
Cosmat-gulvet 227, 316

D

Damasus, pave 245, 315
Da Pancrazio, restaurant 141
Den hellige Teresas ekstase 323
Den Tarpeiske klippe 183
Desiderio D'Adjutorio 26
Det Sixtinske kapell 40, 316
Diego Velázquez, maler 48, 95
Dio Cassius, forfatter 20, 160
Diokletians Termer, 327
Dioskurene 192
Diribitorium 47
Domenichino, maler 126, 227
Domenicus, ordensstifter 38, 246
Domitian, keiser 21, 33, 48, 92, 99, 183, 193, 305, 306, 339
Donna Lucrezia, en av de talende statuer 107
Donna Olimpia Maidalchini 95
Dronning Christina 78, 146, 272

E

Edward Gibbon, forfatter 196
Elagobalus, keiser 279
Elvefontenen 99
Ercole Ferrata, kunstner 41, 126
Esquilinhøyden 311
Etruskernes område 235
Eugenius IV, pave 185, 202
Euripus, kanalsystem 28, 125, 126
Eustachius, helgen 110, 111, 112, 113, 115

F

Fama, gudinne 126
Federico Fellini 63
Ferdinand III (konge av Spania) 102
Filippinerne, orden 120
Filippo Neri, ordensstifter 84, 120, 122
Filippo Raguzzini, arkitekt 51
Flaminio-obelisken 267

Flora, gudinne for våren 298
Floralier, vårfest 298
Fokas, keiser 30
Fontana di Trevi 61, 63, 64, 306
Formosus, pave 342
Forum Boarium, kvegtorget 234
Forum Holitorium, grønnsaktorget 234
Forum Romanum 9, 30, 69, 181, 182, 185, 188, 192, 194, 204, 215, 237, 238, 246, 274, 308, 318, 327, 344, 346
Francis Xavier, jesuitt 54, 168
Frans av Assisi 262, 347, 354
Fransiskanerordenen 354

G

Galileo Galilei, vitenskapsmann 38, 300
Gamarelli, pavens skredder 42
Ghettoen 155
Giacomo della Porta, arkitekt 32, 69, 98, 100, 122, 126, 146, 156, 158, 168, 188, 192, 194, 255, 270, 285
Gianicolohøyden 153, 156, 254, 259
Giordano Bruno, dissident 134
Giovanni Berchmans, jesuitt 54
Giuseppe Sardi, arkitekt 84
Goethe, dikter 31, 287
Gregor den store, pave 120, 318, 342
Gregor IX, pave 38, 112, 268
Gregor XIII, pave 47, 69, 120, 307, 354
Gudinnen Roma 76

H

Hadrian I, pave 240
Hadrian, keiser 21, 24, 29, 47, 56, 74, 80, 110, 204, 229, 240, 278, 279, 280
H. C. Andersen 31, 298
Helena, Konstantins mor 353
Heliopolis, by i Egypt 33, 74, 259, 270, 271, 278, 330
Helten Roland 80
Henrik Ibsen 34
Hercules, sagnhelt 234
Hieronymus, kirkefader 245
H.P. L'Orange, kunsthistoriker 24, 33
H. V. Morton, forfatter 187

I

Ignatius Loyola, ordensstifter 47, 51, 168
Il Babuino, en av de talende statuer 107
Il Baciccia, maler 168
Il Buco, toscansk restaurant 48
Il Facchino, en av de talende statuer 107
Innocens VI, pave 187
Innocens XIII, pave 262, 285
Innocens X, pave 33, 48, 62, 95, 99, 102, 292, 345
Insulae, leiegård 10
Isis, egyptisk gudinne 33, 36, 41, 45, 46, 47, 51, 99, 192, 207, 316, 330, 339

J

Jakob, apostel 102
Janusbuen 237
Jesuittene 45, 47, 52, 54, 178, 292, 301
Jesuitterbevegelsen 51
Johannes Buchard 163
Johannes XII, pave 342
Johannes XXIII, pave 112, 256
Johannes XXII, pave 177
Julius 1, pave 226
Julius Caesar 45, 47, 134, 168, 176, 186, 215, 225, 259, 261
Julius II, pave 127, 178, 254
Juno, romersk gudinne 36, 164, 184, 185, 196, 210, 241, 246, 298, 306, 316
Jupiter, romernes hovedgud 29, 36, 92, 182, 185, 188, 192, 193, 210, 269, 298, 306, 349
Justin Martyr, kirkefader 334

K

Kapitol 69, 107, 156, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 201, 202, 203, 204, 212, 214, 215, 234, 237, 246, 267, 280, 298, 301, 339, 349, 353
Kardinal Mazarin 64, 285
Karl den store 354
Karl V, keiser 40, 113, 128, 177, 255
Katarina av Siena, Italias skytshelgen 38, 147
Kheperi, egyptisk solgud 75
Kirken San Girolamo (Hieronymus) delle Carità 122
Kirken Sant' Agnese in Agone 94
Kirken Santa Maria sopra Minerva 36
Kirken Sant' Ignazio 52
Kleopatra 20, 45, 46, 225
Konservatormuseet 183
Konstantin, keiser 29, 54, 95, 111, 189, 193, 226, 237, 254, 256, 306, 333, 342, 345, 346, 349, 352, 353, 354
Kopernikus, vitenskapsmann 135
Kybele, gudinne 20

L

La Barcaccia, båtfontenen 289
La Befana 93
La Civetta 191
La Cordonata, trapp 181, 191, 192
La Dolce Vita 63
La Fornarina, «bakerdatteren» 31
La Patarina, klokke 193
Largo Argentina 21, 47, 125, 134, 158
Largo di Santa Susanna 321
La Sapienza, universitet 112
La Scalinata di Trinità dei Monti 286
Lateranense-obelisken 341
Lateranet 69, 78, 177, 186, 188, 202, 218, 341, 342, 343, 345, 352
Laurentius, helgen 334
L'Eau Vive, restaurant 114
Le Cave di S Ignazio, da Sabatino 54
Leo III, pave 354
Leo I, pave 342
Leo XIII, pave 64, 347
Leo XI, pave 352
Leo X, pave 40, 114
Letizia Bonaparte, Napoleons mor 203
Liberius, pave 315, 318
Licinius Lucullus, general 283
Lucius Verus, keiser 69, 76, 333
Ludvig XIV, fransk konge 42
Luigi Gonzaga, jesuitt 54
Luigi Valadier, arkitekt 273

M

Macuteo-obelisken 19
Madame Lucrezia 46, 207
Maderno, arkitekt 33, 53, 128, 160, 178, 255, 262, 301, 302, 307, 318, 322
Malteserordenen 249
Marcantonio Colonna 177
Marcellus 160, 168, 192, 210, 212, 214, 215
Marcus Agrippa 20, 24, 28, 47, 61, 125
Marcus Antonius 20, 46
Marcus Aurelius, keiser 25, 62, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 188, 189, 191, 194, 349
Marcus Aurelius-søylen 25, 62, 69, 70, 73
Marcus Licinius Crassus 186
Marforio 107, 194, 246
Margherita av Savoia, dronning 32
Maria Antonia Innocenzia, klokke 74
Maria Bibbiena, Rafaels forlovede 31
Maria Magdalena 48, 82, 84
Mariasøylen 318
Marie Henry Beyle 42
Mariondo & Gariglio, sjokoladefabrikk 49
Marius, konsul 192, 193
Marius' trofeer 192, 193
Markuskirken 206
Marozia 342
Marsmarken (område i Roma) 14, 19, 20, 76, 192
Mars, romersk gud 19, 20, 29, 194, 215, 269, 270, 298
Martial, romersk dikter 254
Martin Luther 40, 353
Martin V, pave 176, 177, 185, 346, 349
Mathidia, Hadrians svigermor 80
Matteiano-obelisken 339
Maurerfontenen 91
Maxentius, keiser 99, 306, 308, 318, 342, 344
Medici-familien 113
Messalina, Claudius' gemalinne 285
Michelangelo, arkitekt og kunstner 40, 146, 168, 177, 188, 191, 192, 193, 196, 201, 255, 258, 259, 328, 329, 339
Miltiades, pave 343
Minerva, romersk gudinne 33, 36, 41, 45, 48, 185, 193, 292, 306

Minerveo-obelisken 36
Mirabilia Urbis Romae, turistguide 20, 189
Mithras-dyrkelse 298
Monte Caprino, Geiteryggen 185
Monte Pincio 278
Mosesfontenen 321
Museo delle Cere, voksmuseet 175
Mussolini 33, 48, 128, 164, 188, 201, 202, 237, 253
Mørstad Hetland, Lise (arkeolog) 21

N

Napoleon Bonaparte 47
Nepotisme 300
Neptunfontenen 91, 100
Neptun, havgud 20
Neptun/Oceanus 63
Nero, keiser 125, 237, 254, 259, 261, 268, 285, 342, 343
Nicola Salvi, fontenearkitekt 62
Nikolaus IV, pave 347
Nikolaus V, pave 61, 62, 185, 188
Norberg-Schulz, Christian (arkitekt) 11
Nostra Signora del Sacro Cuore, kirke 102

O

Obelisken (Agonalis) 99
Obelisken (Dogali) 330
Obelisken (Flaminio) 270
Obelisken (Lateranense) 349
Obelisken (Minerveo) 41
Obelisken (Solare) 74
Octavian, senere Augustus 20, 46, 165
Octavias Portico 215
Octavias søylehall 214
Oculus "øyet i Pantheon" 29
Orsini-familien 108, 142, 177, 215
Ottorino Respighi, komponist 64

P

Palatinhøyden 126, 182, 286
Palazzo Altieri 170
Palazzo Balestra 178
Palazzo Braschi 102, 108
Palazzo Caffarelli 188
Palazzo Capranica 78
Palazzo Cenci 153
Palazzo Cenci-Bolognetti 170
Palazzo Chigi 70
Palazzo Cini 57
Palazzo Colonna 175, 177
Palazzo de Cupis 101
Palazzo dei Conservatori 183
Palazzo Doria Pamphilj 48
Palazzo Farnese 146
Palazzo Ferrajoli 70
Palazzo Madama, senatet 113
Palazzo Mattei 160, 220
Palazzo Montecitorio 73
Palazzo Nuovo 188, 194, 212
Palazzo Odescalchi 178
Palazzo Orsini Pio Righetti 141
Palazzo Pamphilj 101
Palazzo Poli 64
Palazzo Sforza-Cesarini 122
Palazzo Torlonia 201
Palazzo Torres Lancelotti 101
Pallium, verdighetstegn 257
Pamphilio Pamphilj 95
Pantheon 12, 14, 19, 20, 21, 24, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 47, 51, 61, 69, 80, 82, 87, 98, 100, 110, 111, 254, 256, 274, 322, 324, 330, 349
Paolo Comotto, arkitekt 74
Papessa, den kvinnelige paven 352
Pasquino, en av talende statuer 25, 54, 99, 102, 106, 107, 108, 194, 202
Paul III, pave 26, 52, 80, 112, 145, 146, 168, 191, 202, 328
Paul II, pave 146, 156, 202, 206, 341
Paul IV, pave 38, 40, 160
Paul V, pave 230, 255, 316, 318, 352
Pavepalasset, Patriarcum 345
Pelagius I, pave 178
Peperita, Chilibutikk 159
Percy Shelley, engelsk poet 287
Perin del Vaga 26
Peterskirken 21, 25, 126, 127, 128, 135, 145, 178, 188, 191, 192, 204, 221, 226, 253, 254, 255, 258, 259, 261, 262, 274, 285, 301, 302, 342, 345

Petersplassen 253
Piazza Colonna 12, 62, 69, 70, 73
Piazza dei Calcarari 165
Piazza dei Caprettari 114
Piazza del Biscione 141
Piazza della Bocca della Verità 233
Piazza della Chiesa Nuova 119
Piazza della Trinità dei Monti 280
Piazza dell'Esquilino 305
Piazza del Quirinale 305
Piazza di Montecitorio 73
Piazza di Pietra 54
Piazza di Santa Maria Maggiore 315
Piazza di Trevi 61
Piazzale San Lorenzo (fuori le mura) 333
Piazza Mattei 158
Piazza Vittorio Emanuele II 193
Pietro Baialardo, trollmann 32
Pietro Cavallini, kunstner 229
Pietro da Cortona, maler 191
Pietro Gucci, kunstner 156
Pietro Metastasio, dikter 122
Pinturicchio, «malerdvergen 268
Pius II, pave 112, 127
Pius IX, pave 64, 80, 107, 176, 193, 292, 308, 334
Pius VI, pave 76, 170, 280, 308
Pius V, pave 36
Pius XII, pave 80
Pius X, pave 95, 353
Planetgudene 29
Platea (gate) 9
Plateia (bred) 9
Plinius, romersk forfatter 10, 11, 20, 47, 74, 75
Pompeius, general 45, 46, 133, 134, 141, 142, 148, 160, 164, 186, 284
Ponte Cestio 217
Ponte Fabricio 217
Ponte Sestio 220
Pornokratiet 342
Porta Asinaria 354
Porta del Popolo. byport 272
Porta S. Giovanni 354
Porticus Minucia 168
Poseidon, havgud 63
Pozzolana, vulkansk sand 28
Psammeticus II, egyptisk konge 74
Ptolemaios XIII, farao 45
Ptolemaios XIV, farao 46
Pyramidion, spiss på obelisk 75, 99, 270, 305

Q

Quirinalhøyden 305
Quirinus, krigsgud 306

R

Rafael, kunstner 26, 30, 31, 269, 301, 342
Rafaello Sanzio 30
Ramses II, farao 33, 270, 330
Ra, solguden 74, 75, 270, 271, 279
Roberto Bellarmino, jesuitt 169
Romas bymuseum 102
Romersk syke 11
Romulus og Remus 19, 234, 274

S

Sabatini, restaurant 230
Sacco di Roma 128
Saepta Julia 47
Sallustiano-obelisken 280
San Bartolomeus, helgen 218
San Benedetto in Piscinula 220
San Bernardo alle Terme, kirke 324
San Giacomo degli Spagnoli 102
San Giorgio in Velabro,kirke 238
San Giovanni, kirke 341
Sankt Andreas, apostel 126
Sankt Georg, helgen 238
Sankt Ivo, kirke 112
Sankt Valentin, helgen 240
San Lorenzo in Lucina, kirke 295
Sanpietrini (brostein) 12
San Pietrio in Montorio, kirke 254
San Pietro in Vincoli, kirke 127
San Salvatore, kirke 86
San Sebastian, helgen 126, 238
Santa Abasia, lokal helgen 87
Santa Barbara dei Librari, kirke 148
Santa Barbara, helgen 148
Santa Brigida, ordensstifter 147

Santa Galla, lokal helgen 212
Santa Maria ad Martyres, kirke 30
Santa Maria degli Angeli & Martiri 328
Santa Maria dei Miracoli 274
Santa Maria della Vittoria, kirke 322
Santa Maria del Pianto 156
Santa Maria del Popolo, kirke 268
Santa Maria in Aracoeli, kirke 185, 188, 195, 306
Santa Maria in Cosmedin 233, 238
Santa Maria in Loreto, kirke 205
Santa Maria in Montesanto 274
Santa Maria in Portico Campitelli 212
Santa Maria Maggiore 106, 245, 250, 305, 308, 311, 315, 318
Sant'Andrea della Valle, kirke 21, 125, 126, 127, 128
Sant Angelo in Pescheria, kirke 214
Santa Sabina, kirke 244, 245
Santa Sanctorum 353
Santa Susanna, kirke 322
Sant'Eustachio,kirke 110, 112, 114
Sant'Eustachius, helgen 110, 111, 113
Santi Bonifacio et Alessio, kirke 250
Santissimi Vincenzo e Anastasio, kirke 64
Santi Trinità dei Monti, kirke 280
San Tommaso ai Cenci, kirke 153
Sarasenerne, arabisk fokegruppe 94
Saturn, romersk gud 29, 182
Scala Santa 353
Senatorpalasset 181, 185, 187, 188, 193
Septimius Severus, keiser 24, 194, 212, 214, 238, 316
Serapis, egyptisk gud 33, 46, 195, 306
S Girolamo (Hieronymus), kirkefader 120
Sibyllinske bøker 182
Sixtus III, pave 315, 333, 352
Sixtus V, pave 25, 64, 76, 99, 102, 106, 126, 193, 261, 271, 273, 280, 285, 305, 307, 308, 311, 316, 321, 322, 324, 345, 349, 353
Skilpaddefontenen 158
S Marcello al Corso, kirke 187
S Maria in Aquiro 80
Solare-obelisken 73
S Rita da Cascia, kirke 186
Stagnum 20, 28, 111, 115, 125
Stefan VI, pave 342
Stendhal, reiseskribent 42, 57, 191
Stendhal-syndromet 42
St. Josef 26
Sulla, diktator 168, 193
Suppeterrinen, La Terrina 122
Sylvester II, pave 346, 347
Sylvester I, pave 254, 349, 354
Symmachus, pave 212

T

Tabularium, statsarkivet 185
Tacitus, forfatter 125, 126
Taddeo Landini, kunstner 158
Taddeo Zuccari 26
Tarentum 119
Tarpeia 183
Tarquinius Superbus, konge 182
Teatro Argentina 165
Tempio Bar 34
Teresa av Avila, helgen 323
Terme, badeanlegg 10
Theodosius, keiser 30
Thomas Aquinas, teolog og filosof 38, 148
Thomas Becket 250
Tiberius, keiser 47, 210
Tiberøya 217
Titus, keiser 48, 99, 165, 183, 298, 306, 311
Tor di Nona, fengsel 135
Tosca-kapellet 125
Trajan, keiser 21, 25, 70, 71, 80, 189, 244, 278, 298, 311
Trajan-søylen 25, 70, 298
Trastevere 225
Tre Scalini, restaurant 102
Triclinum – spisesalen 354
Trilussa, romersk dikter 49, 328
trippa, kumage 134
Triton 63, 297
Tritonfontenen 302
Trompe-l'oeil, falskt perspektiv 53

U

Umberto I, konge 32
Urban VIII, pave 25, 62, 99, 112, 122, 256, 258, 279, 289, 300, 301, 302, 307
ustrinum, krematorium 74

V

Vaticano-obelisken 253
Vatikanet 69, 95, 121, 122, 146, 164, 186, 188, 202, 204, 230, 253, 254, 272, 273, 279, 301, 302, 307, 342, 345
Velabrum 233, 234, 237
Veneziapalasset 202
Venus Genetrix, tempel for 46
Venustempel 133
Verdi, komponist 113
Vespasian, keiser 33, 47, 48, 99, 165, 306
Via Conciliazione 128
Via dei Fori Imperiali 201, 205
Via del Corso, hovedgate 69, 76, 201, 202, 274, 295
Via Giulia 70, 145, 302
Via Papale, prosesjonsvei 126
Via Sacra 188, 215
Via Salaria (saltveien) 234
Viktor Emanuel II, konge 32, 203, 204, 321, 329
Viktor Emanuel-monumentet 186, 201, 202, 203
Villa Montalto 311
Villa Publica 167